

AZƏRBAYCAN

11'2024

1923-cü ildən çıxır

AZƏRBAYCAN YAZIÇILAR BİRLİYİNİN AYLIQ ƏDƏBİ-BƏDİİ ORQANI

Baş redaktor: İntiqam QASIMZADƏ

Baş redaktor müavini: Südabə AĞABALAYEVA

Məsul katib: Vüsal NURU

Şöbə müdirləri: Məmməd ORUC,
Qəşəm NƏCƏFZADƏ,
Mübariz CƏFƏRLİ

Redaksiyanın ünvanı:

Bakı - Az1000
Xaqani küçəsi, 25

Telefonlar:

Redaksiya –
498-78-10
493-75-81

Mühasibat –
493-29-41

Çapa imzalanıb:

30.10.2024

Sifariş 2537

Tiraj 500

Kağız formatı

70x108 1/16 - 6,5

kağız vərəqi

11 çap vərəqi

16 şərti çap vərəqi

E-mail:

intigam.gasimzade@gmail.com

sudabe334@mail.ru

www.azyb.az

Qiyəti

2 manat

Bakı şəhəri, "Azərbaycan"
nəşriyyatının mətbəəsində
ofset üsulu ilə çap olunur

Dərc olunmuş yazılar qəbul edilmir.

Əlyazmalara rəy verilmir və qaytarılmır.

Müəllifin fikirləri redaksiyanın mövqeyi ilə üst-üstə düşməyə bilər.

BU SAYIMIZDA:**8 NOYABR - ZƏFƏR GÜNÜ**

ELÇİN İSGƏNDƏRZADƏ – Mənim Şuşa dastanım (Zəfər poeması).....	3
TƏYYAR SALAMOĞLU – Zəfərimiz və ədəbiyyatımız.....	92

P O E Z İ Y A

ƏLİZADƏ NURİ – Şeirlər	55
SEVİNC YUNUSLU – Şeirlər	66
QƏDİMƏLİ ƏHMƏD – Şeirlər	85
ƏFSANƏ RƏVAN – Şeirlər	90
ŞƏFƏQ SAHİBLİ – Şeirlər.....	107
XURAMAN MURADOVA – Şeirlər	129
PƏRVANƏ MEHMANQIZI – Şeirlər	133
FAMİL RƏSUL – Şeirlər	143
GÜNEL RƏCƏB – Şeirlər	147

Y E N İ T Ə R C Ü M Ə L Ə R

ÇİNGİZ AYTMATOV – Öldürək-öldürməyək... (Tərcümə edən: İbrahim İlyası)	70
---	----

N Ə S R

VAQİF NƏSİB SARIHÜSEYNOĞLU – Dimdikdən düşmüş adam (roman - əvvəli).....	14
VAQİF ƏLİXANLI –Hər gecənin gündüzü... varmış... (hekayə)	113
VAQİF SULTANLI – Cənnət muzeyi (hekayə)	125
XUMAR ƏLƏKBƏRLİ – Lal xoşbəxtlik, Müharibə və kəpənəklər (hekayələr)	150

M Ə H Ə M M Ə D Ə M İ N R Ə S U L Z A D Ə – 1 4 0

YAQUB BABAYEV – Türk ədəbiyyatı sevgisi	135
---	-----

T Ə N Q İ D V Ə Ə D Ə B İ Y Y A T Ş Ü N A S L I Q

ASİF RÜSTƏMLİ – Cəmo bəy Cəbrayılbəylinin poeziyası	158
ŞƏFƏQ NASİR – Cabbar Əsgərzadə Bağçaban və onun mənzum hekayələri	164

K İ T A B L A R , R Ə Y L Ə R

VÜSAL NURU – Payız Vətəndaşı	171
------------------------------------	-----

K İ T A B R Ə F İ 1 7 5

◆ 8 Noyabr - Zəfər Günü

"Biz nəinki XXI əsrin müharibəsini nümayiş etdirmişik, biz dünyada heç vaxt olmayan Qələbəni qazanmışıq.

* * *

"Mən xoşbəxt insanam ki, ata vəsiyyətini yerinə yetirdim. Şuşanı azad etdik!

İlham ƏLİYEV

Elçin İSGƏNDƏRZADƏ

MƏNİM ŞUŞA DASTANIM

Zəfər poeması

Şuşa adlı...

Sevgili dərdim çıxır hər yerdə qarşıma,
sevgili kədərim çökür üz-gözümə,
sevgili göz yaşları axır gözlərimdən,
sevgili ağrılar ağrıdır ürəyimi,
sevgili sancılar doğrayır içimi,
sevgili ayrılıqlar sarılır boynuma,

sevgili,
sevgili,
sevgili,
hamısı Şuşa adlı.

* * *

Ayrılığın ilk günü...
Bir şəhər hər yerindən tərk edilirdi –
göyündən,
sularından,
yollarından, evlərindən...

Evlərin pəncərə gözləri ayrılığa açılırdı,
ayrılıq sarmaşığı kimi sarmışdı
pəncərələri,
qapıları,
pilləkənləri,
ümidləri...

Kiminin qayıtmağa ümidi varıydı,
kiminin yox.
Kimsə, nə vaxtsa qayıdacaqdı,
kimsə yox.

Bir şəhər sabahlarından tərk edilirdi,
dünənindən,
keçmişindən
və xoşbəxtliyindən.

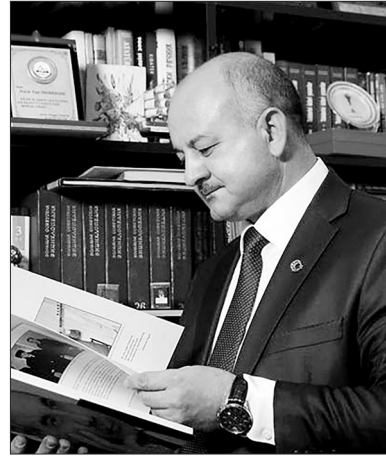
Daha bu şəhərin doğma sakinləri
bu şəhərin yollarından keçməyəcək,
o göylərə baxmayacaq,
o çöllərdə qaçmayacaq,
o sulardan içməyəcəkdi.

Çox şeylər olacaqdı,
bu şəhər uzun bir ayrılığa qədəm qoyurdu,
bu şəhəri bütün şəhər tərk edirdi.

* * *

Bir yola çıxdıq
Bir yola çıxırdıq,

bir uzun yola.
Heç bilmirdik
bu yollar hara aparır,
hara aparacaq,
harda qırılacaq,
harda düşəcəyik
yolların təkindən,
yolların tərkindən.

Eləcə gedirdik,
qaçırdıq,
yüyürürdük.
Ardımızca
əcəl qovurdu bizləri,
zaman qovurdu,
ayrılıq qovurdu,
ölüm qovurdu.
Nəyisə çözməyə gedirdik,
anlamağa gedirdik,
vətənsiz yaşamağa gedirdik.
Getdik də...

* * *

Dünyadan sıyrılib getdik,
istəmədən getdik,
istəmədən dağıldıq,
istəmədən tərk etdik...

Bizdən asılı heç nə yoxuydu,
bir duracaq yer yoxuydu,
elə biz də yoxuyduq.

Biz hardaydıq?
– bilmirəm.
Hara gedirdik,
– bilmirəm.
– İrəlində bizi nələr gözləyirdi,
– bilmirəm.
– Biz varıydıqmı,
bilmirəm...
Amma deyəsən biz yoxuyduq.

* * *

Bu şəhərin ümidini də öldürüb gedirdik,
sabahlarını da öldürüb gedirdik,
elə özümüzü də öldürüb gedirdik,
bəlkə heç bilmədən
bu şəhəri də öldürüb gedirdik.

* * *

Bizim ev...
Bizim ev ardımızca qaçmaq istəyirdi,
dartınırdı,
çırpınırdı,
bünövrəsində laxlayırdı,
amma özülündən qopa bilmirdi.

Çevrilib baxdım,
pəncərə gözlərindən yaş gəlirdi,
bacasından ah tüstüləyirdi,
divarları çat verib qopurdu,
ağrısından əyilib ikiqat olmuşdu,
yenə də durduğu yerdən qopa bilmirdi.

Bir ev adam kimi,
atam kimi,
babam kimi ağlayırdı,
için-için,
korun-korun,
yana-yana ağlayırdı.

O bizim eviydi,
o bizim qapıydı,
bizim pəncərəydi,
bizim uşaqlığımız,
bizim hər şeyimiziydi...

Biz bizim evdən qopurduq,
qopub uzaqlaşırıdık,
getdikcə evimiz uzaqda qalırdı,
sevincimiz,
xoşbəxtliyimiz uzaqda qalırdı,
hər şeyimiz uzaqda qalırdı.

Biz də uzaqda qalırdıq –
bizim evə,
bizim yerə,
bizim göyə,
bizim olan hər şeyə.

* * *

Buludların üstündən keçirdik,
buludluydıq.
Yağışların içindən keçirdik,
yağışlıydıq.
Payızların, qışların içindən keçirdik,
payızlıydıq,
qışlıydıq...

* * *

Səslər, ah... o səslər
yandırırdı ürəyimi,
yaxırdı ürəyimi
– Şuşam oyy, Şuşam oyy...

Şuşam ağrıyırdı,
hər yerdə ağrıyırdı,
içimdə bir Şuşa ağrıyırdı.

Hər kəsin,
Şuşalı hər kəsin içində,
gözündə,
könlündə bir Şuşa ağrıyırdı,
dağınq yollarda min Şuşa ağrıyırdı.

* * *

Gedənlərin ardınca su səpən də olmadı,
buludlar da içində ağladı,
Şuşa da içində ağladı,
ağaclar da,
sular da içində ağladı.
Sular içində ağladı.

* * *

– Sən bilirmisən, dostum,
Şuşa yetim qaldı, dedim.
– Biz də Şuşadan yetim qaldıq, dedi.
– Biz Şuşasız öləcəyik, dedim.
– Biz artıq ölüyük, dedi.

* * *

Zamana dur, dedim,
zaman dayanmadı.
Dumana çəkil, dedim,
duman çəkilmədi.
Həsrətə bit, dedim,
həsrət bitmədi.
Ağrıya səngi, dedim,
ağrı səngimədi, səngimədi...

* * *

Bir şəhərin ağrısı
zamanın ağrısıydı,
zamanın ağrısını çəkdik.

Bir şəhərin ağrısı
sabahların ağrısıydı,
sabahların ağrısını çəkdik.

Bir şəhərin ağrısı
yolların ağrısıydı,
yolların ağrısını çəkdik.

Ağrıları rəsm kimi çəkdik taleyimizə,
şeyr kimi çəkdik gözlərimizə,
musiqi kimi çəkdik duyğularımıza.

Bir şəhəri çəkdik ayrılıqlara.

* * *

Kiməsə söylədi ki, biz dönəcəyik
yenidən o yollarda yüyürməyə,

biz dönəcəyik yenidən sevlməyə, sevməyə,
biz dönəcəyik yenidən yaşamağa,
yenidən var olmağa.
Biz dönəcəyik yenidən doğulmağa.

* * *

Kimsə söylədi ki, kaş əcdadlarımızın
qəbirləri sağ qalaydı.
Qəbirlər sağ,
ağaclar sağ,
evlər sağ qaldımı?
Yoxsa qəbirlər də öldü?
Yoxsa başdaşları da öldü?
Yoxsa qəbirləri də öldürdülərmi?

* * *

Döndüm ki, qəbirlər arxamızca boylanır,
döndüm ki, başdaşlarının gözlərindən yaş gəlir,
döndüm ki, Şuşa boyda qəbiristanlıq yalqız qalıb.
Şuşanı da götürmək istədim,
özümlə aparmaq istədim,
amma qollarımın arasından
yağış kimi axdı Şuşam.

* * *

Dedim ki, ay Şuşam, xoşbəxtlik bildiyim sənsən,
anam dediyim sənsən,
sevgi bildiyim sənsən,
yaşam bildiyim sənsən –
öldüyüm də sənsən.

* * *

Bu dəm anam dilləndi, həm də necə dilləndi,
– Səni Allaha əmanət verirəm, Şuşam.
Analar Şuşanı Allaha əmanət etdi.
Allah bu əmanəti
nə vaxtsa geri qaytarmalıydı, nə vaxtsa...
Şuşa anaların əmanətiydi Allaha!

* * *

Sonra şeirlərə sığındım,
sətir aralarında ovundum,
anamın dizlərində təsəlli tapdım.

Anam Şuşaydı,
Analar Şuşa olmuşdu bu ayrılıqda.
...Şuşalar hər yerdəydi,
içimizdə, çölümüzə,
Bakıda,
Almaniyada,
Amerikada,
Türkiyədə,
Hər yerdə, hər yerdə...

* * *

Çinardan keçən bir qatar da varıydı,
bizi arzularımızın arxasınca aparan qatar.
O qatar gəlməliydi,
bizi Ağdama,
Ağdamdan Şuşaya aparmalıydı.
Amma bu özləm, bu həsrət çox çəkirdi,
bir ömür çəkirdi, bir qərinə çəkirdi,
qatar gəlmirdi...

Şuşadan başqa bizi gözləyən yoxuydu,
amma Şuşanı gözləyənlər çoxuydu, lap çox.

* * *

Telefonum zəng çaldı, dostumuydu,
– Elçin, Talıb əminin oğlu Leysan da...
– Nə, Leysan?
– Hə, Leysan da, gözləmədi o qatarı,
–...
– Amma o qatar gələcək, mütləq gələcək
...
Biz Ağdamda düşüb,
ordən o vaxtkı kimi Şuşaya gedəcəyik,
Leysan getməyəcək
– Əbülfət də,

- Seyid Fikrət də,
- Qəmər nənə də,
- Atalarımız da getməyəcək.
- Eh, dostum, eh! Bəs Sabir nədən öldü?
- Şuşasızlıqdan!

* * *

– Şuşa qayıdacaq, dostum, mütləq qayıdacaq
...biz o qayıdışı görəcəyik,
biz Şuşaya gedəcəyik,
Şuşaya salam deyəcəyik
Sabirin adından,
Valeh müəllimin adından,
Qəmər nənənin adından,
Mərziyə xalanın adından
...şəhidlərin adından.

* * *

İtən illərin ardından,
qeyb olan ömürlərin ardından,
yoxa çıxan xoşbəxtliklərin ardından
bir uşaq qaçır,
bir uşaq yüyürür mən adlı,
Qəmər nənəsi uzaqdan o uşağı səsləyir:
– Elçin, Şuşa səni çağırır!

* * *

Səhər yola çıxırıq,
Şuşaya gedirik, dedi dostum.
Bilirdim gedəcəyimi,
amma həm də bilmirdim sanki.
Şuşa bizi gözləyirdi,
Şuşa gedənlərini gözləyirdi,
Şuşa balalarını gözləyirdi.

...Şuşa geri qayıtmışdı.
Şuşa qanlar bahasına azad olmuşdu,
Şuşa azadıydı.
Biz azad Şuşaya gedirdik.

Anam ağlayırdı, qızım ağlayırdı,
can dostum ağlayırdı,
Şuşa ağlayırdı.

Ağlama, dedim Şuşam.
Biz gəlirik, gəlirik gözlərinin yaşını silməyə,
gəlirik qoxunu almağa,
gəlirik sənə qurban olmağa.
Qurbanın olum, Şuşam!

* * *

Hərəmiz ayrılıqda
bir Şuşa hekayəsi yaşadığ,
bir Şuşa nağılı dinlədik,
bir Şuşa dastanı oxuduq,
bir Şuşa şeiri yazdıq,
bir Şuşa əlifbası öyrəndik –
ayrılıqların əlifbası!

* * *

Həqiqətə gedən yoldaydıq,
sevgiyə gedən yoldaydıq,
uşaqlığa gedən yoldaydıq,
Şuşaya gedən yoldaydıq...

* * *

...Neçə illərin həsrətindən sonra,
neçə ömürlərin ayrılığından sonra,
neçə ayrılıqların ağrısından sonra
Şuşaya çatdıq.
Şuşa qucaq acıb bizi qucaqladı,
yüzlərlə, minlərlə Şuşa
bir Şuşaya qovuşdu,
VƏTƏN bütün oldu,
VƏTƏN tam oldu,
VƏTƏN bir can oldu.
Şuşa atam kimi ağladı,
– can Şuşam!

* * *

Dedim görən, evimiz yerindəmi?
 Yerindəydi.
 Dedim, görən Cıdır düzü yerindəmi?
 Yerindəydi.
 Dedim görən məscidimiz yerindəmi?
 Yerindəydi.
 Dedim görən, o qəbiristanlıq yerindəmi,
 dedim görən yolumuz yerindəmi?
 Yerindəydi, yerindəydi.
 Bircə Şuşadan gedənlər yerlərində deyildi,
 hərəsi uzaqlarda, lap uzaqlarda
 qəbir olub qalmışdılar.
 Qəbirlərdən də salam aparmışdıq Şuşaya!

* * *

Bir vətən necə sevilir?
 Səndən sonra anladıq.
 Bir vətənin adı necə sevilir?
 Səndən sonra anladıq.
 Səndən sonra çox şeyi anladıq...

Anladıq ki, Şuşa həm də səmdir.
 Cıdır düzünün, Xarı bülbülün səsi,
 keçmişimizin, əcdadlarımızın səsi,
 musiqinin, şeirin səsidir.

* * *

Vətəni sevmək çox şeyi öyrədir adama,
 onu qorumağı öyrədir,
 onun uğrunda vuruşmağı,
 onun uğrunda ölməyi öyrədir.

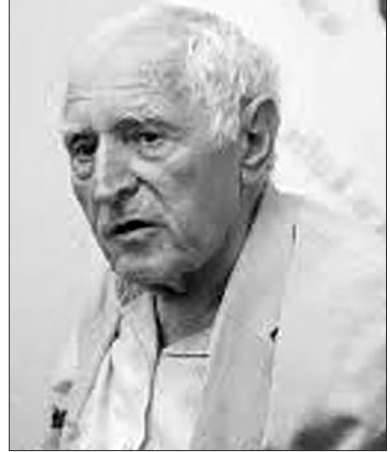
Səndən gedənlər ruh olub qayıtdılar,
 səndən gedənlər ölüb qayıtdılar,
 səndən gedənlər Şuşa olub qayıtdılar, Şuşam!

◆ N ə s r

Vaqif Nəşib SARIHÜSEYNOĞLU

DİMDİKDƏN DÜŞMÜŞ ADAM

◆ *Roman*

Bu roman Əskipara dərəsi hacıleyləyinin evinə çatdırmağa çatdırdığı, təəssüf ki, atası Nəşib koxanı, anası Balaxanı tez itirib yetim böyümüş atam Sarı Hüseyinə ithaf olunur.

Roman filosof şair Sabir Cümşüdün esseləriylə müşayiət olunur.

Ön: ayaq izləri

Sonralar özünə Qazançı adı qazanmış dağın, talasına Qaşqu adı çalamış dağ atəyinə qar yağır, süd rəngli, tərtemiz qar. Qaşqatala ilə Tanrının mələkləri Adəm və Həvvanın bələdçiliylə bir dəstə Allah bəndəsi irəliləyirdi. Onlara qədər qoynuna mamontların, dinozavrların ləpirləri düşmüş dünyaya ilk Allah bəndələrinin ayaq izləri düşürdü. Bir müddət sonra həmin bəndələrin ləpir sahibləri ilə ölüm-dirim savaşı başlanacaqdı.

Övladın Ceyran görüşü

Yerdən ayağını quş kimi üzən, yay kimi dartınıb, ox kimi süzən, meylini çöllərə, bəxtini bizim ellərə tapşırılmış ceyranlara layiq şeirləri atasının yazdığını bilirdi.

Bir yaz səhəri qız balalarını da götürüb Səlyan qoruğundakı ceyranların görüşünə getmişdi. Balaları heyran-heyran ceyranlara baxdığı zaman xəyalı çox-çox uzaqlara getmişdi birdən "Qətl günü" müəllifinin.

Bədahətən həmin misraları söyləmişdi ceyranlar oylağında şair oğlu Yusif Səmədoğlu:

*Neçə milyard ildən bir az da əvvəl
Mamontlar qaçarmış Səlyan çölündə.*

Həmin andan balalarının ceyran, özünün uzaq zaman səyahəti başlamışdı. ...O zamanlar nə sağ varmış, nə sol varmış, nə yerlərin, deryaların, canlıların adları.

Sonsuzluğun bir düşərgəsində yenicə yaranmışdı Tanrının canlı övladları. Sonralar Yer kürəsi adı almış həmin odlu və buzlu kürədə başlamışdı bir ölüm, qalın savaşı.

Ulu Tanrı nəhəng dinozavrlar, mamontlar qarşısına çıxardığı cırtdan bəndələrə İlahi şüur payı bəxş etmişdi. Onlar həmin şüuru cilalayıb böyük insan adını qazanmalı, Yer kürəsinə sahib olmalı idilər (yəni, əvvəl dirilikləri ola biləcək birliklərinə. Sonra nəhənglərin arxasını yerə vurduracaq silahlarına sahib olmalı idilər).

Əl-ələ verə bildilər, mamontları vura bildilər. Onlara diş qıccayanların ölənə öldü, qalanı qaldı. Onların ram olanları insan əlinə baxdı, olmayanları meşələrə çəkildi, dağlara qalxdı...

... – Ata ceyranlar balalarını çox istəyir, yalayırlar.

Zamanına qayıdıb, balalarına baxıb fərəhləndi Yusif Səmədoğlu. Ürəyindən keçirdi:

– Yaşasın hacıleyləklər, mənə sizin kimi ceyran balalar yetirib.

* * *

Həmin gün hələ səhərin gözü açılmamışdan Uzun Ələkbərin qarısına Hələ gözü açılmamış bir çağa buraxmışdılar. Onun da ağzı açılıb, düşdüyü naməlum dünyadakı insanlara yerini-yurdunu bildirmək istəmişdi.

Nə yaxşı ki, həmin səhər Uzun Ələkbərin gözü xoruz banıyla, zəngli saatla deyil, bəbə çığırtısıyla açılmışdı.

Həmin çağa səsi təşvişindən xəbər verib onu qarşı ağzına sıçratmışdı. Bəbənin bələyindəki lülələnmiş kağızı açıb oxumuşdu. Bu lülələnmiş kağız ona əməlli-başlı barmaq silkələyirdi. “Hələlik yetimçənə yiyə dur. Vaxtı gələndə yüyənindən çəkib haqq-hesab soracağam, ayağını yox, başını nallayacağam...”

...Həmin gün Qazançı dağının quşqonmaz zirvəsindəki Göydaşın üstə uçuruma doğru bir erkək qurd ulayırdı. Və həmin qurdun ulaması, əslində, adi göy, rəngi qarqara olan göydaşından da qarqara olan xəbərdarlığa çevrilirdi.

Qazançı ətəyindəki Əskipara kəndində həmin daşın adının göy, üzünün qara olduğunun səbəbini bircə Müsəllim kişi bilirdi. Zamanın atdan salıb, güməsdirdiyi kişi cavanlığında mərkəzdən gəlmiş bir alimə bələdçilik edib, onunla dağın yalmanına çıxmışdı. Həmin alim də ağzı sualvari açılmış adamın aqlını kəsdirib dodaqlarını yuma bilmişdi.

– Bu daş səmadən düşüb. Ona görə bizdən əvvəlki alimlər adını göydaşı qoyublar.

Qonağı qurddan-quşdan qorumaq tapşırılmış Ələkbərin daşürək ovçu atasına həmin gün göydəndüşmə daşa görə Müsəllim öyüd-nəsihətini də vermişdi:

– Heç olmazsa, bu həndəvərdə bu çöl heyvanlarını qırıb-çatma. Bu fağırları da Allah-təala adam balalarıyla qonşu yaradıb. Başına göyün daşı düşər.

Bəlkə də, həmin an doğrudan da göydən Allahın bu heyvanları çimdiren, susuzluqlarını söndürən buludları baxırmış. Bir xeyli sonra həmin buludların nifrəti ildırımına dönüb kişinin başında çatlamışdı.

Axıra yaxın həmin erkək canavarın ulaması sərtləşir, qurd andına çevrilirdi; yuvalarını dağıtmış ovçudan ya hayıf alacaqdı, ya da özünü uçurumdan atacaqdı.

...Həmin gün Ələkbər mehtər Hacı kişidən at kirayələdi. Xurcunun bir gözünə çağanı, o biri gözünə anası üçün ayın-oyun qoyub Əskiparaya doğru dəhmərləndi.

Həmin gün heybəsinin bir gözünə öldürdüyü anaş canavarın qanlı dərisi, o birisinə hələ gözü açılmamış üç balasını qoyub, ovçu Ələsgər Qazançının quşqonmaz zirvəsindən Əskiparaya pərvazlandı.

Ələkbərlə Ələsgər Dəmirçilər kəndinin ən hörmətli zatlarından Ələmdar kişinin övladları idi. Coğazın meşə səmtində, tək palıdın altında bir evin palıd dirəyini ildırım vurub, övladları barədəki işıqlı arzularını söndürmüşdü. Halbuki, Ələsgərini hüquqşünas, Ələkbərini isə jurnalist görmək istəyirdi.

Başsız qalmış ailənin övladlarından biri evlərindəki karvansara xalisından asılı tufəngi götürüb özünü meşəyə verdi, qurdun-quşun “hüquqşünasına” çevrildi. O birisi də başını götürüb, gəlməyilə silahlanıb Ceyrançölün mərkəzinə mənəb ovuna çıxdı.

Anaları Zəhrabəyim arvad növbə ilə ikisinin arxasınca bir dolça su atıb onlara uyğun xeyir-duasını verdi.

– Ziyankar heyvanlara tuşla qağanın tufəngini. Onun özünü ceyranın, cüyürün ahı tutdu.

Ələkbərin arxasınca su atmamış Coğaz çayını gözü önünə gətirmək istədi:

– Coğaz çayının daşlarından hər yetənə atma, daşın qayıdıb baş yarması da var.

...Ələsgər ana nəsihətindən kənara ayaq qoymamışdı. Tufəngini kəndin hininə, tövləsinə diş qıcamış tülküyə, canavara tuşlamışdı.

Ələkbər bir müddət Ceyrançöllə tanışlığa başlamışdı. Daşının qayıdıb başını yarmaması üçün adamlarının cikinə-bicini öyrənməyə çalışmışdı. Ceyrançölün ab-havasına bələdçilikdən sonra gündəlik loxmalıq bir iş, baş soxmağa koma axtarışına başlamışdı.

Hələlik isə Dəli Alı adlı həmkəndlisinin qoltuğuna sığınmışdı. Həmin Alı bir zamanlar kəndlərinin gözəgələn cavanlarından sayılmışdı. Gözünün düşdüyü Gülyazı kolxozun hesabdarı qaçırdıqdan sonra əlini dinc saxlaya bilməmişdi. Xəlvətə salıb Əhmədi yaxalamış, lütləyib yanını mazutlamışdı. Əhməd Alını tutdurmaq istəyəndə atası Ələmdar ona qahmar çıxmışdı. Dostlarının köməyilə onu Şəkərin mülkündə yerləşən dəlixanaya qoydurmuşdu. Bu

hərəkətindən sonra Əhmədin adı Mazutlu Əhməd, Alının adı isə Dəli Alı qalmışdı.

Alının “müalicəsi” bitsə də baş həkim onu dəlilərin gözünün odunu alması üçün orada saxlamışdı. Dəlixananın bir küncündə Aliya balaca bir otaq ayırmışdı ki, əvəzində o, qış üçün odun yarmalı, yazağzı bağı belləməli idi. Alı sonralar həmin şəkərinəndən muzzdu şəkildə Ceyrançölün varlı-karlı adamları üçün də istifadə eləmişdi.

Dəli Alı ona pənah gətirmiş həmyerlisini ağıllı-başlı hörmət-izzətlə qarşılamaşdı.

– Torpağı sanı yaşa, elə bil dədəni goruna itələyib özünü Ceyrançölə vermişən.

Sonra ona dincəlməsi üçün bir küncdə yer düzəldib, dilini də dinc qoymamışdı.

– Bəs dədənin cüyürlə bəslədiyi Ceyrançölün vəzifə sahibləri niyə gününü ağlamadı?

– Ay səni sağ olasan, çörəyin çəklə verildiyi belə bir vaxtda yetimə ancaq ürək-dirək verən tapılar, əppək verən yox.

– Heç olmasa, biri əlini bir işə calayaydı.

– Görək də, tez-tez baş çəkməyimi tapşırdılar.

– Onda hələlik ayıbından keçib, sənə də müştəri axtararam. Yardırmaq istəyənin odununu yarar, yer belləmək istəyənin bağının altını üstünə çevirərsən.

Atalar “dəlidən doğru xəbər” – deyərlər. Dəli Alının ilk müştəri xəbəri Ələkbərin həyat yolunun sağsağan müjdəsinə çevrildi.

Dəli Alının məsləhətini də Allahın dəmyə torpağına yağış payı kimi canına çəkməyə başladı.

– Bütün Ceyrançöl Ağamalıoğlundan tük salır. Həyət-bacasını sahmana salmağına icazə alacağam. Səni dindirməyincə ağzını açmayacaqsan, təmənnasız işləyib gözünə girməyə çalışacaqsan.

Təhlükəsizlik idarəsinin rəisi Dəli Alının gətirdiyi adamı kabinetinin pəncərəsini “çəşmək” kimi taxıb gözünün süzgəcindən keçirdi. Əslində, həyətinə bir naməlum cavan dadandırmaq istədiyinə görə Dəli Aliya hirslənmişdi. Cavanı yola salıb ona da yaxşı-yaxşı təpinməyi qərarlaşdırmışdı. Əlüstü həmin cavanı görə bilmədi. O, bir qarının zənbilini əlindən alıb evinə ötürürdü. Oğlanın bu hərəkətindən xoşlansa da, Dəli Aliya məzəmmətinə başladı.

– Yəni, belə dambatlanırsan ki, mənim qarıma dəli yerinə bir dəliqanlı gətirirsən.

– Dədəsi cüyürünü vuran Alməmmədin oğludu, atasız ana quzusu kimi bir şeydi...

– Hə, eləmi, apar tapşırığını ver.

– Əvvəl bağ-bağata əl gəzdirsən, ya odunları doğrayıb qış tədarükünü həll etsin?

– Odunlardan başlasın, bu gün-sabah Ceyrançölə Odun dağının qırovu düşəcəkdir.

Ertəsi gün işdən qayıdanda cavanı bağında əlləşən gördü. Tapşırığına qarşı getdiyinə görə hirsini üstünə töküüb işini xətm etmək istədi. Amma bağ-bağatın səliqə-sahmanını görüb fikrini dəyişdi. Tapşırığına əməl olunmadığının mühakiməsinə başladı.

– Bəs o dəli gədə sənə birinci odun yarmağı tapşırمامışdı?

– Alı əmi əlimə baltanı da vermişdi.

– Bəs...

– Sözü düzü, odunlarınızdan xoşum gəlmədi. Bu ağaclar Karqaya ətrafdakı meşələrdən gətirilib. Yanmağına yanırırlar, amma otağın havasını ağırlaşdırıb bilərlər.

Ələkbər yenə susub, Ağamalıoğlundan növbəti sualı gözlədi.

– Deyirsən, bunları çölə atıb sənə sifarişlə odun gətirdim?

– Bunlardan həyətdə ocaq qalayıb, üstündə kabab çəkmək olar. Mən bizim dərədən sizə layiqli odunu Odun dağının qırovu düşənə kimi gətirirdim.

– O nə odun olacaq görədim...

– Sizin kimi zatlara palıd odunu yaraşır. Ətri çölləri evlərə daşıyar.

Həç bir həftə çəkmədi ki, palıd odunu Ağamalıoğlunun qarısında oldu. Ələkbərin atasını palıd ağacının altında ildırım vurmuşdu. İndi Ələkbər özü ildırım döndü həmin palıdı yerə yıxmışdı. Bir boyun öküzlə çöllərin nəhəng palıd balasını sürüyüb, gözüne girmək istədiyi adamın həyətinə gətirmişdi.

Tezliklə də məsləhətləriylə ustadına çevrilmiş Dəli Alının ən vacib tövsiyələrindən birini yerinə yetirməyə başlamışdı.

Üstünə ilan salsa da, Ağamalıoğlu cavana cib xərcliyi verə bilmədi. Qarşısında lal-dinməz durub, onun növbəti sualına cavab verməyə başladı.

– Öyrənmişəm ki, başını Dəli Alının dəlixanadakı quş damına soxmusan. Bəs elə ömrü boyu onun kimi odun yarıb, yer belləyib dolanmağamı çalışacaqsan?

– Rəhmətlik qağamın vəsiyyətini yerinə yetirməyə çalışacağam. Mənim jurnalist olmağımı istəyirdi. Əlimə maya salıb Bakıya oxumağa gedəcəyəm.

Oğlanın həmin arzusundan da xoşlandı və onun qayğısına qalmağa çalışdı.

Dəli Alı Ələkbəri muştuluqladı:

– Ağamalıoğlu idarəsində səni gözləyir.

Rəisin qarısında boynu bükük durdu. Ağamalıoğlunun özünün onu görməsini, otağına dəvət etməsini gözlədi. Axır ki, rəisə xəbər verən tapıldı.

– Bir cavan nə müddətdir eşikdə idarəni maritlayıb.

Pəncərədən boynu bükük Ələkbəri görüb şaqqanaq çəkdi. Cavanın bu hərəkəti də ürəyincə oldu. İçəri girməyilə sualının açılması bir oldu.

– Bəs niyə bayaqdan gəlib çıxmırsan?

– Sizin kimi hörmətli adamın otağına girməyə, özü çağırmış olsa da, cəsərim çatmadı.

– Otur görüm, səni dəlixanadan, Dəli Alının it damından qurtarmaq istəyirəm.

Əlini böyründəki telefona uzatdı:

- A qızım, kamaxozun müdiri Ocaqqulu kişini calaşdır görək... Ocaqqulu, Məşədi Əbdüləzimin mülkünün baş tərəfindəki otağa hələ qohum-əqrabandan yerləşdirməmişən?

- Maarif müdiri bir müəllimə verməyimi istəyir. Yoldaş Cavadova da təvəqqe məktubu yazıb...

- Cavadovla özüm danışıcağam. Oranı bir cavana verəcəksən. Yanına göndərirəm.

Sonra səsini avazıtdı:

- Evin düzəldi, indi qaldı "lənməyin".

Cavanın gözünü döydüyünü görüb sözünü xırdalamağa başladı:

- Yəni, evlənməyin qaldı deyirəm. Bu cındır Ceyrançölün ac-yalavac vaxtında odun yarmaqla əlinə maya salıb oxumağa gedə bilməyəcəksən.

Sonra ayağa durub, yuxarıdan aşağı Ələkbəri vəzifəsi hesabı neştərə çevrilmiş gözləriylə bir də süzməyə başladı. Ələkbər özündən xəbərsiz, təhlükəsizlik rəisinin ən təhlükəli sınağından keçdi.

- Məşədi Əbdüləzim İranlıdı. Bu gün-sabah müharibə ərəfəsindəki ceyrançöllülərin qanını sormuş varlı-karlı iranlıları sürgün edəcəyik. Məşədi Əbdüləzimin Cəvahir adlı qızı var. Düzdü, çox elə şəkilli deyil, onun saqqızını oğurlayıb evlənəcəksən. Pişim-pişimlə kişinin qızıllarının yerini öyrənəcəksən. Kişinin dalından dəyən kimi mülkü sənə qalacaq. Qızıllarını da qardaş malı kimi böləcəyik. Əlinə ağca maya gəlin, həm də boxçamaya gəlir salacaqsan. Səni qiyabi oxumağa göndərəcəyəm. Amma jurnalistliyə yox, yuristliyə...

Həmin kəlməsi Ələkbərin sifətini bir cüt novruz yumurtasına çevirmişdi. Qarşısında qıpqırmızı kəsilmiş oğlanın ağzını aratmaq istədi.

- Şenlikdə gözəltin, nişanlın-zad yoxdur?

- Lap qaraçıya evləndirsəniz də sözünüzdən çıxan deyiləm.

Kürəkənin ayağı Məşədi Əbdüləzimə düşmədi. Onu İran adıyla Sibirə, gedər-gəlməzə göndərdilər; Cəvahirin də ayağı Ələkbərə. İkinci oğlu dünyaya gələn zaman İkinci Dünya müharibəsi başladı. Onu cəbhədən saxlamağa Ağamalioğlunun da gücü çatmadı. Cəbhəyə yollanan rəngi avazımuş cavana ürək-dirək verməklə kifayətləndi.

- Sən düşməyə asan can verən oğullardan deyilsən. Özünü qoru, güllə qabağına vermə. İnşallah, qəhrəman kimi geri dönərsən, idarəmizdə sənə qulluq da verərik.

Qatar ayağına Dəli Alı da özünü çatdırmışdı. Əynindəki ağ xalası soyunmağa macal da tapmamışdı. Onun gəlişi sözünü deyib getmiş Ağamalioğlundan daha təsəlliverici idi.

- Dəliliyin xeyrini gördüm, məni güllə qabağından saxladı.

Qatara minməmişdən Ələkbər əvvəl simsarı olan kişiylə ürəyini deşən sualı verdi:

- Sözün düzü, mən sənə dəli dəyənlərin özünü dəli hesab edirəm. Bircə onu bilmək istəyirəm, oxumuşlar qala-qala, heç bir yanı qurtarmamış səni necə sanitariya götürüblər.

- Əmrimi bağban verdilər. Dəlilər dəlidən qorxur deyiblər. Yoxlama gələn zamanlar xaladımla çıxarıb, əlimə bel verirlər, a xalası göyçək.

* * *

Mozdok ətrafındakı döyüşlərdə Ələkbər Ələmdaroğlu adlı əsgər yaralı komandirini mühasirədən çıxararaq, kilometrərlə çiyində daşıyıb hərbi qospitala yetişdirmişdi. Həmin rəşadətində görə əsgərə kiçik leytenant rütbəsi və Qırmızı Ulduz ordeni verilmişdi.

Ələkbərin xilas elədiyi komandir həmyerlisi İslam Qaraqaşlı idi. Müharibədən əvvəl Ceyrançöl partiya komitəsində təlimatçı işləmişdi. Səngərlərinə düşən mərmə hər ikisini kontuziya vəziyyətinə salmışdı. İslam bir neçə qəlpə yarası da almışdı.

Həkim Ələkbəri İslamın yanına apardı:

– Vəziyyəti ağırlaşdırıb, səni görmək istəyir.

İslamın rəngi-ruhu Ələkbəri açmadı. Elə özü də həmyerlisini vəziyyətindən xəbərdar etdi:

– Eloğlu, vaxtımın az qaldığını hiss edirəm. Sənə bir məktub verəcəm, işdi, sağlası olsam, özümə qaytararsan, yox, əgər ölsəm, bu məktubu üstündəki ünvanə çatdırarsan...

Komandiri əsgəri qaydada dəfn etdilər. Qızıl ulduzlu Ələkbər Ələmdaroğluna məzuniyyət vermişdilər. Yerli qospitalların birində müalicəsini davam etdirə bilmək üçün göndəriş aldı.

Ələkbər ərinin ölüm xəbərini qaraiqbal bir gəlinə çatdırmağa çətinlik çəkirdi. Günlərlə düşünüb-daşındıqdan sonra ayaqları onu həmin ünvanə apardı.

Qapını rəhmətlik İslamın zövcəsi açdı. Əsgər paltarında uca boylu, yaraşıqlı cavanı görəndə özünü itirən kimi oldu. Qapının kandarında ağzı qıfıllanmış halda duruxub qaldı. Ələkbər də eyni yoluxucu halı keçirməyə başladı. O, belə gözəlliklə qarşı-qarşıya gələcəyini ağına gətirməmişdi. Bu işdə taleyin barmağı olduğunu fikirləşdi. Qəzavü-qədər bəlkə də Ağamalıoğlunun “əməliyyat”ı ilə evlənmiş adamın qarşısına əsl sevgisini çıxarırdı. İçəridən başqa qadının səsi gəldi:

– Kimdi, Ayna, niyə matın-qutun quruyub?

Ələkbər bu gözəlliyin tilsimindən canını qurtarmaq üçün mərhum komandirinin məktubunu verib uzaqlaşmaq istədi. Səsi gələn qadın özü qapıya yaxınlaşdı:

– Yəqin İslamın yanından gəlib, içəri dəvət eləsənə. Nə müddətdi yuxunu qarışdırırsan, sözünə-sovuna qulaq verək.

Ələkbər nə edəcəyini bilmədi. Ona elə gəldi ki, qabağındakı çaydan betər o da buxarlanır. Əlini cibinə saldı, İslamın məktubunu çıxarıb arvadının qarşısına qoydu.

– Mən dedim...

Qadının dalağı sancmışdı. Cavanın sir-sifəti qara kəsildiyindən, həmin məktubdan xeyir xəbər gözləməirdi.

– Çayınızı soyutdunuz.

– Eybi yox, oxuyun, sabah sizə baş çəkərəm.

Elə bil otaqdan yox, İslamı belinə alıb uzaqlaşdığı səngərdən can qurtardı. Qapı önündə bir müddət ayaq saxlayıb özünə gəlməyə çalışdı. Amma bu da çox çəkmədi. İçəridən iki qadının vay-şüvənini eşidib oradan uzaqlaşdı. Yolunu birbaşa Dəli Alının quş damına saldı. Alının içkiyə meyilli olduğunu bildiyindən bir şüşə araq cibinə qoymuşdu. Bu yaşına qədər dilinə içki vurmeyən oğlan həmin gün, bu ağının dadına baxmağa qərar vermişdi. Evlənməyinə təəssüfləndi, ancaq Ağamalioğlunun sözlərini yadına salıb təskinlik tapdı: Bu gün-sabah arvadını uşaqları ilə bərabər İrana yola salıb canını qurtaracaşıq. Sən bir az cəld olub atasının onun adına qoyduğu qızıl küpəsinin yerini öyrən.

...Səhəri gün Ağamalioğlu ondan soruşdu:

– Məktubu Bəymuraz bəyin qızına çatdırdımı, lap yaxşı...

– Mən də yoldaş Cavadova məlumat verdim. İslam əsl kommunistlərdən idi. Elə əsl adını yadırgayıb hamı onu kommunist çağırırdı. Sabah raykomun qonaq evində ona yas tutulacaq, ehsan veriləcək.

– Yoldaşını dəvət...

– Lazım deyil, İslam bəy qızına görə qabağa çəkilmədi, yoxsa, çoxdan birinci katib olardı. Elə-belə gedib məlumat verərsən, bir az yüngülləşər.

Ələkbər ikinci dəfə yolunu həmin ünvana çətinliklə salmadı. Həm də heç yas evinə də getdiyini hiss etmirdi. Qapını qara paltarda Ayna açdı. Qara paltar onun gözəlliyini bir az da artırmışdı.

– Sizdən nə qədər xoş sözlər yazıb rəhmətlik. Onu almanlara əsir düşmək xəcalətindən qurtarmısınız.

– Qospitalda olanda özündə idi. Birdən-birə halı pisləşdi.

Ayna gözlərinin yaşını ipək dəsmalı ilə qurulamağa çalışdı, amma yenə gözlərindən yaş damırdı.

– Yaxşı ki, heç olmasa partbiletini ürəyinin başında, kommunist kimi öldü.

– Hə, elə onu deməyə gəlmişəm. Bu gün raykomun akt zalında vida mərasimi keçiriləcək, qonaq evində də adına ehsan veriləcək. İstəsəniz...

– Yox, bizə də tanıyanlardan başsağlığına gələn olur. Siz necə, yenə cəbhəyə dönəcəksiniz?

– Mən də kantuziya keçirmişəm. Bir müddət müalicə olunub, sonra həkim komissiyasından keçəcəyəm.

– Ceyrançöldə təzə yerləşənlərdənsiz, deyəsən.

– Hə, Əskipara dərəsindənəm. Ali təhsil almaq üçün Bakıya getməyə hazırlaşırıdım, amma müharibə başladı.

Onların baxışları toqquşduqca hər ikisi özlüyündə bir şimşək parıltısı görürdü. Bu, düşdükləri vəziyyətin qara buludlarından yaranan məhəbbət şimşəkləri idi.

Həmin an parıltılar sönən zaman hər ikisi qaranlıq düşüncülərə qərq oldu.

Aynanın içindən belə bir təlaş keçirdi. Birdən bu Ələkbərə saqqızımı oğurladaram mən ölmüş. Onsuz da məndən küsülü getmiş atam Bəymurazın gorunu yandırdığıma görə, üzünü üzümdən çevirmiş qardaşım Alıxanın yanını qara kösövlü edərəm.

Amma neyləyəsən, özlərindən asılı olmadan gözləri tez-tez görüşür, şimşəklər parıltısını daha da artırır.

Ələkbərin ağıllı bir məsləhətə ehtiyacı vardı. Ancaq ağılına batan bu məsləhətlə canını düşə biləcəyi günahdan qurtara bilirdi. Özlüyündə ən ağıllı adam yenə də Dəli Alını hesab elədi. Cibinə bir araq qoyub axşamı üzünə arvadının qara çadrası kimi tutub özünü dəlixanaya, Dəli Alının otağına verdi.

Dəli Alı arağa baxıb yarı yüngülləşdi, yarı da ağırlaşdı. Bugünkü əzab-əziyyəti sonrası araq tərləyib canının ağrısını çıxaracağına yüngülləşdi, ağsaqqalı Ələmdarın balasının arağa qurşanacağından ehtiyatlanıb ağırlaşdı:

– Xeyir ola, bir de görüm bu gün yolun Bıqlı Kavının bazarına düşməyib.

Ələkbər hələlik dinməyib, simsarının mətləbini sona çatdırmasını gözlədi. Bazara isə yolu düşmədi. Ordan dönmüş İbrahimplə xırdavat canlı mağazasında rastlaşmışdı.

...Həmin adamdan ülgüc aldığı da dilinə gətirmədi.

– Deyəsən, abyaşıl İbrahimın suyu sıçrayıb sənə. Onun kimi piyanıska (içki düşkünü) olmaq istəyirsən.

– Mənim o şüşənin içindəkindən çox, sənənin içindən gələcək Alı bulağının suyu qədər duru məsləhətinə ehtiyacım var.

– Dəlidən doğru xəbərmi eşitmək istəyirsən, a xalası göyçək.

– Deyəcəklərimi dilimə gətirməyə çətinlik çəkirəm. Qoy o zəhirmardan bir-iki qurtum dilimə vurub, sözümlə yolunu açım.

Arağı necə canına çəkməyindən Dəli Alı qabağındakının hansı dərdləsə alışıb-yandığını qandı. İçdiyi araq canını yumşaltdığından qabağındakı cavana ömrünün ən gözəl məsləhətini verməyə hazırlaşdı.

Ələkbər evliliyinin Ağmalıoğlu tərəfindən bir çəkist əməliyyatı olduğunu simsar adamına açıb söylədi:

– İndi təzə eşqə düşmüşəm. Əri gözümün qabağında canını tapşırılmış komandirim kommunist İslamın dul arvadına, Bəymuraz bəyin qızı Aynaya vurulmuşam.

Dəli Alı başını qaşımağa başladı. Elə bil fikirlərinin dolaşığını açmağa çalışırdı.

– Ağmalıoğlu arvad-uşağını İrana göndərüb məni həmin boyunduruqdan çıxarmağa söz verib...

Əlini başından çəkib Alı stəkanlara araq süzdü. Görünür, dolaşıqları çözə bilmişdi. Hər ikisi arağı başına çəkdi. Onun nəsihəti ilə özünü soyutmağa çalışan Ələkbərin gözü Dəli Alının dodaqlarında qalmışdı. Araq gedən yerdən Alı bulağının dupduru suyu kimi məsləhətin süzülməsinə gözləyirdi.

– Elə bekara iş tutub qan-qarğıs sahibi olma, o günahsız tiffillərin ahı, ceyran-cüyürün qarğısı tutmuş rəhmətlik Ələmdarından da betər ildirima dönüb səni özün boyda qara kösövə döndərər. Elə bilirsən dədənin Qarağı Vəlinin arvadı ilə oynadığını bilmirdik. Sən də ailəndən kənar gizli, kəbinsiz o bəy qızıyla da yaşa...

...Ələkbər xeyli vaxt idi ki, arvadı ilə küsülü idi. Məşədi Əbdüləzimin qızı atasının İrana göndərilməsində (heç Sibirə sürgünlüyündən xəbəri yox idi). Ələkbərin əl-ayağa düşüb, kömək etməməsindən incimişdi.

Cəbhədən xəstəhal gələndən sonra Cəvahir bir az yumşalan kimi olmuşdu. Ələkbər bunu göyde alıb, yerdə Ağmalıoğlu əməliyyatına başladı.

– Məndən bacarmadığım bir işə görə kömək umub nahaq küsmüsən, ay əməli-saleh qaynatam Məşədi Əbdüləzimin halal süd əmmiş qızı Cəvahir.

Bu dəfə Cəvahir, vərdişinin əksinə, gözlərini yaşındırmamışdı. Ələkbər də həmin gözlərdən zövcəsinin sualını apaydın oxuya bilməmişdi: əl buyruqçusuna döndüyün Ağamalioğlunun niyə əlinə-ayağına düşmədin?

– Bu məsələ Ağamalioğlunun, onun Bakıdakı nazirinin də gücü çatan məsələ deyildi. Həmin qərarı qızılulduzlu Kremldə oturan Stalin yoldaşın özü vermişdi. Hələ Allahınıza şükür eləyin ki, Məşədi Hacı Rəsullar, Məşədi Ələsgərlər, Hacı Qasımlar kimi gedər-gəlməz Sibirə yox, vətəni İrana yolladılar; rəisin quyruq bulaması sayəsində.

Cəbhədən sonra insan kimi dəyişmiş Ələkbərin hərarəti, nitqi Cəvahirin ağına batmışdı. Ağına batması da ərinə qarşı bir xeyli batmış nitqinin yolunu açmışdı.

– Bəs sən axırın nə olacaq, yenə güllə qabağınamı gedəcəksən?

– Neyləyə bilərsən, alnıma yazılıbsa, İslam kimi ölüb oralarda ayağımı uzadacağam.

– Ağamalioğlu nə deyir, qurtarmağın bir yolu yoxdurmu?

– Hərbi mərkəz Tiflisdə yerləşir. Rəis oradakı rütbəli bir gürcü dostuyla danışıb. Yuxarıdan gedib, dədələrinin qiymətindən də baha kərvə istəyiblər. O da məndə hardan...

Ərinin bunları söyləyərkən yazıq görkəm alması halal süd əmmiş dindar arvadını kövrəltmiş, uşaqlarının atasının qayğısına qalmaq istəmişdi. Əməliyyatına başlamış ərinin ilk nitqi onun dilini, ikincisi də sirrini açmışdı.

– Ağam mənim adıma dar gün üçün bir küpə qızıl qoyub, onu işə salaq, karımıza gəlsin.

Bu sözlər Ələkbərin gözlərində günəşinkindən parlaq sevinc şəfəqlərinə dönmüşdü. Gözləri həmin an həm də bir cüt qızıl onluq kimi alışıb yanırdı.

* * *

Ələkbərin kabinetinə ürəklə girməsi Ağamalioğluna səhər-səhər hasarlarına qonan sağsağanı gözü önünə gətirdi. Rəhmətlik atasının sözlərini xatırladı.

– Sən bu Şuranın qulluğunda durandan sınaqdan çıxmış əlamətlərimizə şəkk-şübhə eləyirsən. Tək səbiri, cüt səbiri canın amanatsızlığı tərəfə yozursan, heç olmasa o sağsağanın müjdəsinə şübhə etmə. Onlar hər dəfə çəpərimizə qonanda bir xeyir xəbər aldığımızı hara qoyursan, bilmirəm.

Bu dəfə anasını rəhmətlə xatırlayıb sağsağanı sınaqdan keçirməyi qərarlaşdırdı. Dimdiyində müjdə gətirməsi düz çıxsaydı, hər iş gəlişiyə həm də anasını xatırladan quşun yolunu gözləyəcəkdi.

– Yaman zodlu gəlmisən, xeyir ola?

– Xeyirdi, Cəvahir küpənin yerini dedi.

– O ki səni dindirib-danışdırmırdı. Deyəsən, çəkistliyimiz sənə də keçir, nə fənd işlətdin.

– Əsgərliyə ölümə gedəcəyimlə gözünü qorxutdum. Qalmağım üçün kərvə lazım olduğunu biləndə ağzındaki qızıl dişlərdən yüz qat qiymətli kəlmələrini kəsdi.

– Yüz qat qiymətli sözü bir küp qızıla bərabər olmasın.

– Elədir ki, var. Atası dar gün üçün bir küp qızıl hədiyyə edibmiş.

– Harda gizlədibmiş Məşədi Əbdüləzim?

– Pəncərəsi qabağındakı taxta örtüyün altında tirmə şala bağlayıb yerləşdirmişdi.

Ağamalıoğlu ipək tirmələrin küpələri aparatlardan qoruduğunu yəqinləşdirmişdi.

– Hara deyirsiniz, xəlvətə salıb gətirərəm.

– Qardaş malı kimi bölmək şərtimiz var idi, qüvvəsində də qalır. Mənim payımı bazar zənbilinə qoy, üstünə də mer-meyvə düzüb gətir. İşin axırına yaxın yolunu buradan salarsan.

Ələkbər ən qiymətli bazarlıqla özünü xeyirxonunun hüzuruna yetirdi. Səhəri rəisin təşəkkürə çox elə oxşamayan sualı ilə qarşılaşdı.

– Deyəsən sənə əmanəti düz bölməyi öyrətməyiblər.

Oğlanı təşvişdə saxlamadı.

– Onluğun onunu mənə artıq vermişən.

Ələkbərin içindən gələn səmimiyyət dolu sözləri Ağamalıoğlunun canına nehrə yağı kimi yayıldı. Bu oğlanla yoldaşlığını dostluğa qədər davam etdirməyi qərarlaşdırdı.

– Danışmışam, əsgərlikdən canını qurtaracaqsan. Hərbi biletinə uzun müddətli müalicəyə ehtiyacın olduğunu yazacaqlar.

– Əvvəl deyirdiniz...

– Əvvəl “niqodni” yazdırmaq istəyirdim. Elə yazılsa “orqan”da işləmək imkanın olmayacaq. Hələlik səni məvacibli gizli agentim təyin edəcəm. Bu qulluq kəkilinə yaraşmasa da işinə yarayacaq, Keçəl ayamalı agent.

Rəisin otağından Ələkbər uça-uça getdi. Rəis həmin an onu nəhəng sağsağana bənzədirib anasını rəhmətlə yad etdi.

Arvadının səxavətli hərəkətindən sonra Ələkbər düşdüyü yeni sevdanın daşını atmağa çalışdı. Mühəribə qəhrəmanının namusuna göz dikib, onun arvadının oynaşı olmaq istəmədi. Ceyrançöl kimi bir yerdə camaatın ağzına düşməsi hələ həyatda özünə yer tuta bilməmiş cavanın daşqalaq edilməsinə səbəb ola bilərdi.

Növbəti içki məclislərinin birində Dəli Alının dedikləri Ələkbəri çaşbaş saldı. Bütün günü arxa bağçada tər tökdüyündən içkinin Alının ayamasına yaxınlaşdırdığını fikirləşdi. Ələkbərə elə gəlirdi ki, onun bu dəfəki danışmaları dəlixanadakılarından fərqlənir.

– Kəndimizdə ayaması olan çox adam var – Ayı Səməd, Qurd Musa, Tülkü İbad, Dovşan Məmməd və s. Belə görürəm, sən də içinə, axır ki, bir heyvan girib. Zəif düşsən, o da adının qabağında möhkəmlənəcək.

Ələkbər onun söhbətlərinə axıra kimi qulaq verməyib, aradan çıxmaq istədi.

– Sən bir az yat dincəl, deyəsən, gözünə Qazançı dağının qurdu-quşu görünməyə başlayır.

– Dayan, sözümün məmmədqulusu var, onu deyim, çıxıb getdin, bir də yanıma məsləhətə gəlməyəcəksən.

Yaxşı ki, sözünü qurtaran kimi Ələkbər Dəli Alını adına layiq görüb getməmişdi. Sözünün məmmədqulusunu söyləyərkən yenə nəzərində cındır Ceyrançölün ağıllı adamı kimi qalmağa başladı.

Adamların, ən çox da yeniyetmələrin dəliqanlı çağlarında camaatın “dəli şeytan” dediyi gözəgörünməz məxluq onların zəif yerini tapıb, nişan alıb içərilərinə girir. Hər bəndənin daxilində Qazançı dağının qurd-quşundan biri əmələ gəlir ki, adamların da onunla əlbəyaxası başlayır. Adı cavanlıqda qazanırlar. Adamların güclü çıxanları “dəli şeytan”ın ağzına yumruq həkələyib içindən gənidir (çıxarır). Bacarmayanları adının qabağına qurddan, quşdan birini qondurur. Adamların ən yuristləri həmin şeytanla dil tapıb nə şişi, nə də kababı yanmağa qoymur.

Alı danışıqca Ələkbərin gözləri az qala kəlləsinə çıxırdı. Dəli Alı bunun da qabağını almağa çalışdı:

– Mənim Qaraqoyunlu Cavad ağanın oğlu olduğumu kəndinizdə bircə bilən var. Onun qardaşı ilə Universitetin Fəlsəfə-hüquq fakültəsini bitirmişik. Qardaşı Məzəmin yoxuşunda qəzada ölməsəydi, Gülövşəni qoltuğuma vurub Qaraqoyunluya aparacaqdım. Bəs Əhmədin yanını niyə mazutladım, niyə Dəli Alı oldum. Mən oxumuş adamam, a xalası göyçək, beləliyimə baxma.

Bu kəlmələrdən sonra Alı üzünü yana çevirmişdi. Deyəsən, Gülövşəyə həsr olunan göz yaşını Ələkbərin görməsini istəməmişdi.

– Sən o bəy qızına vəziyyətini necə var, elə söylə. O da sənə aşiq olubsa, eşqiniz baş tutur. Həyatda adını ancaq düzlüklə təmiz saxlaya bilərsən. Bircə kərə yanlış addım atdın, evin yıxılacaq, əyrilik yolunun başlanğıcı olub, dünyanın bu başından o başına kimi uzanacaq.

Ələkbər az müddətdə Ceyrançöldə özünə iki havadar tapdığına sevindi. Onların ikisindən heç bir sirrini gizlətməməyi qərara aldı.

İçərisindəki “dəli şeytan”ı varlığından oğru pişik kimi azdırana qədər havadarlarının birindən qulluq, o birindən qulaq yardımına ehtiyacı olduğunu hiss elədi.

* * *

Xeyli müddət sonra Aynanın qarşısına dürüstlük imtahanı vermək üçün çıxdı. Ələkbəri görəndə qadın rəng verib, rəng almış, dodaqları titrəməyə başlamışdı. Ələkbər həmin gəlişini qəsdən İslamın qırxının çıxmasına saxlamışdı. Qadının halından onun qucağına atılmağa hazır olduğunu anlamışdı. Hələ bir özünü saxlaya bilməyib Aynanı basmarlamaq da istəyirdi. Amma nə yaxşı ki, tez də içindəki “dəli şeytan”ı yadına salıb ilk yanlış addımını atmaqdan şəkinmişdi. Araya söz qatıb şəhvətli varlığından aşıb-daşan qadını sakitləşdirmək istəyirdi.

– Qonağa daha bir çay vermək yoxdurmu?

Çayı qabağına qoyulan Ələkbər dodağını yaşlayıb etirafına başladı:

– Gəlmişəm özümün kim olduğumu necə var sizə söyləyim. Əvvəla, onu deyim ki, bu, İslam müəllim kimi bir kommunistə, aydan arı, sudan duru olan bir insana xəyanət sayılsa da, sizi görən kimi vurulmuşam...

Dilinin ucundakı o biri kəlmələri hələlik saxlayası oldu. Söyləmədi ki, sizin də mənə biganə olmadığınız açıq-aşkar göz qabağındadı.

– Əslində, mən əsl məhəbbətimi gözləmədən ailə qurmağa tələsmişəm.

Onun bu kəlmələrinin qarşısındakının varlığında zəlzələyə dönəcəyini gözləyirdi. Amma yer-göy silkələnmedi. Görünür, Ayna rəfiqəsi vasitəsilə Ələkbərin ailə vəziyyətindən xəbər tutmuşdu.

– Sizdən heç bir mətləb gizlətməyəcəyəm. Evliliyim bir növ əl buyruqcusuna döndüyüm Ağamalıoğlunun növbəti bir çekist əməliyyatı kimi olub. Varlıkarlı İranlının sürgün olunacağını bilib malına-mülkünə sahib olmaq üçün qızı Cəvahirlə evlənməyimi məsləhət bildi. Evliyəm, iki oğul balam var...

O, danışdıqca Aynanın gözlərindən yaş süzülürdü. Məhəbbətin gözləri kor olar deyiblər. Yanaqlarından süzülən yaşlar gözlərini dumanlandırır bütün dünyanı qeyb etdirdi. Onun da hər şeyi bilə-bilə özü ilə bacara bilmədiyi məlum olurdu.

– Rəis uşaqları ilə birlikdə Cəvahiri İrana sürüb evlilikdən canımı qurtarmağa söz verib, əvvəl razılaşdım, indi tifillərin gözünə baxıb qan-qarğış sahibi olmaq istəmirəm. Sizi də özümdən, gözümdən, varlığımdan çıxara bilmirəm. Heç bilmirəm başıma haranın qayasını, daşını salım.

Bir müddət araya sükut çökdü. Ələkbərin düzlüyü, təmizliyi Aynanın ürəyincə olmuşdu. Odur ki, ipək dəsmalı ilə gözünün yaşını silib, qeyb etdiyi dünyaya qayıtdı.

Otağı səmimiyyət ab-havası başına götürmüş, Aynanın günlərlə keçirdiyi təlaş otağın pəncərəsinin balaca nəfəsliyindən uçura bilmişdi.

Hər ikisi bayaqdan biri-birindən gözlərini gizlədirdi. Düzlük durulmuş gözləri ortaya çıxarmışdı. Hər ikisi dərinə köks ötürüb yüngülləşirmiş kimi, biri-birinin gözünə şax baxmağa başlamışdı. İkisinin də gözlərində eyni müəmma oxunurdu. Bəs biz indi nə edəcəyik? İçinə düşdüyümüz bu dəli sevdada axırımız necə olacaq?

Ələkbər bu suala birinci özü cavab verməli olduğunu anladı. Dolmuş sinəsini qabağa verib boşaltmağa başladı:

– Biri-birimizdən əl çəkə bilməyəcəyimizi görürəm. Gəl gizləncə görüşməyə başlayaq...

– Bəs Ceyrançöl caamatının gözündən yayına bilməsək?

– Onda baş götürüb bu yerlərdən qaçarıq.

– Mənim hamilə olduğumu bilirsən?...

– İstəsən, körpəni öz adıma keçirərəm.

– Yox, körpə öz kökü üstə bitməli, öz nəsil-nəcabətinə aid olmalıdır. Üstəlik, adını da məndən bu dünyadan incik köçmüş atamın adını qoymaq istəyirəm

– Bəymuraz.

Aynanın sonuncu şərti də məsuliyyətli oldu:

– Mən kəbinsiz qoynunuza girə bilmərəm.

– Molla Əliyə kəbinimizi kəsdirərik. Ona bir-iki Nikolay onluğu verib ağzını yumduraram.

– Əzizim əzizinə, o da başqa əzizinə. Belə sirlərin gizli qalması mümkün deyil.

– Ceyrançöldən kənarında, gedib Gəncənin İmamzadəsində kəbinimizi kəsdirərik. Oranın mollası bizim kimliyimizdən nə xəbər tutacaq, nə aləmə faş edəcək.

Hər ikisi yüngülləşdi. Balaca otaqda dünya onlar üçün həm genişləndi, həm də gözəlləşdi. Kəbin gününü, həmin gözəlliyi canlarına çəkəcəkləri günü gözlədilər.

– Vaxt tapıb Gəncəyə gedəcəyimiz günə qədər buralara hərlənmə. Bacı kimi mehr saldıgım Gülab da qurdan-quş suallar verir.

– O nə deyir ki?

– Bu Ələkbər birinci gündən səni marıtlayıb. Birdən saqqızını oğurlayar. Ağzımdan söz almaq istəyir. Ölənlə ölmürlər ha, bir müddətdən sonra qaraturanı töküb yasdan çıxandan sonra onu bir dişinə vurarsan.

– Azdıra bildinmi?

– Ərimə kəsilən təqaüdlə balamı böyüdəcəyəm. Bundan sonra məndə daha bir kəsi ya bədbəxt, ya xoşbəxt etməyə hal qalmayıb, – dedim.

Ayna Ələkbərin gözündə necə var elə görünməyi üçün cehizlik sandığına baxa-baxa ürəyinin qıfılını açmağa başladı. Necə deyərlər, açdı sandığı, tökdü pambığı.

– Gülab pis qonşu, pis bacılıq deyil. Amma gizli işlərimə qarışmağı da var. Əslində, mən İslama bəy atamın xatirinə ərə gedib, sonradan bunun peşmançılığını da çəkmişdim. O, başqa bəylər kimi atamı güllələnməkdən qurtarmalı idi. Bunun öhdəsindən gəldi də. Amma Sibirə sürgün olunmasının qarşısını ala bilmədi. İçindən heyvan böyürtüsü gələn, qadın ağlaşması eşidilən yük qatarının yanındaca ağamın ürəyi tutdu. Kaş qulaqlarım kar olaydı, son kəlməsini eşitməyəydim.

– Sağ ol, a qızım, dambət ərinlə bərabər bəy atanı ulaq vaqonunda Sibirə göndərdin. – Yaxşı ki, İslam yola salmağa gəlməmişdi. Qardaşım Alının gözləri hədəqəsindən çıxmışdı... – O Allahını danan köpəyoğlu burada olsaydı, başını erməni qıbləsinə kəsəcəkdin. Kaş bu bürüşük gədəyə inanmayıb, Tomtaoğlunun sözünə qulaq asaydım. Kürü keçirib kişini Qaraçöpdə gizlədəydim.

O gündən qardaşımın üzü ən çox nazı ilə oynadığı bacısından döndü. Gülabla gizli-gizli görüşüb, hal-əhval tutmağı, tutur. Yəqin, sən Ələkbərin evimizə ayaq açmasını da Gülab çoxdan onun ovcuna qoyub. Bütün Ceyrançöl camaatını heç gözümə almıram. Bircə, ikinci dəfə Alıxan qağanın nifrətinə tuş gəlmək istəmirəm.

Onlar İmamzadədə kəbin kəsirdilər. Ələkbər gecə yarılarında özünü Aynanın yanına sala bildi. Zifaf gecələri məhəbbətdən çox şəhvət oğurluğuna bənzəyirdi. Amma hər ikisi kəsirdikləri kəbinə görə özünü günahkar saymırdı. Günəşəri gecə qeyblərini Cəvahirə Ələkbər belə yozmuşdu.

– Müharibə şəraitinə görə gecə növbətçiliyi təşkil edirlər. İdarənin iki cavanı İsmayilla mən olduğumdan, bu bir ayı günəşəri növbə çəkəcəyik.

Bir aya Aynanın ağrıları başlayacaq, Ələkbərin gecə növbəsinə son veriləcəkdi. Gecələr yuxusu ərsə çəkilən Gülab Ələkbəri üçüncü gözü (qapısındakı gözlük) vasitəsilə məhəbbət oğurluqlarının birində tuta bilmişdi. Dəli Alıyla içib gəldiyindən, ehtiyatsızlıq edib səs-küy salmışdı. Aynanın onunla səmimi davranmadığı dul qadının mənliyinə toxunmuşdu.

Ələkbəri Tiflisə həkim komissiyasına çağırıldı. Ağamalıoğlu gürcü dostlarının biriylə hər şeyi yoluna qoymuşdu. Həmin adama layiqli pay-püş hazırlamışdı. Ovçu Həsənə Qarayazı qabanı vurdurmuş, balıqçı Şəfiqə xeyli xram balığı tutdurmuşdu. Ələkbərin özünə də tapşırığı belə vermişdi: Sənin də ovun küpənin qızılından olacaq. Bir-iki saata mənim emadinimlə Tiflisə yola düşəcəksən.

– Bu yoxlama nə qədər çəkdir?

– Ən azı bir həftə.

Həmin gün yolunu Aynanın yanına gündüz salası oldu. Qadına ərinə görə kəsilməmiş ərzağı kuryerdən alıb üzünə ələk kimi vurmuşdu.

– Xeyir ola, gecəni gündüzə salmısan?

– Tiflisə komissiyaya gedirəm.

– Birdən ordan o yana apardılar.

– Ağamalıoğlu hər şeyi yoluna qoyub. Bircə sənsiz darıxacam.

– Onsuz da...

– Mən səni təkcə ona görə yox...

– Xeyir ola, bacılığın səni tək qoyub?

– Son günlər, bilmirəm, aramızdan Dilican səmtinin yeli-qurumu əsib; mənimlə bir az soyuq davranır. Görüşlərimizdən duyuq düşməz?

– O, şirin yuxunun yeddinci qatında olanda gəlirəm. Qadın xaylağıdı, yəqin nəyə görə yumurtası tərs düşüb. Bir də, sənin kimi qonşunu, çənə yoldaşını hardan tapacaq?!

Faciə Ələkbərin yola düşdüyü günün səhəri başladı. Bazarlıqdan qayıdan Gülab Aynanın iniltisini eşidib ayaq saxladı. Qulağını qarıya dirəyib, onun “kömək eləyin” fəryadını eşidə bildi.

Qapını nə qədər döydüsə xeyri olmadı. Bazarlığını qarı önünə qoyub, özünü eşiyyə saldı. Bir azdan bir çilingər, bir də bir mamaça ilə qayıtdı.

Qarı açılarda dəhşətə gəldilər. Mamaçaya əl-qol verməyə başladı. Bir azdan çağa çıxırtısı otağı başına götürdü. Çoxlu qan itirdiyindən, bir cavan gəlin, bir ana gözünü balasına yummalı oldu.

Gülab əvvəldən Aynanın Ələkbərlə alışıb-verişdiyini Ceyrançöl hamamının ocaqcısı qardaşı Alıxana xəbər vermişdi. Oğlan ocağı kimi alışıb-yandığını həmin sözləriylə gizlətməyə çalışmışdı:

– Atamın papağını boş qoyandan mən onu bacılıqdan çıxarmışam.

Sözlərini də ağzının zəhəri-zəqqutu yığılmış tüpürcəyi möhürləmişdi.

Özünü itirmiş Gülab yenə Aynanın yanına gedəsi oldu. Ortada bir ana meyidi, anasız böyüməyə məhkum bir çağa qalmışdı. Yeganə qohumu isə, itdir-qurddur, yenə qardaşı idi. Bacı ölümü, bəlkə, ağzının ağısını, dişinin şaqqıltısını kəsər, adam kimi bacısını dəfn edib, körpəyə yiyə durmağa çalışardı.

Diriykən əl üzdüüyü bacısının ölüsünə yiyə durdu bəy oğlu. Bacı ölümü qardaşa od vurmuşdu. Gülaba ocağın alovuna bənzər dil çıxardı:

– Hələlik sən çağanı ovundur, ölümümüzü kəndə aparım. Torpağa tapşırıran kimi, qayıdıb bəbəni götürəcəyəm.

Alıxanın anası Poyludan, atası Kəsəməndən idi. Bir-iki badə yoldaşı ilə kommunal təsərrüfat şöbəsinin yük maşınında bacısını Poyluya aparası oldu (maşını raykomdan kommunist İslama görə vermişdilər, üstəlik, bir az da yardım əli uzatmışdılar). Raykomdan bir nəfəri də onlara qoşmuşdular. O, dilini dinc qoymadı:

– Bəs niyə Kəsəmənə, atasının yanına yox...

Alıxan palan içi tökəsi olmadı:

– Anası Poyludandı, onun yanında qəbrə qoyacağım.

– Sizinkilər “ölən Poyludan olsun, ağlayan Kəsəməndən” – deyiblər, üstünə Kəsəməndən dil deməyə dəli Ruqiyyəni çağırmaq?

– Qoy bu yasımız dilsiz-ağızsız olsun. Rəhmətlik ərinin ruhu çəkib aparıb...

Alıxan el gözünə bacısını “Quran”a tapşırırdı, Ceyrançölə qayıtdı. Gülabın qarısını döyüb, çağaya yiyə durmağa çalışdı.

Bəbə üzünə həsrət qalmış Gülab az müddətdə gözünü açan kimi ona baxıb gülümsəyən uşağa meylini salmışdı. Xoşlandığı körpə qoxusunu çəkmək üçün möhlət qazanmaq istədi:

– Qoy göbəyi düşənə kimi burada qalsın. Qonşuda ona süd verəsi gəlin də tapmışam. Sən də get hazırlığını gör.

Bir həftə sonra çağanı almağa gələndə Alıxan Gülabın ağzını aradı:

– A bacı, olmaya-bilməyə, birdən bu çağa Ələkbərdən törəmə olar. Sən ölülərinin goru, dirilərinin canı, düzünü söylə. Arada bəy namusu var.

– Vallah, əri cəbhəyə getməmişdən bətninə bala düşdüyündən Ayna kəlmə kəsməmişdi. İmanımı yandıra bilmərəm. Bu bəbəşin də yeddi, ya doqquz aylıq olduğundan da xəbərimiz yoxdu. Doqquz aylıq vaxtında doğulubsa, İslamdandı, yeddi aylıqdırsa, sonradan gözü qızdığındandır.

– Həkimlərin hansına aparsaq, bunu bilən tapılar?

– Bu cındır Ceyrançöldə bilən tapılmaz. Bəlkə, Bakıda təyin edə bilərdilər.

Əslində, Gülab Aynadan incikliyinə görə dilini sürmüşdü. Bacı bildiyi Ayna onunla düz dolanıb siçan-pişik oyunu oynamasaydı, Alıxanın gözünün içinə şax baxıb, İslamın balası olduğunu söyləyəcəkdi. Üstəlik, Gülabın özü də mehrini saldığı uşağa sahib olmaq istəyirdi:

– Hər kimdəndi bacının balası. Aparıb hökumətin yetimxanasına verəcəksənsə, qoy bizdə qalsın. Oralarda uşaqlara baxmırlar ki, çoxu tələf olub gedir.

– Yox, bu, Ələkbərdəndirsə, işin başını belə buraxmayacağıq. Haqq-hesabımızı çürüdəcəyik ayrım dərəsinin meymun yosunlusuyla.

Alıxanın bərkində, boşunda gərnəşdiyi adam (bir növ, ondan bir bayram böyük olan ağsaqqalı) Yaşılbaş İbrahim idi. Biri Birinci, o biri İkinci Şıxlının ağası olmuş ataları uşaqlarını yeniyetmə vaxtında qardaşlıq salmış, bərabər oxutmuş, arxalarınca suyla bərabər analarına göz yaşsı da axıtdıraraq, Peterburqa oxumağa göndərmişdilər. Həmin ağaları ulduz papaqlı rus əsgərləri

qapılarında güllələmişdi. Onların lülələrindən çıxmayan mərmilər də hər ikisinin hüquqşünas diplomunu dəlmə-deşik eləmişdi. Atalarının xeyirxahlığı hesabı onları Sibirə, sürgünə göndərməmişdilər. Şenlikdəki də, Ceyrançöldəki mülkləri müsadirə edilib, kənd sovetinə şəhər bələdiyyəsinə verilmişdi.

Atalarının çörəyi ilə böyüyənlər onlara başlarını soxmağa bir koma vermişdi. İbrahimi Ceyrançöl qəbiristanlığına gözətçi təyin edib, məzarlığın girəcəyindəki komanı ikisinin həm qoruma, həm yaşayış yuvasına döndərmişdilər.

Alıxana da hamamda ocaqçı yeri tapılmışdı ki, Ceyrançölün sərt qışlarında dostların hər ikisi orada gecələməli olurdu. Dünyaları alt-üst olduğundan onlar özlərinin insanlıq xoşbəxtliklərindən əl çəkib, arığa qurşanmışdılar.

Alıxan İbrahimi Ceyrançöl bazarının alt səmtindəki qapısında gözlədi. Dillərinə araq dəyməmiş, onunla çağanın məsələsini həll etməli idi.

– Əfəndi ocağına and olsun, o Ələkbər düz toxuma oxşamır.

– Sözüünün mustafasını de. Necə buyurursan, elə də olacaq.

– Uşağı Poyluya, mamaçaya aparma. O ayının dığasına uşaq böyütmək Bəymuraz ağanın oğluna ha qalmayıb.

Həmin günün səhəri özünü Məşədi Əbdüləzimin mülkünə soxmuş Ələkbərin qapısına, bələyində namə, bir bəbə qoyuldu.

...Ələkbər Tiflisdən şad-xürrəm qayıtdı. Amma Ceyrançöldə onun yolunu qaradan zil qara bir xəbərin gözlədiyindən xəbərsizdi. Aynanın ölüm xəbərini ona Gülab çatdırdı. Adının mənası gülsuyu olan həmin xəbəri birbaşa deməyiylə, Ələkbərin başından sanki bir qazan qaynar gicitkan suyu carladı. Ələkbərin gözləri qaraldı. Qarşısındakını nəhəng qara qarğa kimi gördü. Həm də elə bil həmin qarğa pərvazlanıb başı üstə qarıldamağa başladı. Onun dörd həndəvərinə başqa qarğalar da yığışdı. Bunlar atalarından yanıqlı olan qarğa Vəli, mazutlu Əhməd, bir də ona tərs baxdığını sezdiyi tanımadığı bir adam idi (həmin bəndə Aynanın qardaşı Alıxan idi). Başı üstəki qarılıtlar Ceyrançölü başına götürür, qarğa bazarına döndərirdi.

Birtəhər özünü ələ aldı. Başını əlləri arasına alıb qarılıtlardan qurtulmağa çalışdı. O biri qarğalar dağılışdı. Bircə qarğa səmadan enib qarşısında dayandı. Gülab qarıldamadan adam balası kimi guya onun qayğısına qalmağa çalışdı:

– Poyluya goruna baş çəkmyə gedib-eləmə. Qardaşı səndən yaman yanıqlıdı, əlindən xata çıxa bilər.

Gülabın uçub, ya addımlayıb getdiyindən xəbər tutmadı. Birtəhər özünü yaxındakı aşxanaya saldı. Bura Ceyrançölün içki düşkünlərinin məskəninə çevrilmiş Kürd Həsənin yeməxanası idi. O, bir küncdə oturub özünə gəlməyə çalışırdı. Yumulmuş gözləriylə Əskiparanın üst tərəfini, Çoğaz çayının o tayını görürdü. Altında atasını ildırım vurmuş nəhəng palıd ağacını (halbuki, həmin palıdı özü kəsib, bir növ ata intiqamını almışdı) Ceyrançölün ən asıb-kəsən adamı Ağamalıoğlunun qapısına gətirib qış hazırlığı üçün kəsib doğramışdı. Həmin palıd bir az da nataraz şəkildə yerinə qayıtmışdı. Bu dəfə onun kölgəsində Ələkbər oturmuşdu. Bu dəfə Ələkbəri ildırım vurmuşdu.

Başı əlləri arasındakı, dükənina birinci dəfə gələn gözü yumulu adamdan Həsənin ağılı bir şey kəsmədi. Böyründəki xörəkpaylayana, at oğrusu ayamalı Aslana tərəf döndü.

– Gör bu yekəpər gədə bura yatmağa gəlib, ya atmağa... Xalatını əyninə tax, get. Birdən mərdümazarın biri olar.

At oğrusu, hələlik nə yuvanın quşu olduğu bilinməyən adamı dümsüklədi, yuxusuna əl atmalı oldu:

– Əmioğlu, əvvəl gözünü, sonra da dilini açıb, istədiyən bir şey varsa, de gəlsin.

Ələkbər başını qaldırıb ona baxdı. Elə bil gözünün cazibə qüvvəsi Aslanı Həsənin yanına itələdi:

– Bu, Ağamalıoğlunun idarəsinə təzəliklə ayaq açmış ayrım gədəsidir.

– Təhər-töyrünə baxıb dalağım sancmışdı. Səycanı bəri gətir görək.

Səycan hər gün bir küncdə oturub müştərilərdən hansınınsa beyni qızandan sonra ona araq almasını gözləyirdi.

– A səy batmış, get onun yanında otur, ağzını ara, bu dəfə bir az ağıllı tərpnərib çinədanındakıları öyrənməyə çalış, qız kimi yox, oğlan kimi qayıtsan, yüz qramının siftəsi məndən olacaq.

Səycan Ələkbəri dümsükləmədi, onun gözünün, dilinin açılmasını gözlədi. Ələkbər özünə gələ bildi. Qarşısındakı bütün varlığından həm yazıqlıq, həm araq düşkünlüyü yağan adamı da gördü.

– Deyəsən, bu gün Dəli Alının yerini sən tutmalı olacaqsan.

Sözləri Səycanı səksəndirdi:

– Heç kəsin yerində gözüm yoxdur, dərdin alım. Dedim, halın pisdirsə, doxtur çağırım.

– Mənim doxturum hal-hazırda araq ola bilər. Deyirəm sənənlə üzbəüz oturub araq vuraq.

Həmin gün qara buludun yox, qara xəbərin ildirimi vurmuş Ələkbər təsadüfən sonralar Ceyrançölün ağıllı adamlarından bildiyi ikinci bəndəylə tanış oldu.

Həmin günün səhəri bələyində hədə-qorxu məktubuyla qapısına bir bəbə qoyuldu.

Sabir CÜMŞÜD

Üzü Adəmdən bəri

İnsanlıq yarışına

Dünya meydan olubdu...

Heyif ki, hər bəndənin

Həm sağında, solunda

Bir ağıllı, bir dəli

İki şeytan olubdu.

Bəşər övladının çoxu, başqalarından gizlətsə də, özünün iki ömür yaşadığını bilir (İnsan ölənə kimi içərisində şüuru ilə cilovlaya bilmədiyi kortəbii hisslər arasında döyüşün getdiyi məlumdur).

Bizsə bunu hər leysandan sonra kamanına sarılan, musiqisini göy qurşağına döndərmək istəyən Mirhaşım kişinin sözləriylə bir az bəzəmək istəyəcəyik: İnsan-heyvan döyüslərində insanlığa dış qıcayanların ölənə ölmüş, qalanı da onların öz içərilərində yuva salmağa başlamışdı. Beləliklə, hər kənddə, hər obada insanların huyuna-xüsusiyyətinə uyğun, adlarının qabağına heyvan adları qonmağa başlamışdı: Ayı Səməd, Dovşan Məmməd, Tülkü Həmzə, Qarğa Vəli, At Balaxanım, Bayquş Nisə, Qurd Musa...

İç döyüslərindən həyatını insanlığa fəda üçün yarananlar qalib gələ bilər. Böyük amal sahiblərinin mənliliyini qarğalar dimdikləyə bilmir...

Öz payıma, mən özüm, içimi dəli şeytanım qıdıqlayanda, gözümü özümdən döndərmək istəyəndə, kamanıma əl atıram. Hələ ki, birlikdə şər-xətalarmızdan can qurtara bilirik.

Sonrasına Yaradanın özü Kərimdi.

Ata ocağına biri adam, o birisi qurd balası ilə dönən bu iki qardaşın – Ələkbərlə Ələsgərin atalarının başı üzərinə tale qara buludlarını göndərməsəydi, çətin onlar həmin günə düşərdi.

Şenlikdə başı and yerinə dönmüş kişini palıd ağacı altında ildırım vurmaysaydı, nə Ələsgər ovçu olub canavar vuracaqdı, nə də Ələkbər əvvəl yalandan, sonra doğrudan iki qadına vurulacaqdı, gidi Ələmdar onlara ürəklərinə gün ağlayıb, üzlərini güldürəcəkdə.

Kişi Ələsgəri hüquqsünas, Ələkbəri də jurnalist görmək istəyirdi.

Kefinin kök vaxtında hər ikisinin üzünü gələcək peşələrinə tərəf tutdurub nəsihətini də vermişdi:

– Hələ şeş deməmiş, adın Qələm Ələkbər çıxıb. Elə ki jurnalist kimi atlanıb qayıtdın, kor kimi kəndini çarpma. Yəni, Ceyrançöl əhlinin yaxşısını gör, pisinə gözünü yum...

Tazısını sıgallayan Ələsgərə bir az bərk təpinmişdi. Sözləri vasitəsilə varlığında dişinin yerini də açmağa çalışmışdı:

– Sən də bu tazıya az meylini sal, bir də kənd adının qabağına tazı şunğuruğu qoşacaq. Özü də yavaş-yavaş Ceyran Əliylə o taya səfərlərinə son ver. O kimdi ki, Ələmdərin oğlunu tazı kimi yanına salıb sürək çəkdirir... Ondan ancaq qansızlıq vərdişi döşürə bilərsən. Heyvanlara qansızlığın sonra hüquqsünaslığında insanlara da keçər...

Ceyran Əli bu kəndin sir-sifətdən, bəlkə də, ən urvatsız bəndəsi idi. Ona həmin ayamanı bu həndəvərin cüyürlərinin qənimi kəsildiyinə görə vermişdilər.

Ceyrançölün vəzifə sahiblərinin sifərişi ilə tufəngini cüyürlərə, qan-qarğısı özünə tuşlayırdı.

Son zamanlar içinə bir qoşabuynuz ana cüyür girmişdi. Yuxularında onu buynuzlayıb oyadır, dəli azarı verirdi. Növbəti buynuzlamalarının birindəsə, Ceyran Əlinin ovlayıb vurduğu cüyürlərin hayfını ala bildi.

Bütün kənd yasında bir ağız olub söylədi:

– Dəmir kimi canı möhkəm idi. Onu cüyürlərin ahı öldürdü.

Atasını ildırım vurandan sonra da Ələsgər, bəlkə də, əlini Karvansara xalisından asdığı tufəngə atmayacaqdı. Hər şey sevimli tarısını gecə pəylərinə daraşmış canavarlar boğandan sonra başladı...

Tazı itgisi xeyli müddət içi yanan Ələsgərin başından qəm tüstüsü çıxardı. Kənd əhlinə özünün tarı həsrətini göstərməmək üçün özünü çöllərin çəninə-dumanına saldı. Bir də göz açıb (açdığı həmin yeni gözlə öz içini də görməyə başladı) nə görsə yaxşı idi?! Yalquzaqların birinin quzu bilib parçaladığı tazısı içində yuva salıb. Həm də, özünün bütün tazılıq qabiliyyətini onun hissiyyatına, qanına-canına keçirib. Amma həmin köçürməsiylə əvvəlki Ələsgərə heç bir ziyan dəyməyib.

Ələsgər qar üstəki izlərə baxan kimi onları hansı heyvanın nə vaxt saldığını tarı hissiyyatıyla anlayırdı. Çölün dərinliklərinə çəkildikcə, qurdu-quşun yuvasına yaxınlaşdıqca iylərindən onların insini-cinsini təyin edə bilirdi.

Ələsgər başa düşdü ki, o, həm ovçu Ələsgərə, həm də sevimli tazısına dönüb. Həmin gündən ovçu Ələsgər tazı Ələsgərlə bərabər canavarlarla göz yağı yeyib, onların izinə düşdü...

Erməni qonşuluğundakı Əskipara dərəsinin bir tər ovçusu bu həndəvərdə tazısız ovçuluğuna başladı. Bir tək özü bildi ki, o, Tazı Ələsgərə çevrilib.

– Bizim tazıları iyini ala bilmədiyə heyvanların izinə bu köpəyoğlu Ələsgər düşə bilir. Elə bil böyründə gözəgörməz cin-şeytan yosunlu tazı gəzdirir.

Tarının Ələsgərin içində yuva qurduğunu Astvuelarının qazdan ayıq yaratdığı ermənisi də anlaya bilmirdi.

Ələsgər ovçu kimi az müddətdə məşhurlaşmışdı. Ondan çox canavar yuvasını boş qoyan tapılmamışdı. El içində tüləkliyinə görə Tülə Ələsgər ayaması qazanmışdı. Bu, özünün də yağırına dəyməmişdi. Tülə sözünü talaya bənzədib tazısına həsr eləmişdi.

...Məcburən əli uşaqı olmuş Ələkbər, xurcununun bir gözündə südəmər uşaq, o birisində anası üçün bazarlıq, ata ocağına yolunu saldı.

...Heybəsinin bir gözündə anaş canavarın dərisi, o birisində üç balası, böyük qardaşı Ələsgər də Qazançı ətəyindən, növbəti uğurlu ovundan kəndə qayıtdı.

Ələkbər anasına çağaya baxacağını söyləyəndə Zəhrabəyim arvadın sifəti avazıyıb turş ayrına döndü:

– Bu uşaqı hansı dərədən azdırdığın yetmir. İndi də ananın ahıl vaxtında əyin-başını uşaq nəcisinə bulamaq istəyirsən?

– Ay iki pəhləvan kimi oğul böyütmüş cijim, atalar üçə kimi deyib...

– Hələ bir de görüm, bu tifil yandan tutduğun haxçıxdandı?..

Anasının ürəyinə bələd Ələkbər əlini qonşu erməni kəndinə tərəf uzatdı:

– Bax, Sarxan kəndindən gəlib gəbə üçün ipini boyayan, zoğal arağını çəkən Yaqut kirvənin qızı Sona haxçıxındı, hər kimdəndi, oğlunun övladıdı. Anası doğuşunda canını tapşırıb. Bu tifilə həyat verib, ayaq üstə qoyub, istədiyən qədər savabını qazan.

Bu kəlmələrdən sonra Zəhrabəyim ayağını çölə qoymağa hazırlaşdı. Həmin kəlmələri deməyi də lazım bildi:

– Hər halda, qismətli çağaya oxşayır. Balaxanım yazıq körpəsini göy öskürəkdən itirib. Bəlkə də, Allah tərəfi, döşünün südü bu tifil üçünmüş. – Uşağı qucağına alıb, Allah tərəfi qisməti tərəfə apardı.

– Yazıq aclıqdan çıxıbmiş, elə bil gəlinin döşünü ağzından buraxmırdı. Boy-nuna qoydum; gündə üç öynə əmizdirəcək. Sən də zəhmət çəkib süd haqqını hazırla. Onu da bil ki, inək südü deyil, ana döşünün məcunudur.

...Səhərisi iki qardaş atlanıb, Ceyrançölə yola düşməyə hazırlaşdılar. Ələsgər canavar dərilərini, bir də qurd balalarını Ovçular Birliyinə təhvil verib, xərclik alacaqdı.

Qurd balalarını qoyduğu səbətdə onların birinin (həm də gözləri o birininkindən erkən açılanının) yoxa çıxdığını görüb təəssüfləndi. Anası dünəndən içini yeyib töküdü:

– Bunları ocağımızdan bir az tez azdır, canavarlarla siçan-pişik oynamaq olmaz. Onların dişisiylə erkəkləri biri-birilərinə bzmikilərdən daha sədaqətli olur. Erkək canavar dişisinin balalarının yoxa çıxdığını görüb yəqin ki, yalquzaqlaşıb. Balalarının iyini alıb qarımıza qədər gələ bilər. Əvvəl dinc durub balalarını qaçıрмаq istəyəcək. Sonradan da qarımıza dadanacaq, sən ovçu Ələsgərdən heyfini almaq istəyəcək.

Ələsgər anasının sözlərinə gülüb zarafatlaşmışdı:

– Yalquzaq gələn kimi deyəcəyəm ki, bunlar hamısı cijimin əməli, səni göstərəcəyəm.

İndi balanın birinin yoxa çıxması ona barmağını dişlətdi. Tez atlanmalarını istəyən Ələkbərə tərəf baxdı:

– Cijimin dedikləri doğru ola bilərmi? Canavar gecəynən gəlmiş olubsa, onda balanın niyə tək birisini cimbatlayıb?

Elə onun sualına canavar sarıdan ağlıni qarışdırmış anası cavab verdi:

– Bir ayağınızı bura, qonaq otağına qoyun.

Qardaşların hər ikisi gördüyü mənzərəyə mat-məəttəl kəsildi. Yoxa çıxmış qurd balası özünü çağanın yanına vermişdi. Ələsgər onu götürmək istəyəndə qardaşı qabağını kəsdi:

– Dəymə, işin olmasın, o qurd balasının kərvəsini qardaşın verəcək. Qoy evimizdə qalib bəbəylə bərabər böyüsün, onun canavar keşikçisi olsun.

Anasının etirazı otağı başına götürdü:

– Başına xeyir, a Zəhrabəyim, oğlunun bir bicinə, bir də onun canavarına baxacaqsan?!

Ələkbər Ələsgərlə anasına həm uşaq, həm qurd balasından ötrü süd pulu göndərdi:

– Anama de, çətini bircə ildi. Ayağı yer tutan kimi qarışdıracaq həyətin toyuq-cücəsini, öz-özünə böyüdəcək.

Amma anasının uşağa isinişəcəyinə, onu ayağı yer tutanda da toyuq-cücəyə qarışdırmayacağından arxayınlaşdı.

Şenlikdə unuttuğu Ayna dərdi, ayağı Ceyrançölə dəyən kimi bütün varlığını sızıldatmağa başladı. Özünü itirdiyindən kəndə deyəcəyini Ağamalı oğluna deyə bilməmişdi. Bu əməli vəzifə sahibinin bir xeyli narahatlığına səbəb olmuşdu. Ələkbər ilk dəfə xeyirxahının sərt üzünü gördü:

– Belə özbaşınalığın səni bir gözümdən saldı. Bir də belə qələt eləsən, o birisindən də düşəcəksən. Ələkbər adlı adamı özümdən də, gözümdən də kənarlaşdıracağam.

Ələkbər gizli işinin ilk şifahi töhmətini aldı. Rəis ona qarşı təlimatını da şərtləşdirdi:

– Avaralanıb başını hər yerə soxmayacaqsan. Sən hökumətin ən məsul idarəsinin gələcək işçisi olmaq üçün dəridən-qabıqdan çıxmalısan. Özünü Ceyrañçölün alkaşlarına tay tutub Həsənin dükanında ara q hortlatmamalısan.

Ələkbər başa düşdü ki, Ceyrañçöldə o, harada olur-olsun, Ağamalioğlunun gözü qabağındadı.

– Səni gözü ilə yeməyə başlamış bir adam var, eləmi? O, Ceyrañçölün ən varlı-karlı adamlarından Bəymuraz bəyin oğludur. Onun da adına atasından qalma qızıl küpəsi var... İkinci ovuna başla, başını işlədib...

Sabir CÜMŞÜD

Bəşərin daş yarışı

*Yarıncılpaq vəhşi insan
düşməninə bir daş atdı...*

Bu misralar Əli Kərimin “Daş” şeirindəndir. Həmin daş atışını insanlığın dünya daş müharibəsinin başlanğıcı hesab etmək olar.

Həmin daşı da dünyamız üzərinə atom kölgəsi salmış bütün silahların ulu babası.

Halbuki, Ulu Tanrı bəndələrinə ilahi-ərməğanı şüuru əvvəl-əvvəl birləşməli, gurlaşmalı, sonra da düşdükləri dünyaya sahib olmaq üçün qarşılıqlarına çıxan maneələri dəf etməyə kəşflər, icadlar üçün bəxş etmişdi (Mamontlara, dinozavrlara qarşı silahlar yaratmaq, soyuqlardan, xəstəliklərdən can qurtarmaq üçün ilaclar tapmaq).

Rayon məhkəmələrinin birində bir cinayətkar özünü həmin şəkildə təmizə çıxarmaq istəmişdi:

– Bu daşla baş yarmağında sizlərin də günahı var. İlk dəfə uşaqlıqda qonşunun cücəsinə daş atanda qulağımı çəkəniniz olmadı...

Sonra birinin pəncərəsinə, birinin bostanına daşım atıldı...

Günahsız qaldığıma görə, daşım böyüyüb baş yardı.

Yarıncılpağın da daşı böyüyüb xəncərə, tufəngə döndü. Bu gün də atom “çətiri” kimi dünyanın, dünyadaşın başı üzərindən asılıb.

Öldürücü silahlara görə daşım böyüyüb baş yardı.

Öldürücü silahara görə qulaq çəkənlər olmayıb, Nobel ödülləri verənlər tapılıb.

İndi də gəmidə oturub, onu partlatmağa başlamışıq... Bu azarımız da insan ürəyi daşlanandan, daş yarası başlanandan yoluxub, dünyanı bürüyüb.

Bir vəhşinin quyuya atdığı daşı çıxara bilmədik. Bəsləyib, böyüdüb özümüzə, dünyamıza tuşladıq.

Gorun çatlamasın, Əli Kərim,

Dünyamız partlayana kimi...

* * *

Ələkbər ikinci küpəni Aynanın qardaşını ələ alıb qazanmalı idi.

– Əvvəl-əvvəl çəkişib, sonra bərkişəcəksiniz. Aranız düzələndə qılığına girib küpənin yerini öyrən. Səni gözü ilə yeyənin qızılını yeməliyik. Bir az cəld tərپən, ilin axırına yaxın Mərkəzdən yoxlamamız olacaq. Onların da payını verib, razı yola salmalıyıq. Bir də gələcəyinin parlaqlığı o küpənin içindəki kəhrəba işıltıları ilə ola bilər...

...Az müddətdə Ələkbər onu marıqlayan, gözü ilə yeyən adamın nifrətinin, kininin, küdurətinin səbəbini öyrəndi. Həmin adam Aynanın qardaşı Alıxan idi. Onunla küsülü ölmüş bacısının ölümünü Ələkbərdən göürdü. Xəlvətə salıb şirməyi saplı bıçağını Ələkbərin boğazına dirəməyə fürsət axtarırdı. Ələkbər Aynanın Poyludakı məzarını ziyarət eləməyi özünə borc bilirdi. Hərdən onu xatırlayıb çılgınlaşır, yarasını Dəli Alının otağında araqla gücbəlayla ovundurub, özünü qarşısındakı kimi dəli adı qazanmaqdan birtəhər xilas edirdi.

Heyif almaq istəyilə alışıb-yanan hamamın ocaqçısı onunla son zamanlar cici-bacı olmuş Gülabı da işə saldı. Xəlvət yeri həmin içi qurdlu dul qadın vasitəsilə yaratmaq istədi. Gülab, Alıxanın öyrətdiyi kəlmələrə sir-sifəti, səs tonu ilə bir az da bəzək-düzək verib, Ələkbərin üzünü Poylu tərəfə çevirə bildi:

– Sən necə kişisən ki, yolunda canını vermiş Aynanın qəbri üstə getmirsən. Bəs onun gorunu yandırdığını ağlına gətirə bilmirmisən...

Beləcə, əsl məhəbbətinin küskün məzarı üstə Ələkbərin boğazına bıçaq dirətdi.

– Əsl yerində boğazını beçə kimi kəsməyimin vaxtı çatdı, ay komandirinin arvadına gözü düşmüş, gözü qızmış binamus!

Ələkbərə elə bil İlahi güc gəldi. Həmin kəlmələri də sanki, o deyil, xilaskarı mələyi söylədi:

– “Quran” gətir, əlimi basım ki, o uşaq rəhmətlik İslamındı. Mən bacınla İmamzadədə kəbin kəsdirmişəm. İstəsən, talağını göstərərəm. Onun balasını da özümünkü kimi böyüdəcəyəm. Mən bir qaşığı qanından qorxan deyiləm. Onda səndən bir xahişim olacaq. Məni də Aynanın böyründə basdır...

Onun son sözləri Alıxanın başına Şinkor bulağının suyunu carlamışdı.

Beləcə, İlahi səs gözü qızmış adamı soyutmuş, bir boğazı bıçaqdan qurtarmışdı.

...Ceyrançöl əhli rəhbərlərinkinə bənzəyən uzun dimdikli papağını üç-dörd dəfə fırlatdığı zaman dünyanın ən dəhşətli son müharibəsi başa çatmışdı.

Bu müharibə Ceyrançöllülər üçün də ən qanlı-qadali bir ara, ən gec qaymaqlayacaq bir yara kimi qalmışdı. Hər kəndinin-kəsəyinin nə qədər başı papaqlısının Qafqazdan Berlinə kimi cəbhə yollarında başı batmışdı. Qafqazdan Berlinə kimi qara durna səfinə bənzəyən məzar sahiblərindən yarasavari qara kağızlar uçub gəlmişdi.

Döşü ordenli, medalli qayıdanların çoxu da oralarda qolunu, ayağını qoyub qayıtmışdı.

Amma yenə, yuxarıların göstərişiyə həməən itkilər göz görməzliyinə çevrilir, qulaq ardına vurulurdu. Kəndlərdə qələbə münasibətilə cöngələr kəsilir, əzizlərini itirmişlərə alışma payı paylanırdı. Çox evin paxır bağlamış qazanından, axır ki, ət qoxusu gəlirdi.

Şəhərlərdə, rayon mərkəzlərində, elə bil yoldaş Stalin görə biləcək deyə, çalğıcılar təşkil eləyib arsız adamlardan bəzilərini oynadırdılar.

Ceyrançöl mərkəzində, bayramlarda tribuna kimi istifadə olunan Hacı Rəsulun mehmanxanaya çevrilmiş mülkünün eyvanına – Cavadovun ətrafına müharibə iştirakçıları, idarə rəhbərləri yığılmışdı. Ceyrançöl camaatı üçün qələbə təntənəsi keçirilirdi.

Səsini Levitanın səsinə oxşatdıqları Kal Qədirin yenə sinəsini qabağa verdirmişdilər.

O da şüarlar deyib nümayişdən keçənlərin alqışlarını qoparır, Cavadovun üzünü güldürürdü:

– Yaşasın Hitlerin anasını ağlar qoymuş, dünyanın ən böyük generalsıması, yoldaş Stalin...

Həmin gün Həsənin aşxanasında ataları öz həyəət-bacalarında güllələnən bəy uşaqları özlərini qələbə münasibətilə yüz qramlarla təltif edirdi (Həsənin hesabına).

Elə bil Kal Qədirin şüarı qulaqlarına çatır, onlara Stalinin gorunu söydürürdü.

Əskipara dərəsində də qələbə münasibətilə cöngə kəsilib tamarzılara ət paylanmışdı.

Uşağın atası İslama oxşadığını görəndə həmin fikir Ələkbərin ağlına gəlmişdi. Növbəti görüşlərində bəy oğluna təklifini etmişdi:

– Bayramda Şenliyə gedəcəyəm. İstəyirsən bərabər atlanacaq, gedib uşağın İslama necə oxşadığını gözünlə görərsən.

Həmin gün Ələkbər kəndə yolunu Alıxanla salmışdı. Ağamalioğlunun göstərişilə bu bəy oğluluyla arasını nə qədər sazlasa da, rahatlına bilmirdi. Hərdən onun gözlərində şübhə dumanı görüb, dalağı sancırdı.

Alıxan dörd yaşlı Muraza baxanda matı-qutu qurumuşdu. Elə bil uşaq dədəsi kommunist İslamın burnundan düşmüşdü.

Ələkbər yerini bir az da həniləndirmək, rahatlamaq üçün uşağın adının da izahatına keçmişdi:

– Rəhmətlik arzu eləmişdi ki, ona babasının adı qoyulsun, Bəymuraz. Bizim hökumətin metirka verənlərinin yəqin ki, hamısı Ceyrançölün keçəl Həməzəsi kimi bir şeydi. “Bəy” sözündən ilan vuran ala çatıdan qorxan kimi qorxurlar.

Sonra uşağın yaş kağızını da Alıxana göstərmişdi. Ora rəsmi şəkildə, imzalı, möhürlü yazılmışdı: Muraz İslam oğlu...

Həmin gün Alıxan Ələkbərə yüzdə yüz inanmışdı. Əskipara dərəsində, kənd ağsaqqalı Ələmdarın ocağında onun oğlu ilə bir süfrədə əyləşib duz-çörək kəsmişdi.

Ayağa durduqları vaxt Ələkbər üzünü Qazançı dağına tərəf çevirib, ürəyindən keçirmişdi: yanırım, a dağlar.

Bununla da üstündən Qazançıdan ağır dağlar götürüldüyünü yəqinləşdirmişdi.

Artıq, nifrətini və bıçağını özünə qarşı həmişəlik qatlada bildiyi oğlanın yoluna bir-iki zoğal arağı da qoyub, atının arxasınca qamçı çəkmişdi.

Muraz özünü onun böyrünə verməklə canını qurtarmış canavar balasıyla baş-başa verib böyüyürdü. Uşaq iki yaşında olarkən bəzi vərdişləri Zəhrabəyim nənəsinin içindən bir təşviş yeli əsdirmişdi. O, qurdluğuna alışmağa başlayan canavar balasının vərdişlərini təqlid eləməyə başlayırdı. Gah dişlərini şaqıldadır, gah da canavar ulamasına uyğun səs çıxarırdı. Oğlu Ələsgərə uşağı kənardan seyr elətdirdi:

– Bu bizim küçüyümüz də onun kimi canavar olmaq istəyir. Birdən...

– Birdən böyüyüb adam balası olacaq, canavar törəməsinə küçük kimi mehrini salıb, kənd küçüklərindən də seçilib-eləmir. İt kimi böyüdüb qarıya bağlayacağıq.

Zəhrabəyim nənəsi Murazın başını sıgallaya-sıgallaya (həmin sıgallarla başına ağıl qoymaq arzusuyula) öyüd-nəsihətini də əskik eləmədi:

– Sən onun hərəkətlərini yamsılama. Çünki sən adam balası, o da qurd törəməsidir. Canavarlar çölün, meşənin ityosunlu heyvanlarıdır. Onun tökdüklərini götürsən, onda sən də it olarsan, a küçük...

Amma bu nəsihətlərin xeyri olmurdu. Muraz elədiklərini artır-artır dururdu.

Anası Ələsgəri qurd balasına qarşı dəqiqədəbir dəhmərləyirdi, özündən çıxarırdı:

– Beynimi qızdırma, yoxsa başına bir güllə vurub, dərisinə bir canavar pulu alacağam. Onda da uşaq xəstələnib dəli azarına düşsə, məndən olmayacaq.

– İşin olmasın, ona da it balası kimi üzümüz-gözümüz öyrəşib. Bircə Murazı ondan soyut...

Demə, bala canavar canavarlıq yetkinliyinə çathaçatda imiş. Canavarlığının tam yetişən günü öz hərəkətiylə onu südlə böyütmüş Zəhrabəyimin, it təlimi keçmiş Ələsgərin ağızlarını açıq qoydu.

Gecəyənən tövlələrindəki qoyun-quzunun hamısını boğmuş, birini də sürüyüb meşəsinə çəkmişdi.

Onun ziyanlı gedişi Ələsgəri də, anasını da rahatlamışdı. Hər ikisinin ürəyini hənilirli bir duyğu isitməmişdi.

Zəhrabəyim: – Yaxşı ki, özü öz ayağı ilə gənidi, başını Ələsgərin gülləsindən salamat qurtardı.

Ələsgərə qurd balası barmağını dişlətməmişdi: – O, mənə Muraza görə dəyməyib, yoxsa, dişinə keçirərdi.

Səhəri Qazançının buludları Şenliyin başının üstünü alıb, leysanını başlatmışdı. Hirsindən az qala partlamaya düşən Ələsgər dodaqlarına gəmirirdi:

– Bu yağışı da arxasınca elə bil özü yağdırıb, it olmaq istəməyən, naşükür qurd balası, yoxsa gedib yarı yolda nəfəsini kəsərdim.

Yağışlar da təbiətin göz yaşlarıdır elə bil. Həmin gün göylər sanki itlikdən canını qurtarmış qurd balasının şəhidlərinə yas tuturdu...

Qazançının leysanı vasitəsilə öz qurd balalarına matəm günü elan elədiyi zaman Əskiparada bir uşaq, Qazançı ətəyində bir canavar gözündən də yaş ələnirdi. Bir canavar tutduğuna peşman kimi yasa batır, adam olub qoyub gəldiyi dostunun yanına qayıtmaq istəyirdi.

Muraz da Qazançı dağına dırmanıb, qurd qardaşını tapıb, onunla bərabər canavar ömür sürməyi arzulayırdı.

Qurd dostunu itirmiş Muraz azarlayıb yorğan-döşəyə düşdü. Qızdırma içində dişlərini şaqqıldatmağa, ulamağa başladı. Bir neçə gündən sonra özünə gələ bildi. Nə yaxşı leysanların göy qurşağı atəşfəşanlılığı olur. Baş üstən bircə anda da çəkilməyən nənəsinə baxıb gülümsədi. Verdiyini əzab-əziyyəti onun üzündə görüb ürəkləndirmək istədi.

– Arxayın ol nənə, daha canavar kimi nə dişimi şaqqıldadacağam, nə də ulayacağam. Məni qoyub qaçdığına görə ondan küsmüşəm.

Nənəsi başını sıgallayıb, sanki canavara qahmar durmaq istədi:

– Onu qınayıb, küsüb-eləmə, öz canavar həyatını sürməyə getdi. Daha sənin çöldə, meşədə canavar qorxun olmayacaq. Oralarda sənin, adını özün qoyduğun, Almaz dostun yaşayır.

Həmin gün Muraz Qazançı səmtinə baxıb demişdi:

– Məndən canını qurtara bilməyəcəksən. Gəlib səni tapacağam. Sən canavar kimi sevinclə ulayacaq, mən də adam balası kimi nənəmin öyrətdiyi mahnını oxuyacağam.

Dişlərini əmisi Ələsgər almaza bənzətədiyindən, Muraz onun adını bu cür parlatmışdı. O, Murazdan fərqli, özünün canavar yaşıyla inkişaf eləmişdi. Az müddətdə aralarındakı yaş fərqində xeyli ara açılmışdı. Canavarlığına yetişmiş Almazın qurd hissiyyəti onu doğma oylağına çəkib aparmışdı. Bu ayrılığın çətinliyini isə, yağışlı bir gündə özünün canavar göz yaşlarıyla bildirmişdi.

Zəhrabəyim nənəsi, beş yaşına qədər Murazın yalnız Almaz adlı bir canavar dostu olduğundan, həmin itkinin əvəzini çıxmağa çalışmışdı. Onu yanına salıb, Cavad ağanın mülkündə açılmış uşaq bağçasına aparmışdı. Qariya qovuşmaz yaraşlıq Murazı həmyaşları dövrəyə almış, mahnı oxuyub eynini açmağa çalışmışdılar.

Uşağın onlarla qaynayıb-qarışmasını görənlər nənəsinin, nəhayət, ürəyi rahatlanmışdı.

Uşağın qulağına pıçıldamışdı:

– Bunlar sənin yeni dostlarındı. İstəsən, hər gün gətirərəm, quzu balaları kimi oynasarsınız.

Murazın bağçada qaldığı birinci gün içindən Qazançının qara yelinə bənzər bir təşviş keçmişdi. Aqlamaqdan özünü güclə saxlamışdı. Qorxmuşdu ki, birdən nənəsi onu bura həmişəlik qoymuş olar. Axşamüstü nənəsi arxasınca gələndə, bu dəfə yeni dostlarından göz yaşlarını gizlədə bilməmişdi.

Elə həmin gün nənəsinə özünün ilk tale sualını verə bilməmişdi:

– Nənə, bağçadakı bütün uşaqların ata-anası var. Məndən kimin uşağı olduğumu soruşdular, səni söylədim, – Zəhrabəyim nənənin oğluyam, – dedim. Hamısı yaxşı-yaxşı güldü.

Bu sualsa nənəsinin üzünü buludlandırdı. Ətəyilə gözünün yaşını sildirəsi oldu.

Muraz ondan cavab gözləyirdi. Hansı murazın sahibi olduğunu bilmək istəyirdi. Əsl həqiqətini gələcəkdə özü öyrənəcəyini anlayan Zəhrabəyim nənəsi hələlik onun kimliyini yaşına uyğun söyləməyə başladı:

– Bütün bəbələri ana-atalarına xeyirxah hacıleyləklər yetirir. Səni gətirən başıbatmamış hacıleyləyin dimdikləri, sən demə, amanat imiş. Ata-anana çatdıra bilməyib, rəhmətlik Ələmdar babanın ocağına, Zəhrabəyim nənənin qucağına salmışdı.

– Demək, mən Zəhrabəyim nənəmin hacıleylək dimdiyindən düşmüş balasıyam...

* * *

Ceyrançöl də, başqa mahallar kimi, müharibə sonrası özünü sahmana salmağa başlayırdı. Onun ab-havasından ən çox iki məskəndə xəbər tutmaq mümkündür. Bir Qağabalanın çayxanasında... Yeri gəlmişkən başqa mahallardan çox, Ceyrançöldə şura hökuməti özünü ulduzparaqlı rus əsgərlərinin topu-tüfəngiylə pərçimləyəndən sonra yeni cəmiyyətə həm güllə, həm qərarla əl gəzdirilmişdi. Sınıf düşmənlərin ulduzparaqlıların güllələriylə təmizlənmiş adları, soyadları qərarlarla sahmana salınmışdı. Heç bir bəndə xan, bəy, ağa adını gəzdirə bilməzdi. Onlar da kapitalizm yox, feodalizm qalığı kimi arıtlanmağa başlamışdı. Həmin Qağabala kişi də adına əl gəzdirənlərdən idi ki, o birilərdən canını bir az asanlıqla qurtara bilməmişdi. Həməzəyə bir xeyli çayın kərvəsini verəndən sonra adının qabağına bircə hərf əlavə eləmişdi:

– Sən onsuz da müştərilərinin qağasısan, heç kəsə demə, adının içində ağa da qalır.

Hamının qağasının çayxanasına demək olar ki, dilinə içki vurmayanlar, necə deyərlər əlini, dilini, bir də başqa yerini təmiz saxlayanlar yığılırdı. Orda onlar da iş-peşələrinə uyğun dəstələrə bölünüb, ayrı-ayrı stollar arxasında əyləşirdilər. Müəllimlər, jurnalistlər, şairlər, hökumət qulluğunda olanlar dünyanın, onun bir parçası məmləkətlərinin, onun da bir kəsiyi Ceyrançölün yeniliklərindən söz açır, çaylayırdılar.

Hərdən dəstə başçıların, müəllimlərdən Ənvər Əfəndinin, raykom işçilərindən avtomat Alıpaşanın (tez-tez danışdığına görə adı avtomatla silahlanmışdı), qələm əhlindən Qara Qarayazılının mübahisələri düşür, səsküylər az qala Ceyrançölün soyuq hamamına gedib çatırdı. Qağabala qağaları onları güclə sakitləşdirdi:

– Bir az səssiz, qılınc-ağaca qalxıb, bəziniz də çayın pulunu verməyib qalxır.

Hər günün də öz yeni mübahisəsi olurdu. Son günlərinki plenlər (əsirlər) barədə idi. Cuşə gəlib, ayaq üstə durub Qara Qarayazılının söylədikləri də bir növ hökumətin gözündən düşmüş bəndələr barədə idi:

– Bu yazıqların çoxunun nə qədər ordeni, medalı var. Əsir düşməmək üçün niyə son gülləni özlərinə vurub Stalinin uzun dimdikli papağının qurbanı olaydılar... İskəndərin qardaşı Avstriyadan haqq eləyib gəlmir. Yoxsa onun da

ağzını Sibirə salacaqdılar... İndiyə kimi Ceyrançöldə yüzdən çox, nemesin gülləsindən canını qurtaranı Sibirə yola salıblar...

...İkinci məkan Kürd Həsənin aşxanası idi (aşxana sahibinin də adında Zaqs idarəsinin müdiri neçə yüz qramın pulu, hesabı dəyişiklik eləmişdi. Əslində, Həsən İrəvandan Ceyrançölə köçmüş atası türk yüzbaşısı olmuş Şahzadənin oğlu idi. Şahzadə ayağını uzatdığından ata adından şah kəlməsi qayçılanmamışdı. Həmzə Qurd Həsənə həmin şəkildə təpinmişdi. Bu adla sən türk bozqurdu olursan.

Hər iki tərəfin razılığı ilə adının qabağından qurdu Türkiyənin Toros dağlarındakı canavarların yanına gənidib, onu Kürd Həsən eləmişdi.

Buranın da tək cə cəmiyyətin yox, zamanın dimdikdən saldıqlarından danışanı tapılırdı. Bu da vaxtilə mərkəzdə, institutların birində çalışan Bəycan idi. Alıpaşa bəyin balası olduğu, atasının nə qədər rus əsgərinin axırına çıxdığı bəlli olduqda, insanlığını, elmini nəzərə alıb Bəycanı Ceyrançölün Şəkərin qalasında yerləşən dəlixanasına salmışdılar. Oranın həkimləri də yoxlama gələndə, Bəycan sağlam çıxıb. Onlara töhmət olunmasını istəməmişdilər.

Koroğlu zamanının at oğrusundan fərqli Ceyrançölün Keçəl Həmzəsi ad oğrusu idi. O, uşağına müftə dərs keçməsi hesabı Bəycanın da adını Şura təhlükəsindən uzaqlaşdırmışdı. Həm də adı barədə sahibinin verdiyi təkliflə razılaşmışdı, – Seycan. Bircə soruşmağı lazım bilməmişdi:

– Səy nə deməkdi, a məllim, içinin qurdu-zadı yoxdu?

– Bir elə mənə daşımır. Elə-belə yaraşdırmaq üçün qoyuram.

Dədəsinin sahilinə göndərilədiyi Yenisey nehrivari bir çayın adının qabağından axmasını istəmişdi. Amma içi Keçəl Həmzə qarışıq bir bəndə bunun çay demək olduğunu bilməmiş, sırıltısını başqa cür eşitmişdi. Onu Seycan yox, Səycan kimi çağırmağa başlamışdılar.

Seycan “müalicə” olunub dəlixanadan çıxandan sonra yolunu Həsənin aşxanasına salmışdı. Onun barəsində məlumatı olan bəy uşaqları suala tutmuşdular:

– Sənin o düşdüyn yerdə yuxarıların sifarişiyə, zehindəkiləri pozub-eləməyiblər...

– Əgər dünya alimləri ilə kəllə-kəlləyə gələn zehin sahibi kimi qalıbsansa, bu dünya işlərindən, bizləri də zəhmət çəkib hali et.

Qağabalanın çayxanasına Aşıq Abuzər təşrif gətirib nəmər hesabı sazını işə salmamış, çayçı onun canını qızdırmağını istəyirdi:

– Aşığa bir çay...

Həsənin dükanına qədəm basan yeni qaranoylarının canını isitmək üçün oranın müştəriləri də öz arşınlarını işə salması olurdu:

– Alimə yüz qram...

Həmin yüz qram sonrası bir küncdə tək oturmuş Seycanın stolu tribunaya, özü də natiqə döndü.

Bir sual sonrası:

– A Seycan qardaşımız, Hitler də gürcü lotusu Stalinin Şura hökumətinin anasını ağılada bilmədi. Bu nə bəla idi? Hardan gəldi, bizləri göyün yeddi qatından yerlərə çırpdı?!

Seycan başı çəkmiş, gözü qorxmış bəndə aşxanadakılara göz gəzdirib hamısının özü kimi üzərlərindən ulduz papaqlıların əlləriylə xoş günləri çırpılmış bəy uçaqları olduğunu görüb əsil natiqə çevrildi. Yəni, gözünü yumub, ağzını açdı (açılmış ağzına boğazını yumşaltmaq üçün hərdən növbəti yüz qramları ötürə-ötürə).

– Bu sosializmin nəzəriyyəçisi “Kommunist manifesti” əsərinin müəllifi, dünyanın ən Allahsız adamı Karl Markız olmuşdu. Onun həmin əsəri, həmin kəlmələri belə başlayır: Avropanın başı üstə bir kabus dolaşmaqdadı.

Alimə yüz qram göndərənlərdən Həsən də sualını verdi:

– Kabus nə deməkdi, a heykəlbaş?

– Bu, tək Avropanın yox, dünyanın başı üstə gəzən qara çalağana bənzəyən kommunizm bəlası idi. Kommunizm – yəni, bizim qandığımız kimi sinifsiz cəmiyyət sayılan Şura. Həmin çalağan kabusun dimdiyindən o quruluş Almaniya düşməli idi. Qəzavü-qədər in ildırımötürəni onu Almaniya uzaqlaşdırıb, xalqlar həbsxanası sayılan Rusiyaya saldı.

Seycan sonra həmin kabusun qurduğu hökumətin ordusunun atını Azərbaycana da çapıb, oranın da başının üstünü aldığından, bəy kimi bəyənillərinin başını batırdığından da danışdı:

– Biz yazıqlar o qara kabus hesabı yeni cəmiyyətin dimdiyindən düşdük. Hələ nə yuvanın quşu olduğumuzu bildirən adlarımızı da dimdiklədilər. Mənim Bəycan adımdan bəy düşdü. Alıxan Alışan, Ağabala Qağabala oldu. İbrahimə ikiqat zülm edirdi. Ata-anası qoyduğu Ağabəy adının üstündən qırmızı xətt çəkildi. İndi hamı onu Yaşılbaş İbrahim kimi tanıyır.

Bu yerdə canını ara q muma döndərmiş Ağabəyin bəy damarı tutdu: Öz bayatlarından birini söyləyəsi oldu:

***Bu dünyaya ağa, bəytək uc aldım,
Quranından haqq qazanıb güc aldım.
İskəndərtək dəryalardan bac aldım,
Axır ortalıqda qalan mən oldum.***

* * *

...Əskiparada – dimdikdən düşmüş bir dünyadan, onun dimdikdən saldıdığı adamlardan xəbərsiz hacıləyləyin dimdiyindən saldıdığı bir uşaq böyüyürdü. Əskiparanın daşlı, kəsəkli yolları ilə tale onun yolunu Ceyrançölə salmağa hazırlayırdı...

Tale dimdikdən nənə himayəsinə düşmüş Muraza demə onun da nəvazişini görməyi çox görübmiş.

Zəhrabəyim arvadı görmədən quyruğunu basdığı ilan tövlədə inək sağmağa hazırlaşarkən çalışmışdı. Halbuki, həmin ilan ilk dəfə tövlələrində görəndə Ələsgər tufəngi çəkib odlamaq istəmişdi. Anası özü qabağına durmuşdu:

– Dəymə, ocaq ilanıdı. Ocaq ilanları ona kəm baxanları çalar, məhrəm bildiklərini yox.

Rəhimli arvad beləcə, günlərin bir günü üçün özünün ilan əcəlini hazırlamışdı.

Zəhrabəyimin ömür-gün mənzili bağlandığı gün onun öz əliylə toxuyub, bağlı saxladığı xalçanın açılışını etdirmişdi. Murazın ana əvəzi nənəsi, demə, həmin xalını dimdikdən düşmüş quzu bala üçün toxuyubmuş.

Bu qərara da xalının iplərini qonşu erməni kəndindən gələn Sona haxçıgın xəlvətə salıb Muraza dediklərini eşitdikdən sonra gəlmişdi:

– Nə şirin, bal balasan, kaş erməni doğulub, bizim dığalardan olaydın.

Boyaqçının gözünün dəyərli olduğunu bildiyindən əvvəl-əvvəl Murazın bütün əyin-başının içinə Əfəndi ocağından gətirdiyi dağdağan çöpləri yerləşdirmişdi. Sonra da ürəyi sakitləşməyib, toxuyacağı “karvansaray” gəbəsinin çeşnisini dəyişdirmişdi. Özü xalçasına yeni çeşni fikirləşib toxumuşdu. Bu, iri gözdən ibarət bir gözlü xalı idi. Gözün kirpikləri də, xalçanın böyür-başı da çiçəyə bənzədilən üzərliklərlə əhatə olunmuşdu.

Murazın Zəhrabəyim adlı həm anası, həm nənəsi, demə, həmin xalçaya bürünüb son mənzilinə qədər yol getmək istəyirmiş. Həmin mənzil boyu dimdikdən düşmüş bədbəxt balanın bütün azar-bezarını, dərd-bəlasını çəkib özüylə qara torpağa aparmaq istəyirmiş...

Ələkbər anasını torpağa tapşırandan sonra Murazı tərkində Ceyrançölə aparmağa hazırlaşır. Bundan xəbər tutmuş Murazın gözlərinin seli-suyu açılmışdı.

Ancaq qurda-quşa rəhmsiz olan ovçu qardaşı onun göz yaşlarını öz qayğısıyla qurulamağa çalışdı:

– Evə, tat qızının yanına da apara bilməyəcəksən, qoy qalsın, birtəhər başımızı dolandırırıq...

– Sən də vaxtında öylənmədin kəndin su sonası kimi qızlarının biriylə. İndi həmən qahmar dilini işə salıb, yengəmizi uşağa baxdırardın.

Ələsgər üzünü Qazançı dağı tərəfə çevirmişdi. Adəti üzrə, bir hadisəyə ürəyi alışıb-yananda üzünü sisi, yağışı əskik olmayan, özünün ov oylağına boylanıb ürəyindən keçirirdi: yanırım, a dağlar.

Qardaşı onun yaralı yerinə toxunmuşdu:

– Özün bilirsən ki, Söylüdən başqa biriylə evlənməməyə söz vermişəm. Onun öskürəyi qatara düzülən şotka əri (çexotka demək istəyirdi) Əli müəllimin ayağını uzatmasını gözləyirəm.

– Bir ölü üstən ailə diriltmək pisniyyətlikdi. Bir də, o vaxta qədər Muraz yanında qalsa, kəfkiyə dönər. Sənə nə var; erməni kirvələrinlə bulaq üstə ov ətiylə araqlamadığın zamanlarda da çölün doydabanı, baldırğanı ilə qarnını otarırsan.

Bu yerdə Murazın islaq səsi eşidilmişdi:

– Gündüzlər bağçaya gedərəm. Bir də, Ələsgər əmim məni Qazançının Göydaşı həndəvərinə aparmağa söz verib.

– Yəqin Almazla baş-başa verib, dişini şaqqıldatmaq, ulamaq istəyirsən. Biryolluq o canavarın başını burax. Allahına şükür eləsin ki, əli yüz canavar qanına bulanmış əmim onu dəlmə-deşik eləyib, qoyun-quzumuzun hayfını almayıb.

Ələkbər həmin sözlərinin Murazın gözlərinin yenidən selin-suyunu açdığını görüb yumşaldı:

– Yaxşı, payızın əvvəlinə kimi qal. Bağçada da yazı-pozu öyrənməyə çalış. Səni Ceyrançölün ən yaxşı məktəbinin birinci sinfinə qoyacağam.

Ələkbər möhlət verib atlanandan sonra Muraz əmisinə yaxınlaşdı. Onun hər iki üzünə dodaqlarından özünün əmi məhəbbətinin möhürlərini vurdu. Uşağın bu hərəkəti Ələsgəri kövrəltdi. Ürəyinə bəlkə də övlad məhəbbətinin toxumlarını səpdi:

– Onda, günasağılı günlər Şenlikdən gəniməmiş Göydaşa çıxmaq deyirəm. Sonra gec ola bilər. Sel-su yolumuzu kəsib məni Muraz balanın yanında yalnız çıxarar...

Axır Göydaş səfərlərinin vaxtı çatdı.

– Bu gün yorğan-döşəyə bir az tez gir. Alaqaranlıqdan yola çıxacağıq.

Sonra əlindəki qırmızı sapla Murazın ayağını ölçdü. Həmin ipi də uşağın özünə verdi:

– Çoğazi keçən kimi bunu o tayda tullayarsan. Qırmızı sap gün çıxaracaq, buludların qabağını kəsəcək.

Sonra özünü çarxçı Möylənin yanına verib, sap ölçüsündə kalmanı çarixlə qayıtdı.

– Tezdən bunları geyinəcəksən. Ələkbərin sənə Cabbarın dükanından aldığı başmaqlarla Göydaşa dırmanmaq müşkül işdi...

– Onsuz da atla tərkində gedəcəyəm.

– Atımızın mənzili Cüyür bulağına qədərdir. Bulaq üstə atı hörükləyib, piyada qalxacağıq. Orda görəcəyəm sənənin yanının bərkliyini, boşluğunu.

Cüyür bulağının üstən Qazançıya tərəf yol adlı şey yox idi. Dağın yalmasına daş-qaya arasından yol tapa bilən, buralara bələd az adamlar qalxa bilirdi.

Uşağın zülüm çəkdiyini, yanının boşluğunu göstərməmək üçün cıncırını çıxarmadığını əmisi göydə almışdı. Əziyyətlə yola sözlərindən körpü salmağa çalışdı:

– Bu gün-sabah Ceyrançölə gedib şəhərli olacaqsan, indi dağın, kəsəyin bəzi cikinə-bikini öyrənməyin yaxşıdır. Çöl heyvanlarının kortəbii hissiyatı insanınkindən güclü olur, yəni iy bilmə, səs duyma, təhlükə hiss etmə qabiliyyətləri. Dağların güney, quzey səmtləri var. Canavarlar yuvalarını onların ən çətin quzey səmtində qurur. Həmin minvalla əmin kimi ovçulardan canlarını qurtarmaq istəyirlər.

– Bəs güney səmtində hansı heyvanlar?

– Güney səmtinin ən sıldırımlı yerlərində də dağ keçiləri. Onlar da özlərini onların ovçu Ələsgərlərinə dönmüş canavarlardan qoruyurlar.

Nəhayət, Göydaşın üstə gəlib çatdılar.

Ona yaxınlaşdıqca Muraz üzərində bir nəzər gəzdirdiyini hiss edirdi. Əmisi qurdların hər cür təhlükəni hiss etdiyini, ona hazır olduğunu söyləmişdi. Bütün bunları bilən Ələsgər özünü hər cür qurd-quşdan qorumaq üçün çiyini silahlı gəlmişdi.

Muraz, əgər Almaz Göydaş ətrafında özünə yuva salıbsa, onu mütləq qarşılayacağını fikirləşmişdi. Əmisinin tufənginə görə ehtiyatı əldən verməyib üzə çıxmasını düşünməmişdi.

Almaz qurd kimi yetişib Göydaş ətrafına çatan kimi iy bilmə qabiliyyətini işə salıb erkək, yalquzaq canavarı (yəni, atasını) axtarmağa başlamışdı. Tanış qoxu onu Göydaş ətrafındakı uçurumun başına gətirmişdi. Həqiqətən uçurum başı yalquzağın son mənzili olmuşdu. Başlarına müsibət gətirəndən intiqam ala bilmədiyinə görə özünü həmin uçuruma atmışdı.

– Almaz görüşünə gəlmədi. Bu həndəvəri təhlükəli bilib, yəqin qurd sürüləri başqa məkan seçib. Bir az dincimizi alıb Noylu bulağın üstə düşək. Əl-üzümüzü yuyub, naharımızı edib, özümüzə gələk.

Muraz hərəkətiylə onu təəccübləndirdi. İki əlini dodağında birləşdirib, Almazı ulaşıyla səsləməyə başladı:

– Almaz hey, Almaz hey, Almaz hey...

Həmin an onun avazı qurd ulasına bənzəyirdi. Balaca dostu canavar sayacağı, yaşda onu ötüb keçmiş qurd dostunu görüşə haraylayırdı:

– Buralarda olsa, üzə çıxardı, gedək.

Onlar Noylu bulağın üstə dincəldilər. Yolun əldən saldığı Murazı yuxu apardı.

Ələsgər pambıqslısını çıxarıb onun üstünə saldı. Özünü cevizlik tərəfə verdi. Bir az ceviz tədarük eləmək istədi. Geri dönəndə, uzaqdan da olsa, qərribə bir mənzərənin şahidi kəsildi. Demə, Almaz həmin həndəvərə ayaq basandan onları izləyirmiş. Ələsgər ürəyindən keçirdi: çiyimdəki tufəngə görə üzə çıxmayıb, kaş evdə qoyub gələrdim. Onsuz da Almaz Muraza görə qoşulduğu qurd dəstəsinin bizə hücum çəkməsinə mane olurdu.

Almaz Murazı doyunca yaladı. Axır bir an içində dərənin dərinliyində yoxa çıxdı. Onun bu hərəkəti neçə canavarı qanına qəltan etmiş ovçu Ələsgəri kövrəltmişdi. Yumşalmış ürəyindən keçirdi: İtə vəfalı deyiblər, canavarlar onlardan da vəfalı imiş.

Üzü Qazançının Göydaşına doğru

Çiyini qoşalüləli ovçu Ələsgər kimi yol aldığı günlərin birində sanki içərisinə görünməz bir qüvvə (sehirlil əl şəklində) uzanıb, ürəyində qurda-quşa qarşı amansız köklənmiş ürək tellərini nizama saldı (yəni köklədi). Birdən-birə, yəni bircə özünün hiss elədiyi İlahi əməliyyat sonrası ürəyində İlahi Haqqa doğru bir sıçrayış olduğunu anladı... Daha addımlarını içinə girmiş talası ilə bərabər ovçu kimi Qazançı dağına doğru ata biləndi. Həmin «əl» içinin it hürüşünün, onun ovçu yürüşünün qarşısını almış, yolunu bağlamışdı.

Kəndə döndü, evə girdi. Bir ovçuluğu divara dirənmiş Ələsgər bir tufənginə, bir də divardan asılı «ulduzlu Ceyrançöl» xalısına baxdı. Xalının ulduzları bir zamanlar düşdüğü xam xəyalını xatırlatdı. Atasının ölümü hüquqsüzaslığının yolunu kəsmiş adamı – ailə bədbəxtçiliklərinin səbəbkarını altında doğulduqları ulduzdan görürdü. Elə həmin an hüquq savadı əldən çıxmış cavan

həmin ulduz barədə sadələvh hökm çıxarmışdı: kaş günlərin bir günü əlimə ən uzaqvuran bir tufəng keçmişdi.

Əvvəl-əvvəl onu bizi yığvalsız eləyən həməən ulduza tuşlayıb, səmasından endirib, bizimki kimi bəxtini qara gətirəcəkdin.

Tufəngini xalidan asdı. Onun qurda, quşa yüz kərə tətik çəkmiş barmağına sanki içinə girmiş əlin barmağını silkələdi: Bundan sonra bu barmaq o tətiiyə dəyməyəcək.

Muraz oyanıb ətrafa boylanmağa başladı. Uşaq birinci dəfə qədəm basdığı meşədə qorxmasın deyə, səsini çıxardı:

– Burdayam, atam-anam. Sənə cöyüz yığmağa getmişdim. Gəlib qəzəlini təmizləyib şıldırılacaqəm. Onlar indiki südlü vaxtlarında sinəyə daha yaxşı yayılır.

Əmisi ceviz təmizləyəndə yorğunluğu çıxmış Muraz sinəsini rahatlamaq üçün ah çəkdi.

– Belə, ahın bu dağlara, daşlara. Niyə belə köks ötürəsi oldun?

– Qəribə bir yuxu gördüm.

– Olmaya dostun Almaz özünü yuxuna vermişdi.

– Elədi ki var. Gördüm görüşürük, bir-birimizin üz-başını yalayırıq.

– Onda əlini bir üzünə sürt görüm.

Muraz hər iki yanağının islaq olduğuna təəccübləndi.

– Yəqin yuxudakı görüşümüzün sevincindən, həyəcanından tərləmişəm.

Amma tərdən çox seliyə oxşayır.

– Almaz bizi daban-dabana izləyirmiş. Mənim bu tufəngimə görə üzə çıxmırmış. Mən ayağımı kənara qoyan kimi fürsət tapıb özünü üstünə salmışdı.

Murazın gözündən yaş süzülürdü.

– Üz-gözünü nə qədər yaladısa, səni oyada bilmədi.

– Yuxuda dedim səni heç vaxt yaddan çıxarmayacağam, Almaz.

– O da diliylə sənin kəlmələrinvari məhəbbətini üzünə həkk eləyib. Elə hesab elə ki, canavar dəst-xəttiylə üzünə bu sözlər yazılıb: mən də səni həmişə canımda, gözümdə saxlayacağam, Muraz, qardaşın kimi.

İlk dəfə belə ünsiyyətin şahidinə çevrilən canavar qatili Ələsgər də ürəyində ovçu andı içdi: bizimkilər itə vəfalı deyiblər, bu canavarlar onlardan da mərd və vəfalıymış. Mən də bundan sonra Muraz balanın xatirinə Qazançıya canavar ovuna çıxmıyacağam.

...Dərslərin başlanmasına az qalmış Ələkbər atın tərkinə vurub Murazı Ceyrançölə apardı. Arxasındakı, onun belini qucaqlamış uşağın Əskiparaya necə könlüdən bağlandığından xəbərsiz oldu. Alı bulağı bərabərindən Ceyrançölün Tamaşa körpüsünə qədər yollara onun göz yaşının töküldüyünü hiss etmişdi.

Muraz kürəklərinə onu qardaş oğlu kimi istəyən Ələsgərin gözlərinin dikildiyini həm ürəyi ilə hiss edir, həm də duyumunun «arxa gözləriylə» görürdü.

Onun sözləri qulaqlarında səslənib göz yağışının göy qurşağına çevrilirdi.

– Hər tətildə özüm ayağımı Ceyrançölə qoyub səni Əskiparaya aparacağam. İstəsən, hər gün Göydaşa da çıxacağım.

...Ələkbər uşağın məktəb hazırlığına licimini dəyişməklə başladı. Onu yanına salıb Ceyrançölün quş südü də tapılan mağazasına gətirdi.

– A Cabbar əmi, bu qəhrəmanımız, İslamın gül balasıdır. Saxlancından heç nəyi əskik eləmə. Onu bir yaxşı məktəb uşağına oxşat.

...Muraz ata bildiyi Ələkbərin dilindən ilk dəfə öz doğma atasının adını eşidirdi.

Ələkbər onu bir neçə gündən sonra öz doğma ata evinə yerləşdirdi. Cavadov kommunist İslamın balasına onların öz evini verdirməkdən çəkinməmişdi. Uşağa baxmağa Səlimə adlı dul qadın da tutmuşdu.

Murazın yerləşdiyi evin divarından ata-anasının şəklini də asmışdı. Muraz – dimdikdən düşmüş adam – üzünü görmədiyi ata-anasının gözləri önündə böyüməyə başladı.

Sabir CÜMŞÜD

Bənövşə görüşü

Uşaqılıqdan yeniyetməliyinə qədəm qoyanlar özlərinin təqvimdə olmayan bənövşəyi bayramlarını yaşayırlar, – bənövşə gözlərini.

Bunu məktəbdə əlifba öyrənən uşaqların yeniyetməliklərində məhəbbət əlifbasına ilk addımları da hesab etmək olar.

Yaz günlərinin birində bənövşə ətirli həmin ilk məhəbbət bayramı zaman-zaman yeniyetmələri öz meydanına səsleyib.

Beləliklə, gül balaların ömürlərinin ilk baharlarında Bənövşə görüşləri baş tutub, Bənövşə meydan tamaşaları başlayıb.

Bənövşə ətirli çöllərin qoynunda onların ilk məhəbbət marşına dönmüş ilk ifaları başlayıb.

***Bənövşə, bəndə düşə,
gah məndən,
gah səndən düşə.
Bizdən sizə,
Sizdən bizə kim düşə.***

Talalarda, bir tərəfdə qız, o biri tərəfdə oğlan balalar, ilk baharlarının durna səfini çəkir, növbə ilə ifalarına başlayırdı.

Növbə ilə qızların cərgəsinə oğlanlar, onlarınkına qızlar ilk bəndinə düşürdü.

Sonra da əl-ələ tutub, öz bənövşə günlərinin bəxtiyarlıq himnlərini bütün dünyaya eşitdirmək istəyirdi.

Nə yaxşı bizim gül balaların bəxtinə belə solmaz gül bayramı düşüb.

Hamımızın ürəyində həmin gün yaşayır, öz bənövşə ətrini saçır.

Hamımızın köksündə döz nişanı kimi yaşayır. Bənövşə günümüzü yaşadır...

* * *

Murazın ömür-gün bayramının biri (bəlkə də birincisi) Ceyrançölün birinci məktəbinin birinci sinfinə qədəm basdığı gün idi. Ələkbər onun adını Ceyrançölün ən birinci müəlliminin sinfinə yazdırmışdı. Ceyrançölün müharibə sonrası ehtiyaclı vaxtında da valideynlər dəridən-qabıqdan çıxıb uşaqlarına təzə əyin-baş geydirə bilmişdi.

Həmin pal-paltarları ovqatlarını bir az da qaldırmış uşaqlar sevincli gözlərini bir-birinə dikib ilk ünsiyyətlərini yaratmağa çalışırdı.

Ələkbər Məmməd müəllimin uşaqları hansı bölgü ilə hansı cərgədə oturduğundan xəbər tutmuşdu. Odur ki, fürsət tapıb onun qulağına Murazın kommunist İslamın balası olduğunu söyləmişdi.

Bu da öz işini artıqlaması ilə görə bilmişdi. Murazı birinci cərgədə Şəhər Sovetinin sədri, camaatın atbalaxanım dediyi Güldəstənin qızı Bənövşə ilə oturtmuşdu.

Vəzifə sahibinin qızı demə anasına görə ürəkli-dirəkli imiş...

– Mənim adım Bənövşə, bəs səninki?

Murazın adını deməsi üzünün qızartısı hesabına başa gəlirdi:

– Muraz İslam oğlu Qaraqaşlı.

Tanışlığı əsasında gözü önünə evlərinin divarındakı ata-ana şəklini gətirdi. Onların da sevindiyini görə bildi.

Uşaqların arasına duman düşməsi Ələkbərlə Gülabın çilik-ağaca çıxması sonrası baş verdi. Ələkbər Murazı dərstdən sonra evə ötürüb çıxanda Gülab qabağını kəsdi:

– Əskiparadan dünən şeş, bu gün beş...

– Nə olub, sözünü kəsələ, işə tələsirəm.

– O uşağın göbəyini kəsən mən, gözü açılana qədər gözümü üstündən çəkməyən də yenə mən. Ona məndən yaxşı baxan olmayacağı halda gedib Ceyrançölün bir arada, ortada qalmışını gətirmisən. Yəqin, Aynanın yanına ayaq açdığın kimi, gecələr özünü onun da yanına dürtəcəksən.

Ələkbərin bu dilotu yemiş qadının atbalaxanım Güldəstənin bacısı olduğundan xəbəri yox idi. Odur ki, onun qabağından qaçmayıb cavabını artıqlamasıyla verdi:

– Sənin yanına həftə səkkiz gecələri biri gəlir...

Gülab onun səsini həyasızca kəsdi:

– Yaxşı, səni bu Ceyrançöldən Əskiparanın çoban iti kimi qovdurmaq mənim, bax, bu boynumun borcu olsun.

Elə həmin gecə özünü bacısı Güldəstənin yanına verib, yalan-palanlarını onun ovcuna əməlli-başlı yerləşdirə bildi. Sözlərini də göz yaşları ilə nöqtələyib, təsirini artırmağa çalışdı.

Atbalaxınım at kimi kişnədi:

– O qodux barədə bildiklərinin hamısını yazıb, Əlipaşaya ver, tapşırıcam Cavadova əlüstü çatdırırsın. Özüm də onu yaxşı-yaxşı qıdıqlayaram (Bütün Ceyrançöl Güldəstənin Cavadovla mazaxlaşmasından xəbərdar idi. Bu ətsifəti yeganə həmin vəzifə sahibi qıdıqlayıb at kimi çapa bilirdi).

Vəzifə sahibi atbalaxanımı tumarlayıb şikayət məktubunu təcili yoxlamağa göndərdi.

Onun münasibəti məlum olduğundan hər şey Ələkbərin əleyhinə getdi. Gülab o biri qonşuları da işə salmışdı. Ələkbərin cəbhədən gələndən sonra Ayna ilə gecələr xəlvəti görüşməsi barədə şahidlik etməkdən çəkinmədilər.

İslamın adına olan oğluna verilən evin yenidən Rayon Partiya Komitəsinin hesabına keçirilməsi barədə qərar çıxarıldı.

Çilik-ağacın ən dəhşətli zərbəsi məktəbdə Murazın başını gəlib tapdı. Atbalaxanın kişnərtisi bu dəfə birinci sinifdən ucaldı. O, qızının yanından Murazı səssizcə də uzaqlaşdıra bilərdi. Adının tərsinə qaratılan koluna dönmüş nadanlığın bu hür balası bacısının ürəyindən tikan çıxarırdı. Ona görə də zamanı, məkanı qulaqardına vurmuşdu. Üzlərindən ata-ana öyüdü oxunan uşaqların qarşısında gözünü yumub, ağzını açmışdı:

– Sizin də bilməyinizi istəyirəm, mənim gül balalarım, bu bizim fəxrimiz, qəhrəmanımız İslamın oğlu deyilmiş. Anasının oynaşı Ələkbərin bic bala-sıymış.

Bu təhqir Murazı insanlığından çıxarmışdı. Həmin an özünü Almazın yerində hesab edir, dişlərini saqqıldadırdı. Canavara dönüb bu nataraz qadını didib-dağıtmaq istəyirdi.

Nə yaxşı ki, əhvalatdan xəbər tutmuş Ələkbər özünü içəri saldı. Bu dəfə qaratılan kolu onu iynələməyə başladı:

– Bicbalanı da dişinə alıb, əvvəl bu sinifdən, sonra bu məktəbdən, sonra da Ceyrançöldən rədd olub get...

Murazın gözləri Ələkbərə dikilmişdi. Ələkbər onun nə hala düşdüyünü görə bildi. Həmin uşağı onun uzun illər dostluq elədiyi qurd balasına bənzətdi. Bu qadın uşağı özündən (insanlığından) çıxarmışdı. Ələkbər onun qabağından qaçmamalı idi. Yalnız özünün cəsəretiylə Murazı qurdluğundan xilas edə bilərdi:

– Mən heç kəsə haramzadalıq eləməmişəm. Ceyrançöl camaatı uşağından böyüyünə kimi kimin kimin oynaşı olduğunu yaxşı bilir.

Sonra Muraza yaxınlaşıb başını sıgalladı. Onu dördayaqlı qurd balalığından xilas elədi. İki ayağı üstə qaldırdı, qabaqdakılar çernilin bənövşəyi rənginə batmış şagirdlərinə çevrildilər.

– Gedək, sənə məktəb qəhət olmayacaq. Ondan arxayın ol ki, mən nə qədər sağam, həqiqəti sübut etməyə çalışacağam. Sən öz doğma kökünün, zatının üstə, qəhrəman İslamın oğlu kimi böyüyəcəksən...

Ceyrançölün birinci sinif uşaqları da tikan kolu Güldəstədən rəhmdil imiş. Onlar Ələkbərin sözlərindən cuşə gəlib, onun böyrünə düşən Murazı alqışladılar.

Muraz gözünün qulağıyla az vaxtda isinişdiyi Bənövşəyə baxdı. Həmin alqışların anasına qarşı olduğunun fərqi nə varmayıb, o da əl çalırdı.

Ələkbər evin İslamın oğlunun əlindən alındığından da xəbərdar idi. Tərk eləmək üçün verilən vaxtı da gözləmədi. Onlar ordan uşağın ana-ata şəkli önündə yenidən isinişməyə başladığı evə gəldi:

– Nəyin var götür, yığış gedək.

Uşaq ancaq ana, ata şəkillərini götürdü. Səlimə arvad Ələkbərlə gənəşdi:
– İstəyirsən, yer tapana qədər bizdə, mənim daxmamda qalsın.

Əvvəl-əvvəl bekara dimdikli Hacıleləyin ata-anasına çatdıra bilmədiyi uşağı bu dəfə onların şəkillərinin gözündən salmağa çalışdılar.

Ələkbər, səhərisi Ağamalioğlunun çağırışına yollananda, gözü önünə başı dumanlı Qazançı dağı gətirdi. Özünün də başının dumanda olduğunu, həmin sisin ürəyini sıxdığını anlayırdı. Kəndlərinin aşığı Məmmədin oxuduqlarının birini xatırlayırdı:

Duman, gəl-get bu dağlardan...

Ağamalioğlu onu dumanda-sisdə çox elə batırası olmadı. Onun atbalaxanımdan zəhləsi getdiyindən Ələkbər xəbərdar deyildi. Şəhər Sovetinin sədrinə köntöylüyünə görə divara dirənəcəyini gözləyirdi:

– Yenə ayrımlığına salıb atbalaxanı qamçılamısan. Cavadovun beynini əməlli-başlı qızdırmışdı. Səni məhkəməyə vermək istəyirdilər, güc-bələyla canını qurtardım. Bir müddətliyə Qaşqa talaya ot çalmağa göndəriləcəksən. Mal-qaramızın qış ehtiyatı çox elə yoxdu. Oralarda sən dağ havası alarsın, o dağ çəkdiyən də o vaxta qədər hisini-pasını tökər.

Aşığın sözləri aranda başından dumanı qaçırdı, özünü dağ ətəyinə, buludların meydan suladığı yerə göndərdi. Günəşli günlərdən istifadə edib biçənəklərin bütün otu tayaya vurulmalı idi.

– Heyif, o yetimin əlindən yuvası çıxdı.

Rəis Ələkbərin qənşərinə gəlib, gözünün içinə baxa-baxa sualını verdi:

– Deyilənlər doğrudumu?

– Atamın-anamın görü haqqı İslamın törəməsidir.

Ağamalioğlu gülümsədi. Sifətinin nuru Ələkbərin üzünə düşüb onu ürəkləndirdi.

Ələkbər artıq onun bəzi vərdişlərindən xəbərdar idi. O, bəzi rəğbət bəslədiyi adamlara xırda-para sirlər açmağa hazırlaşanda sifətində belə nur görünürdü:

– O gün ayrımlığına salıb deyirsən ki, bəlkə agentliyimə xitam verəsiniz. Onu bil ki, bizim təşkilatda geriyə yol yoxdu. Ağzıboş agentlərimiz öz əcəlləri ilə ölmür. Onların çayda boğulduğunda, maşın altı qalmaqda barmaq-larımız olur. Allahına şükür elə ki, Ağamalioğlunun rəğbətini qazanmısan. Həm də sən son – paltar sabunu əməliyyatın qanının arasına girib.

Rəisin əməliyyat adlandırdığı həmin məsələdə Ələkbərin gələcək çekist kimi çox elə fəaliyyəti olmamışdı. Ceyrançöl kinoteatrının qənşərində iki uşaq ona yaxınlaşmışdı:

– Dayı, bu iki paltar savını üçün bizə bəlkə kino pulu verəsən?!

Uşaqların sifətindən tərbiyəli olduqları açıq-aydın görünürdü. Həmin sifətə görə Ələkbər sabunsuz da onların kinoya girməyinə imkan yaradardı.

Amma aldığı sabunları evə gətirib paltar yumağa hazırlaşan zövcəsinə verdi. Bir azdan həyətdən onun çığırtısını eşitdi:

– Vay, barmaqlarım, içindəki dəmir-dümür onlara qabıq qoydurdu.

Ələkbər sabunlara baxıb gözlərinə inanmadı. Ceyrançölün “Nikalay onluğu” yığanlarının hansısa onları sabunların içində gizlətməmişdi. Arvadına təpindi:

– Bu barədə cınqırın çıxmasın. Bu onluqlar bizim qismətimiz imiş.

Səhərisi həmin uşaqların axtarışına başladı. Axır ki, rastlaşdı:

– Əyə, qoşa alabaxtalar, deyəsən, daha kinoya getmək istəmirsiniz. O sabunlarınızdan qalıbsa, gətirin. Hamısını alıb, hərbi hissənin əsgərlərinə verəcəyəm.

Uşaqların sonradan gətirdikləri səkkiz sabunu da, onları şübhələndirməmək üçün, eyni qiymətə götürdü.

Amma bu qızılın dalına təkcə keçməyə cəsarəti çatmadı. «Qoruyucu mələyi» Ağamalioğlunun qabağına qoydu. Sabunlardan bir şey anlamayan rəis üstə çəmkirməkdən özünü güclə saxladı. Onun ağzını təmiz saxlaması üçün Ələkbər sabunları işə saldı:

– İndiyə kimi inanmıram Ceyrançölün bir bəndəsi bu bahalıqda paltar sabunu görsün. Hacı Rəsulun mülkünün damında, bir bağlamada xeyli paltar sabunu olduğunu öyrəndim. Uşaq tuylayıb ikisini gətizdirib. Demə bu tatların ən ehtiyatlısı Hacı Rəsul imiş, hər paltar sabununun içinə on qızıl onluq yerləşdiribmiş. Onların ikisi mənə düşürsə, evdə qalsın...

– Halal xoşun olsun, bu sabun əməliyyatına görə də Ağamalioğlundan hələm-hələm adamın ala bilmədiyini əla qiymət qoparırsan.

Mərkəzdən təhlükəsizlik komitəsinin sədr müavini Ceyrançölə gələndə Şinkar bulağı üstdəki ziyafəti rəis Ələkbərə tapşırıb xidməti də ona elətdirmişdi. Ələkbər tək əl-ayaq verdiyinə görə deyil, “sabun əməliyyatı”nın icraçısı kimi də generalın xoşuna gəlmişdi (sabunun üçü ona çatmışdı).

Ağamalioğlu qonağı yola salandan sonra Ələkbəri muştuluqlamışdı:

– Adını təhsil siyahısına saldırıb. Gələndə dərslər ili Minskdəki KQB məktəbinə gedəcəksən.

– Axı, dilim rus dilini tutmur, nə təhər oxuyacağam?

– Bir nömrəlinin rus dili müəllimi Tatyana gələndə kimi sənə dərslər keçəcək. Az-maz qırıldadacaqsan. Ora bığlarının altdan keçə bilməyin üçün hazırlıqlı gedəcəksən. Onsuz da məktəbin rəisləri bizimkiləri, gürcüləri, erməniləri çox elə sıxma-boğmaya salmır.

Güldəstə ilə aralarındakı münaqişəyə görə Cavadovu necə sakitləşdirə bildiyini də soruşdu:

– Daha sən özümüzünküsən. Görürəm tökdüklərimizi də döşürə bilirsən. Yoldaş Cavadovun özü də KQB palkovnikidi. Mir Cəfər yoldaşın özünün yetirməsidir. Ceyrançöl Ermənistanla Gürcüstan sərhədində olduğundan özü bu balaca yerə təcrübəli çəkist göndərib.

...Yazın son günlərinin birində tale elə bil vaxtaşırı bölgələrə yolunu salan Mir Cəfəri Cavad adlı bir gəncin bəxtinə gün ağlamaq üçün göndərmişdi. Həmin gün Viləş çayı sahilindəki bir mənəzərə rəhbərlik etdiyi ölkəyə dörd gözlə baxan rəhbərin nəzərindən qaçmamışdı.

Ayaqlarını çaya sallamış gənc sulardan onları çəkib ayağa duranda, gördüyü mənzərə Mir Cəfərin tükələrini ürpətməmişdi. Yeniyetmənin hər iki ayağı zil qaraya tutulmuşdu. Sürücüsü rəhbərə izahat vermişdi:

– Buraların bicbalaları ayaqlarını suya sallayıb, zəli yapışdırır. Aparıb dərmanxanalara dəyər-dəyməzinə satır.

Mir Cəfər yeniyetməyə yaxınlaşmışdı. Onun dupduru gözləri sanki zəli topladığı çayın suları ilə yuyulub parlamışdı:

– Bu zəlilərin pulu nəyinə lazımdır?

– Yığıb şəhərə oxumağa gedəcəyəm.

O zamanlar yolunu saldığı yerlərin yetim-yesirlərindən seçmələri dövlət hesabına oxudan Mir Cəfər həmin gəncdən də qayğısını əskik eləməmişdi. Cavad Cavadov onun qayğısı ilə təhlükəsizlik üzrə təhsil almış, əmək fəaliyyətinə də rəhbərin vətəninə başlamışdı.

Elə orada da zəli bicbalası bu dəfə məhəbbət ovunu gözüylə tutmuş, Mir Cəfərin qohumlarından bir qaraşın, nərmənazik qızla həyat qurmuşdu. Rəhbərin adı bir çekistin toyunda iştirakı Təhlükəsizlik idarəsi rəhbərlərinə bir işarə olmuşdu. Əvvəlcə mərkəzi aparatda irəli çəkilməmiş, sonra da əsil qayğıkeşinin əmri, məsləhətiylə Ceyrançölə partiya işinə göndərilmişdi.

Uşaqları şəhərin seçmə məktəblərində təhsil aldığından Ceyrançölə, bir növ, subay kimi təşrif gətirmişdi. Arıq, nərmənazik zənənlərlə evlənənlərin çoxu kimi Cavad Cavadovun da meylindən ətli-yanlı gözəllər keçmişdi. Qəlbinin dərinliyində, imkan düşərsə, əldən buraxmamağı qərarlaşdırmışdı.

Ceyrançölün adını Atbalaxanım qoyduğu Şəhər Sovetinin sədri qadınla ilk görüşündə qəlbindən keçən şıkarın bərəsinə yaxınlaşdığını hiss eləmişdi.

Amma Mir Cəfərin onu Ceyrançölə uğurlayarkən dediklərini yadına salıb canından qış üşütməsi keçirməli olmuşdu:

– O yolunu salacağın Ceyrançölün adına ceyran kəlməsi çölündəkilərdən yox, elindəkilərdən yapışib... Bakının vəzifə sahiblərinin çoxu oralarda qulluğa başlayarkən Ceyrançöl ceyranı ovlayıb, evlənilər. O tərəflərdə bircə Əskipara dərəsində ceyran, cüyür olur ki, onların da, qarınqulu vəzifə sahibləri vurdu-rub, axırına çıxır.

Mir Cəfərin ölkəni qarış-qarış gəzdirdiyindən xəbərdar idi. Ceyranlı cüyürünə bələdliyinə heyrət edəsi oldu:

– Sənin Ceyran ovun biz tərəflərdə baş tutdu. İşdi-şayəd, birdən ağılnı uduzub, birini basmarlasan...

Sözünü yarımcıq kəsib, Cavadovu kabinetinin pəncərəsi önünə gətirmişdi. Ordan Bayıl türməsinə göstərmişdi:

– Bax, Quba gözəlinin gözünü ağlar qoysan, bu dəfə varlığını ora sallamal olacaqsan. Ayaqlarına yox, bütün canına bit daraşacaq.

Nə yardan doymağı, nə əldən qoymağı bacara bilməyəcəyini hiss eləyib, yüz ölçməyə, bir biçməyə başladı.

Axır ki, vüsalına çatdı.

İki baş olub salamat yer tapa bildilər.

İlk dəfə Atbalaxanım deyilən kəhəri Cavadov ürəyi istəyən kimi minib gözünün qurdunu öldürüb. Arzuların özündən də yeniləri doğulur. Günlərin

bir günü (yəni, gecələrin bir gecəsi) yeni istəyini söyləyib, kəhərini təəcübəndirdi: «Mən yalmanına yalxanda, sən dədən Qara Mustafanın goru, at kimi kişnə».

Qadının nazı Cavadın bəraəti sonrası nəzildi:

– At minən qocalmaz deyirlər. Səni minəndən əməlli-başlı cavanlaşmışam. Sonrakı görüşləri (minişləri) at kişnəməsi müşayiəti ilə oldu.

Cavadov gündüzlər dağ kəndlərinə at kişnədib gedirdi. Axşamlar da altında Ceyrançölün Atbalaxanımı kişnəyirdi.

– Sabunun üçünü də onun qabağına qoydum. Özü Əskiparadan dünən şey buyurmuş bir oğlana bu gün beş münasibətimin cəbəlını soruşdu. Mən də zərəfata saldım: yeziddən çox, siz imama ağlayıram. Bütün Ceyrançöl o atbalaxanımla münasibətinizdən zurna çalır. Onun aparatdan başını əkməyin məncə vaxtı çatıb.

– Sənin xəbərçinə görəmi?

– Onun sabunlarının da köməyiylə sizin adınızın təmiz qalması üçün. Bu cındır Ceyrançölün o qədər gözü götürməyəni var. Hər dəqiqə Mir Cəfərə anonim yazıb çatdırı bilərlər.

– Bəs, şikayət məktublarının yuxarı çatmasının qarşısını almaqdan da anışırdınız?

– Çoxu qatar ayağına gedib, məktubunu ordan yola salır.

– Fikrin nədi?

– Zaqafqaziya partiya məktəbinə ixtisasartırma kursuna göndərək. Orda yüz oyundan çıxdığı barədə adamlarımız sübut, dəlil toplayır. Geri gələndə dil gödəkliyinə görə bir xırda qulluq taparıq.

– Bu cavan, belə görürəm, sənin ən əziz adamındı.

– Tək mənim yox, bizim. Bu sabunlar da onun əməliyyatının tövbəsidir. Keçəl ayamalı agentimdi. Hələ əl-üzümüzü yumaq, özümüzü tutmaq üçün çox belə əməliyyatları olacaq.

– Halal olsun sənə, işini necə var, elə görə bilirsən. Nə bir səsi, nə səmiri çıxır.

...Sonra üzünü Ələkbərə tutub ərkyana söyləmişdi.

– O sabunların vasitəsiylə özün də sabunlanıb, iki lazım adamın müəyyən yerinə girə bildin.

Ona verilən üzdən ürəklənib, Ələkbər astar istəmək fikrinə düşdü:

– O arvadın böhtanı ilə rəhmətlik İslamın balasını ata evindən çıxarıblar. Bəlkə...

– Vaxtı çatanda əncam çəkərik.

...Alıxan obaşdan Səlimə arvadın evinin qarşısını kəsirdi. Haraylayıb uşağı evdən çıxardı. Birinci dəfə bacıoğlusu ona gözlərini göstərdi. Dayısına isinişməyə başlayırdı. Bəy oğlu Alıxan uşağın günəşi tutulmuş gözləri qarşısında özünü xəcalətli hiss elədi. Bacı oğlunu yanına aparmağa bir koması da yox idi.

Murazın gözlərini su tuluğuna bənzətədi. Həmin gözlərə nə qədər yaş yığıldığını görə bildi. Ürəyindən keçirdi: kaş bu uşaq özünü xəlvətə verib hərdən doyunca ağlayaydı. İllərlə yığılmış göz yaşlarından canını qurtaraydı.

Məktəbdə başına gətirilən müsibətdən sonra özünü ocaqçı dayısının yanına vermişdi.

– Sən mənim həqiqi dayımsansa, sübut elə. Mən Ceyrançöldə qalmaq istəmirəm. Gedib Əskipara məktəbində oxuyacağam.

Dayısının onu Əskiparaya aparmaq istədiyini düşündü. Fikrindən nəyə görə daşındığını ona deyə bilməyəcəkdi. Bir aya yaxın bərabər oturduğu Bənövşədən xoşlanmışdı. Hərdən qovulduğu məktəb tərəfə gedib gizlincə qızı seyr edirdi. Dayısına yaş yığılmış gözləriylə baxıb düşündü. Görəsən onun da birinci sinifdə xoşlandığı qız olubmu?

– Kitab-dəftərini get götür gəl. Ələkbər əmin ot çalımından gələnə kimi səni məktəbə mən aparacağam.

– Mənim üstümdə onun da başına oyun açdılar.

– Mən Ələkbəri yaxşı tanımamışdım. O, namərd adamlara can verən oğul deyil. Hamısından hayıfını çıxacaq.

Muraz Ceyrançöldə qaldığına sevindi. Hər gün Bənövşəni görə biləcəkdi. Hələ adını bilmədiyi bənövşəninə bənzətədiyi həmin ətri kənardan gizli-gizli olsa da çəkəcəkdi.

İki nömrəli məktəbdə Murazı ikinci zərbə gözləyirmiş. Şəhər Sovetinin sədri demə məktəb direktoruna göstərişini veribmiş:

– O şagird Muraz İslam oğlu Qaraqaşlı kimi oxuya bilməz. Əsil atasının familinə keçəndən sonra qəbul edərsiniz.

Vəzifəsinin üstə əsən direktor özündən çıxan Alıxanı sakitləşdirmək istədi:

– Əvvələn, Ələkbərin oğlu üçün toy toğlusu kimi sən niyə ortalığa düşmüşsən? İkinci də, mənə verilən göstərişi yerinə yetirirəm. Maarif müdiri Tapdıq müəllimin yanına get, nə desə, elə də olacaq.

Adı Alıxandan Alışana çevrilmiş hisli-paslı ocaq başında ötən günlərini yana-yana yada salan bəy oğlu bu dəfə Ceyrançölün ortasında alışıb-yanırdı.

Tapdıq müəllim demə əsl pedaqoqlardan imiş. Murazın ağıllı gözlərindən xoşlandı. Həmin an onsuz da içinə göz yaşları yığılmış gözlərinin qəm dəryasına döndüyünü də görə bildi. Haqsızlıq edənlər orda boğula bilərdi.

– Hamamdakı ocağın alovlarının iki dilimi Alışanın gözlərinə çökmüşdü:

– İslamın uşaqlıq şəklini aparıb bu hoqqanı çıxardanın gözünə soxacağam. Baxıb görsün bu oğlan Ələkbərə, ya İslama oxşayır? Hökumətimiz Allahsızdı, bəs, sizə nə olub, niyə dininizi, imanınızı Oğuztayfa çayında axıtmısınız?

İslamla bərabər partiya məktəbi qurtarmış Tapdıq müəllim doğrudan da, Murazın gözlərindən İslamın boylandığını gördü. Telefonla göstərişini verdi:

– Sinfə buraxın oxusun, adını jurnala sonra yazarsınız.

Həmən an Muraza elə gəldi ki, Allah varsa, o, Tapdıq müəllim şəklində ola bilər.

(Ardı var)

◆ Poeziya

Əlizadə NURİ

KƏDƏR GÜNÜDÜR, GƏL MƏNƏ...

Hara qoyum bu qəmi?
Əlim gəlmir atmağa.
Hansı yalanı seçim
Özümü aldatmağa?

Ümidi şikəstlərin,
Ürəyi şikəstədi.
O ay niyə saralıb,
Yoxsa o da xəstədi?

Günəş, gəl şəklimi çək,
Sonra yaz arxasını:
Bir az gözlə, bağlayım
Dərdimin yaxasını...

Laltək keçmək istədim,
Gördüm yolda hasarsan.
Kədər, gündüz gəl mənə,
Axşam yolu azarsan...

O daş hardan düşdü ki?
Sınan bir cam kimiyəm.

Dağıntılar altında
Qalan adam kimiyəm...

Ver əlini, nə olsun,
Qara qulam, İlahi?
Quruda üzsəm də mən
Boğularam, İlahi...

AYRILIQ ÖLKƏSİ

Ayrılıq gətirdin baxışlarında,
Bilirəm, gəlmisən çıxıb getməyə.
Kəsib aparırsan qanadlarımı,
Qanadsız uçmağı öyrənim deyə.

Məni qanadsız da çəkib aparar,
O mavi göy üzü alicənabdır.
Min ildə sevgiyə təzim edirdim,
Mən elə bilirdim eşq də cənabdır.

Götür əllərimi, get buralardan,
Apar əllərimi, kölgəsi qalsın.
Götür dünyanı da, halalın olsun,
Qoy mənə ayrılıq ölkəsi qalsın.

Düz yol qismət olmaz düz adamlara,
Keçirər ömrünü yoxuşlar ilə.
Dünən əcəlinlə oynadığımtək
Bu gün oynayacam o quşlar ilə...

Günəşi yanına salıb apardın,
Qaranlıq içində itən gecəyəm.
Yığım ətrafıma bu adamları,
Hamıya darıxmaq öyrədəcəyəm.

BU ÖMÜR İSLANMIŞ KAĞIZMIŞ DEMƏ...

Hər gün ürəyimdən dumanlar uçar,
Mənim də canımda payızmış, demə.
Hərdənbir dünyanı yadıma salan
Üzünü gizləmiş o qızmış, demə.

Bu yol hara belə köçünü çəkir?
Ölüm də kəfənin ucunu çəkir...
Baxdım ki, bir söyüd içini çəkir,
O da mənim kimi yalqızmış, demə..

Udduğum havanın içində dadım...
Yanım, bir az isin, üşüyən qadın.
...Çərpələng düzəltdim, o da uçmadı,
Bu ömür islanmış kağızmış demə...

GƏTİR

Hansı gülün canındasan, bilmirəm,
Hansı qəmin yanındasan, bilmirəm.
Uzaqdasan, yaxındasan, bilmirəm,
Uzaqları yaxınlığa qov gətir.

Bu bazardı: sözü baha qoymuşam...
Mən işimi bir sabaha qoymuşam.
Ürəyimi nişangaha qoymuşam,
Evinizə gələndə bir ov gətir...

Qadan alım, daha keçib səbirdən,
Mən yumşaqıq umurmuşam dəmirdən.
Bir ölüm var, üzür hələ ömürdə,
Bu ölümü tutmağa tilov gətir...

DÜNYA BOYDA İMARƏTİ NEYNİRƏM?..

O söz məni ovsunlamaz, ay adam,
Nə məcazi, nə ecazi yoxdursa.
Bir hecası əsir idi vətənin,
Və-tən olmur bir hecası yoxdursa...

Əl tutmuşduq, oynayırdıq ələmnən...
Bir ləl tapıb, böldüm onu lələmnən.
O, özünü bir gün vurdu qələmnən,
Neynəyəydi tapançası yoxdusa?

Dağdan ağır bu minnəti neynirəm?
 Sədəqətək sədaqəti neynirəm?
 ...Dünya boyda imarəti neynirəm,
 Sənə baxan bir bacası yoxdursa?!

YER

Yer ver mənə gözlərinin
 Göz dəyməyən yerindən...

Yol ver mənə sevdaların
 Toz dəyməyən yerindən.

Od ver mənə əllərinin
 Köz dəyməyən yerindən...

Tikan bitər bu dünyanın
 Söz dəyməyən yerindən...

Gözəl hardan qocalır ki?
 Naz dəyməyən yerindən.

Gültək açdın yer üzünün
 Yaz dəyməyən yerindən.

Ölüm vurdu o aşığı sinəsinin
 Saz dəyməyən yerindən...

DƏRDƏ AĞLAMAZLAR, DƏRD AĞLADARLAR

Şairin inadı göy üzü boyda,
 Amma oturduğu balaca dam var.
 Mən tək deyiləm ki, mənim içimdə
 Üzümü gözləyən başqa adam var.

Mənə dərvişliyi kim öyrətdi ki,
 Kim mənim əlimə verdi əsanı?
 Bayquşlar içində kef etsin deyə,
 Qartallar haçandı xaraba salır...

Dərdə ağlamazlar, dərd ağladarlar,
Sənin də gözünün yaşını kəsək.
Bir qəmin başını kəsə bilmədi,
Gətir o qılıncın başını kəsək...

...Sən də yatmadığım yuxu kimisən,
Yazmaq istəyirəm, yaza bilmirəm.
Adını dilimə yazdığım üçün
Dilimdən heç nəyi poza bilmirəm.

Günəşə nə qədər yol qalıb görəni,
Atsam qaranlığı, yanar ocaqda?
Bəlkə həqiqətdir o şişqa adam
Dayanıb ən uzaq dayanacaqda?!

SƏNƏ YAĞIŞ DƏRİRƏM...

Sənə ocaq çatıram
Misraların ahından.
Yağış dərirəm sənə,
Buludun budağından.

Sənə şeir tikirəm
Ürəyimin sapıyla.
Cənnət qururam sənə
Cəhənnəm əzabıyla...

Yüz il duran deyiləm
Sizin elçi daşından.
Sənə üzük yonuram
Çiçəklərin qaşından...

Sənin üzünə baxıb
Ayı da danmaq olar.
Səndən ömür düzəldib
Min il yaşamaq olar.

Gör harda tapdım səni,
Güllərin nəfəsində.
Bir nəğmə yazdım sənə
Axan çayın səsindən...

Sənə ocaq çatıram
 Misraların ahından.
 Yağış dərirəm sənə,
 Buludun budağından.

YORĞUNLUQ

Allah göydə deyilsə,
 O göy kimin göyüdü?
 Harda körpə dərd qalıb,
 Verin mənə, böyüdüm...

Gülə güllə atdılar,
 Dik tutmuşdu başını.
 Bu yağışdı, yoxsa ki,
 Göy üzündə vurulmuş
 Quşların göz yaşıldı?!

Hər yanıma qan tutub,
 Mən də belə adayam.
 Get, o bayduşdan soruş
 Hansı xarabadayam...

Yuxudakı gül idin,
 Öpüb oyatdım səni.
 Ölüm, məni bağışla,
 Bir az yubatdım səni.

Qəmlə əylənirəm mən,
 Bəs hanı tay-tuşlarım?
 ...Bu gün süfrə açmışam:
 Çağırın ac quşları...

Ölü balıqlar düşüb,
 Atdığım hər qırmağa.
 Çox soyuqdu... gedirəm
 Allaha sarılmağa...

QÜRBƏTDƏN SEVGİ MƏKTUBU

Orda günün necədi –
 Günün işıldayırımı?

Barmaqların hər axşam
Ulduzları sayırmı?

Ay yanağı gündüzüm,
Baxtı gecəm, darıxma.
Son ulduza çatanda
Mən gələcəm, darıxma.

Ay səni görən kimi
Yenə də gizlənirmi?
Mən burda ah çəkəndə
Səsi sənə gəlirmi?

Hər gün yırğalayram
Kədər yatan beşiyi.
Qürbətın cibində də
Mənim əlim üşüyür...

Yanımda bir ölüm var,
Başını qatmaq olmur.
Batan gəmi kimiyəm –
Yükünü atmaq olmur.

Yer üzünü alanlar
Göy üzünü satdılar.
Biz yaşamayaq deyə
Gör nələr yaşatdılar.

Burda sevinc gecikən,
Burda ömür tələsən.
Bəlkə yanıma gəlib
Ölümü öldürəsən?!

Ömür paltarı bezib
Vurduğun yüz yamaqdan.
Dilin sığal öyrənib
Adını oxşamaqdan.

Burda hava da çatmır,
Yel də əsmək istəmir.
...Qürbət yağır qar kimi,
Hələ kəsmək istəmir.

HƏRDƏN DƏRDİN ÖZÜ ELƏ ƏLADI

Rəşad Məcida

Yorulan arzular yoxsullardadı,
Göyün ağrıları o quşlardadı.
Bəlkə günah elə baxışlardadı,
Bəlkə də bu dünya heç kifir deyil.

Ömür yarım qaldı – doya bilmədim,
Atdın son yuxumu suya, bilmədim.
Məni yağışlar da yuya bilmədi,
Məndə əzablardı, məndə kin deyil...

Qorxur kölgəsindən, bu nə ağacdı,
Hərdən dərdin özü elə əlacdı.
...Öldüm, ölümdən də sirrini açdım,
Daha mənim üçün heç nə sirr deyil...

İLƏHİ, BİR QADIN SEVİRDİ MƏNİ...

Bir eşqin üstünün daş-qaşındı o,
Gözümə yığdığım göz yaşındı o,
Sevdiyim bir gülün odasıydı o,
İlahi, bir qadın sevirdi məni.

Bəlkə bir yağışın içində getdi?
Bəlkə də bir durna köçəndə getdi...
Sevdiyim bir gülün odasıydı o,
İlahi, bir qadın sevirdi məni.

Mən də bu dərdinəm, yadın deyiləm,
Dayanın, mən onun adın deyərəm.
Mən sizə ağzında qadın deyirəm!
İlahi, bir qadın sevirdi məni.

Hər tərəf ecazdı, hər yan nazıydı,
Başqa fəsil yoxdu, təkçə yazıydı.
Sudan yaranmışdı, su balasıydı,
İlahi, bir qadın sevirdi məni.

Bəlkə, yandırdığım cıraqdır, baxım,
Bəlkə bu yazdığım varaqdan baxır.
Bəlkə yanımdadı, qıraqdan baxır?
İlahi, bir qadın sevirdi məni.

Sıxmışam sinəmə xatirəsini,
Yağışlar yadıma salır səsini.
İlahi, haçansa rastıma çıxsın,
Ona bağışlaram son nəfəsimi...
İlahi, bir qadın sevirdi məni...

KÜÇƏDƏN NƏĞMƏ KEÇİR....

Təzə hava çalınır
Qəmin köhnə sazında.
Yad dildə danışırıq
Doğmaların yasında.

Qocalıram deyəsən,
Söz içimdə paslanır.
Bir şimal şəhəriyəm,
Günəş mənə nazlanır...

Qıfıləndmiş göy üzü,
Verən yoxdur açarı.
Küçədən nəğmə keçir,
Çağır gəlsin icəri...

...Yıxılıram, İlahi,
Ümid də yox tutmağa.
Neçə eşqi həsr etmişəm
İlk eşqi unutmağa.

Başımı vurmaq üçün,
Barı, mənə divar ver.
Yanına gəlmək üçün
Mənə bir nərdivan ver.

Bəlkə yaşamamışam,
Amma ömür sürmüşəm.
Bir dilənçi ovcuna
Yüz dəfə hönkürmüşəm...

...Qucaqlamaq öyrədin
 Bu kəsilməş qollara.
 Yolu düz cəkmədi yüz,
 Düşdük əyri yollara...

QARABASMA

Bir axşam da qocaldıq,
 Səhər cavanlaşaraq.
 Yaşamaqcün ölərik,
 Ölmək üçün yaşarıq...

Bir ağacam meşədə,
 Qırma – canım şüşədən...
 Bircə damcı nəşədən
 Daşarıq e, daşarıq...

Hanı dostum, tanışım?
 Sevgisindən alışım...
 Bir dəfə düz danışıb –
 Bircə dəfə çaşırıq...

DARIXMAĞIN RƏSMİ

Hardasan, şəhla gözlüm?
 Sən ən şirin acımsan.
 Hələ də bilmirəm ki,
 Dərdimsən, əlacımsan?!

Yuxuma dağıtmısan
 Saçının yumşağını.
 Sən yoxsan, kim böyütsün
 Bu sevdə uşağını?

Yal tapıb cıxa bilmir
 Bu tinim, bu dalanım.
 Mən sevgi qaçqınıyam –
 Gəl, səndə daldalanım...

Bu çölü göndərmisən
 Sən mənə azmaq üçün?

Ürəyim bir divarmış –
Şəklini asmaq üçün.

Ümidim körpə kimi
Ağlayır qundağında.
Arzularım can verir
Kədərin qucağında...

Hardasan, hardan bilim,
Mən hara üz döndərim?
Darıxmağın rəsmini
Çəkib sizə gödərim...

Özün məndən uzaqsan,
Kölgən keçir yanımdan.
Adına soyuq dəyər –
Düşmə dodaqlarımdan...

Sevinc YUNUSLU

* * *

Könlüm çox incimişdi
Yarımçıq bir sevgidən.
Hər kəs bir cür yalançı,
Hər kəs könül incidən...

Hərdən məndən küsürdün,
Hərdən də danlayırdın.
Məni susan dilimdən,
Gözümdən anlayırdın...

Ürəyim dağım-dağım,
Qürurum parçalanmış.
Susdun...
yənə də dandım...
Gəldin... bu yer üzündə
gerçək varmış...
inandım...

* * *

Neçə saatdır yatırsan, nə görmüsən yuxunda?
Gəl sənə toxtaqlıq verim, şeiridir də, oxuma...
Gözəl gözlüm, yaram çoxdur, əllərinlə toxunma,
Bağrımdakı köz izləri, qan ətri sənlik deyil...

Eh... nə deyim bu həyata, heç könlün aldanmasın.
Götür göz yaşımı göydən... götür, xətrin qalmasın.
Mənimtək Tanrı heç kəsi od ilə sınamasın,
Od içinə düşən könlüm, axı, üzərlik deyil...

Hər çiynimə dəyən əli əynimə çuxa bildim,
Of!... nələr çıxdı qarşıma, dağıdıb yıxa bildim.
Nə sənə qovuşa bildim... nə səndən çıxsa bildim...
Bənövşənin göz yaşına günah çəmənlik deyil.

Küləklərdi ağacların saçını yolub gedən,
Mənəm bulud yaddaşına yağışlar dolub gedən.
Öz başıma deyiləm ki, hər şeyi alıb gedəm –
İndən belə sənsiz ömrü sürmək ta mənlilik deyil...

Səndən ötəri alışan bu odda bir ürək var,
Tanrını məni bir edən sən adda bir ürək var.
Əllərini uzat mənə, əllərinə gərək var –
Bu eşqdi, qurban olduğum, bu bir nəfərlik deyil...

* * *

Sevinclərin ən dəlisi
Qəhərlərlə hara gedim?..
İçim üsyanlarla dolu,
Şəhərlərlə hara gedim?..

Qırıq neyəm, qərib səsəm...
Bir udumluq boz nəfəsəm...
Belə çılğın, belə sərsəm
Təhərlərlə hara gedim?

Bağrım xəncər qan qarışıq
Axan sinəmə yaraşığıq...
Dostdan gələn qaşığıq-qaşığıq
Zəhərlərlə hara gedim...

Ömrü sürdüm bircə günlük,
Könlüm oldu körük-körük.
Əli qanlı, üzü dönük
Nəfərlərlə hara gedim?..

* * *

Səni sevirəm
Min il görməsəm belə...
Səni sevirəm
Hətta bu gün ölsəm belə...

Səni sevirəm,
Milyonluq şəhərdə təksən
mənim kimi...
Səni sevirəm
Biryolluq bil dəli kimi...

Səni sevirəm
Yuxuna gələcək qədar.
Səni sevirəm
Uğruna oləcək qədar.

Səni sevirəm
Hətta ki dara çəkilsəm.
Səni sevirəm
Bağrıma yara çəkilsən...

Səni sevirəm
Yol getsəm yol uzununu.
Səni sevirəm
Necə sevir körpə uşaq quzunu...

Səni sevirəm
Tutub yağışdan göyə çıxma bilərəm.
Səni sevirəm
Bütün dinləri yıxa bilərəm...
Səni sevirəm...
Ölsəm, darıxa bilərəm...

* * *

Neçə gündür kirpiyimə od yağır,
Gözlərinin yaş yerindən öpürəm...
Bircə damcı mənə rəhmi gəlməyən
Ürəyinin daş yerindən öpürəm...

Nə eyləsəm... hər şey boşdu... bilirsən...
 Fəsil yaydı, ömrüm qışdı, bilirsən...
 Şairlər də bir az huşdu... bilirsən,
 Yaddaşının huş yerindən öpürəm...

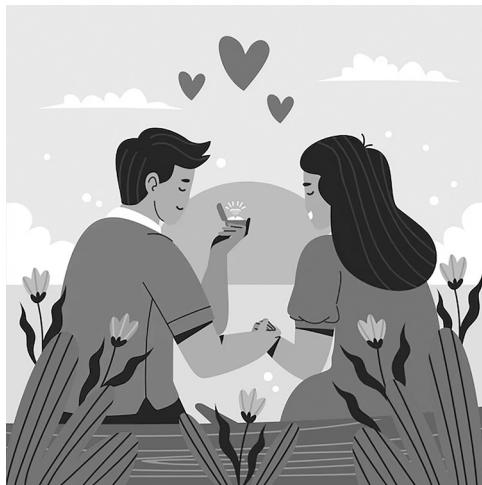
Könlüm uçdu bir çəpəki baxşa ki...
 Saçlarımı əllərinlə oxşa ki...
 Dünya fani, hər şey boşdu yaxşı ki,
 Bu dünyanın boş yerindən öpürəm...

* * *

Yaman çətin olurmuş uzaqların həsrəti
 Bu gecə ürəyimin bir sükut yuxusu var.
 Bəs necə könlüm dözsün həsrətinə uzağın
 Əllərimin əlinə qovuşmaq qorxusu var
 Qorxumu yıx gəl...

Dağıtdı hər şeyimi sevgimin tufan yeli
 Bütün keçmişi sıxdım bağrımın daş yerinə
 Bir azca rəhmin olsun... insafını yarama
 Əlini sarğı eylə gözümlə yaş yerinə
 Bir axşam çıx gəl...

Kim bilir hansı adda bir ruha hopacaqsan
 Hər dəfə qaçışında özündən qopacaqsan
 Məni sorsan gözünün içində tapacaqsan
 Güzgüyə bax gəl...

◆ Yeni tərcümələr

Çingiz AYTMATOV

Öldürək - öldürməyək...

Və təkcə günəş qana bulaşmış qalacaq... və at atlısız qaçıb gedəcək...

Qaraçının xəbərdarlığı

Təyyarəni fasiləsiz zenit atəşi zonasından çıxaran təyyarəçi atışmadan nə qədər uzaqlaşdığına əmin olmaq üçün aşağıya baxdı, aşağıda sanki onunla birlikdə virajda əyilən qalın qəhvəyi-yaşıl meşə görünürdü, meşə uçurumda yoxa çıxır, tədricən dibsiz dərəyə enirdi. Növbəti dəqiqədə qırıcı təyyarə uçuşunu nizamladı və uzaqlarda dumanlı üfüqlə birləşdi, meşə birdən öz dayanıqlı vəziyyətinə qayıtdı. Dünya öz adi konturlarının görünüşünü aldı. Təyyarəçi təzəcə nəfəsini dərmışdi ki, bu anda təyyarənin qarşısında qəfil gözlənilməz bir şey peyda oldu, təyyarəçi nə baş verdiyini, nə ilə toqquşduğunu – təyyarənin forması məlum olmayan böyük və canlı bir kütləyə necə çırpıldığını anşıra bilmədi. Təyyarə bu zərbədən bərk silkələndi və təyyarəçi ani olaraq tamamilə görüntünü itirdi...

Bu, uçuşda ətrafını görməyən, göydə dəli kimi cövlan eləyən böyük bir quş dəstəsiydi...

Təyyarəçini isti tər basdı. O, burulğandan xilas olmaq üçün birtəhər sükandan yapışdı, quşlarla toqquşduğu zaman pəncərələrin şüşələrinə yaxılmış qan ləkələrinə baxdı və sudurğası tutmuş adam kimi eymənerək diksindi. Quşlar bu yerləri payızı gözləmədən tərk edirdilər. Onlar yayın ən qızmar vaxtı köçlərini çəkib gedirdilər, dəstəylə və tək-tək, gecə və gündüz, yumurtadan yenicə çıxmaq üzrə olan, çarəsizcəsinə boyunlarını uzadıb civildəyən, hələ dimdikdən yemlənən balalarını yuvalarında qoyub gedirdilər. Ən sonda bataqlıq bayquşları yox olurdular və onların gecə ulartıları kəsilirdi...

Çöl heyvanları buralardan perik düşürdü...

Verstlərlə ölçülən meşənin hər yerində cəngəlliklər od tutub yanır, tüstü göyə dirək olurdu, əsrlərin meşəsi məhv edilirdi – nəhəng şam ağacları tufandakı kimi gurultu ilə yerə sərilirdi. Ətrafı bürüyən partlayışlardan, getdikcə şiddətlənən atışmalardan, göydən yağan bombalardan, tankların qarşılıqlı hücumlarından, dalbadal partlayan minaların zərbindən yer titrəyirdi... Partlayışların nəticəsində bölük-bölük olan kiçik çayların suyu məcrasından çıxaraq əyri axır, tədricən yarğanlara və dərələrə dolurdu. Tanklardan biri öz cəzasını almış kimi, lüləsini səmaya tuşlayaraq cəmənlüyün ortasında, su ilə dolu dərin çuxurda həmişəlik batıb qalmışdı...

Və bütün bunlar labüd imiş kimi hər gün davam edirdi və sərhəddə bunu dayandırmaq mümkün deyildi, çünki, hərbi dillə desək, cəbhələrin müharibəsi gedirdi. Cəbhə cəbhəyə... Tərəflərin məqsədi düşmənin müdafiəsini qırmaq və qəti hücumu keçmək, qarşı tərəfin cinahını və arxa cəbhəsini dağıtmaq, düşmənin canlı qüvvəsini məhv etmək idi. Və hər iki tərəf düşmənin müdafiəsini öncə yarmağı, birinci hücumu keçməyi planlaşdırırdı...

Lakin hələ ki, tərəflərdən heç biri buna nail ola bilmirdi. Və hər gün mövqe döyüşləri gedirdi...

Zaman isə öz axarı ilə gedirdi. Və demək olar ki, payıza qədər hərbi teatr adlanan bu məkanda, gecə-gündüz demədən, yağışa-çovğuna baxmadan silahlar susmurdu... Quşlar o il də öz yuvalarına dönə bilmədilər, tapdanıb yarıxmış otlar çiçək açıb, toxumlamadılar.

Bu zaman bir-birinin axırına çıxmaq istəyən cəbhəyanı gərargahlar tələskənliklə yeni operativ planlar hazırlayıb, itkilər – ölənlər və yaralanlar haqqında yuxarılara gizli xəbərlər çatdırırdılar, hər iki tərəf sözləşmiş kimi – zərbə potensialının artırılmasına ehtiyacları olduğunu sübut etməyə çalışırdı, ona görə də öz ali rəhbərlərindən yenə və yenə canlı qüvvə, texnika, hərbi sursat şəklində əlavə ehtiyatlar istəyirdilər: birinci halda, yeni ərazilər qazanmaq ideyaları naminə, o biri halda isə – həmin ərazilərin müdafiəsi naminə. Lakin necə olur olsun, həm o halda, həm də bu halda ehtiyat qüvvə yığılırdı, döyüşlərdə qüvvələr azalırdı, amma yenə də müharibə davam edirdi...

Müharibədə param-parça olmuş yay fəslə artıq sona çatırdı, hər iki döyüşən tərəf üçün son hazırlıq müddəti idi, arxasınca bir sıçrayışın gərəkdiyini zamanda, yer üzərində qarşısızalmaz bir qüvvənin – hücum selinin başlanğıcında bu son hədd idi... Dünyada yalnız günəşin qana bulaşmamış qaldığı o vaxtlarda, tanrı tərəfindən göndərilmiş bu bəla üçün doğulan insanların çoxunu bəlkə də məhz taleləri qovub gətirirdi quşların köçüb getdiyi bu diyara.

Onlardan biri, özü istəmədən hərbi eşelonda Saratovdan – isti Ön Asiyadan yol başlamışdı buralara. Eşelonda hər kəs müharibəyə getdiyini bilirdi, amma hansı cəbhəyə, hansı tərəfə – bunu təkcə ali komandanlıq bilirdi, əsgərin işi – hara göndərsələr ora getməkdir. Eşelonda olanlar

danışdırlar ki, istiqamət Moskvaya tərəfdir və ordan da irəliyə, aydın məsələ idi – cəbhəyə... Elə də oldu. Əslində bu istiqaməti öncədən müəyyən etmək heç də çətin deyildi.

Onlar Saratovdan gün qüruba enəndə yola düşdülər. Bürkülü gecə yolçuluğundan sonra, yayın istisindən təngə gəlmiş Volqaboyu çöllüklərindən keçib yola davam etdilər, vaqondan dəmir yolunun kənarlarındakı yaşıl cəmənliyi və iynəyarpaqlı meşələri seyr etmək çox xoş idi – ətraf qədim rəsm əsərlərində yaradılmış mənzərələri xatırladırdı. Hətta əsgərlərlə və atıcı silahlarla dolu olan sığınacaqların qapılarından hiss ediləcək dərəcədə sərinclik gəlirdi. Və az sonra meşələrə daha da yaxınlaşdılar.

– Bax bir, necə meşələr başladı! Rusiya başladı, anamız Rusiya! – əsgərlər öz aralarında danışdırlar, sanki özləri heç rusiyalı deyildilər, başqa yerlərdən gəlmişdilər.

Onların arasında çox gənc bir oğlan da var idi, boyca uzun, amma cılız olan oğlan əsgər mundirində əyninə atasının paltarını geyinmiş uşağa bənzəyirdi – bu, Serqey Vorontsov idi, taqımda onu Serqiy, bəzən də “Serqiy ata” deyər çağırırdılar. Oğlan sözgəlişi Allahdan söhbət saldı, dedi ki, Allah ikona deyil, bir haldır. Amma bu halın nə demək olduğunu, bu haqda onun anlatdıqlarını heç kim başa düşmədi və bu yetərliydə ki, şəbədə qoşanlar istehza ilə ona Serqiy və rahib adı versinlər. Vorontsovun cəmi on doqquz yaşı var idi, əsgərlər onu danışdırmaqdan zövq alırdılar. Niyə də gülməyədilər bu çoxbilmiş?! İnsafən, o da heç incimirdi. Serqiy qatarda, vaqon qapılarının köndələn tirlərinin yanında hamıdan çox dayanırdı, ən çox da orda – keçiddə durardı. Başqaları kart oynayırdılar, bəzilərində, hətta dünənki vağzalda yolasalma mərasimlərindən qalmış içki də tapılırdı. Hər yerdə olduğu kimi burda da məcburi bekarçılıqdan yaranan cürbəcür söz-söhbətlər və səs-küy baş alıb gedirdi, bəziləri yol boyu mahnı oxuyur, bir-birlərinə qulaq asırdılar. Serqiy isə yol boyu uzanıb gedən yeni yerləri görmək üçün həmişə qarıya doğru çəkilirdi. O, bu yerlərə – əsil Rusiya tərəflərə bir gənc sayığı baxırdı. Serqiy orta məktəbi bitirdikdən sonra Moskvada təhsilini davam etdirməyi düşünsə də bu ona nəsisib olmamışdı. Lakin bütün bunlar artıq geridə qalmışdı, indi Moskvaya gedən qatar onu müharibəyə aparırdı... Hələ ki, eşelonda həyat qaynayırdı, hamı hərəkətdəydi, dayanacaqlarda əlində dəmir çaydan qaçaraq qaynanmış su axtaranlarla, əsgər “payok”larını yeməklə məşğul olanlarla, üç ay Volqaboyundakı əsgər düşərgəsində keçən əzablı təlimlərlə yol təəssüratları bir-birini əvəz etməkdəydi. Və hər dəfə qeyri-adi, görünməmiş, bəzən başqaları üçün adi olan bir şey görəndə, Serqiy: ora bax, – deyər birinin qolundan dartırdı! Baxanlar üçün isə orada: ya dəmir yoluna bitişik bir kənd, ya da qamışların arasında gizlənmiş bir gölməçə kimi adi bir mənzərə canlanırdı. Hansısa bir səfəhin nə üçünsə inəyə mindiyini görüb sadələvhəsənə deyirdi: Sən hələ bu süvariyyə bir bax!.. Budur, zavodun yanındakı təmiz sahədə yuxarısında neft məşəli alovlanan hündür bir boru gözə dəyir. Serqiy gördüyü nə varsa, hamısını anlatmağa çalışır, izahlar verirdi: məşəl səmada öz-özünə yanır, bu artıq qazları havaya atmaq üçündür;

onlarda da, atası işləyən neft mədəninə də kənarında belə bir məşəl var. Qaranlıq qış gecələrində, göydən qar yağanda çox qəşəng görünür ora – yüksəkdə məşəl, göydə qar dənələri fırlanır, səmada isə – canlı alov. Yeni ildə anasıyla, bacarıyla qarda əl-ələ tutub məşələ tamaşa etməyə gədirdilər. Sonra isə isti, işıqlı evlərinə döndürdülər, şeirlər deyirdilər, anaları onlara qoğal paylayırdı, çox ciddi bir adam olan mühasib atası belə onlarla birlikdə şənələnirdi... Bununku belə şeylərdi – yoxsa cəbhə...

Növbəti stansiya qovşağında isə qatar yavaşmağa başladı. Hava artıq qaralmaq üzrə idi. Serqiy hamının diqqətini bombardmandan yanan və buna görə də ehtiyat yola gətirilmiş, sınıq-salxaq “paravoz”a və yararsız hala düşmüş vaqonlara yönəltdi. Hər kəs susurdu, lakin, əlbəttə ki, hamı bombardman zamanı yanan qatarı və ona hücum edən faşist təyyarələrini, o vaqonlarda nələr baş verdiyini düşünürdü. Neçə nəfər ordan tullanıb canını qurtara bilmişdi, neçə nəfər yanmış, neçə nəfər güllələrə tuş gəlmişdi? Bu, onların öz gözləri ilə gördükləri ilk müharibə nişanəsi idi. Əsgərlər sanki qəbiristanlıqdaymışlar kimi sükut içində bir-birlərinə baxdılar, sonra qaranlıqda sakitcə dağılışdılar. Əksəriyyət maxorkanın tütstüsündə dərin düşüncələrə dalmışdı...

Yol boyu məzəli hadisələr də olurdu, oğlana gülmək üçün fürsət tapılırdı, yenə də Serqiy kiminsə qolundan dartdı:

– Bir ora bax! Gör, buraların su quyuları necədir? Bax ora, sipərin altında quyu, sanki bəzədilmiş artırmadır! Gözəldir!

Bu dəfə sərt bir replika eşitdi:

– Sən bəzəkli quyulara, bəzədilmiş artırmalara boylanma! Mənim müharibəyə gedənimə bax.... Sən qıza bax, odur e, quyudan su götürməyə gedir. Bax, gündən necə qaralıb? Özü də maykada, ona bax, əndamına bax! Sən də ki, başlamısan quyu belə gözəldir, artırma belə qəşəngdir!.. Ehh, rahib, rahib, sənənin yerinə mən olsaydım, bu saat tullanardım qatardan, lap fərari adı versələr də tullanardım!

Hamı gülüşdü.

Onu da demək lazımdır ki, adamlar nəsə tez anladılar: bu oğlan doğrudan elə belədir – səfeh, rahib, uşaq xislətli – lazım olan yeri qoyub başqa yerə baxan... Belə baxanda, Allah ondan boy-buxunu əsirgəməyib, uzun boylu, enlikürəkli, ağılı da vardı, amma bir həqiqət də vardı ki, Serqiy hələ də yeniyetmə olaraq qalmışdı, utancaq, hətta qəribə. Serqiy özü də bəzən bu cür çatışmazlıqlarının fərqiində olurdu, hər şeyi kənara qoysaq, artıq qadınlarla işləri olmuş öz yaşadlarına baxaraq kədərlənib fikrə dalırdı. O isə! Ömründə bircə dəfə məhəbbət macərəsinə bənzər bir hadisəylə üzləşmişdi, lakin o da uğursuz bir sonluqla bitmişdi.

Elə dünənki əhvalatı götürək. Vağzalda qatara minik zamanı çox qəribə, bəlkə də gülməli bir hadisə baş verdi. Əslində, bəlkə də buna heç gülmək lazım deyil. Bu hadisə yol boyu onun başından çıxmırdı. Elə buna görə də adamlar ilk baxışdanca onun hiyləgər birisi olmadığını başa düşürdilər. Lap onu pəhib, daha nə bilim nə adlandırsalar da...

Məsələ bundaydı ki, onların cəbhəyə göndərilməsi gözlənilmədən elan olundu, səhər tezdən sanki həyəcan signalı verdilər. Demək çətinlik, niyə belə etdilər. Əmr belə idi. Ölkədə müharibə gedirdi və bunun özü hər şeyi deyirdi. Əmr əmrdir. Hazırlıqlar çox sürətlə gedirdi. Və çox keçmədi ki, onlar şəhəryanı düşərgədən piyada qoşunla yola düzəldilər, bölmə bölmənin ardınca düzülüb hərəkətə gəldi. Qoşun Saratovun qıraq küşələriylə, stansiya istiqamətində irəliləyirdi...

İrəliləyən cərgədəkilərin çoxu isə orduya səfərbərliyə alınmış saratovluların özləri idilər. Onlardan bəziləri küçələrdən keçərkən öz evlərinin yanından, yataqxanalarının pəncərələrinin qabağından keçirdilər. Vaxtilə işlədikləri fabriklərin darvazalarının qarşısından ötürüldülər. Belə olan halda necə sakit dayanmaq olardı? Hər şey də elə bundan başladı.

Əlbəttə ki, heç kim sıradan çıxmağı düşünmürdü, heç komandirlər də buna icazə verməzdilər, lakin elələri vardı ki, yoldan keçəndə yaxınları ilə vidalaşmaq üçün açıq pəncərələrə baxıb qışqırırdılar. Və yaxud yoldan keçənləri səsləyir, salam yollayırdılar. Həyəət uşaqları da bura toplaşmışdılar, bəziləri başqalarını da bura cəlb edirdilər: "Əsgərlər gedirlər! Qızıl ordunun əsgərləri gedir!.." Hələ qadınları demirəm – həyat yoldaşları, bacılar, qonşular! Hamı onların arxalarınca gedirdi, sanki bunu gözləyirdilər, hər kəs əlinə keçəni əyninə keçirib bayıra qaçırdı – kimi çəkələkdə, kimi həтта ayaqyalın, kimi başını yuduğu yaş məhraba ilə, kimi cırıq yubkada...

Onlar əsgər çəkmələrində addımlayan sıranın yanıyla qaçırdılar, müharibəyə gedənlərin hamsını bir nəfər kimi Allaha əmanət edirdilər; həmin anda əsgərlərin hamısı bir nəfər kimi onlara doğma idi; hamı qışqıraraq onlara Saratova, Volqaya, doğma yurda qələbə ilə geri dönməyi tapşırırdı. Qışqıranlardan biri isə ağlaya-ağlaya deyirdi: "Yaşasın Stalin! Yaşasın Stalin!". Dəstə stasiyaya yaxınlaşanda isə adamlar sanki yuxudan ayıldılar və qadınlar ayrılıq qabağı ağı deməyə başladılar, özlərini, öz dərdlərini və talelərini xatırladılar, ağlamalı çox dərdləri vardı: cəbhəyə gedənlərdən ayrılmaq, bunun qaçılmaz acı nəticəsi olan dul qalmaq aqibəti, bir sözlə, onların bütün həyatları artıq bütövlüklə ömürlərinin sonuna kimi müharibənin qurbanı olacaqdı...

– Eyy qadınlar, qışqırışmayın! Hərəkətə əngəl törətməyin! Dağılısın!

Lakin komandirlərin heç bir ciddi xəbərdarlığı, qışqırıqları onlara təsir etmirdi. Əsgərlər sırayla irəliləyirdilər, yanlarıca da qadınlar, uşaqlar... Cərgə Saratovun əyri sahiləyi küşələriylə, gah yoxuşlarla, gah da aşağı enişlərlə Volqadan daha uzağa və uzağa doğru hərəkət edirdi...

Serqiy ayrılığı belə çətin yaşayacağını heç güman etmirdi, ilk dəfəydi ki, bu şəkildə vidalaşırdı. Ruhən yorğun idi, buna baxmayaraq, yanında addımlayan hər kəs kimi özünü ruhlandırmağa çalışır, gözlərinə sataşan hər kəsə gülümsəyir, hər şey yaxşı olacaq deyirmiş kimi, əlini yelləyirdi. Başqa cür edə bilməzdi! Ancaq o, həm də valideynləri ilə vidalaşa bilmədiyi üçün içində narahatlıq keçirirdi – onun valideynləri çox yaşlı idilər, Serqiy ailənin ən kiçik övladı idi. Böyük bacısı Qazaxıstanda – hardasa Cinlə

sərhəddə, sərhəd bölgəsində yaşayırdı. İkinci bacısı Veronika elə burda, Saratovda olurdu, onun əri cəbhədə idi, öldüyündən-qaldığından xəbər-ətər yox idi. Veronikanın uşağı körpəydi, özü işləyir, körpəyə yaşlı anası baxırdı, atası – Vorontsov Nikolay İvanoviç ömrü boyu Volqanın neft mədənlərində kargüzar işləmişdi, bu ərəfədə xəstəxanada yatırdı, çoxdan xəstə idi. Bunlar haqqında Veronika onların şəhəryanı düşərgəsinə yazırdı, hərbi hissənin poçtuna, orda onlara gecə-gündüz hərbi təlim keçirdilər. Doğmaların onları ziyarət etməsinə icazə verilmirdi, Veronika məktublarda nələr yaşadıqlarını – hər gün işdə, evdə, atasının yanında xəstəxanada olduğunu, hər şeyi çatdırmaqda çətinlik çəkdiyini ona başa salırdı. Veronika onsuz da narahat adam idi, hər şeydən xəbərdar idi, hər kəsə ürəyi yanırırdı. O, bacısını – Veronikanı həm açıq gözlü, həm də səmimi olduğu üçün, hər şeyi necə var elə yazdığı üçün çox istəyirdi. Lakin bacısının son məktubuna Serqiy cavab yazmadı və heç bilmirdi cavab verəcəkmi, məktubda yazılanlar ona çox pis təsir etmişdi. Bacısının son məktubu onda qəribə, məğzini tuta bilməyəcəyi bir hissə oyatmışdı. Axı Veronika bütün bunları hardan bilirdi... Məktəbdə onun sinif yoldaşı olan Nataşkanın “kominterka” ləqəbi ilə tanındığını o necə bil bilirdi? Ona bu ləqəbi yeddinci sinifdə oxuyanda, İspaniyada fəhlə və kəndlilərin xoşbəxtliyi üçün vuruşan komintern briqadaları haqqında yazdığı şeirə görə vermişdilər. Nataşka şeirlərini Moskvaya göndərmişdi və ordan ona təşəkkür məktubu gəlmişdi. Bu, məktəbdə bir hadisəyə çevrilmişdi. O, Kominterndən gələn məktubu hər kəsə oxudurdu. Bax bu zirək və qoçaq Nataşka-kominterka sonra aktivist oldu, indi o, bütün iclaslarda çıxışlar edir və hər kəsə onu, o da hər kəsi tanıyırdı. Bir dəfə yazda müharibə qabağı başqa bir hadisə də baş vermişdi. Məktəbdə təşkil edilmiş bir gecədə o, həmin qızla rəqs etmişdi. Qız özü onu rəqsə dəvət etmişdi. Nataşka öz rəqs yoldaşını atıb, ona yaxınlaşanda Serqiy pəncərənin qabağında durub oynayan cütlüklərə baxırdı. Qız cəsarətlə onun qolundan tutub dedi: “Gedək, Seryoja, mən hamıdan çox səninlə rəqs etmək istəyirəm!”. O da dinməzəcə qıza tabe oldu, sanki pioner baş dəstə rəhbərinin qarşısında idi, baxmayaraq ki, qız onun çiyindən idi. Görəsən bu qədər cəsarət bu qızda hardan idi? O da elə bil bunu gözləyirdi, tər basdı Serqiyi. Və onlar rəqs edənlərə qoşuldular. Hər şey də elə bundan başladı.

Ağla gəlməyən bir əzab çəkirdi Serqiy – çoxlu rəqs edənlərin arasında başı hərlənirdi, rəqs edənlərdən sanki nəfəsi və ehtirası qızısqırdan gözəgö-rünməz bir alov saçılırdı ətrafa, onu cəlb edən ehtirasa anıdan və həvəslə özünü təslim etmək istəyirdi, eyni zamanda adamların çoxluğu onu narahat edirdi, elə istəyirdi ki, camaatdan qaçsın, onları kimsə görməsin deyə Nataşkayla göylərə uçsun, onu qucaqlayaraq daha yüksəyə və yüksəyə uçmaq, uçmaq istəyirdi... Nataşka-kominterka isə elə gözəl fırlanırdı ki... O sanki rezin adam idi, həm möhkəm, həm də elastik. Serqiyi təəccübləndirən bu idi ki, daha öncə onu sıxan özünə inamsızlıq artıq onu tamamilən tərək etmişdi, onun əvəzinə isə sanki bir yaxınlıq hissi çulğamışdı onu, çox tez

böyüyürdü bu hiss – ürəyi daha şiddətlə döyünürdü, sakitləşdirmək mümkün deyildi. Və bu qüvvə onu get-gedə daha çox cəzb edirdi, baxmayaraq ki, qızın üzünü ona çox yaxın idi, onun qızğın nəfəsi bu qədər aydın hiss edilirdi, nədənsə onun sifətinin fərfinə vara bilmirdi, həyəcədən başa düşmürdü nə baş verdiyini. Və bu an qız birdən dedi: “Mən bilirəm, Seryojka, sən məni sevirsən, mən sənə xəyalınam!..” Yalnız bu zaman o, qızın cəsarətlə gülən gözlərini və qəsdən ona yaxınlaşdığı üzünü gördü.

Serqiy çox pərt oldu, o bunu gözləmədi və buna hazır deyildi, yaxşı ki, tempi itirmədi və fırlanmağa davam etdi. Nəyə cavab vermək istəyirdi, könlündən adətən küçə uşaqlarının işlətdiyi nəzakətsiz bir söz demək keçirdi, belə sözlər başqa oğlanlarda yaxşı alınır, elə deyirlər ki, adamın nəfəsi quruyar, onda isə hər şey ciddi alınır. Cavabında qıza demək istəyirdi ki, bunu heç düşünməyib, onu nə qədər sevdiyini bilmir, amma elə bil ondan xoşlanır, hətta çox xoşlanır. Lakin Nataşka sanki bunu başa düşdü, onu qabaqladı və düşüncələrini deməyə aman vermədi: “Cavab vermə, Seryoja, cavab vermə, əziyyət çəkmə! Mən zarafat elədim”, – o, fırlanaraq və musiqinin taktıyla başını yelləyərək danışmağa başladı: “Mən sənə içini görürəm, sənə yerinə hər şeyi deyə bilirəm!” Nataşka bir az yavaşdı, onu hər kəs eşitsin deyərək rəqs edənlərdən bir az kənara çəkildi. O, sözünə davam edirdi: “Mən hər kəsin içini görürəm, kim nə düşünür bilirəm, raykomda mənə deyirlər ki, mən gözünə qırmızı təbliğatçıyam. Və sənə də görürəm. Sən məni sevirsən və tezliklə bunu mənə deyəcəksən! Sən həmişə belə sən. Hamı kimi deyilsən. Kütbeyin. Ay kütbeyin! Sən özünü toparlayınca... Mən hər şeyi bilirəm. Sən qızlarla heç vaxt olmamısan! Elə deyilmi? Aydın məsələdir! Gizlətmə! Mən gözlərindən hər şeyi oxuyuram! Mən sənə tanıyıram axı. Mən bilirəm. Bir azdan hər kəs sənə dalınca düşəcək. Bu çox maraqlıdır! Sən isə mənə bax! Mən birinciyəm! Və sən mənəmlə olacaqsan!” Onlar yenidən rəqs etməyə başladılar. Nataşka susmurdu. “Hər yerə birgə gedərik. Mən icaslarda çıxış edəcəm, sən isə qəzet üçün məqalə yazacaqsan, jurnalist olacaqsan. Sən yaxşı yazırsan, mən bilirəm. Başa düşürsən, mən qoçağam, hər yerdə danışa bilirəm, sən isə ağıllısan, mənə də elə beləsi lazımdır. Başa düşürsən?”

Bax belə bir söhbət getdi aralarında, bu zarafatıydımı, gercəkiydimi, fikirləşməliydi bunu və yaxud ümumiyyətlə bu söhbəti unutmalıydı? Lakin o gecəni Serqiy yata bilmədi, sabaha qədər yerində qurcalandı, sanki onu elektrik cərəyanı vurmışdı. Və bundan sonra o, qıza məktub yazmaq qərarına gəldi, lakin sonra onu cırdı. Ciddi yazmağı münasib bilmədi, elə belə əyləncə üçün isə Serqiyə maraqlı deyildi.

Aradan bir neçə gün keçəndən sonra o sakitləşdi. Yayda məktəbi bitirdikdən sonra pedaqoji universitetə imtahan verəndə artıq müharibə başlamışdı. Bu arada onlar iki dəfə ötrə görüşdülər, lakin elə bir xüsusi söhbət olmadı aralarında, məhəbbət haqqında danışmadılar. Hər dəfə Serqiy gözləyirdi ki, onlar yenə də rəqsdəki söhbətə qayıdacaqlar. Lakin rastlaşanda o özü bu barədə söz açmırdı, heç ondan da gözləmədi. Əslində bu hadisəni

unutmaq daha doğru olardı, lakin orduya çağırış gələndə hər şey tərsinə alındı. Serqiy cəhd etsə də, özünü döndərə bilmədi bu qərardan. O, tərəddüd etsə də qızın yaşadığı çoxmərtəbəli binanın yanına getdi, onu gözləyirdi ki, nəhayət gördü – o evə gəlirdi. Lakin hər şey adi alındı. Bu görüşü odu söndürüb külü ilə oynamağa bənzəyirdi. Quru odunlar lazım idi ki, bu ocaq yenidən alışsın. Serqiy ona dedi ki, orduya gedir və onunla vidalaşmağa gəlib. O isə bunu çox sakit qarşıladı, dedi ki, indi hər kəsi aparırırlar cəbhəyə, səfərbərlikdi və çox tələsdiyini, işlərinin çox olduğunu deyib, ona məktub yazacağına söz verdi. Tezliklə ünvanını göndərməsini istədi. Serqiy buna çox sevindi, sanki elə buna görə gəlmişdi, yazışacaqlarını sözləşmək üçün, çünki məktubda daha çox şeylər demək olardı, nəinki göz-gözə. Məktubda cəsarət edib hər şeyi yazmaq olardı. Lakin böyük intizarla gözləməyinə baxmayaraq ona yolladığı məktublara, o üç dəfə məktub yollamışdı, hələ də cavab almamışdı, heç bir dənə də... Beynində müxtəlif cümlələr və cavablar qururdu. Amma artıq gündəlik əsgər həyatının içində ümidləri sönmüşdü... Birdən bacısı Veronika ona yolladığı məktubda yazdı ki, deyilənlərə görə Nataşa-kominterka yaşca özündən çox böyük olan birinə ərə gedir, o adamın bir il əvvəl arvadı ölüb və cəbhəyə çağırılmaqdan azaddır. Veronika yazırdı: “Seryoja, əziz qardaşım, nəbədə fikir eləyəsən. Mən səni tanıyıram da, sən müxtəlif romanlar oxumusan və hər şeyə o kitabların səhifələrindən baxırsan, özünə dərd edəcəksən. Amma sən belə eləmə. Başa düş, sən başqasan, o da başqa. Siz tamam fərqli insanlarsınız. Və sən qəlbində onu qınama, əgər o, ərə getmək istəyirsə, bu onun şəxsi işidir. Siz bir-birinizin tayı deyildiniz. İnan mənə. Təki sən evə sağ-salamat gəl, təki tezliklə müharibə bitsin və sənin xoşbəxt olmağına, qızlardan biri sənənlə xoşbəxt olacağına, mən inanıram, Seryoja, mən buna həm də çox inanıram! Təki sən fikir eləmə, əziz qardaşım. Və tezliklə bizim yanımıza, evə dön... Bircə müharibə tez bitsəydi...”. Məktub belə bir məktub idi. Belə baxanda, onun Nataşka-kominterkayla aralarında elə bir şey olduğunu düşünməyə, əsas yox idi. Lakin bacısı onu sakitləşdirməyə qərar vermişdi.

İndi artıq Nataşkayla olan bu hadisə onun üçün bir rəngsiz yuxu kimi, on doqquz illik keçmiş həyat parçasındakı bir dərs kimi geridə qalmışdı. O, müharibəyə bu cür yola düşürdü, səbəbini özünün də anlamadığı ağır bir məyusluq içindəydi və o, təcrübəsiz, baş verənlərə inanmaq istəyən qəlbi azad olaraq gedirdi. İndi o öz uşaqlıq illərini keçirdiyi şəhərdən əsgər marşı altında, qadınların və uşaqların müşayiəti ilə birbaşa müharibəyə gedirdi. Həmin anda çox təəssüflənirdi ki, bacısı Veronika yanında deyil, əlbəttə ki, onun təcili göndərişini eşitsəydi, son dəfə onu görməyə gələrdi. Lakin, bütün zamanlarda deyildiyi kimi, dünya möcüzələrdən xali deyil. Bəlkə də bu elə həmin vəziyyətdir, deməli, tale elə belə gətirib, gözlənilmədiyi halda onun bacısı yox idi yanında. Ancaq bunu o, artıq vaqonlara yerləşdikdən sonra sakitləşərək yolda düşünürdü...

Əsgərlər hələ vağzal tərəfə gedərkən onlara tez-tez yaxınlaşan qadınların arasında, camaatın içində birdən bir qaraçı qadın göründü. Görəsən o,

hardan peyda oldu, bircə Allah bilirdi bunu, baxmayaraq ki, Saratovda yayda qaraçılar çox olur. Qaraçı həm öz qarabuğdayı görünüşüylə, həm də qaçarkən yellənən sallaq mis sırğaları, çiyinə sürüşən cırıq şalı, uzun, yerlə sürünən ətəyilə hamının diqqətini cəlb edirdi. Ancaq nə olsun, qaraçı elə qaraçıdır da! Küçədən keçən adamların çoxluğu və hərəkətiylə maraqlanan qaraçı sıranın yanında nəsə qışqırırdı, əli ilə müxtəlif hərəkətlər edir və sanki sırada gözləri kimisə axtarırdı. Əsgərlər isə heyərlə "bəlkə səni axtarır..." deyərək bir-birlərinə göz vururdular, bir-birlərini itələyirdilər. Hətta sırada hərəkət edənlərdən bir nəfər özü ona səsləndi:

– Eyy, qaraçı qızı, qoçaq, mən burdayam! Eşidirsən? Bax da, mənəm! Sən axı məni axtırırsan ki, falına baxasan? – Cavabında o, dedi ki, bəlkə bir vaxt onun da falına baxacaq, lakin indi axtardığı adamı özü tapacaq. Bunu deyən əsgər çox təəccübləndi. Və dəqiq – qaraçı necə dedisə, elə də oldu.

Hərəkətə qoşulan qaraçı az keçmədi ki, qaçaraqda, bəlkə də, ona tanrıdan verilən hissiylə, bəlkə də öz istəyi ilə axtardığı adamı tapdı. Sırada gedənlərin təəccübünə və gülüşlərinə rəğmən, o adam Serqiy çıxdı. Niyə məhz o? Niyə məhz Serqiy yaxınlaşaraq ona müraciət elədi qaraçı:

– Dinlə, oğlan! Dinlə məni, qaraqaş gənc, çıx kənara, ver əlini, mən sənənin falına baxacam, səni xoşbəxtliyə qovuşduracam!

Serqiy cərgədə kənardan iki nəfərdən sonra gedirdi. Lakin məsələ onun harada getdiyində deyildi, onun üçün qeyri-adi olan bu vəziyyətdə neynəyəcəyini bilmirdi. İndiyəcən heç vaxt belə şeylərə rast gəlməmişdi, onun falına heç vaxt baxılmamışdı, ailədə də hər kəs bu cür şeylərdən uzaq idi – atası heç bir karta-filana inanmırdı, anası suiverni (*hər cür əlamətlərə inanan*) deyildi. Və burda birdən-birə belə bir vəziyyət?..

– Yox, lazım deyil! İstəmirəm! – o, ucadan dedi və gülümsəyərək çiyinlərini çəkdi. İmtina etdiyinə görə pərt olmuşdu, başa düşürdü ki, üzr istəməli idi, lakin necə və nəyə görə, üstəlik burda, yanında gedən dostları da zarafata başladılar: Bax, qaraçı da bilir də kimi seçir, bizim rahibi bəyəndi. Başqa kim ola bilərdi ki! O, deyəsən, Allaha inanır, bu, lap yerinə düşdü!

Lakin qaraçı əl çəkmədi:

– Dinlə, oğlan, imtina etmə – bu, qismətdir!

Sırada kimsə qıraqdan dedi:

– Onun adı Serqiydi.

– Serqiy? Serqiy, əzizim, qaraqaş oğlan! Mən sənə deyirəm – bu, qismətdi, imtina eləmə, Serqiy, sən hələ çox gəncsən, sənənin taleyini deyəcəm! Ürəkdən baxacam falına. Hər şeyi necə var, elə də deyəcəm!

Lakin birdən hansısa səfəhlər onun üstünə qışqırmağa başladılar:

– Ey, qaraçı, mane olma! Görmürsən yol gedirik?

– Mən mane olmayacam, uşaqlar, mən gedə-gedə əlinə baxacam onun!

– Əl çək, bezdirdin, sənə deyirlər, mane olma!

Qaraçı nə elə gənc, nə də yaşlı birisi idi. Serqiy onun üzündə hiyləgərlik deyilən bir şey görmədi, əksinə – o, eynən bacısı Veronika kimi səmimi,

açıq birisi idi. Veronika həmişə kiməsə yaxşılıq etmək istəyirdi və buna görə də rahatlığı yox idi. O, həm də Veronikaya çox oxşayırdı – gözləriyləmi, gözlərindəki ifadəyləmi? Ya da ona elə gəlirdi, çünki qaraçı qışqırırdı: “Mən sənə bacı kimi deyirəm! Səni qardaşım bilib deyirəm!..”

Qaraçı artıq camaatın içində itəndə Serqiy özünü birtəhər hiss etdi, o, ürəyində özünü qınadı, gərək cavab verəydi, axı niyə o belə utancaq idi? Heç yaxşı çıxmadı.

Bu arada onlar artıq sırayla stansiyaya çatmışdılar, bölmə bölmənin, taqım taqımın arxasınca gedirdi və qoşunun dalınca gələn Saratov camaatı hay-küy qoparıb, adamlar səs-səsə verirdilər. Eşelon artıq minmək üçün taybatay açıq olan yük vaqonlarıyla yola hazır idi. Bu, sonu görünməyən uzun bir qatar idi. Bu vaqonlarda onlar cəbhəyə yola düşəcəkdilər.

Səfərqabağı yerləşdirilmə zamanı birdən araya qarışıqlıq düşdü, hansı bölmənin hansı vaqonda gedəcəyi müəyyənləşdirilir, əsgərlər səs-küylə qatar boyunca hərəkət edirdilər, qadınlar və uşaqlar əl-ayağa dolaşırdılar, onları ordan heç bir qüvvəylə qovmaq mümkün deyildi.

Qatara minik çox uzandı. Perronda həm isti, həm də darısqallıq idi. Öz növbəsini gözləyən Serqiy qaraçını tamam unutmuşdu və birdən o, yenidən camaatın içində peyda oldu. Axır ki tapdı, necə də inadkar çıxdı:

– Ey, Serqiy! Mən sənə dalınca gəldim, Serqiy! İmtina etmə, dinlə mən qaraçını. Taleyin deyir ki, yol üstə sənə falına baxmaqdan imtina etməyəsən, müharibəyə gedirsən, öz taleyini öyrən.

Serqiy həтта sevindi:

– Yaxşı. Bax, əgər belə lazımdırsa, hər şey dediyin kimidirsə bax, – o, torbasını ayaqlarının yanına qoyub, avtomatı boynundan sallayaraq saxladı və əlini – sağ ovcunu hazır vəziyyətdə ona uzatdı...

Beləcə, vaqonun yanında, qatara minik başlamazdan əvvəl onun bölük yoldaşlarının əhatəsində bir təntənəli falabaxma mərasimi başlandı. Qaraçı diqqətlə onun əlinin xətlərinə baxırdı, nəşə pıçıldayır, dodaqlarını tərpedir, başını yelləyirdi:

– Ey, dayan! İndiyəcən eşidilməmiş və görünməmiş dəhşətli bir döyüş olacaq. Ehh, tale, tale! Və təkcə günəş qana bulaşmamış qalacaq və at atlısız qaçıb gedəcək, – dedi o heç kimə müraciət etmədən. Sonra isə Serqiyin gözlərinə baxdı və əlavə etdi, – sənə anlaşılmayan bir məhəbbətin olub. O sənə kədər gətirib, həm də mənasız bir kədər. Sən yazılmamış bir kağız kimi təmizsən.

Bu an onun yanında dayanmış, maraqla qaraçını dinləyən əsgərlərdən gülüş səsləri eşidildi:

– Aydın məsələdir, bizim təmizimiz aşıq olubmuş, amma alınmayıb!

– Alınmayıb! – biri onun tərəfini saxladı. – Siz elə dişlərinizi ağardın. Bizim rahib əzab çəkdi, həm də heç nədən, o qız isə quyruq bulayıb aradan çıxdı! Bu isə necə təmiz idisə, eləcə də təmiz qaldı!

– Sən onlara qulaq asma, oğlan, sən məni dinlə, – dedi qaraçı. – İndi isə sol əlini ver və təkcə məni dinlə.

Qaraçı diqqətlə Serqiyin sol əlinə baxaraq, bir anlığa susdu və sonra sevinərək dedi:

– Sənə ölüm yoxdur, oğlan! Mən elə belə də bilirdim! Ürəyimə dammışdı. Bax, gördün sənə ölüm yoxdur! Sənin ulduzun belədir! Mən bilirdim! Ona görə də sənin dalınca gəlirdim!

Ətrafda hər kəs hərəkətə gəldi. Serqiy səfeh kimi gülümsəyirdi, o bilmirdi buna sevinisin, yoxsa bir əyləncə kimi baxsın, qarşısında əyilərək ona təşəkkür mü etsin. O, istədi əlini kənara çəksin, lakin yoldaşlarından biri söhbətə qarışdı. Kuzmin idi. Qəmişin, zəhlətökənin biri idi, ağzından bir söz çıxana ilişirdi. Öyrətməyi sevirdi.

– Dayan, dayan, qaraçı, əzizim, – o, özündən razı halda başını yellədi, – sən deyəsən yanlış yerə yozdun. Necə yəni, sənə ölüm yoxdur? Sən heç başa düşürsən nə dediyini? Bəyəm, ölümsüz də adam ola bilər? Bu harda eşidilib? Yer üzündə hamıya ölüm var, təkə ona yoxdur, hə?! Bura bax! Biz harasa elə belə bir yerə yox, müharibəyə gedirik, kim bilir, kimin axırı necə olacaq – kim gülləyə tuş gələcək, kimsə yox. Bəli, indi cəbhədə ölüm seçmir kimin falında nə deyildiyini. Hamını bir ucdan biçir. Nəyə lazımdı bizi axmaq yerinə qoymaq?

– Mən heç kimi axmaq yerinə qoymuram. Mən taleyi deyirəm. Onun ulduzu ölümsüzdür! Alnına elə yazılıb, – təslim olmadı qaraçı. Və sonra elə bir şey dedi ki, hər kəsi qane etdi, lakin bu, hər kəsə o qədər də aydın olmadı... Tale isə ölümdən üstündü. Taledən tale başlayır, ölümdən isə bir şey çıxmaz. Bu oğlanın isə ulduzu taledən ölümsüzdür, alnına belə yazılıb... Onun ulduzu ölümsüzdür!..

Kuzmin lap mitinqdəki kimi əlləriylə hərəkət edərək, çox deyindi, lakin nədənsə hamı baxıcıya inanırdı. Və artıq onlar yola düşəndə, vaqonlara minmək zamanı çatanda, çoxu qaraçıyla əl-ələ görüşürdü, o da perrondan qatar tərpnəməyincə getmək istəmirdi. Qatar tərpnəyəndə isə orda olan başqa qadın və uşaqlarla bərabər qaraçı da eşelon stansiyadan uzaqlaşana qədər qatarın dalınca qaçır və Serqiyə əl eləyirdi...

İsti idi. O gecə qatarda heç kimin gözünə yuxu getmədi. Təkərlər qaranlıqda taqqıldayır, qatar insanın ürəyini sızıldadan ağır bir kədər və həyəcan içində uğuldayırdı. Tarixin öz dalğasının qabağına qatıb dünya müharibəsinə apardığı Serqiyin ağına hər şey gəlirdi. Ağına gələnlərin içində, o həmişə qaraçını xatırlayırdı. Bu qəribə qaraçı hardan peyda oldu birdən-birə, bu nə qəribə falabaxmaydı? Onun beynində bir cümlə ilişib qalmışdı: “Və təkə günəş qana bulaşmamış qalacaq... və at atlısız qaçıb gedəcək...”. Görəsən bunun mənası nədir, nə ola bilər? Anlaşılmazlıq və müəmma. Görəsən, nə baş verəcək günəş qana bulaşmamış qalanda? At isə atlısız? Bu nə deməkdir? Ulduzum isə ölümsüzdür? O hardadır? Bəlkə bunlar hamısı uydurmadır? Yəqin ki belədir. Axı ulduzun insana nə dəxli var? Yerdəki insanlar hara – səmadaki ulduzlar hara? Yox, onların heç bir əlaqəsi yoxdur. Ulduzlar ayrı, insanlar ayrı. Tale taleyə bağlıdır... Bəs tale nədir? Və tale taledən necə başlaya bilər? Bu necə baş verir?..

Təkərlər relsləri yalayaraq taqqıltı qoparırdı. Əsgərlər necə gəldi uzanıb, xoruldayırdılar. Ay qapıların arasından gah görünür, gah da buludların arxasında yoxa çıxırdı, qatar gedə-gedə ulduzlar sayırırdı...

Lakin bir iş də var axı – qaraçı onun Nataşka-kominterkaya məktub yazdığını və heç bir şey alınmadığını hardan bilirdi? Hər şey dəqiq idi. Qaraçının dediyi kimi, mənasız bir kədər yaşayırdı. Deməli, kədər də mənasız ola bilərmiş. Bəs qarşıda onu nələr gözləyirdi? Cəbhədə aqibəti necə olacaqdı? Əlbəttə ki, bu, qorxuludur. Saratova gələn yaralı cəbhəçilər onlara müharibədən danışmışdılar. İndi isə bütün bunları – müharibənin necə olduğunu öz gözləri ilə görməliydi...

Təkərlər taqqıldayırdı və onun yuxusu gəlmirdi. Və o yenidən düşündü ki, hər şeyin və hər kəsin üzərində elə bir qüvvə var – bu, tale adlanır. Axı kimsə bu taleyi tale olaraq adlandırıb. Və heç kimin gücü yetməz onu dayandırmağa və yaxud izah etməyə. Yaxşı, bəs onda tale hardadır? Yəqin, müharibə də bir taledir, yaşamaq və yaxud yaşamamaq da taledəndi, olmaq və ya olmamaq, qalib gəlmək və yaxud məğlub olmaq? Məgər elə deyil? Onlar axı cəbhəyə gedirlər, müharibəyə – tale belə əmr edib. Elə buna görə də onların hamısı bu eşelondadırlar və qatar onları böyük sürətlə ora, faşistlərlə müharibə gedən yerə aparır. Bəs orda necə olacaq? Yenə də tale? Öldürəcəklər, yoxsa öldürməyəcəklər? Kimin kimə qalib gələcəyi bundan asılıdır. Bəli, kimin kimi öldürməyindən. Hamı istəyir ki, müharibə tezliklə bitsin, aclıq sovuşsun. Bunu qadınlar, hətta uşaqlar camaatın içində qışqıraraq deyirdilər. Bunun üçün isə döyüşmək lazımdır, öldürmək lazımdır, qalib gəlmək lazımdır ki, müharibə bitsin. Belə çıxır. Evdə anasıyla atası da buna görə mübahisə edirdilər. Onun üçün orduya çağırış vərəqəsi gələndə valideynləri müzakirə açmağa başladılar, səhər hərbi komissarlığa getmək üçün ona yol tədarükü görür, əşyalarını toplayırdılar. Və birdən anası oturacağıın kənarında əyləşib, əlini sinəsinə qoydu və ona yalvardı: "Seryojenka, sən heç kimi öldürmə, nolar, qan tökmə!"

Birdən-birə noldu ona? Anası bunu təsadüfən, yoxsa düşünərək dedi? Serqiy anasının ona üz tutub dediyi bu sözləri artıq heç vaxt unutmaya-caqdı, o baxışları bütün həyatı boyu yadında saxlayacaqdı. O, bu sözləri elə bir şəkildə deyirdi ki, sanki indicə hardansa uzaqlardan gəlib çıxmışdı, indicə astanadan ayağını içəri qoymuşdu və bütün yol boyu elə bunu düşünmüşdü. Ona elə gəldi ki, həyatda ilk dəfədir anasını görür və gözlənilmədən gözləri onun keçmişdəki qızılı parıltısını itirmiş gözlərinə, qırış-qırış olmuş üzünə, köhnə sətın xalatda, çiyinə atdığı tüklü yaylıqda tamam yaşlı görünən vücuduna sataşdı. Və birdən ona çoxdan tanış olan şeyləri elə bil yenidən kəşf etdi. Onda anası hələ sarışın hörüklü, dolu bədənli, boy-buxunlu gənc bir qadın idi. Onlar Volqaboyundakı neft mədənlərində ağır şəraitdə yaşayırdılar. Özü ayaqyalın ora-bura qaçan balaca bir oğlan idi. Anası öz gündəlik işləri, evin qayğıları ilə məşğul olar, çoxdan şəkər xəstəliyinə tutulmuş ərinin, məktəbə gedən uşaqlarının dərdsərinə qalardı. Deməli, bütün bunların hamısı sonda, bir gün onu orduya

yola salanda bu sözləri ona demək üçün imiş. O zaman anasının “müharibədə heç kimi öldürmə, qan tökmə...” kimi yalvarışları onu çox pərt etdi və o, bundan bir şey anlamadığı üçün deyindi:

– Sən nə danışırsan, ana! Bütün bunlar nəyə lazımdır? Axı mən orduda olacam, – o, söhbətdən yayınmaq üçün rəfdəki kitablarını və dərslikləri qurdalamağa başladı. – Ana, burda mənim kitabxanadan götürdüyüm kitablar var. Mən onları ayırub kənara qoyacam, qoy Veronika onları aparıb kitabxanaya təhvil versin.

Lakin söhbətin kəsilməsi qismət deyilmiş, çünki atası qarışdı söhbətə. Ümumiyyətlə, Nikolay İvanoviç düzünəqulu və həmişə sözünü kəskin deyən, tez özündən çıxan adamıydı, bir şey olan kimi hirslənənə qədər mübahisə edirdi, bəlkə də bu xasiyyət onda müdiriyyətlə yola getmədiyinə görə, ya da qara ciyəri xəstə olduğuna görə yaranmışdı.

– Necə yani öldürmə?! – o, hirsli halda qışqırdı. – Necə yəni öldürmə, qan tökmə! Bu da sənə bu! O hara gedir, səncə? Deyəsən axı müharibəyə gedir. Sən necə anasan, elə dediyini deyib durursan! – o, papiros çəkmək üçün otaqda bir şey axtarmağa başladı. Anası maxorkanı gizlədirdi ondan, o isə dayana bilmirdi, həmişə həyəcanlananda evdən xırda-xırda doğranmış maxorka tapıb çəkirdi. Anası həmişə deyirdi ki, elə papiros çəkmək onu bu günə qoyub, belə arıq və əsəbidir.

– Nə olar, çəkmə, Kolya, – o, acizanə ərinə müraciət etdi, – canına yazığın gəlsin. Nə qədər olar axı?

– Hə, necə çəkməyim sənin Serqiyə dediyin bu cür sözlərdən sonra, o, səhə cəbhəyə getməlidir. Orda onun axırı necə olacaq?

– Elə ona görə deyirəm də. Qoy Allah özü mənim sözlərimi eşitsin, özü qərar versin. Hamı elə hey deyir – öldür, öldür! Düşmənlər bizə ölüm gətirir, biz də onlara – düşmənlərə ölüm! Bəs sonra bu dünyada necə yaşayaq – tək qatillər qalacaq bu dünyada? Elə bilirsən mən nə dediyimi bilmirəm, öldürməyəcəksən, onda səni öldürəcəklər, lakin öldürsən – yenə də qatilsən. Bizim yeznəyə, Anadoliyə nə oldu, hələ ki, bilmirik sağdır, yoxsa yox, öldürdülərmi onu, yoxsa o öldürdü kimlərisə? Veronikaya da deməyə qorxuram. Yaxşısı budur ki, mən oğluma ürəyimdən keçəni deyim, – və o, susaraq ağladı, hönkürtünü içində boğmağa çalışdı. Nə bu suala cavab tapa bilirdi və nə də ərinin sözlərinə haqq qazandıra bilirdi.

– Hə, hə, – atası onu qınayaraq sözünə davam etdi, – sən elə düşünürsən ki, tay bunun ondan o yanısı yoxdur. Səni bu cür təşviqata görə xalq düşməni kimi Sibirə göndərəcəklər. Burda dünya müharibəsi gedir, kim kimə güc gələcək, ya onlar bizi, ya da biz onları, sən də başlamısan – öldürməə! Sən elə düşünürsən ki, mənim öz oğluma yazığım gəlmir? Yaxud da bizim Anadoliyə? Ancaq başqa nə etmək olar? Əsgər öz torpağını qoruyur, əmr belədir. Əgər əsgər düşməni məhv edərsə, yəni öldürərsə, deməli, əmr yerinə yetirir, borcundan çıxır, bu onun qəhrəmanlığıdır, bəs necə?!

Anası, oğlunun yol tədarükünü yığmaq üçün torba tikirdi və susurdu, atası isə gənclik illərinin xatirəsinə dalmışdı: orda on doqquz yaşındaydı,

eynən Serqiy kimi, Birinci Dünya müharibəsində sualtı qayıqda xidmət edirdi. Onun düşüncələri ona deyirdi ki, düşmənin canlı qüvvəsini məhv etmək – başlıca və doğru məsələdir. Məsəl üçün, biz sualtı qayığımızla düşmənin hərbi-nəqliyyat gəmisini qoşunuyla birlikdə Baltik dənizində batırdıq. Əvvəlcə suyun altı ilə düşmən gəmisinin arxasınca düşüb onu izlədik. Sonra torpedoları hədəfə doğru atdıq. Və hər şey dəqiq alındı, hər iki mərmə düz hədəfə – bortun vater xəttinə (*gəminin su basımı həddini göstərən xətt*) dəydi. Gəmi alışdı və batmağa başladı. Biz sualtı qayığımızla dərinə endik, bir saat gözləyib yenidən yuxarı qalxdıq və suyun üzündə baş verənləri periskopla izləməyə davam etdik. Ön hissəsi səmaya qalxan nəhəng gəmi artıq yarıyacan suya batmışdı, ətrafında çoxlu ümitsiz insanlar üzürdülər.

Həmin anda periskopa komandir və yüksək rütbəli zabitlər baxırdılar, onların sözlərini dinləyən rabitəçilər də hər dəqiqə Krondştadta xəbər çatdırırdılar, hərbi tapşırıqın uğurla yerinə yetirilməsi haqqında hesabatı Morze əlifbası ilə ötürürdülər, tapşırıq isə – əmrdir. Düşməni məhv etmə əmri – vəssalam!

Öncə periskopla yalnız suda batan adamların necə məhv olduqlarına baxırdılar. Düşmən gəmisini batıb dənizin dibinə gedəndən sonra isə, sualtı qayıq üçün ətrafda təhlükə olmadığına əmin olub suyun üzünə çıxdıq. Və əmr verildi: – Hər kəs yuxarı! Bütün ekipaj göyərtəyə çıxdı və təşəkkür elanını dinləmək üçün komandirin qarşısında düzüldük. Ətrafda isə düşmənlər boğulub batırdılar, onlar artıq az qalmışdılar. Bəziləri sualtı qayığa tərəf üzməyə çalışırdılar, ancaq bunu bacarmırdılar, özünü birtəhər qayığa çatdıranları isə bizimkilər naqanla güllələyirdilər... Dəniz dalğalanırdı, axşam düşmək üzrəydi. Bizim sualtı qayıq yenə yükünü tutdu və dənizin altına, zülmət qaranlığa endi...

Bütün müharibələrdə belə olur. Müharibədə öldürən qalib gəlir, qalib gələnin isə haqlı olur. Həmişə belə olub, belə də olacaq.

Ana nə etiraz edir, nə də mübahisə açırdı. Təkcə narazı-narazı başını yelləyirdi. Sonra qonşular, xalası və onların qohumları vidalaşmağa gəldilər. Veronika işdən gəldi və yenə də anasına ev işlərində kömək etməyə başladı. Danışanların söz-söhbətləri gecə yarıyadək uzandı.

Serqiyin valideynlərinə yazığı gəldi – anasına da, atasına da, anası heç kimi öldürməməsini istəyirdi, atası isə, onu öldürməsinlər deyər düşməni öldürməyi tələb edirdi. Əvvəllər ona adi görünən həyat-bacadakı gündəlik həyat tərzinin yeri indi – yolda görünürdü və bu itki onu agrıdırdı. Keçmiş dəqiqəbədəqiqə uzaqlaşır, geridə qalırdı. O, Saratov yaylasının altındakı Volqanı xatırlayırdı. Sevimli yay yerləri, yaşıl yarımadaçlıqlar və parlaq, magik çay enliliyi, yelkənlər... Lakin Serqiyi uşaqlıqda ən çox böyük dəmiryol körpüsü özünə çəkirdi. Körpü çox hündürlükdəydi, başını qaldırmalıydın aşağıdan baxanda, o, saatlarla suyun kənarında dayanıb, körpünün üstündən keçən qatarları izləməkdən zövq alır, vaqonların təkərlərindən qopan taqqılıya qulaq kəsilirdi; bu zaman körpünün metal keçidləri titrəşir və ordan qopan uğultu səmaya – buludlara doğru yüksə-

lirdi. O, bu cür anlarda Volqanın üstündən keçib onun ancaq kitablarda haqqında oxuduğu gözəl ölkələrə gedənlərə qibtə edirdi...

Və yenə də uşaqlıq vaxtının mənzərələri yada düşdü, yeni il gecələrində, ailəliklə valenkalarda (*şaxtalı günlərdə geyinmək üçün keçədən hazırlanmış çəkmə*), qarlı çöllüyü keçərək neft məşəli yanan yüksək borunun yanına gedərdilər. Canlı məşəl, məşəlin işığında sonsuzacan yağan dümağ qar. Məşəl sakitcə qar dənəciklərini udurdu, məşələ vurğun olan qar isə hey yağırdı, yağırdı, ondan uzaqlaşmağa özündə güc tapmayaraq, daha sıx töküdü... Nə məşəl sönmürdü, nə də qar kəsirdi...

İllər keçdikcə çox şey arxada qaldı, çox şey dəyişdi. İndi də müharibə – öldürmək ehtiyacı və ya öldürülmək aqibəti. Başqa yol yox idi. Ancaq belə, müharibənin qaydası beləydi. İndi isə o, müharibəyə gedirdi, orda ya kimisə öldürməli, ya da ölməliydi. Serqiy anasını, atasını, bacısı Veronikanı xatırlayıb, yatan əsgərlərin arasından qaranlığa çəkildi və sakitcə ağladı. O, yenə də doğmalarıyla əl-ələ tutub, qarlı çöllükdən keçərək səmada yanan gecə məşəlinin yanına getmək istəyirdi. Elə istəyirdi ki...

Təkərlər relslərin üstündə taqqıldayır, vaqon yellənə-yellənə irəli gedirdi. Bəzən boz-bulanıq, zəif işıqları sayrışan yarımstansiyaların yanından keçirdilər. Əsgər və silahlarla dolu eşelon onların “öldürəkmi, öləkmi?” seçimi qarşısında qalacaqları yerə tələsirdi. Öldürülmək səndən asılı deyildir, heç kim ölmək istəmirdi və heç kim bilmir öləcəyini. Öldürmək – iradə işidir, bu isə müharibədə mütləq və qeyd-şərtsiz bir işdir. Bir də ki, özünə necə deyə bilərsən: öldürüm – öldürməyim.

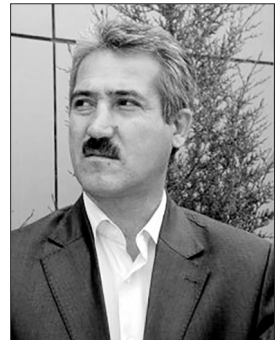
...Və təkərlər toxunduqca relslərin uc-uca bərkidildiyi yerlərdən səslər qopurdu: öldürək – öldürməyək, öldürək – öldürməyək, öldürək – öldürməyək...

Serqiy göz qapaqlarında yaş damcıları tədricən yuxuya gedərək, müharibəni, döyüşləri göz önündə canlandırmağa çalışırdı, kimi və necə öldürmək lazım gələcək – gülləylə, yoxsa əlbəyaxa. Bütün yayı Volqanın sahilində ona bunu öyrətmişdilər. O düşünürdü ki, onu öldürmək üçün də elə bunları edəcəkdilər. O, düşməni – faşisti, almanı xəyalında canlandırmağa çalışırdı... Lakin heç nə alınmırdı – həmin adamı təsəvvür etmək çətin idi, necə ki, atasının danışdıqlarından sualtı qayığın yanında boğulanları təsəvvür etmək çətin idi. Dalğalar onların üzlerini örtürdü. Bu, baxıla biləcək bir mənzərə deyildi. Kim yaxınlaşırdısa, onu sudaca güllələyirdilər... Və o, burulğanda səssiz və izsiz yox olurdu.

Təkərlər toxunduqca relslərin uc-uca bərkidildiyi yerlərdən səslər qopurdu: öldürək – öldürməyək. Serqiy, məktəbdə öyrəndiyi almanca sözləri xatırlamağa çalışırdı, lakin yenə də əmin deyildi, alman dilində bu sözlər necə yanaşı səslənə bilər: öldürək – öldürməyək, öldürək – öldürməyək, öldürək – öldürməyək...

Və qatar qaranlıq boyu irəli qaçırdı...

Tərcümə edən:
İbrahim İLYASLI

◆ Poeziya

Qadiməli ƏHMƏD

BİR TALE YOLÇUSUYUQ...

Bir şeir də pıçıldadım
sevgisi ölməkdə olan bu dünyaya,
Məsum ölən körpələrin
sönən gözləridi vaxt.

Gedənlər qayıtmır,
Doğulanlar yarımır,
Cinayətlər dayanmır,
Fəlakətlər susmur...

Hələ də kimsə ölüm hökmünü
bəstələyir bəşəriyyətin,
Bizsə susuruq kiçik diləklərin içində,
Gözləyirik sonluğu...
Və maraqlar fonunda
günahkar sayırıq həqiqəti.

İndi doğulmaq peşmanlıq,
Yaşamaq faciə,
Danışmaq bədbəxtlik gətirir insanlara...

Mən,
Sən,
O...
Bir tale yolçusuyuq...

XATİRƏ ADAMLAR UNUDULANDA

Xatirə adamlar çıxır aradan,
Silinir dünyanın mehri, ülfəti.
Boş küçələr qalır,
kimsəsiz dayanacaqlar,
Bir də
çörək növbəsində duran adamlar...
Bir də ürəklərdə ağrı yerləri...

Hələ də bilmirik kimik, nəçiyik,
Susuruq,
səssizliyimiz yeyir içimizi.
Bu da bir ruzidi əsəbimizə.

Hər şey arxiv olur yaxşı nə varsa...
Günün hesabını vərəqlədikcə
Kimsənin
cibləri isitmir barmaqlarını.

Xatirə adamlar unudulanda
Rəngini-ruyunu dəyişir hər şey...
Xatirə adamlar çıxır aradan,
Yox olur dünyanın tamı, ləzzəti...

İSİNMİR

Bir az qərribə gəlir küçələrin havası,
Deyəsən, xatirələr silinib bu şəhərdən.
Tıxanıb tıxac kimi boğazına sədəsı,
Danışmasa adamlar, ölüb gedər qəhərdən.

Bu şəhərdə soyuqdu yenə əsən küləklər,
Hələ durub canında ləngiyən şimal qışı.
Burda baxışları da xilas etmək çox çətin,
Yolları, küçələri tutub şeytan qarğışı.

Axşamdı, qürub edir üfüqdəki günəş də,
Ağaclar da ağzına sanki su alıb dinmir.
Zamanı qorxu çəkir qaranlıq gecələrdən,
Bu şəhərdə soyuqdu, adamları isinmir.

* * *

bir-bir dostlar da getdi...

o köhnə ocaq yeri
ürək ovuda bilmir,
külü sovrulur göyə...

aldığım son xəbərdi
durnaların gedişi.
elə uçur ki,
sanki yasaqlanıb gəlişi.

göy üzünün sonuncu ləpiridi
buludlar.
bir-bir yollar da itdi,
itib, bitdi addımlar.

saçımda əl gəzdirən
dumanlı xatirələr,
soyuqdu dünya kimi...

* * *

sərhəd çəpərlərində
tikanlı məftillərə
durub baxdığın zaman
hər şey qərib görünür...

sanırsan ki,
tənhasan,
bir yalnız ağac kimi
boylanırsan dünyaya...

susqun baxışların da
dolaşır çəpər boyu,
gözlərin ağrı çəkir

qəlbin diləklərindən.
 hardansa bir səs gəlir,
 baxırsan dörd tərəfə,
 ümidlərin asılır
 sərhəd dirəklərindən...

durursan yollar ilə
 həsrətin arasında.
 sızıldayır qəlbinin
 göynəyən yarası da...
 dünya qərib görünür
 gözlərinə bir anlıq...

* * *

o ünvansız evdə yalnız bir ürək,
 durub pəncərədə, baxar sükutla,
 gözləyər adına gələn məktubu...

sənsə düşünərsən,
 xəyallarını
 rüzgarlar aparar çox uzaqlara.

deyirsən,
 yenə də kəşişər yollar,
 bəlkə, bir gümandı,
 bəlkə, bir gerçək...
 sən payız qadını, saçlarında dən,
 vaxt ötər, baxışlar yenə aldanar,
 yuvasız quş kimi gözləyəcəksən...

o ünvansız evdə ünvana dönmək
 kimin qismətidi,
 kimin taleyi..?
 bilməyəcəksən...

QARANLIQLA ÜZ-ÜZƏ...

Qaranlıqla üz-üzəyəm
 bu yuxusuz gecədə,
 Yaddaşımda şeir,
 gözlərimdə sükut...

Bir bayquş da kiryib
pəncərəmdə yalnızca...
O da məni dinləyir,
çəkmir ayaqlarımı,
Dinləyir sirdaş kimi.

Gecənin sükutunu
poza bilmir heç nə,
İkimiz keşikçiyik,
otaqda mən,
çöldə o.

Və beləcə vaxt keçir
yad əllərin uzandığı
qaranlıq bir gecədə...

SƏNİN SAHİLLƏRİN

Sənin sahillərin necə də gözəl,
Suların təmizdi baxışlarıntək.
Məni əllərimdən sevməyə başla,
Sonra dəniz kimi öz qoynuna çək,
Dağılsın üstümə qırçın saçların...

Sonra da isinim dodaqlarımla,
İsti qucağında ovuna bilim.
Sevən gözlərinin dərinliyindən
Səninçün yenidən doğula bilim.

Sənin baxışların sevdə rəsmidi,
Tanrı sevgi ilə çəkib, solmasın.
Sənin gözəlliyin dəniz saflığı,
Dünya gözəllikdən xali olmasın.

Əfsanə RƏVAN

YAŞAYARSAN, BİLƏRSƏN

Bilmədin ki, çıxıb getsən,
eşq yarası sağalmaz,
Bilmədin ki, gecə olmaz,
dan yerindən ağarmaz?

Bilmədinmi,
xatirələr ürəyini göynədən,
Bilmədinmi, həsrət sənə
nələr-nələr öyrədən.

Mənə çata bilmədiyən
yollar düşər gözündən.
Zaman-zaman öz içində
yıxılırsan özündən.

Düşünmədin; yada düşər
nifrət dolu kəlmələr.
Bilmədin ki, qış olsa da,
üşüməzlər sərçələr.

Qınamıram,
yoxluğumu dadmamışdın hələ sən,
Bilmədiyən nə vardısı,
yaşayarsan, bilərsən!

HƏR GÜN ÖLƏ-ÖLƏ YAŞAYIR ADAM

Hərə öz dərđini çəkir içində,
Dağılır, uçulur, çökür içindən,
Bir ölmək istəyi keçir içindən,
Hər gün ölə-ölə yaşayır adam.

Axır gözlərinin yaşı, gizlədir,
Gətirmir dilinə, "kaş"ı gizlədir,
Başını döydüyü daşı gizlədir,
Hər gün ölə-ölə yaşayır adam.

Qalıbdı bəxtinin əlində əsir,
Yaşamaq eşqindən ümidi kəsir.
Ölümə çatmağa yaman tələsir,
Hər gün ölə-ölə yaşayır adam.

Ocağı söndürüb, külünə qalır,
Ömür-gün yaşamır, zülümə qalır,
Ümidi yalnızca ölümə qalır,
Hər gün ölə-ölə yaşayır adam.

UZAQLARDAN SALAM VAR

Bundan sonra məni bir də ta qorxutmaz təkliyim,
Sönən eşqin alovuna qızınmağı tərgidim.
Üçə kimi say demişdin, gözlərimi açınca,
Gördüm qaçıb uzaqlaşdın, mən də kəsib incidim.

Duyuq düşüb duyğuların, hissizləşib getmisən,
Nə çalıblar oynamısan, nə atıblar tutmusan.
Səndə məndən nə bircə iz, nə nişanə qalmayıb,
Nağıllara inanan o saf qızı unutmusan.

İndi səni nə gözləyən, nə səsləyən biri var,
Get, əzizim, qurban olsun sənə bütün gümanlar.
Sevdiyinin dodağından iki kəlmə söz qopar,
Pıçıldayar qulağına, "uzaqlardan salam var".

◆ 8 Noyabr - Zəfər Günü

ZƏFƏRİMİZ VƏ ƏDƏBİYYATIMIZ*

*Mahirə Nağıqızının
yaradıcılığı əsasında*

Müstəqillik illərində sənətin zamanla səsleşməsinə təkan verən şairlərdən biri də Mahirə Nağıqızıdır. Sözün geniş mənasında, çağdaş ədəbi prosesə Mahirə Nağıqızı 2000-ci illərdə qoşulur, əsrin ikinci onilliyi isə şeirlərində işlətdiyi "Mahirə" və "Nağıqızı" təxəllüslərinin özünütəsdiyi ilə yadda qalır. Əsrimizin birinci onilliyində Mahirənin poetik sözü onun "anılı dünyası"nın orbitində fırlanır. Başqa sözlə, şairə dünyaya fərdi yaşantılarının prizmasından baxır və onun cəmiyyət həyatına münasibəti "anılı dünyası"nın metaforası, simvolikasında poetikləşir.

Zaman taleyüklü problemlərlə daha sərt şəkildə üz-üzə qalanda sənətkar yaradıcılığının da yeni bir mərhələyə keçidi baş verir. Lirik "mən" in duyğu və düşüncələrində vətəndaşlıq mövqeyi daha sürətlə aktivləşir. O, özünü millətinin və dövlətinin üzleşdiyi ağır sınaqların əhatəsində görür. Artıq bu zaman ictimai və siyasi baxışlar poetik düşüncəyə, sanki büsbütün hakim kəsilir və Mahirə Nağıqızının yaradıcılığında ikinci mərhələni yaradır. Düşünürük ki, "Haqqa çağırən səs" kitabında, xüsusən "Ruhuna beşiksə, tanı, Vətəndir", "Salam olsun" və başqa kitablarında toplanan şeirləri şairənin yaradıcılığının ikinci mərhələyə – yeni yüksəliş mərhələsinə keçidindən soraq verir.

Onun yaradıcılığının ikinci mərhələsində Vətən mövzusunun aparıcı leytmotivə çevrilməsi tənqiddin diqqətini çəkməkdədir. Tənqid Mahirənin "Salam olsun" kitabında toplanmış şeirləri "yeniyyətmələrdən və gənclərdən, ümumiyyətlə, oxuculardan ibarət auditoriya" üçün "hərbi-vətənpərvərlik mövzusunda" yazılmış əsərlər kimi bəhs aşır, eyni zamanda, şairənin bu kitabı üçün müəyyənleşən təyinatı ən yaxın ədəbiyyat tariximizdə bir "ilk"ə imza atılması mövqeyindən dəyərləndirir. Məhz həmin "ilk" Mahirə şeirinin özünün ikinci mərhələsini yaşadığını sübut edən "ədəbi faktora" çevrilir.

Bu gün 30 il erməni işğalı altında qalan torpaqlarımız azad olunmuş və biz tarixi bir qələbə qazanmışıq, son iki yüz ilin ən möhtəşəm şərəf tarixini yazmağa

* – Jurnal variantı

nail olmuşuq. Səbəblər haqqında düşünəndə Prezidentimiz, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin 2021-ci ilin noyabrın 8-də Şuşada hərbcilər qarşısında çıxış edərkən vurğuladığı bir məqama xüsusi diqqət yetirmək lazım gəlir: "Tərbiyə işlərinə çox böyük fikir verərək gəncləri vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə etdik".

M. Nağıqızının yaradıcılığının ikinci mərhələsi Ali Baş Komandanımızın millətimizin, xüsusən gənclərin Vətən sevgisinin böyüklüyü, hüdudsuzluğu haqqında nikbin qənaətləri fonunda, itirilmiş torpaqlarımız uğrunda ədəbi-bədii mücadilənin səmərəli nəticələr verməsi qənaətinə gəlməyə əsas verir. "Salam olsun" bu mücadilə hərəkətindən doğulmuş kitabdır. Mahirənin şeirləri qələbəyə gedən yolu təsvir və tərənnüm edən mükəmməl poetik sistemə malik kamil bir qəhrəmanlıq dastanının türkülləri kimi oxunur. Bu dastanın "qəlbimizdə oxunan türküllərlə yarandığı"ni şairə özü də "Al bayrağım" şeirində etiraf edir. Ruh ozan ruhu, deyim, ifadə tərzı hər an onun repertuarındakı türkülləri xatırladır. Vətən torpaqları uğrunda qəhrəmanlıq mübarizəsinə təşviq edən, bu yolda sonsuz qəhrəmanlıq göstərənlərin şücaətlərini alqışlayan şeirlərdə "Oğuznamə" ruhunu görmək mümkündür.

Ozan ruhlu sənətkar I Qarabağ savaşından II Qarabağ müharibəsinə qədər xalqımızın keçdiyi əzablı yoldan, II Qarabağ savaşında əldə etdiyimiz analoqu olmayan qələbədən, millət övladlarının əfsanəyə çevrilən igidliklərindən, sonsuz ağrı və acılarımızdan bəhs edir. Qələbəmizin tərənnümünü, poetik sözün yaddaşında tarixləşməsinı, xalqın qan yaddaşına hopdurulmasını sənətkar məqsədinə çevirir. Söhbət xalqın qəhrəmanlıq tarixinin bütöv bir mərhələsinı dastan ruhu, dastan poetikasını ilə sistemli ifadəsindən gedir. Söhbət konkret tarixi bir mərhələdə xalqın göstərdiyi qəhrəmanlıq tarixinin poetik salnaməsini yaratmaqdan gedir. Sənətkar məramının dərkı, "başlanğıcı, ortası və sonu olan" dastan süjeti kimi qavramaq üçün onun şeirlərinin əvvəl bütöv bir mətn kimi dərkınə, sonra da bədii əsər kimi "oxu"suna xüsusi ehtiyac var. Dastan poetikasının bu kitabda toplanan şeirlər üçün səciyyəviliyi təkcə bədii mətnlərin estetikasının tələqlərindən irəli gəlmir, həm də müəllifin ayrı-ayrı şeirlərində işarələnən

məqamlardan güc alır. "Son döyüşə hazır ol" şeirindəki aşağıdakı misralara diqqət yetirək:

***Hədəfin düşmən olsun, o silahlı yalquzaq,
Get yolun açıq olsun, xata-baladan uzaq.
Adına layıq olan şeir, mahnılar yazacaq,
Uca işin naminə, son döyüşə hazır ol.***

"Adına layıq olan şeir, mahnılar yazacaq" misrası ozan-aşıq şeir ənənəsindəki dastan yaratmanı, dastan yaratmağa stimül verən ən həlledici amili işarələyir. Sənətkarın Vətənin müdafiəsi naminə sonsuz şücaətlər göstərən, döyüşdən qələbə ilə qayıdan qəhrəmanları vəsf etmək, mahiyyətə isə, dastan qəhrəmanına çevirmək ruhuna kökləndiyini göstərir:

***Türkün ruhu haralarda dolaşır -
Deyənlərə uca səsdən oxuyun.
Ləvin-ləvin səhifələr açılır,
Tükənməyən dürlü dastan oxuyun.***

“Aprel döyüşləri, Aprel müharibəsi və Dördgünlük müharibə” adı ilə tariximizi şərafləndirən hərbi münaqişədə “döyüşlər Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin qələbəsi ilə nəticələnmiş, Tərtər rayonunun Talış kəndi ətrafındakı yüksəkliklər, Cəbrayıl rayonunun Lələtəpə yüksəkliyi və Cocuq Mərcanlı, Goranboy rayonunun Gülüstan kəndi, Tərtər rayonunun Qazaxlar kəndi və Tərtər rayonunun Suqovuşan kəndi istiqamətində yollar düşməndən azad olunmuşdur” (Bax: Azad ensiklopediya: Aprel döyüşləri). Bu qələbələr böyük Zəfər yolunun başlanğıcı idi.

“Son döyüşə hazır ol” şeiri 2016-cı ilin aprelində, uzun illərin məğlubiyyət acısından sonra əldə etdiyimiz qələbədə ruh alaraq yazılmışdır. “Okuyun” şeiri də Aprel döyüşlərində Azərbaycan ordusunun qazandığı zəfərə köklənən şair ruhunun poetik əksidir. Sənətkarın ordumuzun yeni-yeni qələbələr qazanacağına inamından yaranan nikbin ovqatdan doğulmuşdur. Şairə sanki bu hadisələrdə yeni bir dastan süjetinin başlanğıcını görür, bu başlanğıcı poetik sözə çevirib, Azərbaycan əsgərinin ruhuna hopdurmağı şeirin-sənətin, sənətkarın prioritet vəzifəsi kimi dərk və bəyan edir. Yeni bir dastanın “başlanğıcı” bizi türkün tarixi qəhrəmanlıq dastanlarının ruhuna qovuşdurur. “Dədə Qorqud”da, “Koroğlu”da, “Alpamiş”, “Manas”da qorunan türkün qəhrəmanlıq tarixini bu günümüzdə daşıyır. Azərbaycan gəncliyini xalqımızın qəhrəmanlıq tarixi ilə tanış edir, bu tarixdən ibrət almağa səsləyir:

***“Dədə Qorqud” boylarından danışın,
“Koroğlu”nun qollarından danışın,
“Alpamiş”ın soylarından danışın,
Nə yazılıb, bay Manasdan oxuyun.***

Q.Bayramov şairənin “Onun daş nağılı” kitabına “Son söz”də (“Mahirə Nağılızının poeportreti...”) yazır ki, “onun təfəkkür palitrası yetərinca polifunksionaldır”. Dəqiq müşahidədir. Ona görə dəqiqdir ki, bu nəzəri qənaəti Mahirə şeirinin az qala hər misrasına, bəndinə aid etmək olar. Yuxarıdakı misralar və bütövlükdə Mahirə şeirinin dastanlarımıza xas qəhrəmanlıq ruhuna köklənməsi, postmodernistcəsine desək, onları da yeni yaranmaqda olan dastanın tərkib hissəsinə çevirir.

“Salam olsun” kitabında toplanan əsərləri bir dastan mətni kimi oxumaq tendensiyası fərqli oxucu idrakının variasiyalarından biri kimi qəbul edilə bilər. Ancaq, toplanan dastan kimi oxunması üçün ona daha bir postmodernist baxışla yanaşmaq lazım gəlir. Elmi ədəbiyyatlarda göstərildiyi kimi, postmodernizmdə bədii mətnə dekonstruksiya prinsipi ilə yanaşma zərurətindən və onu destruksiya (sökmə) və konstruksiya (quraşdırma) əsasında idrak ehtiyacından söhbət gedir. Mahirənin bizə təqdim etdiyi mətn, ən azı, zaman baxımından qarışıqdır. Ancaq onu söküb, yenidən yığmaq olar. Şeirləri yazıldığı zamanın və inikas etdiyi hadisələrin ardıcılığı ilə düzsək, bütövlükdə topluda – dastanda Azərbaycan xalqının taleyüklü tarixinin iki zaman kəsiyinə bölünən bütöv bir dövrünün işarələndiyini, hadisələrin, təsvir və təhlillərin zaman ardıcılığını dəqiq təsəvvür etmək mümkündür. Bu dövr müstəqillik ərafəsi və illərindən, 20 faiz torpaqlarımızı itirdiyimiz vaxtdan başlayır, II Qarabağ müharibəsində əldə etdiyimiz zəfər tarixi ilə bitir. Buna görə, vahid bir zamanın poetik ifadəsi kimi dərk olunur. Ancaq

əsrin ayrı-ayrı parçalarında müəllif ovqatı başqadır, dərindən baş alıb getdiyi parçalar da var, sevinc yaşlarının misraların ruhuna hopduğu parçalar da. Bütün hallarda, bu parçalarda dərin bir tarixilik duyğusu var və bu tarixilikdən kənardə şeirlərin yazılmasına səbəb olan şair ovqatını başa düşmək mümkün deyil.

Topluda məğlubiyyət acısı ilə yaşadığımız bir qərinəlik zamanın şeirləri ilə II Qarabağ savaşında əldə etdiyimiz qələbənin təəssüratlarını ifadə edən şeirləri fərqli mərhələlərin poetik məhsulları kimi ayırmaq lazımdır. Ancaq topluda torpaq itkilərinin yaratdığı dərindən ovqatla torpaqlarımızın geri qayıdacağına əsaslı ümid yaradan, bir gözü ilə ağlayan, bir gözü ilə gülən şair əhval-ruhiyyəsinin poetik tərcümanı olan şeirlər də var ki, bunlar birinci zaman kəsiyində yer alan şeirləri iki yarım-mərhələyə ayıraraq dərk etmək zərurəti yaradır.

İkinci yarım-mərhələ – 1916-cı ilin Aprel döyüşlərindən başlayıb, 44 günlük müharibə gününə qədər davam edən zamanı əhatə edir. Dastan poetikası nöqtəyi-nəzərindən qiymətləndirsək, birinci mərhələni birinci, 44 günlük müharibə günlərindən bəhs edən mərhələni ikinci boy adlandırmaq olar. Və hətta, fikrimizcə, sanki “Dədə Qorqud” dastanının boylarında rast gəldiyimiz igidlik göstərmiş qəhrəmanın şəhinə söz qoşub, saz çalan, qəhrəmana ad verən Dədə Qorqud ruhunu xatırladan, cahanşumul Qələbəni Dədəm Qorqud saydığı vəsf edən parçalara da rast gəlirik. Və nəhayət, dastanın, yaxud konkret bir boyun sonunu işarələyən ozanın “tapşırması” kimi oxunan “Tapşırım”, “Tapşırar” şeirləri. Daha sonra isə, sözün yüzə-yüz mənasında, ozan türküləri kimi toplunun sonuna salınmış Vətəni tərənnüm, vəsf edən silsilə bayatılar. Dastanın ideya-estetik məziyyətlərini bütöv və təfərrüatı ilə təsəvvür etmək üçün biz hadisələrin gedişini birinci boydan izləməyə çalışsaq. Vurğulayaq ki, hadisələrin xronoloji ardıcılıqla izlənməsi bizə mahiyyəti daha tez çatdırır, sənətkar mövqeyini daha dürüst təsəvvür etməyə imkan verir.

Birinci boy “Azərbaycan” şeiri ilə başlanır, fikrimizcə, 2019-cu ilin dekabrında qələmə alınmış “Aparsın” şeiri ilə bitir. “Azərbaycan” şeirini mərhələnin başlanğıcını işarələyən parça kimi də qəbul etmək olar, ancaq, fikrimizcə, onun topluda daşdığı missiya daha genişdir və müəllif onu bütövlükdə başlamaq istədiyi bu dastanın poetik uvertürası kimi düşünmüşdür.

Bu poetik uvertürə bizdə sənətkarın bir “Azərbaycannamə” başladığı haqda düşüncə – hiss formalaşdırır və səhifələr çevrildikcə, biz öz qənaətimizdə yarılmadığımızı görürük. Bu uvertüranın ardınca “Vətən” silsiləsindən onlarla poetik parça gəlir ki, bütün bunlar bizi Mahirənin “Azərbaycannamə”sini əsrin əvvəllərində M.Hadi, A.Səhəhət kimi sənətkarların yaratdıqları “Vətənnamə”lərin davamı kimi dərk etməyə istiqamətləndirir. “Vətəndir”, “Ay Vətən”, “Vətən”, “Vətən”, “Vətən, ay Vətən” şeirləri şairənin “Azərbaycannamə” yaratmaq məqsədində ısrarlı olduğunu, vətəndaşlıq məramını gerçəkləşdirmək istəyinin ciddiliyini, konseptual estetik konsepsiyasını ortaya qoyur. Sonra “şəhidlik” mövzusunda silsilə şeirlər gəlir, daha sonra Xocalı faciəsinin ağırlarından doğulmuş şeirlər və s. Bütün bu məsələlər “Vətən” mövzusunda kənardə deyil və həmin mövzuların hər birinə Azərbaycan şeirində dönə-dönə müraciət olunmuşdur. Bütün bunları yaxşı bilən şairənin qısa bir zaman içərisində bu mövzulara sıx-sıx müraciətinin səbəblərini necə başa düşmək olar?

Ali Baş Komandanımızın Şuşada hərbiçilər qarşısında çıxış edərkən Qələbəyə aparan səbəblər sırasında xüsusi vurğuladığı fikri bir də xatırlayaq: "Tərbiyə işlərinə çox böyük fikir verərək gəncləri vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə etdik. İmkan vermədik ki, işğalla bağlı tarix unudulsun". Bu sözlərdən sonra torpaqlarının iyirmi faizini itirmiş xalqın sənətkar oğlunun (qızının) üzərinə düşən tarixi missiyanı təsəvvür etmək, yəqin ki, heç bir çətinlik doğurmaz. Mahirə şeirinin də belə bir missiyadan çıxışını xüsusi vurğulamağa heç ehtiyac da yoxdur. Şeirlərin adları da, ovqatı da ilk misradan son misraya qədər bu missiyadan çıxışı ortaya qoyur, hətta bu missiyanın yerinə yetirilməsində, S.Vurğunun dediklərini iqtibas etsək, səf-səf düzülən şeirlər ordusunda Mahirənin yeri ön cərgəyə çıxır. Lakin, bu bir həqiqətdir ki, "Vətənamə" - "Azərbaycannamə" yaradılışında da, "20 Yanvar qatari"na qoşulan şeirlərində də, itirilmiş torpaqlarımızla bağlı elegiyaların yazılışında da Mahirə şeiri estafeti sələflərindən alır, onların getdiyi yolun davamçısına çevrilir. Deyirlər ki, həqiqi sənətkar yaradıcılığa sələflərinin nöqtə qoyduğu yerdən başlayır. İstər-istəməz ortaya sual çıxır: ictimai-siyasi şəraitin təlqinləri, Vətənin taleyüklü məsələləri ilə bağlı sənətkarlarımızın döndənə-dönə üstünə qayıtdıqları mövzulara yenidən qayıdanda Mahirə "həqiqi sənətkar" mövqeyi nümayiş etdirə bilirmi? Sənətdə ifadəsini tapmaq mənasında deyilməmiş "söz" qalmadığı vurğulanan məsələdir. Deməli, söhbət deyilmiş sözə yaradıcı münasibətdən gedir. Xüsusi şəkildə vurğulayaq ki, bu yaradıcı münasibət Mahirə şeirində fərdi üslubun dominantına çevrilə bilər.

"Söz"ümüz söz olaraq qalmasın deyə, bəzi şeirləri irs-varislik əlaqəsi kontekstində dəyərləndirməyə ehtiyac yaranır. "Azərbaycan" şeirini götürək. Başlanğıc bənddəki:

*Azərbaycan-
Qayalarından uca,
Yaşımdan da cavan,
dünyadan qoca...*

misraları, oxucu düşüncəsində M.Arazın "Azərbaycan - dünyam mənim" şeirini aktivləşdirir. Mahirənin "Azərbaycan" - "qaya" qarşılaşdırması, "qayaların uca"lığına verilən məcazi-metəforik anlam M.Araz şeirindəki müqayisəli məqamla, ilk misralarda ifadə olunan metəforik məzmunla ("Azərbaycan - qayalarda bitən bir çiçək" və s.) yaxın müstəvidə üz-üzə gəlir, ancaq M.Araz "Söz"ünün təkrarına - təqlidinə çevrilir. Mahirə şeirinə hərərət, tərəvət verən, onda hissə, duyğuya və düşüncəyə təsir imkanları təmin edən cəhət odur ki, ilk misralardan revanş götürən sonrakı bütün misralar poetik mənalandırmada novatorluğun təmsilçisi kimi çıxış edir, tam bir özünəməxsusluğun məhsuludur:

*Azərbaycan -
Kürüm qədər lal, dəli.
Ahıllar qədər susqun,
Cahıllar qədər hikkəli.*

Buradakı metəforik təsvir o qədər mental xarakter daşıyır ki, Azərbaycan adı ilə təmsil olunan xalqın xarakterinə o qədər dərin nüfuzdan xəbər verir ki, bu torpağı, bu xalqı yaxşı tanımayanlar üçün açılmamış qala bilər, ancaq misralar milli oxucunun iliklərinə qədər işləyir. "Kürüm qədər lal, dəlilik", "cahillər qə-

dər hikkəlilik" milli xarakterdə dominantlıq yaradan xüsusiyyətlər kimi orijinal mənalandırmanı təmin edir və bütün bəndlərdə bu cür orijinal mənalandırmalar bir-birini əvəz edir, nəticədə, poetik mükəmməlliyyənin və orijinallığın təminatına çevrilir. Şeirdəki misraların metaforik yükünün zənginliyi nəticə kimi şeirin başdan-başa "polifunksional" (Q.Bayramov) məzmun daşmasına, ən qədim tarixdən üzü bəri yol gələn Vətənimizin obrazını bütöv təqdimə imkan yaradır. Tam fərqli bir ifadə tərzində yazılması da şeirin novatorluğunu şərtləndirən cəhətlər sırasında yer alır. Topluda yeganə şeirdir ki, hecda yox, sərbəst vəzndə yazılmışdır. Hiss olunur ki, şeirin fərqli vəzndə doğuluşu qabaqcadan planlaşdırılmış məqsədin deyil, Vətənin vəsfi ilə bağlı Mahirənin poetik təfəkküründə yer alan fikirlərin təlqinlərinin nəticəsidir.

Şeir yazmaq klassika qarşısında imtahan verməkdir. Əslində, zaman-zaman belə olub. Ancaq şeirin kütləviləşdiyi indiki zamanda bu, şeirə dəyər verməyin, elə bilir ki, ən etibarlı etalonu funksiyasını yerinə yetirir. Bu nöqteyi-nəzərdən Vətən mövzusunda şeir yazan çağdaş şairin klassik poeziya imtahanından çıxması onun qələm məhsullarının yaşarlığının şərtinə çevrilir. A.Səhhətin "Könlümün sevgili məhbubu mənim" misrası ilə başlayan çox məşhur "Vətən" şeirini xatırladır. A.Səhhət şeiri ilə Mahirə şeirinin yazılma tarixini yüz ildən artıq zaman ayırır. Ancaq bir iş var ki, A.Səhhət zamanında da, Mahirə Nağıqızının zamanında da Vətən özünü təsdiq üçün çabalayırdı. A.Səhhətin zamanında milli varlığın formalaşması, milli özünüdərk problemləri önə çıxmış, milləti təşkilatlandırmaq uğrunda mübarizədə ədəbiyyat hətta öz missiyasını formalaşdırmaq zərurəti qarşısında qalmış, şairin Vətənə aid şeirləri də bu missiyanı gerçəkləşdirmək məramından doğulmuşdur. Taleyüklü problemlərin yenidən aktuallaşması, əldə olunmuş müstəqilliyimizin "əbədiyyəti və dönməzliyi" (H.Əliyev) uğrunda mübarizə zərurəti, müstəqilliyimizə qorxu yaradan mənfur düşmən faktoru, itirilmiş torpaqlarımızla bağlı gələcək qarşısında cavabdehlik hissimiz, məsuliyyətimiz sənəti A.Səhhət zamanının missiyasından çıxışa qaytarır, itirilmiş torpaq ağırlarımızın sənət dili ilə ifadəsini sənətkarın Vətən qarşısında cavabdehlik hissəsinə çevirir, yaddaşımızı özləməyə qoymurdu. Bu mənada XX əsrin əvvəlləri ilə XXI əsrin əvvəlləri arasındakı məsafə qısalır, sənət ideoloji təbliğ funksiyasını öz üzərindən atıb Vətənin və millətin problemlərini prioritet məsələyə çevirirdi. Bədi "sözün"ün qohumluğu da bu missiya yaxınlığından doğurdu. Odur ki, istər birbaşa, istərsə də assosiativ müqayisələrin aparılması (irsvarislik əlaqəsinin araşdırılması) ənənəyə novator münasibətlə bərabər, ənənənin çağdaş şeirdəki davamının əlamətdar cəhətlərini də meydana çıxarmağı (başqa sözlə, fərqli zamanlardakı "Söz"ün bir-birini tamamlamasını) vəzifə olaraq tənqidin qarşısına qoyur. A.Səhhət şeiri ilə Mahirə şeiri arasında ifadə tərzindən baxımdan əsaslı fərq olsa da, ilk növbədə, onları Vətəni "sevgili, yar" rolunda görmələri, bütün bədi mənalandırmaları bu kontekstdə davam etdirmələri birləşdirir. A.Səhhətin ilk dəfə Vətəni "sevgili" funksiyasındakı dərk zamanının bütün sınaqlarından çıxaraq, yeni əsrin ilk onilliklərində də sənətkarın estetik məramı üçün davamlılığını qoruyub saxlayır. A.Səhhətin bir əsr qabaq etdiyi "elani-eşq" Mahirənin "Vətən, ay Vətən" şeirində aşağıdakı şəkllə düşür:

*Mahirə, dərd onun yoldaşı olmaz,
Kimin ki qəlbində yar havası var.*

"Yar havası"nın estetik açılışının təfəssilatına şairənin "Vətən" adlı başqa bir şeirində rast gəlirik. "Yar havası"nın dərdi dəf etmək imkanı, məhz bu "hava"nın şairə "qala tikmək" gücü verməsi isə (Sevginnən qala tikməyim, Ən böyük ərkimdi, Vətən) sənətkarın şeirini çağdaş zamanın atmosferinə bağlayır və tarixiliyin ifadəsini təmin edir. Söhbət nədən gedir?

Qısa bir zaman kəsiyində Vətənə həsr edilən silsilə şeirlər yazmaq, bütün hallarda, şairin özünütəkrarı qorxusu yaradır. Lakin Mahirənin şeirlərində bu halla rastlaşmırıq. Poetik istedadın Vətəni hər dəfə fərqli bucaq altından tərənnüm obyektinə çevirmək imkanı bir yana, təkrarsızlığın əsas səbəblərindən biri hər bir şeirin konkret tarixi situasiyaya vətəndaş şair reaksiyası kimi qələmə alınmasıdır. Şeirlərin yazılma tarixi 2016-cı ilin avqustu - 2018-ci ilin oktyabrı aralığındadır. Tarixlər onların hansı tarixi şəraitdə yazıldığını işarələyir.

Şübhəsiz ki, bütün digər vətəndaş şairlərimiz kimi, Mahirə də gələcəyə inamla baxıb. Mübarizəmizin "bu gün də, yarın da" davam edəcəyinə inanıb. Hardasa oxumuşdum ki, (deyəsən, Əlabbasın "Qaraqovaq çölləri" romanında) torpaq itkisi məğlubiyyət deyil, məğlubiyyət xalqın bu itki ilə barışdığı zamandan başlayır. Azərbaycan xalqı heç vaxt bu itki ilə barışmayıb. Dövlət siyasətimiz də elə qurulmuşdu ki, Ali Baş Komandanın dəqiq ifadə etdiyi kimi, "imkan vermədik ki, işğalla bağlı olan tarix unudulsun". Bunun isə məntiqi o idi ki, bəli, biz torpaq itkisinə məruz qalmışdıq, ancaq işğalla barışmamışdıq, deməli, məğlubiyyətdən söhbət gedə bilməzdi. Xalqımızın və dövlətimizin barışmazlıq siyasətində eyni bir hədəfə vurması son nəticədə bizi Qələbəyə qovuşduran amil oldu.

Barışmazlıq siyasətinin ictimai-siyasi həyatımızda təzahür edən çox amilləri var. Və düşünmək olar ki, bütün amillərin hamısı Vətən sevgisindən keçib həyata vəsiqə alır və real gücə çevrilir. Bu mənada düşünürük ki, Mahirə şeiri keçən hər gündə milli yaddaşı oyandırır, bu yaddaşda Vətənin obrazını bütövləşdirir, itirilmiş torpaqlarımız hesabına bu bütövlüyə milli düşüncədə hər hansı bir xələl gəlməsinə imkan vermir, "Vətəndir" şeiri də belə yaranır:

***Bu vətən deyilən torpaq deyil ki,
Ananın dizinin yanı - vətəndir.
Başını qoymağa bir sinə varsa,
Ruhuna beşikse, tanı, vətəndir.***

"Ay Vətən!", "Qayıtmayam", "Vətən", "Vətən", "Qara torpaq", "Vətən, ay Vətən" şeirlərinin yaranması "ruhumuza beşik Vətən" torpaqları uğrunda 2016-cı ilin ilk günlərindən, tariximizə "Aprel döyüşləri" kimi düşən vaxtdan başlayır, "Günnüt zəfəri"nə qədər davam edir. Birinci Qarabağ müharibəsindən sonra, "Aprel döyüşləri" və "Günnüt zəfəri" ilə torpaqlarımızın geri qayıdacağına xalqımızın öləzimdə olan inamı (bu cəhəti Ali Baş Komandan çıxışlarının birində xüsusi vurğulamışdı) özünə qayıdır. Mahirənin yuxarıda adını çəkdiyimiz şeirləri bu inamla yazılıb, bu inamın milli düşüncədə günü-gündən möhkəmlənməsinə hesablanıb. Zərrə qədər də olsa şübhə etmirik ki:

***Bitər sərhədlərin bu yer üzündə,
Qəlbimdə sərhədin nədən bitmədi?***

misraları ilə başlayan, Vətən anlayışına elə bu ilk misralarla çox dərin poetik açılış verən "Vətən" şeirindəki raport və səfərbərlik ruhu, canlanan vətəndaşlıq

ruhu, sonsuz Vətən sevgisi, bu sevginin millətimizi ayağa qaldıracaq gücü şeirin yazılmasından (şeir 5 iyun 2018-ci ildə yazılıb) bir neçə gün qabaq ordumuzun Günnüt zəfəri ilə birbaşa bağlıdır.

Kitabdakı şeirlərin bir qismi şəhidlik mövzusunda, sonra Xocalı faciəsi poetik idrakdan keçir, hər ikisi həm bir-birini, həm də Vətən mövzusu tamamlayır.

Qanlı Yanvar hadisələrindən başlayaraq, Azərbaycan ədəbiyyatında şəhidlik mövzusu yeni bir mərhələyə daxil olur. Azərbaycan xalqının milli özünüdərk şüurunu, milli müstəqillik uğrunda mübarizə hərəkatını simvollaşdırır. 20 Yanvarda Vətənin müstəqilliyi uğrunda canından keçənlərin obrazı estetik düşüncədə hərtərəfli bədii ifadəsini tapır. B.Vahabzadə "Şəhidlər" poeməsindəki eyni adlı parçada şəhidliyin himnini, marşını yaradır. Şair bütün poetik istedadı və vətəndaş xarakteri ilə şəhidlərimizin əkdii "azadlıq toxumu"nun bir gün boy verəcəyinə, düşməndən amansız intiqam alacağına inamını ifadə edir. Sənətkarlarımız estafeti bir-birlərinə ötürürlər. "Torpaq, əgər uğrunda ölən varsa, Vətəndir" deyimi estetik düşüncədən milli ictimai düşüncəyə keçir, millətin yaddaşı daim təzələnilir. 20 Yanvar şəhidlərinin əkdii "azadlıq toxumu"nun münbit şərəitə düşməsi, göyərək bar verməsi, "azadlıq ağacı"na çevrilməsi üçün şərait yaranır. Bir qərinə sonra, itirilmiş torpaqlarımız uğrunda yeni mübarizə dövründə, II Qarabağ müharibəsinin ərəfəsində, düşməne sərt üzümüzü göstərdiyimiz ilk vaxtlarda sənətkarlarımız artıq şəhidlərimizin əkdii "azadlıq ağacı"ndan söhbət açırlar:

***Özü qocalmaz ki, əsri qocaldar,
Gələcək, gedəcək nəslə qocaldar.
Qəlblərdə vətənə heykəl ucaldar,
Azadlıq ağacı əkər şəhidlər.***

Sonuncu misranın Bəxtiyarın "Azadlıq toxumu əkdi şəhidlər" misrasının Mahirə şeirinə sızan mexaniki transformasiyası hesab etmək mahiyyətə varmamış demək olardı. "Toxum"un "ağac"a çevrilməsi aradan keçən bir qərinəlik zamanda milli şüurda vətəndaşlıq hissənin göyərək, böyüyüb boy atmasının, şəhidliyin Azərbaycan əsgəri üçün ölməzlik, əbədiyaşarlıq statusu qazanmasının poetik ifadəsidir. İndi şəhidlərə həsr olunmuş şeirlər "şəhid nəğməsi" kimi dərk olunur, şəhidliyin simvollaşdırdığı böyük əməllərdən söhbət açılır. Mahirə şeiri şəhidliyin elə mənə potensiallarından söhbət açır ki, bu mövzuda yazılmış çoxsaylı poetik örnəklərə rəğmən, həmin mənə potensialları bizi içimizdən böyüdür, bizə şəhid olmağın müqəddəsliyi hissini yaşadır.

Mahirənin dastanında - "Azərbaycannamə"sində xalqımızın tarixin amansız faciəsi ilə üz-üzə qaldığı daha bir hadisə haqqında danışılır. Bu, Xocalıda baş verənləri şairənin poetik düşüncədən keçirib milli yaddaşa ötürməsinə, milli yaddaşımızı bir daha oyatmaq, oyaq saxlamaq istəyinə hesablanır. Mahirənin "Xocalı" türkülərindən biri hadisənin salnaməsini verir, olub-keçənləri bədii sözün yaddaşına ötürür. Hadisələr o qədər real və canlı təsvir olunur ki, biz qanlı düzlərə səpələnmiş Xocalı şəhidlərinin başı üstündə dayanıb öz hüznü yaşantılarının türküsünü dilə gətirən ozanı vizual olaraq görürük. Sanki ozan bizə min illər bundan qabaq baş vermiş qanlı olaylardan bəhs edir:

***O gecə Xocalıda
Daş, divar güllələndi,
Adamlar güllələndi,
Ağaclar güllələndi.***

“O gecə” ifadəsi bizi ozanların dilindən oxuduğumuz, aşıqların söylədiyi tarixin hansısa bir layındakı hadisələrin baş verdiyi zamana aparır. Biz baş verənləri günümüzün gerçəkləri, xalqımızın başına gətirilmiş analoqu olmayan dəhşətlər kimi qavramağa çətinlik çəksək də, baş verənləri özümüzdən uzaqlaşdırmağa çalışsaq, qulaqlarımızın eşitdiklərini yuxuda gördüyümüz, realıqdan, bizdən uzaq olan hadisələr kimi qavramaq istəsək də, ozanın qopuzunun hüznü ahəngində söylədikləri bizi nağıl dünyasından ayrılmağa, günün dəhşətlərini dərk etməyə səsləyir. Ozanın Dədəm Qorqudun “Xanım, hey” çağırışlarını xatırladan fəryadı dünənin olaylarını yox, bu günün faciəsini dilə gətirir.

Xocalı faciəsi haqqında çox yazılıb. Çünki Xocalıda baş verənlər öz müdhişliyi ilə Azərbaycan xalqının sinəsində çox dərin yaralar açılıb. Bu dərin yaraların faciədən ötən hər gündə, hər ayda, ildə yeni-yeni istedadların qələmində təkrarsız səhnələrinin yaradılması qaçılmazdır, mütləqdir, bədii qanunauyğunluqdur. Mahirənin Xocalıya həsr etdiyi şeirlər bu mülahizənin həyatiliyini sübut edən bədii nümunələr sırasında yer alır, Xocalı faciəsinin böyük “Söz”ə gətirilməsinin təkrarsızlığının, ilk növbədə, mövzunun özündən qaynaqlandığını önə çıxarır. Xocalıda baş verənlər müqabilində sənətkarın yaşadığı hisslərin, beynindən keçənlərin hüdudsuz bir həddə çatmaması, estetik fikrin hadisənin ağlagəlməz detallarını oxucuya çatdırmaması mümkünsüzdür. Və, əlbəttə, bütün bu yaşantılar fitri istedadın nəhayətsizliyi ilə harmoniyada meydana çıxırsa. Mahirənin haqqında bəhs açdığımız “Xocalı” şeirindəki “qanla qarın suvarılması”, nəticədə qarın torpağa, qar üstünə axan çoxluğundan, onun istiliyindən havanın ayazının, şaxtasının öləməsi haqqındakı təsvirlər erməni vandalizminin, erməninin faşist təbiətinin təkrarsız məcazlaşmış ifadəsidir, estetik baxımdan isə, füzuliyənə mübaliğənin ən mükəmməl nümunəsidir. Faciənin miqyassızlığı, ağırlığı, müdhişliyi haqqında ən ağır sözlər tapıb demək olar, lakin heç bir prozaik söz:

***Qanla qar suvardılar,
Qandan ayaz öləydi -***

misralarının yaratdığı dəhşətli mənzərəsini verə bilməz. Yaxud:

***Qan donmağa qoymadı
Uşaq ayaqlarını -***

deyiminin təsiri, birçə bu iki misranın təsiri Xocalıda baş verənlərin bütün dəhşətini duymağa, erməninin antiinsani, antibəşəri xislətini ifşaya büsbütün bəs edərdi. Hələ şairənin fəryadları “Tanrını diksindirən” Ana obrazını poetik fikrin arsenalına ustalıqla daxil etməsi, “Xocalıda olanlar”ın amansız tamaşa kimi dünyaya təqdimindəki hüdudsuz ironiya və bu kimi çoxsaylı bədii detallar xalqımızın “qaysaqlanmaz süngülənən yarası” haqqında yeni-yeni bənzərsiz əsərlərin yazılacağına şübhə yeri qoymur. Bu inamı Mahirənin “Xocalı” ünvanlı ikinci şeiri bir qədər də gücləndirir. Bədii mənalandırmanın bir bəndə sığışdırılan ümumiləşdirmə gücünə, hadisənin fəlsəfi mahiyyətinin misralara çevrilən məzmununa diqqət edək:

*Bir millətin haqq-divana sorğusu,
Anaların heykəlləmiş qorxusu,
Ahılların dəhşət dolu yuxusu,
Cahılların yaddaşdı Xocalı.*

20 Yanvar faciələri haqqında düşünəndə də, Xocalıda baş verənləri yaddaşının süzgəcindən keçirəndə də, itirilmiş torpaqlarımızın, doğma yurd yerlərindən qaçqın-köçgün düşmüş soydaşlarımızın sonsuz ağrılarını canının ağrısı kimi yaşayanda da, bu çoxsaylı "can ağrıları" böyük "Söz"ə çevriləndə də bir hiss, bir fikir şairənin varlığını elektrik qurğusu kimi dair titrədir; intiqam hissi, düşüncəsi bütün varlığına hakim kəsilir. Bu hiss, bu düşüncə Mahirə Şeirinə ana fəryadının əks-sədası kimi daxil olur. Onun varlığına mübariz bir ruh hakim kəsilir. "Xocalı"dan, "20 Yanvar qatarı"dan intiqam hissənə atılan körpü-keçidlər sənətin məramı, baş məqsədi kimi önə çıxır. Şairənin ana səsi, ana çağırışları qulağımızda aramsız səslənir, qolunda təpər olanları Vətən naminə intiqama, döyüşə çağırır:

*Nə oğuldur inqitamım almasa,
Son - söyləyir göz yaşına, son - yasa.
Haqqın özü qalxar bir gün qisasa,
Xalqıma yol yoldaşdı Xocalı.*

Mahirənin Vətən oğullarını intiqam hissənə kökləməsi, intiqama çağırışları ancaq varlığını saran ağrılardan irəli gələn hissi-emosional əhval-ruhiyyədən irəli gəlir. O, baş verən hadisələri real tarixi şəraitlə sıx əlaqədə dərk edir. Torpaq itkilərimizin, soydaşlarımızın minillik dədə-baba torpaqlarından didərgin düşməsinin, nəhayət, Birinci Qarabağ savaşında itirdiklərimizin o zaman hakimiyyətdə olanların səriştəsizliklərindən, xalqla hakimiyyət arasında uçurumun get-gedə dərinləşməsindən, kreslo davalarından qaynaqlandığını çox yaxşı bilir. Siyasi-ictimai mühiti daim analiz edir, 1993-cü ildə xalqın ayıq düşüncəyə söykənən seçim etdiyini - Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişini xalqımızın və dövlətçiliyimizin tarixində çox ciddi mərhələnin başlanğıcı, dönüş mərhələsi kimi dərk edir. Mahirənin rəşadətli düşüncəsi mərhələ dönüşünü torpaqlarımızın geri qaytarılmasına bəslənən ümid kimi başa düşür. Başa düşdüklerini poetik sözə çevirir, beləliklə, "Heydər baba dastanı" yaranır. Bu "dastan"da Heydər Əliyevin qayıdışından əvvəlki vaxtı - siyasi hərəc-mərclik dövrünü şairə belə səciyyələndirir:

*Tale küskün, düşmən zalım, ümid yox,
Ər gərəkdə: ürək isti, baş soyuq.*

Mahirəyə görə, "isti ürəkli, soyuq başlı ər" in qayıdışı ilə birlikdə xalqın yaşamağa da, torpaqlarımızın əsirlikdən qurtaracağına gümanı da, inamı da qayıdır. Şairə özünün dastan qəhrəmanını məhz bu güman və inam işığında vəsf edir. Onun "vəsf"ində həqiqi bir dastan ruhu var. Ozan, el aşığı xalqının saysız-hesabsız igidliklər göstərmiş qəhrəman oğlunu qopuzunun, sazının simlərində necə öyər, necə vəsf edərsə, elə vəsf edir. Bu "vəsf"də el aşığının meydanda gərdiş edə-edə mizrabı sazın simlərinə necə inam və ürəklə, coşqu ilə toxundurduğunu gözlərimizlə görür kimi bir hal yaşayırıq:

*Haqq işini görmək üçün qayıtdın,
Haqqqa güman vermək üçün qayıtdın,*

***Xalqa inam vermək üçün qayıtdın,
Bu tarixdir, bir nəfəsdən oxunur.***

***Sən qayıtdın perik düşən gümanı,
Sən gətirdin içimizə inamı.***

Şairənin analitik bədii düşüncəsi inkişaf edən, bir-birini əvəz edən hadisələr arasındakı zəncirvari əlaqəni, birinin o birindən doğulmasını, Heydər Əliyevin dövlətimizi parçalanmaqdan, dövlətçiliyimizi zəifləməkdən qoruması, onun uzaqgörən siyasətinin bir dövlət kimi Azərbaycanın get-gedə möhkəmlənməsi ilə nəticələnməsi, türk-müsəlman dünyası ilə qurduğu əlaqələrin intensivliyi və səmərəliliyi, soy birliyi və din birliyindən qaynaqlanan əlaqələri pik həddinə çatdırması, "Əsrin müqaviləsi" ilə, müəyyən mənada, dünyanı öz dövlətinin təsiri altında saxlamasını erməni faşizminə qarşı aparılacaq mübarizənin, qələbəmizi təmin edəcək mübarizənin təməl prinsipləri kimi dərk edir; bu təməl prinsiplərin çağdaş zamanda dövlətçilik siyasətimizin əsasında dayanmasını, cənab İlham Əliyevin siyasi estafeti uğurla davam etdirməsinə ümidlərini dilə gətirir. "Aprel döyüşləri"ndən, "Günnüt zəfəri"ndən sonra ümidin inama çevrilməsi onda Azərbaycan xalqının bundan sonrakı yolunun Qələbədən keçəcəyini milli ictimai düşüncəyə qətiyyətlə ötürməsinə psixoloji əsas yaradır. Mahirə on yeddinci ilin gərgin siyasi ab-havasında o qələbə gününün uzaqda olmadığına dair öz sənətkar bəyanatını verir:

***Qarabağda havalanar dost ünü,
İlham bizə gətirəcək o günü.
Görəcəyik xalq qurubdu döyünü,
Heydər baba – deyib dastan oxunur.***

Qələbəyə gedən yolun ilk ciğirlərini açan on altı-on səkkizinci illərdə Mahirə şeirinə tam bir səfərbərlik ruhu hakim kəsilir. Sənətkar istedadının təlqinləri ilə geriyyə döyüşün olmadığını, başladığımız işin sona çatdırılması zərurətini başa düşür və buna görə də millət övladlarını psixoloji cəhətdən mübarizəyə, dönməzliyə, təsəvvür edilməsi belə, çətin olan qəhrəmanlıqlara hazırlayır. "Aprel döyüşləri" - ordumuzun və xalqımızın göstərdiyi böyük rəşadət, Ali Baş Komandanın vulkan kimi püskürən sərkərdəlik istedadı Mahirəyə Qələbəyə aparıcı "yol xəritəsi"ni cizməyə əsas verir. Sonradan baş verənləri - Qələbəmizi təmin edən döyüşləri, başqa sözlə, "Dəmir yumruq" əməliyyatlarını təsəvvürümüzə gətirsək, şairənin təqdim etdiyi "yol xəritəsi"yə də diqqət yetirsək, şair xəyalı ilə təsəvvür edilənlərin dəqiqliyi heyrət doğurur:

***Azərbaycan əsgəri, yolun Şuşaya gedər,
O yürüşün naminə son döyüşə hazır ol!
İntizarda Laçıdır, Zəngilandır, Kəlbəcər,
Pir görüşün naminə, son döyüşə hazır ol!***

Mahirə "son döyüşə" gedən yolun mənəvi-psixoloji əsaslarını çox yaxşı bilir. Onun üçün "son döyüşə" gedən yol analarımızın mətinliyindən, hüdudsuz mübarizə əzmindən keçir. Onun üçün "son döyüşə" gedən yol ordumuz ilə Ali Baş Komandanımız, Ali Baş Komandanımızla millətimiz arasındakı sarsılmaz birlikdən, birinin o birinə sonsuz sevgisindən keçir; bir millətin böyüyünün də,

kiçiyinin də, kişisinin də, qadınının da, əsgərinin də, Ali Baş Komandanın da bir amala köklənməsindən keçir. Mahirəyə, sadəcə, bu həqiqəti görmək, poetik sözün qüdrəti ilə bəyan etmək qalır:

***Artıq bizim səbrimiz doldu, komandan – dedin,
Baş komandan vur! – dedi. Oldu, komandan! – dedin.
Siz göstərən yönüm–yön, yoldu, komandan! – dedin,
Dirənişin naminə, son döyüşə hazır ol!***

27 sentyabr 2020-ci il... Döyüş başlanan gün! Ali Baş Komandanın əmr verdiyi gün və M.Nağıqızının həmin gün yazılan "Get" şeiri...

***Payız gəldi, ağacların bar vaxtıdır,
Dəymiş vüsal meyvəsini dərməyə get.
Sualların cavabın al, vaxtıdır,
Sinəsi cat torpaqları görməyə get...***

"Get" rədifini ilə poetikləşdirilən məqamları şairənin vətəndaş mövqeyinin ifadəsi kimi də təfsir etmək olar, ancaq burda nöqtə qoymaq olmaz. Çünki başdan-ayağa döyüş ruhuna köklənmiş misralar, bəndlər sanki Ali Baş Komandanın həmin gün "cavab atəşinin açılması" ilə bağlı gəldiyi qərarın və verdiyi əmrin mənəvi –psixoloji əsaslarını ortaya qoyur. "Əmr", əlbəttə, beynin, məntiqi düşüncənin, siyasətin, dövlətçilik təcrübəsinin nəticəsidir, hər bə qanunlarından çıxışın göstəricisidir. Ancaq bu "Əmr" həm də Ali Baş Komandanın ürəyinin səsidir. Uzun illər ürəyində yığılıb qalmış doğma torpaq nisgəlinin, ayrılığı vüsalla əvəz etmək ehtirasının vulkan kimi püskürməsidir.

***İllər keçdi, o gündən ki, yaralandım,
Yağı vurdu, param-parça paralandım –***

ağrısının doğurduğu intiqam hissindən doğulmuşdur. Aşağıdakı misralar məgər "Qarabağ Ermənistanıdır və nöqtə" deyən, dünya siyasətində nəşliliğin simvolu kimi yadda qalan erməni baş nazirinə Prezidentimizin "Qarabağ Azərbaycanıdır və nida işarəsi" cavabının əməli işə çevrilməsindən doğan poetik təəssüratlar deyilmi?

***Gücün sənənin – bu dünyada olan haqqım,
Göz dağımdır düşmənimdə qalan haqqım.
Yağı versin: o can haqqım, bu qan haqqım,
Haqq sənindir, öz haqqını almağa get.***

Poeziyanın ictimai həyatla bağlılığı onun pafosunun müəyyənləşməsində həlledici rol oynayır. Biz bunu milli poeziyamızın tarixində, xüsusən son əsrlərin poeziyasında dönə-dönə hiss etmişik. İtirilmiş torpaqlarımız uğrunda döyüşlərin – II Qarabağ müharibəsinin başlanması gündən etibarən Mahirənin şeirləri nıkbın pafosa köklənir. Ali Baş Komandanımızın, bütövlükdə millətimizin və əsgərimizin döyüş əzmi onun poeziyasının ovqatını müəyyənləşdirir. Bundan sonra onun bütün yaradıcılığı "Bilsin ana torpaq, eşitsin Vətən; Müsəlləh əsgərim mən də bu gündən" – deyən S.Vurğun şeirinin nəbzi ilə bir vurur. Sənətkarın qələmi süngüyə çevrilir, xüsusən ilk günlər, səfərbərlik ruhu onun şeirlərinin aparıcı motivinə çevrilir.

Mahirə Nağıqızı alimdir, dilçilik sahəsində konseptual tədqiqatları ilə seçilir. O, təhsil işçisidir, müəllim-pedaqoqdur. Başqa sözlə, onun fəaliyyəti çoxşaxəlidir.

Ancaq, fikrimizcə, o stixiyası etibarı ilə öncə şairdir, poetik təfəkkür onun düşünəcə sistemində aparıcıdır. Anadan ilhamlı doğulub. İstəsə də onun tələqlərindən kənara çıxıb bilməz. Buna görə də zaman "millətinin taleyüklü məsələlərinə hamilə olanda" Mahirənin poetik ilhamı açılacaq tufəng kimi həmişə ayaqda olur. Qırx dörd günlük müharibəmiz öz başlanğıcı, ortası və sonu ilə onun poetik ilhamını yeni bir qüvvətlə, yeni bir ovqatla hərəkətə gətirir. Az qala bir qərənəlik dövrdə içində yığılıb qalan ağırlıqlardan xilas olmaq imkanlarını görəndə onun şeirində sevincdən doğan hönkürtülərin fərqli bir hal yaratdığı müshahidə edirik:

***Mahirə sevincdən ağlar,
Sinəsində ümman çağlar.
Dinər saza həsrət dağlar,
Salam, Qarabağım, salam.***

"Çağlayan ümman"ın tələqləri ilə şairənin ruhu müharibəyə, daha doğrusu, Qələbəyə səfərbər olur.

Məlumdur ki, "davam edən müharibə ərzində 4 oktyabrda Cəbrayıl, 17 oktyabrda Füzuli, 20 oktyabrda Zəngilan, 25 oktyabrda Qubadlı və 8 noyabrda Şuşa şəhəri işğaldan azad edilmişdir" (Açıq ensiklopediya).

"Görünür" şeiri Cəbrayılın, "Azərbaycanım" şeiri Füzulinin, "Yaraşır" şeiri Zəngilanın, "Xoş görmüşük" şeiri Şuşanın alındığı gün yazılıb. "Salam olsun" şeiri Qələbə gününə, "Bayrağımız" şeiri isə Zəfər Gününə həsr edilib. Şeyrlər baş verən tarixi olayların tarixləşdirilməsi funksiyasını gerçəkləşdirir. Şairə "Salam olsun" şeirində məhz bu tarixdən, bu tarixi yarıdanlardan söz açır:

***Ey tarixi sətir-sətir yarıdanlar,
Nə şanlısız, şanınıza salam olsun!
Qalacaqdır bu tarixdə var olanlar,
Silinməz ad-şanınıza salam olsun!***

Şeirdə erməni rəzaləti, onun insanlıqdan kənar əməlləri ümumiləşdirilir, bu ümumiləşdirmə fəlsəfi vüsət alır, dünyaya ibrət dərəsi kimi mənalandırılır. "Qan içməkdən doymayanlar"ın gec-tez "qanda batacaqları"na dair qəti bir hökm verilir. Bu hökm haqqın səsidir, haqqı olanın nahaq üzərində qələbəsinə birmənalı inamın ifadəsidir. Bu səs dünyanı haqqa çağırış harayıdır. Dünyanı haqqın tərəfində olmağa, onu müdafiə etməyə çağırışdır. Bu, dünyanı ədalətsiz mövqeyinə görə ittiham aktıdır.

Mahirənin Ali Baş Komandanımız İlham Əliyevlə qardaş ölkənin -Türkiyənin Prezidenti Rəcəb Teyyub Ərdoğanı nəzərdə tutaraq "həmişə var canınıza salam olsun" deyimində də, şəhidlərimizə üz tutaraq "haqqınız var çiyinizdə" deməsində də bir ana müdrikliyin ifadəsi var, sonsuz Vətən sevgisindən doğan minnətdarlıq duyğularının həzin bir tonla poetikləşdirilməsi var. Eyni zamanda, onun poeziyasında bu sevincli tariximizi yarıdanların haqqının heç zaman unudulmayacağına həqiqi sənət dili ilə əksi var. Şairənin səsinə və sözündə Dədəm Qorqud alqışının müdrilik tonu var. Bu ton bizi şəhidlərimizin geydikləri kəfəni müqəddəs tutmağa, heç vaxt əynimizdən çıxarmamağa, yaddaşsızlıqdan yaxa qurtarmağa, baş verənləri tarix boyu unutmamağa səsleyir. Onun "salam"larında sevinc ahəngi ilə bərabər, qeyri-adi səmimiyyətdən doğan bir

ülvilik var. Baş verən bütün bu şərəf tariximizi əbədiyaşar "Söz"ə çevirən sənətkara qarşı içimizdə isti duyğular yaranır, misradan-misraya keçən "Söz"ü onu bizə doğmalaşdırır. Bu, bədii sözün insanı içindən oyatmaq, onu təsirləndirmək, ona ruh vermək gücüdür. Bu, bizi oxuduqlarımızın təsiri altında qeyri-adi yaşantılar yaşayaraq onu dilə gətirmək istəyimizdir:

***Şəhidlərim, haqqınız var çiyinizdə,
Kəfən geydik, qalacaqdır əyninizdə.
Çıxmayacaq, yaşayacaq əyninizdə,
Tökülən al qanınıza salam olsun.***

Çağdaşımız olan sənətkarın poetik imkanlarının genişliyi Cəbrayılın, Füzulinin, Zəngilanın, Şuşanın alınması, Qələbə və Zəfər günləri münasibətilə yazdığı şeirlərdə xüsusi şəkildə diqqəti çəkir. Bizə elə gəlir ki, hər dəfə qələbə müjdəsi səslənəndə, bu şeirlər birdən-birə, qəbul olunan xəbərin təsiri altında bədahətən yaranmışdır. Zamanında uşaq ana bətnindən ayrılan kimi, bu şeirlər şairənin bətnindən sıyrılaraq diri doğulmuşdur. Hər şeirin poetikasını - ideya-məzmun xüsusiyyətlərini, estetikasını da bu "diri doğuluş" müəyyənləşdirmişdir. Yəqin ki, şairə özü də təsdiq edər ki, aşağıdakı misralar haçan içinə dolub, haçan şeirə çevrilib, heç özü də xəbər tutmayıb. Çünki həmin anda Mahirənin varlığı bütövlükdə Şuşanın alınmasından doğan miqyasız emosional yaşantının təsiri altında olub:

***Möhnətimiz sona yetdi,
Şuşa, xoş görmüşük səni.
Vüsəl gəldi, həsrət bitdi,
Yaşa, xoş görmüşük səni.***

Mahirənin II Qarabağ müharibəsinə həsr edilmiş şeirləri müxtəlif poetik notlar üstünə köklənir. Şairə cəbhə qəhrəmanlarına ürək sözlərini çatdırmaq, onların ruhunu oxşamaq, əzizləmək üçün müxtəlif bədii vasitələr axtarışında olur. Sənədən gələn sözlərini oxucusuna çatdırmaq üçün "salam olsun" deyimini onun şeirlərində uğurlu bədii vasitəyə çevrilir. "Salam", "salam olsun" deyimləri bir çox hallarda onun şeirlərinin sərlövhəsinə çevrilərək, eyni zamanda, rədif funksiyasında çıxış edərək, dönə-dönə təkrarlanır. Lakin hər dəfə də bu təkrar şeirə yeknəsəqlik yox, yüksək poetik vüsət gətirir. "Salam", "salam olsun" deyimləri vətəndaş şairənin itirilmiş torpaqlarımız uğrunda düşmənin başına od yağdıran qəhrəman əsgərlərimizlə ünsiyyətini istiləşdirir, münasibətlərə səmimiyyət qatır, dəruni duyğularını sözə çevirmək, arzularını dilə gətirmək imkanı yaradır:

***Dönüb başına dolannam,
Salam, Qarabağım, salam.
Qadan allam, balan allam,
Salam, Qarabağım, salam.***

44 günlük müharibəmizdə, müharibə ərəfəsində və müharibədən sonra bizə hər cür dəstək olan, Azərbaycanın haqq işi uğrunda mübarizəsində tək olmadığını, Türkiyənin hər vaxt onun yanında olduğunu və olacağını söyləyən qardaş ölkənin Prezidenti Rəcəb Teyyub Ərdoğan Azərbaycan vətəndaşı olaraq, xalqının yazarı olaraq ürək sözlərini çatdırmaq üçün Mahirə "salam

olsun” deyiminin bütün imkanlarını işə salır və yenə də biz sanki uzun əsrlərin arxasından gələn ozanın qopuzunun həzin musiqisi altında söylədiyi türkünü eşidirik:

*Azərbaycan - bağırim, deyən,
Ağrısıdır ağrım - deyən.
Qardaş - deyən, yavrum - deyən,
Yollarına salam olsun.*

Şairənin şeirlərini oxuyanda insan xəyalının uzun-uzun illərin, əsrlərin arxasına uçuşu qaçılmazdır. Biz, bir-birini əvəz edən alqış-sənaları, duaları “yeyib-içib, dünyadan keçmiş”, dünyanın dərini öz qəlbinə köçürmüş, qəlbinə köçürdüklərini qopuzunun ahəngi ilə dilə gətirən, ruhani eşqində “cəzbə dalmış” ozanın dilindən eşidər kimi oluruq. Ozan sözünün iliklərə işləyən ahəngi bizi o qədər təsirləndirir ki, özümüzü ozan dünyasında hiss edirik. Yalnız sonuncu akkordlar vurulanda - möhürbənddə çağdaşımız şairənin adını eşidəndə özümüza gəlir, zamanımıza qayıdırıq:

*Getdiyın yoldu illacın,
Yada getsin ağrın-acın.
Mahirətək anan-bacın
Salamlar göndərər sənə.*

Hərb işi, ümumiyyətlə götürəndə kişi işidir. Mahirənin şeirlərini oxuyanda - onun 44 günlük hərbi həyatımızın hər anına, məqamına bələdliyini müşahidə edəndə bu baxış sistemi insana şübhəli görünür. Daha çox yadıma “Aslanın erkəyi, dişisi olmaz” məsəli düşür. Etiraf edərk ki, Nizaminin məşhur qəhrəmanı Nüşabənin tarixi reallığına inamımız bir az da artır. Dahi şairin əsrlərin o üzündə qalan türk qadınının xarakterinə verdiyi səciyyə (Erkək tinətliyəm, olsam da qadın, Hər işi bəllidir mənə dünyanın. Mən də bir aslanam - düşünsən bir az, Aslanın erkəyi, dişisi olmaz) bizim üçün indi daha real görünməyə başlayır.

Mahirənin “Cəbhəyə məktublar”ında, “Cəbhədən məktub”unda, “Şəhid Anasına məktub”unda, “Dünən yazılan vərəq”ində, “Tarix yazan əsgər”ə müraciətində cəbhədə baş verənləri anbaan izləyən, baş verənlərin ruhunda yaratdığı ovqatla yaşayan, bəzən ağlayan, bəzən gülən, bəzən göz yaşlarını gizlədib içinə axıdan, başqalarına verdiyi təsəlliləri özü üçün də təsəlliyyə çevirən “erkək tinətli” Azərbaycan qadınının vətəndaş mövqeyini görürük.

Şairənin yaradıcılıq uğurlarından danışanda onun şeirinin estetik qaynaqları, nəsil şəcərəsi, xüsusən yaxın qohumu (dayısı) Həsən Mirzənin yaradıcılığı ilə irs-varislik əlaqəsi, iki fərdi üslubun üslub təmayülü yaratmaq imkanları, fərdi üslubunun əlamətdar cəhətləri haqqında da düşünmək lazım gəlir. Fikrimizcə, bu, artıq ayrı bir araşdırmanın mövzudur.

Təyyar SALAMOĞLU

◆ Poeziya

Şəfəq SAHİBLİ

Siz ey düşmən balaları,
Ey düşmən doğulanlar:
Siz ey düşmən analar
Siz ey düşmən doğanlar.

Hər anadan ana olmaz
Hər doğulandan da ər
İgid oğul doğmağa
Hünər istər, hünər:

Üzeyiri, Bülbülü, biz analar doğmuşuq
Babəki, Cavanşiri, biz analar doğmuşuq
Allahın dərğahında gəzən şəhidlər Bizik
Tutub qazilərimiz haqq yolun, zəfər yolun
Hüseyn Abbasıtək itirib vuran qolun.
Bura bizim vətəndir.
Bura vətəndir, vətən

Şəhid, qazi balaları
Dağ vüqarlı oğulları
Yerin altı da bizim
Yerin üstü də bizim

Buranın günəşi də
 Buranın ayı bizim
 Buranın dənizi də
 Buranın çayı bizim.

Şuşanın dağlarına
 Qartalı biz gətirdik
 Sizin qarğa, sərçənin
 Dağlarda nə işi var?
 Ey düşmən doğan ana
 Biz şəhidlər doğmuşuq
 Biz qazilər doğmuşuq

Böyüyür şəhidlərin
 İgid nəf oğullarımız
 Dərdimizi çəkməyin
 Dadımıza yetən var
 Hələ də bətnimizdə doğulmayan
 “Vətən” var!...

SÖZÜN MÜŞFIQ HƏSRƏTİ

Yenə o bağ olaydı,
 O illərə dönəydik.
 Göydə ulduzlar kimi
 birgə yanıb, sönəydik.

Gizli baxışlarımız,
 gizli gülüşlərimiz
 balıqtək çırpınaydı,
 yenə, o bağ olaydı...

Xəzərin sahilində
 tutuşaydıq əl-ələ.
 Mən sənə göz qoyaydım,
 sən baxaydın fərəhlə.

Dalğaların səsini dənizdən qoparaydıq,
 ağ-qırçın ləpələri
 sevgi məktublarıtək
 üst-üstə toplayaydıq.

Qağayılar uçaydı
 ağ gəlinlik donunda.

Bizsə əl-ələ verib onları seyr edəydik.
Ulduzlar arasında
yavaş-yavaş itəydik.

Arzuya bax, sevgilim,
gör, necə arzulardı?
Gör, necə duyğulardı?

Gecə Ay işığında,
pıçıldaııb sulartək
baş götürüb gedəydik.
Buzovna bağlarından
səssiz ötüb, keçəydik.

Yenə, o bağ olaydı...
Boylanardım çəpərdən
üzünü görüm deyə,
səsini duyum deyə.
O qıvrım saçlarına
bir də nəğmə qoşaydım,
sarılaydım telinə,
küləyə qovuşaydım...

Şeh vuraydı səhərlər
yaşıl çəmənlikləri,
səbirsiz gözləyəydik
dan sökdüyü səhəri.

Ehhh...
Yenə, o bağ olaydı.
Siz o bağa köçəydiz.
Səni tez-tez görəydim.
Yazaydım səhər-axşam...

Arzuya bax sevgilim,
tellərindən incəmi?
Söylə, ürəyincəmi?

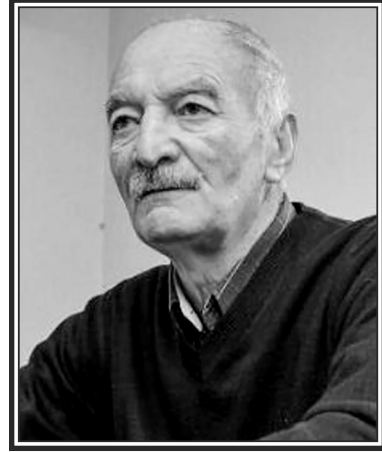
CEYRAN BALASI

Səni kim qorxudub ceyran balası
Nədən bu qədər qorxaqsan,
bu qədər ürkək?
Nədən sən bu qədər dərdlisən quzum
qorxma, dağlardan en, yurduna baş çək.

Bu meşəlik, bu çis, duman,
 bu qayalıq sənindi.
 En, gəl Cıdır düzünə, en, gəl sən oylağına
 Biz artıq yığışmışıq atamızın yurduna.
 Unut, Ceyran balası, unut o keçənləri –
 Bu yerlərdə atan-anan güllələnib, bilirik.
 Sil gözlərin yaşını, dərd çəkmə, ceyran balam.
 Unutmadıq keçmişi,
 Sənin kimi dərdliyik.
 Gözümüzün önündə Şuşamız parçalandı.
 Atan da Şuşalıydı, Anan da Şuşalıydı.
 Atam da Şuşalıydı, Anam da Şuşalıydı.
 Bax, bu Cıdır düzündə
 Atanı öldürdülər, Atamı öldürdülər.
 Mən də sən yaşındaydım.
 Gözlərimin önündə Üzeyir güllələndi!
 Natəvanın ruhuna topa-topa güllələr
 qərənfiltək ələndi.
 Xan əminin “Qarabağ şikəstəsi” sızladı
 Xarı bülbül ağı deyib nalə çəkib ağladı.
 Gördüyün bu meşələr, bu qayalar şahiddi...
 Dağ döşündə oynayan ceyran-cüyür şəhiddi.
 Bu yurdun, obaların yaşılbaş sonaları,
 Vaqifin “durnaları” qatar-qatar şəhiddi,
 Buna Şuşa şahiddi.
 En, gəl ceyran balası, biz Cıdır düzündəyik...
 Vətənin mərd qızları, mərd oğulları burdadı...
 Qorxma, durulub sular.
 Gözlərini qan tutmuş o qara saqqallılar
 Dəmir yumruq altında əzilib muma döndü.
 Vətən özünə döndü.
 Sənin də vətəniydi.
 Rədd oldu o yaramaz, qan içən işğalçılar.
 Bizdən çəkinib qorxma,
 Bizdə Allah qorxusu,
 Bizdə Əli xofu var!
 En, gəl Cıdır düzünə,
 En, gəl, ceyran balası.
 Qorxma, qorxma ceyran balası.
 En, gəl, qurbanın olum!
 En, gəl!...

DOST SÖZÜ

Tanışlığımızın tarixi 1960-cı illərin sonlarına gedib çıxır; Azərbaycan Dövlət Radiosunun İncəsənət şöbəsinə verilişlər yazdığım vaxtlara. İlk gündən özümə qarşı bir mehriban münasibət gördüm boy-buxunlu, yaşıl gözlü bu şüvərək oğlandan. Bizimki tutdu. Baxmayaraq ki, sonralar mən Radiodan uzaqlaşdım, nisbətən az-az görüşürdük, amma aramızda qətiyyənlə soyuqluq yaranmamışdı, əksinə, bizi biri-birimizə bağlayan tellər daha da möhkəmlənmişdi elə bil; bu, mənəvi doğmalığı idi.

Vaqif Əlixanlı istedadlı insandı; həm də savadlı. Çox müəllimlə eləyirdi; folklorla hədsiz meyli vardı. Bir də incəsənətə; sənət adamlarının həyat və yaradıcılıqlarıyla çox maraqlanırdı. Kitablar, jurnallar oxuyur, radio və televiziya üçün biri-birindən maraqlı verilişlər yazırdı – dünyanın korifey sənətkarlarını, rəssamlarını, heykəltaraşlarını, bəstəkarlarını, kino və teatr xadimlərini xalqımıza tanıdırdı. Onun işlədiyi dövrdə və təşəbbüsüylə yaradılmış, özü də müəlliflərindən biri olduğu “Bulaq” folklor verilişi Azərbaycan radiosu tarixində bir mərhələ oldu. Vaqifin folklor, istərsə də incəsənətdən yazdıqlarında onun ardıcıl və möhkəm məntiqi yanaşması vardı. Ümumiyyətlə, o, həyatda, hər yerdə hər zaman prinsipial mövqeyi olan bir insandı. Bunu onda böyüyüb boya-başa çatdığı dağlar, əsli-nəcəbəti, valideynləri tərbiyə etmişdi; soy kökü Fətəli xanın nəslindəndi.

Dağları çox sevirdi. Bütün varlığıyla elinə-obasına, doğma yurdu Yerfiyə – Qonaqkənd mahalının Yerfi kəndinə bağlı adam idi. Heç yadımdan çıxmır, gənclik illərində, elə sonralar da, onun hər yay ot biçini vaxtı kəndlərinə getməsi; gedirdi biçinə öz payını versin. Deyirdi: “Evdə bir az heyvanımız var, onları qışda otsuz qoymaq olmaz, qardaşım təkdi, çatdırmır”. Amma hiss edirdim ki, burda biçin romantikasına bir vurğunluq da var.

Qayıdanda sağlam görkəmli, tunc rəngində olurdu; elə bil tuncdan tökülmüş heykəldi. Yaxşı deyiblər: "Sağlam bədəndə sağlam ruh olar". Vaqif Yerfiyə gedib qayıdandan sonra sanki təzələnirdi, durulurdu, güc alırdı Babadağdan. Və yeni enerji ilə, yeni həvəslə şəhərdə işini davam etdirirdi. O, ilk növbədə, yaradıcı insandı, qələm əhli idi. Özü də çox yaxşı qələmi vardı; təbii, bulaq suyu kimi dumduzu, şirin idi dili – rahat oxunurdu. Ümumiyyətlə, özü də rahat adam idi. İşlədiyi yerlərdə kimsə ondan incik düşməzdi, xüsusən, aşağı pillələrdə işləyənlər.

Vaqif böyük vəzifələrdə çalışmışdı: bir müddət kinomuza, sonra isə teatrımıza rəhbərlik edənlərdən, onlara istiqamət verənlərdən olmuşdu; bacarıqsızlığı, istedadsızlığı, üstəlik də, əsassız təkəbbürü üzündən sökübdəğidənlərdən yox!

Son bir neçə ili biz bir binada – Yazıçılar Birliyində qonşu redaksiyalarda çalışırdıq: O, "Qobustan" dərgisinin, mən "Azərbaycan" jurnalının baş redaktoru vəzifələrində. Yorulanda, ya da növbəti qrafoman əsəblərimi yerindən oynadanda Vaqifin otağına gedirdim. Həssas adamdı, əlində nə işi olsa, bir kənara qoyub, məni hövsələ ilə dinləyir, gülümsəyib deyirdi: "Əşşi, ürəyinə salma; sən ki, bunların minin yola salmışsan, bu da olsun min birinci"... Sonra keçirdi zarafata: "Nəlbəki" oyun havasının, ya da "Heyvagülü"nin neçənci əsrdə yazıldığını soruşurdu.

2-3 il əvvəl iş yerini dəyişdi, elə Yazıçılar Birliyinin Tərcümə Mərkəzinə. 4-cü mərtəbədən 1-ci mərtəbəyə düşdü. Amma tez-tez ayağını çəkə-çəkə (gəncliyində oynadığı futbolun fəsadı idi) qalxırdı "Qobustan" redaksiyasına; əvvəlki iş yerinə. Deyirdi "darıxıram". Hərdən soruşurdum: "Vaqif, Yerfiyə gedirsən heç? Get kəndə, ruhunu bir təzələ...". "Rəhmətliyin oğlu, Yerfidə kim qalıb ki... Yox, getmirəm..."

Bu yaxınlarda, yaxınlarda deyəndə ki, avqustun ortalarında yenə qalxmışdı yuxarı, bu dəfə mənim otağıma gəlmişdi. Fikirli idi. Əlindəki bükülü qəzeti mənə uzadıb: "Hekayədi burda, – dedi, – mənimkidir. Oxuyarsan, xoşuva gəlsə, istərdim sizdə çıxsın bu". "Gözüm üstə". "Gözün var olsun" – dedi və çox oturmadı, ayağını çəkə-çəkə getdi.

Elə həmin gün hekayəni oxudum; Sizə təqdim etdiyimiz həmin hekayədir. Vaqif bunu birinci şəxsən adından, öz adından yazıb. Məzmununu, təbii ki, danışmayacağam Sizə, özünüz oxuyacaqsınız yəqin. Bircə onu deyəcəyəm ki, hekayədə Vaqif gecəylə maşın tutub Yerfiyə gedir; dağlar arxasından Günəşin doğmasına baxmağa...

Vaqif, yaxşı yol, yolun aydın olsun.

Oktyabrın 15-də işə gələndə Vaqifin ölüm xəbərini aldıq...

O gün Yerfidə yağış yağırdı...

İntiqam QASIMZADƏ

22. X. 2024

Vaqif ƏLİXANLI

HƏR GECƏNİN GÜNDÜZÜ... VARMIŞ...

◆ *Hekayə*

– Ay müəllim, ha tərəfə gedirsən?

Gec-tez başımıza gələni Allah-təala bilər... Yadıma gəlir, orta məktəbi qurtarıb, Bakıya gəlmişdim. Universitetin yolunu qohumum gətirib göstərdi... Qəbul olanların sırasında adıma görəndə, inanın, az qaldım yerimdə “Tərəkəmə” oynayım. Deyəsən bir balaca oynadım da... Mənim instituta girmək xəbərini elə kəndə qayıdanda özüm çatdırdım. Çoxusu inanmadı. Qəbul kağızını az qala uşaqdan-böyüyə hamısına oxutdurdum... Nə isə... Başıma gələnə danışırım... Dayanın görüm kimdi zəng eləyən? Uşaqların anasıdı... Görək nə deyir?.. Bəli, ay anamın gəlini... Hə, gəlməyinə gələrəm. Ancaq bir az gec! Biz uşaqlardan sözü bir yerə qoyduq ki, gedək, bir neçə saatdan sonra günün ana qoynundan çıxmağını öz gözümnən görək! Sən nigaran qalma, başını qoy yat, uşaqlar da gözləməsin. Günün çıxmağını öz gözümnən görüb gəlirəm. Bu gecənin gündüzü mənim ən yaddaqalan gecə-gündüzüm olasıdı. Rahat-rahat yat... Gecə səhərəcən telefonla danışırıq... Gözündən öpürəm...

...Sonra məclisdən çıxanlara yanaşdı.

– Mən tərəfə gedən var?

– Yox. Biz də bir az ayaqnan gedərik, başımıznan ayağımız açılar. Sənə yaxşı yol!.. Get, get, bizə bənd olma...

– Yoxdu? Uşaqlar, mən getdim. Onda sabah işdə, ya da istəsəz, sabah axşamüstü görüşək. Allah sizi dostluqda, yoldaşlıqda var eləsin. Mən getdim. Sağlıqnan...

– Evdəkilərə salamlar, həm də təbriklər!

– Siz də mənim adımnən evdəkilərə salam çatdırın. Mən tərpəndim.

...İmdad yaxından ötüb keçən minik maşınına əl elədi. Maşın da, sürücü də buna bəndmiş kimi, xırp dayandı. İmdad qapını açıb oturdu:

– Avtobus vağzalına atarsan?

– Kefin hara istəsə!

Maşın yerindən götürüldü. Dörd-beş dəqiqədən sonra vağzala çatdılar...

– Əmoğlu, vağzalın harasına?

– Rayona gedənlər tərəfə.

Körpünün altından keçib dayandılar.

– Saxla, mənə elə bura lazımdı.

İmdad sükan arxasının yanına “beşlik” atıb maşından düşdü.

Sürücü dil-ağız elədi.

– Sağ ol. Min bərəkət!

Bunu deyən sürücü daha gözləməyib ordan döndü və maşın bir anda gözdən itdi. İmdad həndəvərə göz gəzdərək baxdı, yoldan beş-altı addım aralı, nimdaş bir QAZ-31 gördü. Başqa maşın gözə dəymirdi. İmdad, xala xətrin qalmasını – QAZ-31-ə yanaşdı. Ola bilsin vəğzalda işləyən qohum-qardaşdan, ya adi işçilərdən kimisə gözləyir. Yəqin elədi ki, var. İmdad o maşının yanından ötüb keçmək istəyəndə, gözücu içəri baxdı. Maşındakı adam boynunu burub şirincə mürğü vurmağında idi. Yaxındakı həniri duyub gözünü açdı, başını qaldıraraq pəncərədən İmdadı hayladı:

– Müəllim, birdən maşın lazım olar?

İmdad istər-istəməz ayaq saxladı:

– Nədi, uzağa gedə bilərsən? Özü də gecənin bu vaxtı?

– Niyə getmirəm? Sən maşının köhnəliyini baxma, müəllim!

– Doğrudan?

– Lap belə doğrusundan! Hara lazımdı?

– Almalıya.

– Gecənin bu vaxtı xeyirdi?

– Xeyirdi, xeyir!

– Təki elə olsun! Gecənin bu vaxtı Allahın ruzusudu... Otur, gedək!

Nə versən, qazandı!

– Yolda qalmaq?

– Yolda qalana yol qənim! Nəfəs dərmədən gedərik.

– Xıdırzindədə dayanıb ruhuna dua bağışlarıq.

– Allah qoysa. Müəllim, xoşum gəldi səndən! Tərpəndik. Ya Allah!

Yolumuzu açıq elə!

Zarafat-zarafat, tərpəndilər. Yol bomboşdu. Demək olar ki, maşın deyilən şey yoxuydu. Göz açınca Sumqayıta çatdılar. İmdad əməlli-başlı arxayın oldu ki, bəlkə bu yolda yol yoldaşından sərvaxtı, bu köhnə-kürə maşından möhkəmi yoxuydu. Elə bil bu maşını Almalıya gedən bu yola görə, elə günü bu gün doktorluq müdafiə edən dosent İmdad müəllim üçün, sükan arxasındakı bu kişini də bu maşını sürməkçün, gecə uzanıb gedən bu yolu da gecə gözü bu yolda bayaq maşında mürğü vuran Kərimağa üçün çəkmişdilər.

– Xoşuva gəlir bu yol?

– Gəlir də sözdü? İyirmi-iyirmi beş ildi bu yolu gedib-gəlmirəm?

– Rayonda yaşayırsan, kənddə?

– Özüm Bakıdayam. Ailəm, uşaqlarım da Bakıdayıq. Atam-anam...

– Olar da şəhərdədi?

– Nə qədər illah elədik, köçmədik.

– Elə kənddə qaldılar?

İmdad müəllim köksünü ötürdü...

– Əmğolu, deyəsən, kövrəltdim səni? Sözünü yerə saldılar, hə?

– Yox, salmadılar. Başqa yerə köçdülər... Baxsana, Xıdırzindədə dağın başı görünür.

– Üzü düşsün yola çıxanlara!

– Amin! Sən elə dedin ki, elə bil Allahın izniyən üzü üzümüzə dəyəcək.

– Allahın işini bilmək olmaz. Dəydi-dəydi də... Bizim kənddən bir sürücü oğlan Urusyətdən yük daşıyarmış. Yol dörd bir həndəvər hənirsiz, ins-cins yox... Gecə gözü elə bu vaxtı Xıdırzindəni keçəndə...

– Gecələr burda kim olacaq ki?! Külək at oynadır, sora da başını qoyub mürgü vurur. Gecə gözü bizim kimi burdan yol keçənin də başına sığal çəkir...

– Bizim yerli oğlan sükan arxasında mürgü vura-vura Xıdırzindədən keçirmiş. Çalışır ki, evinə bir ayaq tez çata ki, gözünün acısın ala... Baxsana, Xıdırzindənin lap tərəsində bir ovuc bulud dayanıb-durub. Nə aşağı gedir, nə yuxarı. Yalan-doğru, deyirlər ki, Xıdırzində buludu nigarandı, öz yiyəsinin yolun gözləyir. Gəlib çıxmıyınca, ordadı...

– Görürəm, oxumuş adamsan, belə şeylər avam camaatın quramasıdır, nə bilim, mənim o qədər aqlım kəsmir... Yerləndən danışırıdın. Sürücü oğlandan... Sorası nə oldu?

– Nə olacaq? İndicə ordan keçəcəyik. Ora bir daşatım məsafə qalmış görür ki, çiyində heybə, yolun qırağında bir qoca dayanıb əl qaldırır. Maşını saxlayır. Deyir, ay qoca, gecənin bu vaxtı, daşın üstündə oturub nə ölümün var burda? Qoca qayıdır ki, ay oğul, məni qabaqdakı kəndə atarsan? Sürücü qayıdır ki, pulun var?

– A bala, pulum-zadım yoxdu, bir də ki, sən bu yolu onsuz da gedirsən. Göz açıb yumunca, ordasan. Ayıb deyil, mən qocadan pul istəyirsən? Sürücü hirslənir, deyir, a kişi, mənə ağıl öyrətmə, otur oturduğun yerdə. Ağsaqqal olasan, səndə bu boyda üz ola?! Bunu deyib sürür gedir... Bir yüz metr gedəndən sora peşmanlayır. Deyir gərək götürəydim, ahıl adamdı, yanımda yer də var. Daldalı sürür maşını. Gedir çatır, qocanı çağırır, görür qoca yoxdu, dörd bir tərəfə baxır, qoca yoxa çıxıb. Bu nə işdi, qoca ilim-ilim itib. Gecənin tən yarısı – o qoca yerəmi girdi, göyəmi çəkildi? O sürücünün fikri-zikri nə getdiyi yoldadı, nə rizdə... Axır birtəhər gedib çatır öz evinə. Bakının qırağındakı kəndə... Nə oğul-uşağın üzünə gülür, nə qabağına çıxana üz göstərir. Fikri-zikri elə hardadısa, ayılanıb-dolanıb o görsətmə qocanın yanına qayıdır. Elə həməən gecə yolun qırağındakı o qoca yuxusuna girir. Deyirmiş ki, hər gecə belədi. İşdən-gücdən olur. Şəhər bilmir, kənd bilmir, hara gedirsən, yuxusunda yol qırağındakı o qocanın nəzəri üstündədi... Xəstəxana, dava-dərman dadına çatmır. Dəlixanaya düşür. Deyilənə görə... bir-iki

il bundan əvvəl elə orda da rəhmətə gedibmiş... Kim bilə o qoca indi hardadı... Xıdırzindəyə çatmışıq.

– Narahat olma, sola bax. Uzaqda yox, elə həməən yerdədi, daşın üstündə oturub qalıb.

– Belə çıxır ki, o qoca Xıdırzindənənin yiyəsidə...

– Görmədim...

– Dədə-babadan eşitmişik ki, Xıdırzində diri övliyadə... Gedən də, gələn də onun gözündədə...

– Bəs hanı? Elə indicə daşın üstündə oturmuşdu.

– Özü də gülümsəyirdi.

– Xeyrədi... Axtarma. Onsuz da tapa bilməzsən.

– Bir hovur dayanıb gözləyək. Bəlkə bir umacağı var?!

– Vallah, müəllim, dayanmağına dəyməz. Lazım olsaydıq, Xıdırzində gözlədərđi.

– Odu haa, göz açıb yumunca, dağın ortasına çatdı. Yəqin havalanıb gedir. Daha gözləməyək. Gedək öz yolumuznan.

– İzn onnandı...

– Övliya yiyəsi özü bilər. Lazım olsaydıq, əl qaldırıp saxladardı...

– Ölənlərinə rəhmət... Odu ki, yolumuzu açdı...

– Özü də lap asta keçdik. Lazım bilsəydi, saxlardı.

– Dağın dibindəki Pirəbədilin işıqlarıdı?

– Mən bilən, hə. Özüm buraların adamı olmasam da, eşitmişəm ki, oradı. Qəzənfər Musabəyovun nəslə ordan olub.

– Afərin. Hələ üstəlik, bəstəkar Tofiq Quliyevin anasıgilin də kökü ordandı. Pirəbədil xalçası da oranın çeşnisidi.

– Müəllim, belə baxıram ki, bu dağları, kənd-kəsəyi yaxşı tanıyırsan? Özün kənddənsən, şəhərdən?

– Kənddənəm. Baba dağının ətəyindən.

– Hansı kənddən?

– Tanımazsan. Onsuz da adı yadında qalmayacaq.

– Orasını düz deyirsən... Ahaa, alma bağları başladı. Keçmə bu tərəflərin alma-armudundan... Yolum düşəndə yükümü tuturam.

– Gecənin bu vaxtı çətin tapasan.

– Bilirəm... Almanın özünə gedirsən?

– Kəndinə...

– Nə əcəb? Rəhmətə gedən var? Yoxsa gecə yarısı kənddə nə itin azıb?

– İtim yox, özüm azmışam.

– Ona qalsa, elə məmə yeyəndən pəpə yeyənə – dünyaya gələn hər bir kəs yolun azdırıb.

– Yaxşı dedin, bərəkallah... Düşüb gedəsən payi-piyada. Ətrafda heç kəs yox. Haracan nəfəsin çatdı... Hamı şirin yuxudadı... Allahın cırcıraması da.

– Bu çay da dağlardan gəlir?

– Çay hardan gələr? Baba dağından baş alır Baba çayı. Bizim kəndin qabağından keçir.

– Almaliya çatırıq. Allah qoysa, müəllim, şəhərin harasına gedirik?

– Yuxarı, kəndlərə gedən maşın vağzalına... Tanıyırsan?

– Nöş tanımıram? Hər rayonda sürücülərinlərin tanıdığı yer hara olar ki?!

– Bu yol elə birbaş ora gedir.

– Tanıyıram.

– Ay maşallah! Bizim kəndin yolunu tanısaydın, elə birbaşə səniyən gedərdik...

– Axı heç vaxt dağ yolunda sürməmişəm.

– Zarafat eləyirəm. Burdan taparıq.

– Görək bu “Villis”də kim var?

– Adamsız olmaz...

– Yaxşı. Sağ ol ki, məni buracan gətirdin...

– Əşşi, tələsmə, əvvəl get bax gör, “Villis”in içində adam var, ya yox?!

– Olmamış olmaz. Baxım görüm. Puldan arxayın ol. Bu dəqiqə gəlirəm... Gecənin bu yarısı haqqın məndədi!

Versən də sağ ol, verməsən də. Ölmədim, Xıdırzində babanı da öz gözümünə gördüm. Bunun qabağında nə pul?!

– Yaxşı, gedim görüm, o maşında kim var? Bəlkə heç adam yoxdu, kimindisə, bura – yaxına qoyub gedib?

– Ay müəllim, get bax da!

Gecənin bu vaxtı Almaliya gələn İmdad düşüb getdi ki, baxsın görsün o maşında kimsə var, ya yox?! Gəldiyi maşının sürücünü də onun dalınca baxırdı. “Villis”in qapısı bağlanmamışdı. Görünür, içəridə kimsə vardı...

İkram çəkinmədən qapını açdı. Ona göz qoyan sürücü içərini fərlə görmədi. Görünür, İkram kimnənsə danışırdı. İçəri görünməsə də, görünür, maşında kimsə vardı, amma səs gəlmirdi...

Bu çox çəkmədi. İkram o maşının qapısını örtüdü. Örtməyinə örtüdü, amma yavaşca örtüdü. Ayaqlarını çəkə-çəkə, çarəsiz, gəldiyi maşına tərəf yeridi. Bakıdan gələn maşının sürücüsü bənd oldu:

– Hə, müəllim, yerlin səni kəndə aparır?

– Yerlim əvvəlcə başın düz saxlasın. Elə haldadı ki, bir yolu iki görür. Urus bizimkilərin yanında yalandı... Nəysə... Qədəş, belə çıxır ki, mənim kəndə getməyim qaldı kim bilə nə vaxta?!

– Bura bax, müəllim. Madam bu yolu getməyin vacibdi, məndən sənə vəsiyyə – yolundan qalma. Asta-asta gedərik. Sən yolu göstərsən, qalanı ayağımızın altındadı. Tez ol otur, yolçu yolda gərək. Sola gedirik, sağa?

– Madam belə ürəklisən, gedək deyirsən – gedək! Soldakı yolu tut, gedək...

– Allah-təala getdiyimiz yolu pambığa döndərsin... Ya Allah, sən, bu müəllim nə məqsədə gedir, başacan elə!..

Tərpəndilər. Yolda ins-cins yoxuydu. Bir az getmiş, iki cüt-bir tək camış rastlarına çıxdı. Yəqin yiyələri gecə örüşünə çıxarıb...

– Ay müəllim, bi heyvanları nə əcəb gecə gözü çölə buraxıblar? Canavar dağıtmaz?

– Canavarın ağzı nədi camışın qabağına çıxa. Buynuzun dadın çox görüb.

– Ay müəllim, baxıram, buraların dağın-dərəsin yaxşı tanıyırsan. Neçə ildi kənddən ayrıldığın?

– Mən kənddən heç vaxt ayrılmamışam.

– Şəhərdə yaşayırsan?

– Bakıda yaşayıram. Şəhərdə günüm keçir.

– Deməli, kənddən ayrılmısan. Ancaq mənə çatmadı gecənin bu vaxtı durub kəndə getməyin? Bura bax, harda işləyirsən? Belə baxanda, oxumuş adama oxşayırsan, nə deyim vallah!

– Gecənin bu vaxtı kimə oxşayıram?

– Mənim bu sözümdən incimə. Gecənin tən yarısı rayona gedib qayıdanlar çox vaxt meyvə alverçiləri olur. Yüklərini tutub qayıdırlar ki, səhər tezdən bazara çıxarsınlar...

– Elə mən də gərək səhər gün çıxana özümü şəhərə çatdıram.

– Deyirəm də... İndikiləri tanımaq olmur. Əşşi, kim olursan ol, axır ki, Allah bəndəsi ol... Ay müəllim, bax, bu dağın hündürlüyü nə qədər olar? Gecənin bu vaxtı lap hündür görürük...

– Düz tapmısan.

– Görəsən, heç o sıldırıma dağ keçisindən qeyri çıxan olub?!

– Dağ keçisin bilmirəm... Onu bilirəm ki, sovet hökuməti qurulan vaxtı, bu tərəflərin çox tanınan adamı dağın sıldırımı içərisində özünə yer eləyib hökumətə qarşı vuruşub – güllə atıb. Şura hökuməti onun öhdəsindən gələ bilməyib... Sora çəmin tapıblar... Bilinmir – kim harda başın qoyub.

– Harda qoyubsa, yazısı ordadı. Allah o dünyasın versin... Kim bilə bizə harda qismət olacaq?

– Sənin də keçən-keçmişinə rəhmət... Orası elədi. Kim bilə, kiminki harda tamamdı?!

– Orasın başımızın üstündəki bilir. Göydəkinə şükür!

– Sən deyənə başdan-ayağa mən razı!.. Burda bir az yavaş sür... Ay sağ ol!..

– Neyçün deyirsən ki?

– Burda qayadan gələn selin açdığı dərin çuxur var...

– Ömrümüzdə çuxur-zad görməmişik yəni?

– Görməyinə çox görmüşük. Ancaq yaşlılar deyir, axır illər yuxarıdan gələn sel, aşağıdan keçən maşının-arabanın bərk-boşunu sınamaqdan ötrü bu çuxuru gəlib basır. Baxanda heç mənsiməzsən. Bir az yavaş... Üzdən bilinmir. Maşının təkəri tamam batır... Yavaş...

– Hə, elə bil buraların seli-suyu da burdakı adamları bərkə-boşa çəkir. Görsün ki, burdakıların bərkə-boşa dözümlü haracandı?

– Ona qalsa, görən haracanmış? Elə göznən baxanda bilinir. Bir yer ki, dağda-daşda, həyət-bacada bütün işlər əlnən görülür. Biçənək də, dəryaz da, ot da əlnən çalınır, qaya dibindəki evlər də əlnən hörülür.

– Üzümüzlə gələn bu kəndin adı nədi?

– Bu balaca kəndin adı Nohurdüzüdü... Hər səhər bu kənddən yuxarı bizim kənddəki məktəbə bir neçə uşaq piyada gələr, dərs qurtarandan sora elə o cür də qayıdardı. Nə cürə var, elə o cürə – himi o cürə, binəsi o cürə qoyulub. İbtidai məktəbi hələncikdi, o cürə də oxuyublar. Məktəbi də əzəldən o cürə qurulub. Heç əzəl başdan məktəbləri olub, ya olmayıb – heç kəsin yadında döyül. Ancaq kəndin ortasında məscidləri olub. Sora məscidin altındakı qum aşağıdakı çaya axıb gedib, heç kəs də mənimsəyib.

– Qardaş, belə getsə, balaca, ya böyük, bu boyda kəndə gözgörəti ad verəcəklər.

– Selin-suyun qabağını, gəl indi kəs bunun qabağını! Nə olub-olmayıb, kəs bunun qabağını, kəs bu suyun, görüm necə kəsirsən!

– Bəs sel-su, çay hardan yol açıb bura? Bu gözgörəti qayadan, ya dağlardan?

– Özün kəndçi balasısan, bilmirsən ki, çay qayadan baş alıb gəlməz. Qayadan qum ayaq açıb gələr, o da bilinməz nə vaxtacan! Bizim tərəflərdə hər ikisi var. Elə bu tərəflərdə hər ikisi ayaq tutub yeriyyir. Ta ki, ayaq açıb axıra çatanacan!

– Mən özüm bu tərəflərin adamı olmasam da, bilirəm ki, çaydan üzü yuxarı qalxan bu yol mütləq harasa aparıb çıxarmalıdı. Ya kənd-kəsəyə, ya da mal, ya qoyun-quzu sürülərinə. Mənə qalsa, hər cürəsi bərəkətdi. Bəs bu dağların o üzünü nəmənədi?

– Elə mən bu dağların o üzünü baxa-baxa gəlib çıxmışam buralara! Vaxtilə neçə-neçə illər bundan əzəl, eləcə həməni bu cürə, bu dağların o üzünə-bu üzünə baxa-baxa gedib çıxmışığı Bakıya.

– Görəsən, bu dağların qoynunda hələ də yaşayan varmı?

– Var! Özü də fərlisindən!

– Hardan bilirsən, ay müəllim?

– Bunu bilməyə nə var?! Burda ilişib qalan varsa, evinin damından tutmuş, həyətinin yağış-yağmuruna qədər üstündə gözdü.

– Üstündə göz olub neyniyəcək ki?!

– Yəni yağmurun novçasınnan damcısına qədər itib-batmır, xalça-palazını bəs qədər təmizləyir. Payız evlərə köçəsi, qız-gəlin Baba dağından üzüaşağı baş tutub gələn yağışa müntəzirdi.

– Niyə? Müntəzir olmağa şey tapıb?

– Hə, Baba dağından üzüaşağı gələn yağış-yağmur bəzən ələ çətin gəlir. Payızda evlərə köçəri, qız-gəlin əlində çıraqlı ilim-ilim onu gəzir,

axtarır. Qız anaları payızda yuvalarda onu arayır. Deyirlər, gəlin köçəsi qız-gəlinin də gözü künc-bucaqda onu arayıb-axtarır.

– Tapır?

– Tapsa, bu söz-söhbət ağaclarda meyvə yerinə bitməz ki?!

– Səncə ağaclarda saralan, vaxtı-vədəsi çatan meyvələrdi?

– Bəs nə bilmisən? Budaqda vaxtı-vədəsi yetişən meyvə də yetişmiş meyvələr misalıdı. Min bir dərdin dərmanı ola, ya olmaya... Bunu Allah-təala bilir. Ağsaqqallı-qarasaqqallı da o cümlədən...

– Belə baxıram ki, cavan olsan da dünyanın yaxşı-yamanından çox əcəb xəbərən var!

– Bəs nə bilmisən? Bax, çayın o tayındakı sıldırım qaya, bilirsən nələri, kimləri görüb?! Nə mənim ağına gələr, nə sənin! Daha doğrusu, mən kərəm eləyib qulağımın dibində danışanları eşitmişəm. Hətta bəzilərinin mənə – bizimkilərə nələr danışdığını da eşitmişəm. Bax, dağın döşündə ev-eşik quran kəslərdən bir ağsaqqalın mənə qohumluğu da çatır. Dost-doğma əmi dostumun arvadı o kişinin qızı eləyir. Hər dəfə o ağsaqqal əmimin qarısını açanda evdəkilərin hamısı, hətta olmayanlar da onun salamını alıbaşa əyiblər. O ağsaqqalın bilmədiyi bir şey çətin tapardın. Qarını açıb içəri girəndə az qala bələkdəki uşaqdan tutmuş ağbirçəyinəcən əlindən öpərdi. Evin xırdasından tutmuş, ağsaqqal-ağbirçəyinəcən əlindən öpüb göz üstünə qoyardı.

– Ağsaqqal kişilərə hörmət bizim tərəflərdə də beləydi. Şirvanda da... Baxmayaraq ki, əksəri savadsız olub. O kişi də yəqin o cürə savadsızlardan biriymiş. Dünyada bilmədiyi, baş açmadığı düyün-düyünçə tapmazdın. Qurani-Kərimi əzbər bilirdi. Allah rəhmət eləsin. Çevrilib üzünə baxcağın – qarşındakı elə bil nur kündəsiydi. Babamın qəbrinə baş çəkməyi yadımdadı. Elə bil diricə bir ruhuydu, təkcə gedib-gələn nəfəsi çatışmırdı. Bilmirəm mən neçənci sinifdə oxuyurdum. O boyda insan rayondan qopub nəvələriyə, yəni mənim dost-doğma əmoğlularımın durub bizim kəndə yol eləmişdi, gəlib çıxmışdı düz bizim həyətcən. Yəni öz kürəkəni evinə. Orda Qurani-Kərimin az qala yarısını üzünü baş daşına tutub əzbərdən deyəndən sora bizim və əmimgilin həyətinə qayıdıb gəlmişdi. Qurani-Kərimin qalan yarısını da bizim, həm də əmimgilin həyətinə əzbər söyləyəndən sonra, öz yerini pərdinin üstündə rahlamışdı. Yadımdadı, ətrafa göz gəzdirəndə məni gördü, əlini qatladı, mənə sarı tuşlayıb sakitcə çağırırdı. Mən yaxınlaşan kimi rusca qayıtdı:

– Как тебя зовут?

O dəqiqə onun cavabını verdim.

– Знаешь, что это означает?..

– Немножко знаю!

– Да, это хорошо что знаешь! Это значит всезнающий человек! Хорошо что знаешь, все знающий парень! Будь любезен, иди позови отца своего! Вот молодец! Посмотри, он меня понимает! Молодец! Как твоего отца зовут?

- Анвер!
 – Ооо! Он и это знает! Сколько тебе лет?
 – Девять!
 – Ооо! Он и это знает! И это какое дерево?
 – Айва!
 – Он и это тоже знает! И кто посадил это дерево?
 – Мой дедушка!
 – А где он?
 – Его нет живых! Он в прошлом году умер. Прежде как он умер, он позвал меня.
 – Зачем?
 – Чтобы погладить мою голову.
 – И он успел?
 – Да!
 – Он успел что-то сказать?
 – Да, он сказал, что как я уйду, меня ты заменишь.
 – И ты меняешь его?
 – Конечно! Иногда!
 – Почему иногда?
 – Потому что, мне хочется плакать!
 – Почему?
 – Потому что, его похоронили. Он же умер, его нет живых!
 – И ты узнаешь его могилу?
 – Да, конечно! Как мне не узнать?
 – Onun qəbrinin üstünə tez-tez gedirsən? Qəbrini tanıyırsan?
 – Əlbəttə! Mənə elə gəlir ki, o məni torpağın altından görür! Hətta başımı tumarlayır!
 – Onun torpağı sanı sən də yaşayasan! Hər çatan uzun ömür yiyəsi olmur. Allah qoysa! Baban kimi uzun ömür sürəsən!
 – Allah sizə də uzun ömür qismət eləsin!
 – Sağ ol, ay kişi qırığı! Oğulların gözü qabağında boya verəsən. Çinar misalı!

Kəndimizdə Sirac kişi vardı. Qıçı da axsaq. Zalım oğlu ot çalanda dəryazı öz qıçına çalmışdı. Ara-bərədə onu öz adı ilə çağırın az adam olardı. Soruşan olsa, xəbər alana bənd olardı ki, hansı Sirac? – A kişi, niyə tanı mırsan? İki il bundan əvvəl quruşlunun iti baldırını gəmirməmişdi? Həə bax, o! İt deyirəm də! – Həə, bildim! Gecə sürüyə quruşlu oğru gəlir. Oğrunu elə qapır ki?! Deməyən kimi! Burası bəs eləmir, it onun qıçından yox, dirsəyindən yarışır. Buraxmır ki, buraxmır. İtin ürəyi soyumaz. Qoyun itinin xasiyyəti belədi. Tutduğunu buraxan deyil. Sürünün cəmi itləri tökülüşür oğrunun üstünə. Onda sağ-salamat yer qoymurlar. Lüt-üryan eləyib buraxırlar. Daha doğrusu, buraxmırlar. Sürüyüb aşırırlar xəndəkdən aşığı. O gecə də möhkəm şiləyaran yağırmiş. Eləsi ki, tut bir ucundan, dırmaş yaylağın qaşınacan. Yaylağın damaltısında da bir neçə baş

buğa yatıbmış. Oyardıllar bir sürü itibuynuz buğanı. Buğalar bir himə bəndmiş. Oyanıllar, nə oyanıllar! Qoyun iti ola – bir sürü. Buğa ola neçə baş. Gecənin bir aləmi bir sürü də qızmış it ola, girişillər bir-birinə... Buğalar neçə baş – sürütləyib atıllar itləri qayanın harasına gəldi. İtlərə ancaq gecənin bir aləmi quru hürüşçək qalır.

– Bizdən qabaqda həmən o itlər deyil ki?!

– Nə danışırsan? Bu vaxtacan it qalar? Buynuzlu buğa ola bir sürü, özü də qırlarına keçə qızmış itlər. Gör onda kim kimi dağıdır?! Qızmış daha artıq kim ola, o da birisin dağıtmış olacaq?! Hələ bir sürü qızmış ola, o birisinin qənimidir. Yaxşı, bir sürü naxırdı, heyvandı, adamdı, qabağa düşüb gedir, kimlər ola, sən bilərsən, ya bilən döyülsən, yol adamıdır, bir sürü qabaqda, hara gedillər?

– Heç hara gedən yoxdu, sən kənd adamı döyülsən?

– Nöş döyüləm? Kənd adamıyam, özü də dəyər-dəymişinnən. Nə lazımdı sənə?

– İrəlidə bir sürü adam gedir. Elə bil kənd adamını tanımırısan?

– Niyə tanımıram? Adam-zad görməmişəm?

– Niyə tanımırısan? Yəqin kənd dediyin yerdən çoxdan çıxmısan?

– Xeyir haa! İki gündən bir kənddəyəm. Özüm şəhərə öyrəşsəm də, bir ayağım elə kənddədi. Bilirsən, kənddə nə qədər qohum-qardaşım var? O qohum-qardaşdan kənddə biri yoxdu ki?

– Baxıram ki, o adamlardan biri elə sənsən!

– Niyə belə fikirləşirsən?

– Ona görə ki, nə vaxtdı kəndə yola düşmüşük. Uzaq yol gedirik. Sən bircə kəlmə belə getdiyimiz yol barədə bircə kəlmə də kəsmirsən! Baxan da, görən də deyər ki, getdiyimiz yol barədə, kənd barədə heç nə bilmirsən. Kəndə gəlib-gedən nəsillərdən də xəbərin yoxdu.

– Niyə bilmirəm? Kəndə gəlib-gedən yazdan da, qışdan da xəbərin olmayıb.

– Mənim haa? Bu dağların yazından da, qışından da xəbərim var! Gecələr yatanda da qışda bu dağlara yağan qar-çovğun yuxuma girir!

– Heç oxşamır!

– Niyə oxşamır? Kənddən çıxan adamın başında buynuz bitir?

– Buynuz bitməsə də o dəqiqə nəsə bilinir. Ya da yarpız yetişir?!

– Heç bilməmişdim. Görəsən o yarpız yeməliidi?

– Yeməli sözdü? Bilirsən nə qutabı olur?

– Bilməmişdim. Özü də quzey qutabı.

– Yaxşı! Sən deyən olsun! O qutabın heç dadına baxmamısan ki.

– Bax o koramal daşları var haa?!

– Daş da koramal olar?

– Niyə olmur ki?! Axtarsan, gördüyün o daşlar var ha?

– Gördüyüm o daşlar hansılardı?

– Deyim də hansılardı gördüyün o daşlar?

– Gördüyün o daşlar da kənddəki qəbiristanlıqlardan biridi. Özü də deyim sənə. Mənim ata nəslimdəkilərin demək olar ki, hamısı bu gör-

düyün qəbiristanlıqda yatır. İçərilərində köhnə basdırılanı da var, təzə-binəsi də!

– Paho, bilməmişdim. Deməli, sən şəhərdən bura əvvəl basdırılan ölülərə baş çəkməyə gəlmisən? Nolar gələndə ki?! Gələndə nə olar ki?! Böyükələrə ölüsü, ya dirisi, baş əndərmək borcumuzdu. Hələ bir borcum da var. Onu ərz eləmək anadangəlmə borcumdu.

– O nə borcdu elə? Mən desəm, inciməzsən?

– Yox, niyə inciyirəm ki?! Yol gedənimdən incisəm, dünyada adam qalmaz ki?!

– Niyə qalmır? Adamdan çox adam! Özü də adam elə adamdan inciyər də! Ayıb olmasın, neçə yaşın var?

– Neçə verərsən?

– Çox olsa, otuz dörd-otuz beş!

– Əhsən! Biz təxminən elə bir yaşdayıq! Yaxşı tapmışan! Bəlkə elə bura – bu dağın, qarşıda ki qayanın başına, qabırğasına elə bunnan ötrü gəlmişik?

– Hələ heç nə deyə bilmənəm. Səni bilmirəm. Mən bu qayanın dirin-gəsinə baxmağa gəlmişəm. O dirin-gəni tez-tez yuxuda görürəm.

– Vallah, qardaşağa, camaat yuxusunda nişanlısın, nənəsin-babasının görür. Bizim bu oğlan, yol yoldaşım da hansısa daşları görməyə gəlir.

– Yəni bu olan-qalan pisdi deyirsən?

– Pis niyə olur? Mən bilən yaxşıdı ki, var. Özü də mənə elə gəlir, ürəkdən olan şeydi! Orası düzdü ki, mən ilin-ayın bu vaxtı camaat alma-armud, heyva satmağa, bura yük vurub aparmağa gəlir. Orasın düz deyirsən ki, mən yayın bu vaxtında daşlara baş vurmağa gəlirəm! Özü də həvəsnən gəlirəm.

– Niyə? Niyəsi harda gizlənib?

– Harda? Bu qəbirlərin, başdaşlarının arasında gizlənib!

– Ay eloğlu. Bəlkə niyəsin özün açıb deyəsən?! Necə olsa, sözün yiyəsi sənsən!

– Hər halda, bütün sözlərin yiyəsi mən olmaram!

– Ürəyimdəki bütün sözlərin yiyəsi mən olmaram!

– Niyə ki? Gecənin bu vaxtı, yol gedən adamın deyilməmiş sözü qursağında düyümlənib qalar. Ta ki, düyün açılıncan!

– İndiki zamanda sinəsinin ortasında söz düyünlənib qalmayan adam çətin tapıla!

– Nə deyim, vallah! Bəlkə də sən deyən düzdü!

– Bu dünyada kimin düz dediyini Allahdan savayı bir kəs bilmir. Mən də, sən də!

– Dayan, dayan! Mən də, sən də çox balaca adamlarıq!

– Orasın düz deyirsən! İlin-ayın bu vaxtında biz dağın kəlləsində nə gəzirik? Nədən başlayacaq?

– Ondan başlayacaq ki, bu qəbiristanlıqda nə qədər qəbir olar?

– Saymamışam, bilmirəm.

- Hər halda, gözgörəti!
- Hər halda, Allah hamısına rəhmət eləsin! Başqa sözüm yoxdu!
- Eləsin! Mən rəhmət! Hər halda, qəribə haldı ki, bugünkü gündə bir yolun yolçusuydu!
- Qəribədi ki, axşamın günbatanında, daha doğrusu, Gün ananın qoy-nuna girəndən sora biz də rahatlanıb bu dağların anasına gəlmişik! Buna sözün yoxdu ki?
- Doğru sözə nə deyəsən?!
- Atan oldu rəhmətlik!
- Dörd bir həndəvərimiz dağ-daşdı, qayalardı, gözümüz də neçə qəbiristanlığa baxır!
- Daha doğrusu, hara baxırsan, elə qəbiristanlıq görürsən! Hamısında da keçən-keçmişlərimiz yatır!
- Allah rəhmət eləsin!
- Bu qəbiristanlıqda nə qədər baş daşı olar?
- Sözsüz ki, iki yüzdən artıq olar. Mən elə-belə söz havasına deyirəm. Bundan az da olar, çox da! Hamısına min rəhmət!
- Bax, qəbiristanlığın çaya baxar yerində basdırılanları görürsən?
- Niyə görmürəm? Lap belə əntiqə!
- İndi mən sənə bir söz deyəcəyəm. O çayın qırağında, daha doğrusu, çayın qumsallı yerindəki baldırğanları necə, gözün seçir?
- Niyə seçmir?
- O baldırğanların ləçəyini necə görürsən?
- Lap belə əntiqə! Niyə soruşursan?
- Ona görə soruşuram ki, lazımındı – ona görə... Sürücü olanda nə olar? Bu səssiz-küysüz çağında qulağın məndə olsun. Belə söhbətləri gərək ömrün boyu yadda saxlayasan! Razılaşdıq? Razılaşdıq! Kişi sözündü?
- Sən deyəndi!
- Onda qulağın məndə olsun!
- Səndədi, eloğlu! Səndə olmayıb kimdə olasıdı?!
- Qulaq as, ey mənnən gecənin bu kimsəsiz çağında kənddəki körpüyə ayaq basan oğlan! Ayağın torpaqda, qulağın məndə olsun!
- Qulağım özümdədi, bir də gecənin bu vaxtı söz deyən yol yoldaşında! Yavaş! Fikrin məndə, gecənin bu vaxtı yol ölçən yoldaşında, bir də gecənin bu vaxtı ay işığında kəndin içərisini sağa-sola, eninə-uzununa ölçən kimsənədə! Nə vaxtdan buralara baş çəkməyən, nə vaxtdan yolu bu səmtə düşməyən bir Allah bəndəsində!

*1-8 avqust 2022-ci il
Qonaqkənd, Yerfi kəndi*

Vaqif SULTANLI

CƏNNƏT MUZEYİ

◆ Hekayə

Qapı qəfildən döyüləncə diksinib gözlərini açdı, tələsik xalatını çiyinə qataraq pəncərəyə yaxınlaşanda həyətdə uşaqlıq dostu Daşdəmirin dayandığını gördü. Heyrətdən quruyub qaldı, çünki dostu on ildən yuxarı idi ki, vəfat etmişdi. Onun dəfnində iştirak eləməsə də, sonrakı günlərdə yas məclisinə qatılmış, xanımına, övladlarına təskinlik vermiş, səbr diləmişdi.

Əvvəlcə onu qara basdığını, ya yuxu gördüyünü düşünərək gözlərini ovuşdurdu, ancaq bunun belə olmadığını anlayınca özünü ələ alaraq qapını açdı, dili topuq çala-çala:

– Sən ölməmişdin? – soruşdu.

Dostu astadan:

– Ölmüşdüm, – dedi.

O, dalğalanıb qırılan səsin, qarşısında dayanan insanın dodaqları arasından deyil, uzaqlardan, zamanın arxasından gəldiyini duydu.

– Bəs necə oldu ki, dirilib gəldin?

– Qorxma, xotlayıb-eləməmişəm.

Dostu xeyli cavan görünürdü, otuz-otuz beşdən yuxarı yaş vermək olmazdı. Əyində tünd göy rəngli şalvar, palma ağacının təsviri olan nazik, qolsuz köynək vardı. Belə uzaq yolçuluqdan dönən qonağı qapı ağzında gözlətməmək üçün bir addım geri çəkildi, ancaq dostu məqsədini duyubmuş kimi, tələsdiyini, içəri keçməyəcəyini, axtardığı tanışlarını keçmiş ünvanlarında tapa bilmədiyindən bura gəldiyini söylədi.

Başmaqlarını ayağına keçirib həyətdə çıxdı, qonşunun pəncərəsi önündə, nə zaman bəri istifadəsiz qaldığından toz basmış stolun arxasında qonaqla üzbəüz əyləşdi.

– Hə, danış görək, necə qayıda bildin bura?

– Bilmirəm, özləri göndəriblər.

– Nə məqsədlə?

– O dünya haqqında təbliğat aparmaq üçün.

– Necə yəni? Nə ehtiyac varmış buna?

– Nə bilim, vallah... Axır vaxtlar o dünyaya inananların sayının azaldığını deyirlər, yəqin bunun üçün göndəriblər.

– İnanacaqlarmı o dünyadan gəldiyinə?

– Heç özüm də bilmirəm.

Dostu yaxşı təhsil görməmişdi, orta məktəbi bitirincə əsgərliyə çağırılmış, hərbi xidmətini tamamlayandan sonra sınavi polis kimi işə düzəlmişdi. Şəhərin mərkəzində yerləşən otellərin birində mühafizə işinə baxırdı. Hərdən o tərəflərə yolu düşəndə ayaqüstü görüşüb hal-əhval tutar, ötən günləri yad edərtilər. Xidmət sürəsi bitəndən sonra aldığı təqaüd dolanışığına yetdiyindən işləmir, gününün çoxunu məhəllədəki tay-tuşları ilə çayxanalarda keçirirdi.

– Bağışla, o vaxt dəfnində iştirak eləyə bilmədim.

– Bilirəm, işin-gücün başından aşır.

– Nə vaxt gəlmisən?

– Üç, ya dörd gün olar.

– Bəs bu günlərdə neyləmişən, haralarda olmusan?

– Bütün günü şəhərin küçələrini gəzib-dolaşıram.

– Yəqin ki, qoyub getdiyən şəhər üçün darıxmısan, – dostundan səs çıxmıyınca əlavə etdi, – ya kimisə axtarırsan?

– Özümü axtarıram.

Gəncliyində çalışdığı idarədə ayaq açıb yeriyən cinayətlərlə, ən çox da günahsız insanların şərlənib tutulması ilə bağlı söz düşəndə özünü eşitməzliyə vurur, yaxud söhbəti dəyişməyə çalışırdı. Təqaüdə çıxmağına bir az qalmış isə artıq işindən iyrendiyini gizlətmir, dözə bilmədiyini, cana doyduğunu açıq dilə gətirir, günlərini sayırdı.

– Cənnətə düşmüşdün, ya cəhənnəmə?

– Əvvəl cəhənnəmdəydim, sonra keçdim cənnətə.

– Yəqin savab işlər görmüşən, ona görə...

– Yox, savab məsələsi deyil.

– Bəs cənnətə necə keçə bildin?

– Əvvəlcə qaçaq yolla keçmişdim, üstü açılınca tutub geri qaytardılar. Ondan sonra bir nəfərin araçılığı ilə rüşvət verib qanuni yolla keçdim.

– Yəni, orda da rüşvət var?

Dostu qımışdı:

– Bəs nə bilmişdin, rüşvət olmayan yer var bəyəm?

– Axı, ölünün nəyi var ki, nə də rüşvət versin?

– Qızıl üzüyüm vardı, necə olubsa dəfn eləyəndə barmağımdan çıxarmamışdılar.

Bayaqdan bəri gözlərini dostunun geyimindən çəkə bilmirdi; əynindəki köynəyin rəngi, tikilişi, üstündəki palma ağacının naxışları gizli bir cazibəylə onu özünə çəkir, yaddaşının uzaq dərinliklərində yuvalanan nələrə xətrilərdə qərib duyğularını oyadırdı.

– Orda da bu geyimdə gəzirdin?

– Yox, bunu gələndə verdilər.

– Bəs orda nə geyinirlər?

– Nə geyinəcəklər, hamı kəfəndə gəzir.

– İlin fəsilləri necə, burdakı kimidir?

– Yox, orda bircə fəsil var, ancaq burdakına bənzəmədiyindən hansı fəsil olduğunu bilmirəm.

Daşdəmir uzun illər əziyyət çəkdiyi dəri xərcəngindən dünyasını dəyişmişdi. Xəstəliklə bağlı kimyəvi müalicə aldığından təkə saçları deyil, qaşları, kirpikləri də

tökülmüş, sir-sifəti, boyun-boğazı şişib tanınmaz hala düşmüşdü. İndi isə üz-gözündə bir zamanlar tutulduğu sağalmaz xəstəlikdən zərrəcə əsər-əlamət duyulmur, səliqə ilə daranmış qara gur saçları ona yaraşlıq verirdi.

- Xəstəliyini necə müalicə elədilər?
- Bilmirəm, xəstə olduğum yadıma gəlmir.
- Cənnətdən də cəhənnəmə keçənlər olurmu?
- Əlbəttə, cəhənnəmə böyük axın var.
- Hansı ağılla cənnəti qoyub cəhənnəmə keçirlər?
- Hamı cəhənnəmdədir, cənnətdə çox az adam var.
- Bəs cəhənnəmdə qır qazanında qaynadılmaqdan qorxmurlar?
- Qır qazanlarını qaynatmağa yanacaq yoxdur.
- O zaman necə cəzalandırırlar günah işləyənləri?
- Fikir verməmişəm. Açığı, orda it yiyəsini tanımır.

Daşdəmir uzun müddət Bakının sovet məhəlləsində xanımı, üç uşağı ilə birgə kirayədə yaşamışdı. Qaldığı ev darısqal, havasız, yırtıq-deşikləri köhnə taxta, dəmir parçaları ilə örtülü yöndəmsiz bir mənzildi. Yağış yağanda otağın döşə-məsini su basırdı. Ömrünün ən fərəhli çağlarını burda keçirmiş, illər sonra şəhərin kənarında torpaq sahəsi alaraq balaca bir ev qaraltmışdı.

- Niyə cənnətə keçdin? Çətin idi cəhənnəmdə, yoxsa?

– Mənim üçün elə bir çətinliyi yoxdu. Burda yaşadığım həyatla müqayisədə oranın cəhənnəmi cənnət kimi gəlirdi mənə. Sadəcə cənnətdə hər şeyin başqa cür olduğunu düşündüm.

- Yəni, cənnət insanların düşündüyü kimi deyil?
- Yox, deyilənlərin hamısı uydurmadı...
- Hurilər, mələklər də yalandı bəlkə?
- Orda da belə söz-söhbətlər gəzir, ancaq açığı, mən görməmişəm.
- Bəs gül, gülüstan, meyvə bağları necə?
- Kölgələnməyə bir ağac belə yoxdu...
- Səbəb nədi?
- Su saatla verilsə, ağacı necə yetişdirmək olar?
- Elə danışırsan ki, adamın matı-qutu quruyur...

– Hə, onu deyim ki, dağın döşündə böyük bir cənnət muzeyi yaradıblar. Orda hər şey burdakı insanların xəyal etdiyi kimidi.

Ona verəcəyi suallar o qədər çox idi ki, hardan başlayıb harda bitirəcəyini kəsdirə bilmirdi. Əslində bu suallar burdən-birə yaranmamışdı, illər boyu içinə yığılan, cavabsız qaldığından üst-üstə qalaqlanan sorulardı, indiyəcən verilməməsi doğru-dürüst ünvanın tapılacağına inamsızlıqla bağlıydı.

Dostunun bir qədər özünə gəlməsi üçün söhbəti dəyişdi.

- Evinizə getmişdin? Yoxsa hələ bilmirlər gəlməyini?
- Yox, getməmişəm.
- Sənin gəlişini biləndə çox həyəcanlanacaqlar.
- Yox, evimizə getməyəcəyəm.
- Nədən?

– Səbəbini bilmirəm, ancaq bura gələndə dönə-dönə tapşırıblar ki, evimizə getməyim, mən də söz vermişəm. O dünyadan gəldiyimi evimizdə bir kimsə bilməməli. Çox xahiş edirəm, sən də heç kəsə demə.

Hər dəfə sorduğu sual yeni suallar doğururdu, ancaq dostunu yormağdan çəkindiyindən fikirlərini qısır, sözlərini dilinin ucundan yığırdı. Həm də yersiz sualları ilə qəlbini qıracağını düşünür, ya acıq edib gedə biləcəyindən ehtiyatlanırdı, bununla belə, öyrənib bilmək istəyi onu içəridən körükləyirdi.

– Oralarla buraların arasında fərq varmı?

– Nə deyim, vallah, elə bir fərq yoxdu.

– Burda necə, sən gedəndən sonra bir dəyişiklik görürsən?

– Dəyişiklik deyəndə ki, heç nədən baş açə bilmirəm, – bir az sözlərinə ara verib əlavə etdi: – Elə bil dünya tərsinə fırlanır.

– Bəs o dünyanın nəyi xoşuna gəlir?

– O dünyada ayrılıq olmur...

Bu dünyanın hər üzünü görmüş, o dünyanın cəhənnəmindən, cənnətindən keçib gəlmiş, həyatın gerçək mahiyyətini dərk etdiyindən dəyişib özgə bir varlığa çevrilən bu qeyri-adi qonağı heyərlə süzür, nə deyəcəyini bilmirdi.

– Həmişəlikmi gəlmisən, ya qayıdacaqsan?

– Qayıdacağam

– Nə vaxt?

– Hələ bilmirəm, özləri xəbər eləyəcəklər.

– Yəni, istəsən burda qala bilməzsən?

– Burda qalib neyləyəcəyəm ki? Pis-yaxşı, orda baş girləməyin çəmini tapmısam, yenidən gəlib bu zülm bataqlığına girməyim ağılsızlıq olar. Yaşayıb bitirdiyim ömrü bir də yaşamağı xəyalıma belə gətirə bilmirəm.

Araya əzici sükut çökdü, bir xeyli heç biri dillənmədi. Handan-hana özünü toparlayıb öyrənmək istədiklərini sormağ istəyəndə dostunun baxışlarında sayrışan yayğınlığı duydu. Birdən anladı ki, bayaqdan bütün sualları yalnız o verir, dostu heç nə soruşmur, hətta bura nə üçün gəldiyini də xatırlamır.

– Burdan xəbərləri necə alırlar?

– Təzə gələnlər gətirir.

– Yəni ölümlər?

– Orda heç kəs ölü sayılmır.

– Necə yəni?

– Deyirlər ki, əsl ölümlər burdadı.

Danışdıqca dostunun çöhrəsində öz içindəkindən də artıq heyərlə gördüyündən gələcək taleyi ilə bağlı qarışıq hisslər keçirir, haldan-hala düşürdü. Ancaq ölüm ona daha əvvəlki kimi qorxulu gəlmədiyindən illər boyu həyatını çökdürən ağırlığın əriyib itdiyini hiss edir, indiyəcən sezmədiyi bir yüngüllük duyurdu.

Bir azdan dostu ayağa qalxıb bayaqdan bəri məchulluğu darayan doymuş baxışlarını həyəət qapısına dikincə:

– Hayana gedəcəksən? – sordu.

– Gedib qəbrimi ziyarət eləmək istəyirəm, – dedi.

– Bəlkə bir yerdə gedək?

– Yox, tək gedəcəyəm. Bir ömür özümə gün ağlaya bilmədim. Gedib qəbrimin başında ömrümə ağlamağ istəyirəm. Sən gəlsən, ağlaya bilməyəcəyəm.

Başını bulayıb uzaqlaşdı.

**15-31 avqust 2023,
Almatı-Bişkek-Bakı**

◆ Poeziya

Xuraman MURADOVA

AĞAQLAR

Niyə ağlayırsız, donmu vurubdu?
Qışda yarpağını tökən ağaclar.
Bəlkə tənhalıqdan üşüyürsünüz?
Köksümü qoparıb sökən ağaclar.

Yayda kölgənizdə dincələn kəslər,
Qışda qayğınızı beləmi bəslər,
Qolu kəsildə de kimi səslər,
Gözünü yollara dikən ağaclar.

Neçə sevgilərin şahidi kimi,
Sevən ürəklərin titrəyən simi,
Dəli sevdaların gizli sakini,
Yükünü çiyində çəkən ağaclar.

Yoxsa gücünüzü qalmayıbdı heç?
Sevən qəlbini olmayıbdı heç?
Sizləri yadına salmayıbdı heç?!
Hər kəsin evini tikən ağaclar...

ONA YALAN SÖYLƏDİM

Ona yalan söylədim,
Səni sevmirəm deyə.
Özümü çox danladım,
Qəlbinə dəydim niyə?

Ona yalan söylədim,
Dedim, məndən uzaq ol.
Yuxumda gecələyən,
Bir həsrətli sazaq ol.

Dedim, get uzaqlara,
Gözüm səni görməsin.
Amma, ehtiyatlı ol,
Ayağına daş dəyməsin...

Bu amansız sevgimə,
Qəlbimdə hökm verdim.
Ancaq ürəyimdə mən
Ancaq onu sevirdim.

Yolunu çox gözlədim,
Bir gün gələcək deyə.
Soyuq xatirəmizi
Mənlə böləcək deyə.

Dediyim yalanların
Ürəyini oxşadım.
Darıxan ümidləri
Sevgimə bağışladım.

OĞLUM

Saçının dənləri dəyir gözümə,
Gözləri gözümdən rəng alan oğlum.
Bahar nəfəsiylə meh kimi əsib,
Ruhuma, könlümə hey dolan oğlum.

Gözümdə böyüdü saçındakı ağ,
Ruhumun ərköyün uşaqlığıtək.
Bəlkə illərimin həsrəti kimi
Gizlicə izləyib səni kölgətək.

Ana əllərinin isti tumarı
O ağ tellərinə məhəbbət çəkib.
İllərin dərd verən qəmli əlləri
Qara tellərinə ağ həsrət çəkib.

Günəş şəfəqidir saçlarında dən,
Təbiət rəngidir, qəm yemə, oğlum.
Allahın verdiyi bir ucalıqdı,
Çalış ucalıqdan sən enmə, oğlum.

YENƏ SƏN VARDIN

Ağlımda sən vardın yenə bu səhər,
Yenə pəncərəmi döydü rüzigar.
Uzaqdan hay salan qağayılarıtək,
Səndən danışdı mavi dalğalar...

Sahili döydükcə çılgın ləpələr,
Xəyalım buluda salam deyirdi.
Yenə dəniz xatırladırdı səni...
Yenə könlüm ancaq səndən deyirdi...

Zər geyib Günəşin üfüqlərindən,
Sənli günlərimi ruhuma biçdi.
Oynadı gözümdə şiltaq ləpələr,
Sənli xatirələr könlümdən keçdi.

Sənsiz ürəyimi sıxdı bu dəniz,
Uçdum xəyalınla çox uzaqlara.
Darıxdı bu sahil, darıxdı dəniz,
Qayıtdım bir anlıq ötən çağlara....

Dəniz gözlərimdə rəsmini çəkdim,
Məni həsrətiylə sıxdı son bahar.
Söykənib bəxtimin dəniz üzünə,
Məni sənsizliyə çəkdi dalğalar...

BAĞIŞLA MƏNİ

Əzabından əfvinə sığındığım,
Qəzəbindən sevginə sığındığım,
Səndən yenə, ey sənə sığındığım,
Qapına gəlmişəm, bağışla məni.

Lütfünlə könlümü hidayət eylə,
 Ədalət yolumu həqiqət eylə,
 Günahım çoxdursa, mərhəmət eylə,
 Qapına gəlmişəm, bağışla məni.

Sən haqsan, mən sənə gələn bir yolam,
 Sevgindən açılan qanadam, qolam.
 Sənə itaətkar bəndəyəm, qulam,
 Qapına gəlmişəm, bağışla məni.

Açdım dərgahına xoş əllərimi,
 Allahım, qaytarma boş əllərimi,
 Götürüb arzumu, diləklərimi
 Qapına gəlmişəm, bağışla məni.

DÖNMƏDİ GERİ...

Çox həsrətlə gözlədim
 Gələn illərimi mən.
 Yollar da çox gözlətdi
 Geri heç nə vermədən.

Hər ilin bahar-yazı
 Ömrümə gül ələdi.
 Hər ayıma, günümə
 Xoş arzular dilədi.

İndi o illərimin
 Həsrətli yolçusuyam.
 Geri dönməyən ömrün
 Hər zaman acısıyam.

Şirin xatirələrin
 Uzaq oldu əlləri.
 Nə qədər səsləsəm də,
 Yenə dönmədi geri...

Ötdü gənclik illərim
 Ötdü xoş arzularım.
 Bu arzularla dolu,
 Getdi, ömrün qatarı.

Pərvanə MEHMANQIZI

QORXMADIM

Mən çox qorxdum gözləməkdən,
 Ümidlərimin ümitsizliyindən qorxdum!
 Təkrar başa dönər deyə,
 başa dönməkdən qorxdum, dayandım!

Gercək carəsizlik nəymiş mən sənə öyrəndim,
 Öyrənmələr, gözləmələr artıq məni öyrətədi
 Yeni sabahlara, ümidlərə baxmalara...
 Qorxan gözə çöp düşər, nə çöplərdən,
 nə də tikanlardan qorxmadım...

Açılan sabahlarıma, ümidlərimə inandım...
 Hər qaranlığın, əzabın bir sabahına oyandım.
 Çəkdiklərimə baxıb, Günəşimi gözləməkdən
 Qorxmadım...

BİLMƏDİM

Dağılmış dünyamı tapa bilmirəm.
 Hansı dünyadayam, onu bilmirəm.
 Gah yolun sonunda, gah ortasında
 Hara gedəcəyimi, vallah, bilmirəm...

Sən demə, azmışam həyat yolumda.
 Yollar da apardı bilmirəm hara.

Kül olmuş parçamla yollarımda mən
Özümü axtardım, tapa bilmədim.

BU ŞƏHƏR

Bu səhər... bu şəhər də darıxmağa başladı.
Darıxmaq bu dəfə həddini aşdı,
Ališdı, qarışdı...

Bu darıxan şəhərdə
Adamlar rastlaşır, salamlaşır,
Barışır, qarışır
Və yenə darıxır...
Bulanır başlar, darıxır...
Darıxdığından yoxa çıxır adamlar...

Qışı da öz kefində, damağında,
kimi donar, kimi acar,
Darıxmaqda şəhərin kefi...
Ölümülə ayrılığın gedişinə
İlk ağlayan bu şəhərdir... Bakı...
Bu şəhər... çox qorxurdu,
darıxmağın soyuqluğundan.

GÖZLƏRDİ

Düz bilib yalan danışan,
utanıb qızaran da gözlərdi...
Diliylə yola salıb, ürəyində illərcə gözləyən gözlər.
İçində qan ağlayıb gözəl gülən də gözlərdi.
Hər kəsdən gizlənib özüylə üz-üzə
Hisslərlə danışır, ağlayan da gözlərdi.
İllər keçib dəyişilsə də,
Tək qalır hönkür-hönkür ağlayan da,
Arzuları, xəyalları yola salıb,
Gözəl ağlayan da gözlərdi...

Uzun yolda nakam qalan,
gözdən düşən də gözlərdi...
Son nəfəsdə ümidlə gözləri gözləyən ,...
Əllərlə bağlanan da gözlərdi...

TÜRK ƏDƏBİYYATI SEVGİSİ

Azərbaycanda milli istiqlal hərəkatının bayraqdarlarından olan Məhəmməd Əmin Rəsulzadə görkəmli milli ideoloq, ictimai-siyasi xadim, dövlət adamı, intellektual şəxsiyyət olmaqla yanaşı, həm də gözəl ədəbiyyatşünas idi. Onun ədəbiyyatşünaslığın müxtəlif problemləri, habelə bir sıra ədəbi simalar, onların yaradıcılıq nümunələri, fərqli bədii əsərlərin təhlili, bir sıra mətbuat orqanlarının fəaliyyəti, teatr tamaşaları, bəzi dram və opera əsərlərinin səhnə taleyi və s. barədə maraqlı və dəyərli əsərləri vardır. Həmin əsərlərdən “Azərbaycan şairi Nizami” monoqrafiyası istisna olmaqla, qalanları, əsasən, məqalələr şəklindədir. Bu böyük mütəfəkkirin ədəbiyyatşünaslıq istiqamətində qələmə aldığı məqalələri mövzuca çeşidlidir. Onların mühüm bir qismi Azərbaycan ədəbiyyatı və ədəbi şəxsiyyətləri ilə bağlıdır. Bununla belə, onun türk ədəbiyyatı, habelə başqa xalqların bədii təfəkkür sahibləri, onların yaradıcılıq örnəkləri, ədəbiyyat problemləri ilə də əlaqəli dəyərli fikirləri, təhlilləri, mülahizələri, mühakimələri vardır.

Məhəmməd Əmin bəyin ədəbiyyatşünaslıq fəaliyyəti, baxışları, araşdırmaları kontekstində türk (osmanlı) ədəbi dilinə, türk ədəbiyyatına, onun bir sıra problemlərinə, bəzi görkəmli şəxsiyyətlərinə və onların ayrı-ayrı əsərlərinə, dil-üslub məsələlərinə münasibəti də xüsusi yer tutur. Biz mövcud məqaləmizdə məhz bu məsələləri imkan daxilində araşdırmağı qarşımıza məqsəd qoymuşuq. Əlbəttə, bu, xeyli geniş məsələdir və bir məqalədə Rəsulzadənin bütün ömrü boyu türk ədəbiyyatı ilə əlaqəli fəaliyyətini, baxışlarını, əsərlərini tam şəkildə izləmək, araşdırma predmetinə çevirmək qeyri-mümkündür. Ona görə də, biz bu məqalədə, əsasən, müəllifin deyilən məsələ ilə əlaqədar XX əsrin ilk iki onilliyindəki fəaliyyətini, yəni həyat və fəaliyyətinin Azərbaycan dövrünü təhlil hədəfinə çevirməyə çalışmışıq.

Şübhəsiz ki, milli ideallardan əlavə, böyük bəşəri duyğularla, hisslərlə yaşayan bu mütəfəkkir insan bütün xalqların ədəbiyyatına, mütərəqqi ruh və məzmunlu mədəniyyət və sənət nümunələrinə, ədəbi simalarına, sənət adamlarına hörmətlə yanaşır, rəğbət bəsləyirdi. Ancaq onun osmanlı türkcəsinə, ədəbiyyatına, türk münəvvərlərinə münasibətini bir din və dil qardaşlığı, qan

və gen bağlılığı da müşayiət edirdi. Ona görə də o, Türkiyəyə, onun söz sərəvətinə, söz və sənət adamlarına, türk dilinə daha həssas, isti, səmimi münasibət göstərir, başqa sözlə, Türkiyənin bütün problemlərinə Azərbaycanın problemləri qədər doğma yanaşırdı. Müəllifin 1920-ci ilin 17 fevralında “İstiqlal” qəzetində dərc olunmuş “Türkiyə məsələsi” məqaləsindəki bu sözləri Məhəmməd Əmin bəyin Türkiyə sevgisini dolğun və sərrast şəkildə ifadə edir: “Həlli gözlənməkdə olan dünya məsələləri arasında bizi ən çox əlaqədar edən ana məsələlərdən biri yox, bir neçəsi heç şübhəsiz ki, Türkiyə məsələsidir. Türkiyə məsələsi heç bir zaman biz azərbaycanlılar üçün ürəgimizin ən nazik pərdələri ilə hiss olunur bir məsələ halından xaric olmamışdır”.

Məhəmməd Əmin bəyin 1920-ci ilə qədər qələmə aldığı məqalələri içərisində “Asan dil – “Yeni lisan” (“Şəlalə” jur., 1913, №19, 20), “Yeni lisançılar və türkcülər” (“Şəlalə” jur., 1913, №24, 25) və s. məqalələri türk ədəbi dili, başqa təbirlə desək, osmanlı türkcəsi ilə bağlıdır. Müəllif “Türkiyədə qadınlar” (“İqbal” qəz., 1913, 28, 30 iyun, 5, 25, 28 iyul), “Türklərin müzəffəriyyəti” (“İqbal” qəz., 1914, 20 may), “Tariq ibn Ziyad” (“Açıq söz” qəz., 1916, 20 noyabr), “Böyük bir itik” (“Açıq söz” qəz., 1917, 20 sentyabr) və s. məqalələrində isə bu və ya digər dərəcədə türk sənətkarlarından, onların bəzi yaradıcılıq örnəklərindən söhbət açır, türk ədəbiyyatının o zamankı bəzi problemlərinə toxunur.

Böyük mütəfəkkirin türk ədəbiyyatına münasibəti türk ədəbi dilinə münasibətindən başlayır. Onun yuxarıda adını çəkdiyimiz “Asan dil – “Yeni lisan”, “Yeni lisançılar və türkcülər” kimi məqalələrində o zaman osmanlı ədəbi-mədəni mühitində xüsusi aktualıq kəsb edən ədəbi dil problemlərindən söhbət açılır, Türkiyədə “ədəbi dil necə olmalıdır?” – sualına cavab axtarılır. Göstərilir ki, XIX əsrin 60-70-ci illərindən başlayaraq, Türkiyədə “ədəbiyyati-cədidə” (ədəbiyyatda yenilikçilər hərəkatı) başladı. Bu, Avropa tipli, Qərb ruhlu bir ədəbi hərəkat idi. Söz sənətində əsaslı kəmiyyət və keyfiyyət dəyişmələri, inqilabi yeniliklər özünü göstərdi. Bu yeniliklər, əsərlərin mövzu, məzmun, ideya, obrazlar aləmi, forma və janr xüsusiyyətlərindən tutmuş, dil-üslub məsələlərinə qədər, geniş bir sahəni əhatə etdi. Ancaq əgər məna-məzmun, forma, mahiyyət cəhətdən yeniliklər özünü doğrultsa da, dil-üslub baxımından özünü doğrultmadı. Belə ki, dil və tərz etibarlı ilə ədəbiyyat xalqdan uzaq düşdü. Dövrün ən qüdrətli qələm sahibləri belə, ədəbi dilə münasibətdə klassik ənənəni davam etdirməyə balşadılar. Bunlar “əski lisan”çılar idilər. Onlar öz əsərlərini ərəb-fars kəlmə və ibarələri ilə süslənmiş, geniş oxucu kütləsinin anlamadığı, xalq dilindən uzaq bir dildə yazır, “ədəbiyyat xalq üçün deyil, oxumuşlar, “xaslar” üçündür” – prinsipi ilə hərəkat edirdilər. XIX yüzilliyin son illərində onların bu mövqeyinə qarşı “yeni lisan”çılar hərəkatı baş qaldırdı. “Əski lisan”çılarla “yeni lisan”çılar arasında ədəbi dilə münasibətdə ciddi bir ixtilaf, fikir ayrılığı özünü göstərdi və mübarizə başladı. “Yeni lisan”çılar və türkcülər ədəbi dildə “xalqa doğru” – şüarını ortalığa atdılar. Qələm sahiblərini sadə, aydın xalq dilində yazmağa səslədilər, xalqla sənətkar arasındakı anlaşılmaz dil pərdəsini aradan qaldırmağa təşəbbüs göstərdilər.

Adını çəkdiyimiz məqalələrində deyilən bu məsələləri ətraflı və dolğun şəkildə şərh edən M.Ə.Rəsulzadə tük ədəbi dilinə münasibətdə “yeni

lisan”çıların və türkçülərin mövqeyini, dəsti-xəttini müdafiə edir. “Əski lisançı”ların, məna-məzmun cəhətdən nə qədər gözəl əsərlər yaratsalar da, dil nöqtəyi-nəzərindən xalqdan uzaq düşdüklərini söyləyir. Ədəbi dili milliləşdirməyi, xəlqiləşdirməyi günün vacib məsələsi hesab edir.

“Yeni lisançılar və türkçülər” məqaləsində müəllif “türkçülük və xalqçılıq” ədəbi məsləkinin banilərindən və bayraqdarlarından olan Məhəmməd Əmin Yurdaqulun yaradıcılığı, ədəbi dili xəlqiləşdirmək yolundakı fəaliyyəti üzərində ayrıca dayanır və yazır: “İştə bu yeni türkçülük və xalqçılıq məsləki - ədəbiyyətini tədqiq edərkən ilk əvvəl məşhur türk şairi Məhəmməd Əmin bəy üzərində dayanmamız lazım gəlir. Zənn edirəm ki, Türkiyədə Məhəmməd Əmin bəy qədər kimsə xalqı sevməmiş. Onun xalqı sevməsində başqa bir məcbubiyyət vardır ki, tərifi qabil deyildir. Ondakı bu ülvi hissi tədqiq etmək üçün milli nəşidələrini oxumalıdır. .Məhəmməd Əmin bəy sadə türkcə yazır, ərəbcə, farsca tərkiblər qətiyyənlə işlətməz. Ərəbcə, farsca lüğətlərdən də ancaq çox işlənməmiş və türkləşmiş olanlarını qullandır. Oylələrini ki, onları Anadolu köylüləri də bilirlər”.

M.Ə. Rəsulzadə M.Ə.Yurdaqulun poeziyasının “tərz və üslub”unu ədəbi dil nümunəsi kimi bir örnək sayır, ədəbiyyatda və ədəbi dildə “xalqa doğru” – hərəkətində onu bir bayraqdar və etalon kimi dəyərləndirir. Onun poeziya xəzinəsindən “Anadolu” sərlövhəli şeirini təhlilə cəlb edir. Şeiri həm dil, həm də ideya-məzmun baxımından nəzərdən keçirir. Mənzumədən müəyyən parçalar verərək, onun sadə və saf, Anadolu kəndlisinin də başa düşəcəyi bir dildə yazılmasını təqdir edir. Şeirin dili ilə bağlı təsəvvür yaratmaq üçün məqalədə verilən bir parçaya nəzər salmaq yerinə düşər:

***Əvət, səni gənc qocandan uzun illər ayırdıq;
Sən zavallı duvağına doymadığın bir gündə
Bir ixtiyar qadın kimi hayqıraraq saç yoldun;
Bir çox parlaq diləklərlə dolu olan könlündə
Bir muradın ölkərini görəmədən dul oldun.***

Məhəmməd Əmin bəy şeirdə əsas qayənin ifadəsinə xidmət edən, ana ideal və çağırışın rüporuna çevrilən aşağıdakı nəqarət üzərində xüsusi olaraq dayanır:

***Yazıq sənə ağlamayan şərərə,
Yazıq sənə ağlamayan vicdana,
Yazıq sənə uzanmayan əllərə,
Yazıq səni qurtarmayan insana!.***

Məqalə müəllifi qeyd edir ki, bu zərif şeir alman şerqşünası Şerrinin də diqqətini çəkmiş, Şerri onu yığcam şəkildə təhlilə cəlb etmişdir. Göstərmişdir ki, burada hüquqsuz bir türk qadını təsvir olunmuşdur, taleyin əlində aciz qalan bu qadın indiki Anadolunun təmsalidir. Məqalədə Şerridən Yurdaqulun şeiri barədə belə bir ümumiləşdirici sitat da verilir: “ Məhəmməd Əmin bəyin bu yeni şeirləri gəncliyə, yeni nəsəyə ithaf edilmişdir. Əmin bəy onların ürəyinə qoymaq istəyir ki, gənc Türkiyənin vəzifəsi siyasi bir hürriyyətin istehsalı ilə tamamilən ifadə edilmiş sayılmaz. Dərdli xalqın ictimaiyyəti yüksəldilməsi, mübarək

Anadolu torpağının bir bəxtiyarlıq yatağı yapılması vəzifəsi var. Məhəmməd Əmin türkcə şeirlərlə millətin gözlərini açıyor ki, bünyəsindəki yaraları görsün. Əski incə şeiri təmsil edənlər onun sərt və diri sənətini bəyənməyə bilirlər, o, millətinin bir mürəbbisidir və öylə də qalacaqdır”. Rəsulzadə alman şərq-şünasının bu baxışını təqdir edir və ona şərik çıxır.

Haqqında danışdığımız böyük mütəfəkkirin “Türkiyədə qadınlar” adlı iri həcmli məqaləsi 1913-cü ildə Bakıda “İqbal” qəzetində silsilə şəklində dərc olunmuşdur. Müəllif məqaləni Türkiyəyə gedib oranı gəzdikdən, Türkiyə həyatı ilə əyani surətdə tanış olduqdan sonra aldığı təəssüratlar əsasında qələmə almışdır. Burada Rəsulzadə Türkiyənin ictimai, siyasi, ədəbi-mədəni gerçəkliyində qadınların rolundan, onların hüquqlarından, təhsil və tərbiyəsindən, həyatından, məişətindən söhbət açır. Qadınların ədəbi-mədəni gerçəklikdəki roluna, mövqeyinə xüsusi diqqət yetirən müəllif göstərir ki, son onilliklərdə osmanlı coğrafiyasında, xüsusilə də İstanbulda qadınların ədəbi-mədəni gedişatdakı rolunda, mövqeyində ciddi bir fəallıq, yüksəliş hiss olunmaqdadır. Nigar Binnət Osman, Fatimə Aliyə kimi osmanlı mühərrirlərini Qafqaz oxucuları da müəyyən qədər tanıyırlar. İstanbulun kübar sinfindən çıxmış bu ziyalı qadınlar öz dəyərli yazıları ilə tanınırlar. Fatimə Aliyə xanım hal-hazırda “İslamiyyətdə qadının mövqeyi” adlı bir əsər üzərində işləyir.

Məqalədə “türklərin ən fəal və həssas ədiblərindən” Xalidə Ədib barədə daha geniş məlumat verilir. “Saleh” təxəllüsü ilə əsərlər yazan, ona görə də “Xalidə Saleh” imzası ilə də tanınan bu ziyalı xanım bir neçə dili mükəmməl bilir. Onun “Xarab məbəd”, “Xəndan” kimi hekayələri tədris kitablarına da daxil edilmişdir. Əsərləri daha çox “Tənin” qəzetində nəşr olunur. “Yeni Tura” adlı “xəyali” (romantik) səpkidə qələmə aldığı romanı Türkiyədə bu janrın səviyyəli örnəklərindən sayıla bilər. Xalidə xanım millətpərvər və demokratik baxışlı bir qələm əhlidir. Onu əzmkar bir türkcü kimi təqdir edən Məhəmməd Əmin bəy ədibi Azərbaycan oxucularına nikbin bir idealın təmsilçisi kimi təqdim edir: “Xalidə xanım türklüyün istiqbalı haqqında nikbindir. Ümidvardır. “Yeni Turan” romanında bu nikbinliyinin müsəvvər gözəl parçaları vardır. İleridə türk fəlsəfəsi, türk tarixi, türk sənəti, türk musiqisi və bir kəlmə ilə, bir türk mədəniyyət şəşədarı mövcud olacaqdır”.

Məqalədə Əminə Səmiyyə, Qədiriyyə Hissiyə, Xeyriyyə Malik Hüvanc, Səlimə Sərvət, Nəzihə Müxlis və s. kimi osmanlı qadın yazıçı xanımlarının fəaliyyəti də təqdir olunur. Eyni zamanda, “Qadınlara məxsus qəzetə”, “Qadınlar dünyası” kimi qadın mətbuat orqanları barədə yığcam məlumat verilir.

“İqbal” qəzetinin 1914-cü il 20 may tarixli nömrəsində çap olunmuş “Türklərin müzəffəriyyəti” məqaləsində M.Ə.Rəsulzadə o zaman üçün kifayət qədər yeni və aktual olan bir mövzuya həsr edilmiş bir poeziya nümunəsini Azərbaycan oxucularına təqdim edir. Bu, türk şairi Ağagündüzün “Nuri üçün” sərlövhəli şeiridir. Doğrudur, məqalə yalnız həmin poeziya örnəyinin təqdimi və təhlili üçün qələmə alınmamışdır. Ancaq şeir məqalə müəllifinin oxuculara çatdırmaq istədiyi məqsədlə, məramla sıx bağlı olduğu üçün Rəsulzadə bu iri həcmli şeiri bütöv şəkildə məqaləyə daxil etmişdi. Məqalədə deyilənlərdən aydın olur ki, elə əslində Məhəmməd Əmin bəyi bu məqaləni yazmağa təhrik edən də Ağagündüzün əsərində qoyulan mövzu və ideya olmuşdur.

İstər, Ağagündüzün şeiri, istərsə də, istiqlal mücahidimizin məqaləsi 1914-cü ilin yazında, yəni I dünya müharibəsi ərəfəsində qələmə alınmışdır. Bu, beynəlxalq aləmdə hərbi və texniki nailiyyətlərə, qəhrəmanlara, cəsurlara, fədakarlara ehtiyacın daha da artdığı bir tarixi dönm idi. Xalqlara yerdəki uğurlarla yanaşı, göydə qazanılan müvəffəqiyyətlər də gərək idi. Müəllif bu məqaləni yazmaqda türklərin “meydani-hərbə, aləmi-siyasətdə, saheyi-iqtisadda deyil”, “göydəki müvəffəqiyyətlərini qəsd etdiyini” vurğulayır. Həmin müzəffəriyyət iki türk təyyarəçisinin – Salim bəylə Kamal bəyin tarixdə ilk dəfə İstanbuldan Misirə qədər yolu təyyərə ilə qət edə bilmələri idi. Rəsulzadə bunu türklərin göyləri fəth etmək missiyasında ilk böyük və tarixi uğuru kimi dəyərləndirir, onun xalq üçün böyük mənəvi təsiri olduğunu da nəzərə çatdırır. Ancaq bu işin asan başa gəlmədiyini, həmin müzəffəriyyət yolunda şəhid verildiyini də nəzərə çatdırır. Həmin şəhid qəhrəmanlar isə Salim bəylə Kamal bəydən daha əvvəl təyyərə ilə İstanbuldan Misirə uçmaq istəyən, lakin təyyarələri yolda qəzaya uğrayıb həlak olan osmanlı zabitləri Fətih bəylə Osman Nuri bəydir. Şair Ağagündüz də yuxarıda adını çəkdiyimiz “Nuri üçün” şeirini Osman Nuri bəyin fədakar ölümünə həsr etmiş, şeri İstanbul qəzetlərindən oxuyan M.Ə.Rəsulzadə bundan təsirlənmiş “Türklərin müzəffəriyyəti” məqaləsini yazmış, məqaləni şeirin ruhuna uyğunlaşdırmışdı. Belə ki, istər, şeirdə, istərsə də, məqalədə qəhrəmanın ölümünə tökülən göz yaşı ilə yanaşı, bir nikbinlik, türklərin gələcək qələbələrinə, tərəqqi və istiqbalına ciddi bir inam da vardır.

“Nuri üçün” şeiri məqalədə bütöv şəkildə yer alır. Tərcibənd şəkildə yazılmış poetik nümunənin hər bəndi səkkiz misra olmaqla yeddi bənddən ibarətdir. Şeirin dili yetərincə şəffaf və aydındır. Şair xalq qəhrəmanı üçün xalqın sadə dilində söz abidəsi ucaltmışdır. Məzmunca mərsiyə xarakteri daşısa da, həm də xalqın xoşbəxt gələcəyinə olan ümiddən doğan nikbin ruhlu tərənnüm şeiridir. Qəhrəman təyyarəçinin fədakar ölümünü sənətkar din və millətin nizamı, səadəti yolunda atılan addım, sevda qucağı, türk ocağının sönməyən qığılcımı kimi dəyərləndirir:

***Düzənlik gəlmədən din və millətə,
Haram olsun biza sevda qucağı.
Zaval gətirirmi mülk və dövlətə,
Bu altun mizraqlı igid bucağı,
Bürcündə var ikən islam sancağı?
Bax, iştə sönmüyor bu türk ocağı,
Tarixə bir yeni qəhrəman verdi.
Göy bayraq üstündə Nuri can verdi.***

Şeirin türk gənclərinə təsirindən danışan M.Ə. Rəsulzadə onun tərbiyəvi rolu barədə yazır: “Təyyarəçilik yolunda verilən qurbanların türk ruh və mənəviyyəti üzərində Ağagündüzün bu şeirindən görüldüyü vəchlə tərbiyəvi bir təsiri olmuş. Adətən, təbiətdən intiqam almaq üçün türk cavanları coşmuşlar”. Haqqında danışdığımız bu məqalə həm də Azərbaycan oxucularını Ağagündüzün yaradıcılığı ilə, az da olsa, tanış etmək mənasında maraq doğurur.

M.Ə.Rəsulzadəni türk sənətkarlarının dramatik əsərlərinin Azərbaycandakı səhnə taleyi də maraqlandırır. “Tariq ibn Ziyad” adlı məqalə bu qəbildəndir.

Məqalə 20 noyabr 1916-ci ildə Rəsulzadənin özünün baş redaktoru olduğu “Açıq söz” qəzetində işıq üzü görmüşdür. Məqaləni yazmaqda müəllif iki məqsəd izləmişdir: 1. Müəllifi qüdrətli türk sənətkarı Əbdülhəq Hamid olan “Tariq ibn Ziyad” pyesi barədə azərbaycanlı oxuculara məlumat vermək; 2. Əsərin 1916 - cı ilin noyabrında Bakıdakı səhnə taleyi ilə bağlı təəssüratlarını oxuculara təqdim etmək.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycanda da geniş tanınan Ə.Hamidin “Tariq ibn Ziyad” pyesi tarixi mövzuda yazılmışdır, yəni tarixi dramdır. Əsərin baş qəhrəmanı Əndəlus fəthi Tariq ibn Ziyaddır. Əsər 1916-cı ilin noyabr ayının ortalarında Bakıda Tağıyev teatrında tamaşaya qoyulmuşdu. Məqalədə M.Ə.Rəsulzadə həmin tamaşa barədə təəssüratlarını ifadə edir. Ancaq öz təəssüratlarını verməzdən əvvəl pyesin qəhrəmanı və onun məzmunu, ideyası barədə yığcam məlumat verir və yazır: “Tariq ibn Ziyad. İslam tarixinin şanlı səhifələrindən birisinin sərdəftəri, mücahidi-islam adlı bir qəhrəman, öylə bir qəhrəman ki, əzmini nə dəryalar dayandıra bildi, nə də dağlar”. Müəllif qeyd edir ki, Tariq ibn Ziyad hicrətin 92-ci ilində Əməvilər dönəmində öz qoşunu ilə İspaniyaya keçərək Əndəlus fəth etmiş, adını cəsur bir islam qəhrəmanı kimi tarixə yazdırmışdır. Ə.Hamidin belə bir mövzuya əl atması da təsadüfi deyil. XIX-XX əsrlərin hüduqlarında, Avropanın islam ölkələrini istila və istismar etdiyi zamanda bir islam sərkərdəsinin Avropa torpaqlarını fəth etməsini qabartmaqla sənətkar islam xalqlarının yaddaşını oyatmağa çalışır, onları keçmişdən ibrət dərsi almağa, istismara, istilaya, ağıllığa qarşı mübarizəyə çağırır.

Məqalə müəllifi əsərin məzmunu və ideyasını yığcam şəkildə nəzərdən keçirdikdən sonra, onun Bakıdakı tamaşası ilə əlaqəli təəssüratlarını bölüşür. Bildirir ki, noyabrın ortalarında cümə günü Bakıda Tağıyev teatrında Ə.Hamidin “Tariq ibn Ziyad” adlı dram əsəri tamaşaya qoyuldu. Ancaq təəssüf ki, tamaşa son dərəcə zövqsüz və səviyyəsiz keçdi. Əbdülhəq Hamidə layiq, onun ideallarını, ideya və məfkurəsini bəyan edən bir əsər kimi tamaşaya qoyulmadı. Pyesin səhnə həyatını təhlil və tənqid edən Məhəmməd Əmin bəy onun nöqsanlarını da göstərir. Hər şeydən əvvəl, tamaşaya qoyularkən dili Azərbaycan türkcəsinə uyğunlaşdırılan əsərin iqtibasını, təbdilmi, yoxsa əsərin orijinalını olduğunun anlaşılmadığını yazır. Məqalə müəllifinin ikinci narazılığı rejissor işi ilə bağlıdır. Rəsulzadə izah edir ki, əsərdə rejissor işi yetərincə zəif, primitiv və naşı idi. Onun narazılığına səbəb olan üçüncü cəhət aktyor oyunu idi. Müəllif nəzərə çatdırır ki, Abbas Mirzə Şərifovun benefsi münasibətilə hazırlanmış bu tamaşada aktyor oyunu son dərəcə zövqsüz, təsirsiz və səriştəsiz idi. Əvvələn, aktyor seçimində səhvə yol verilmişdi. Əsərdə rolları ikinci dərəcəli aktyorlar oynayırdı. İkincisi isə, onların oyunu, diksiyaları, hərəkət və səhnə davranışları kifayət qədər zəif, maraqsız təsir bağışlayırdı. Tamaşanı tənqid edən Məhəmməd Əmin bəy yazır: “Təbdilmidir, iqtibasındır, nə dersə, bilməm. Fəqət bu qədər bilirəm ki, cümə günü Tağıyev teatrosunda gördüğümüz “tamaşa” nə Əndəlus fəthi kibi tarixi böyük bir vəqəyə, nə Tariq ilə Musa kibi o böyük əxşasi-tarixə, nə də Əbdülhəq Hamid kibi böyük bir şairə yaraşdı (yakışdı)”.

Osmanlının sənətinə və söz sərvətinə böyük maraq göstərən M.Ə.Rəsulzadənin ən çox sevdiyi türk münəvvələrindən biri də Tofiq Fikrət idi. Tofiq Fikrət o zaman Azərbaycanda da yaxşı tanınırdı. Azərbaycan ədəbiyyatı, xüsusilə də

romantiklərimiz üzərində müəyyən təsiri var idi. Milli ideoloqumuz da bu dahi türk şairinin şəxsiyyətinə, yaradıcılığına hörmət, ehtiram və həssaslıqla yanaşdı. Müəllifin 1917-ci ildə “Açıq söz” qəzetinin 20 sentyabr tarixli nömrəsində dərc olunmuş “Böyük bir itik” nekroloq-məqaləsindəki səmimiyyəti, qəlbədən gələn və ruhun təzahürünə çevrilən təssüf hissi, yanğısı da bunu aydın surətdə ifadə edir.

“Böyü bir itik” T.Fikrətin vəfatı münasibətilə yazılmış nekroloq-mərsiyədir. Burada Məhəmməd Əmin bəy türk şairinin yaradıcılığı barədə məlumat verməyə lüzum görmür. Ancaq həm özünün bu ölümün təsirində doğan kədərini, təəssüf hissini, həm də T.Fikrətin sənətinin, şəxsiyyətinin, vətən, millət, bəşəriyyət və insanlıq sevgisinin əsas mahiyyətini, əzəmətini, ruhunu çox dolğun, təsirli şəkildə oxucuya çatdırır. Onu türk ədəbiyyatının “cilvəyi-dühası”, “aşıqi-naləni-hürriyyət”i (hürriyyətin ağlar, nalan aşiqi), “ruhi-fəyyazi-şairiyyət”i (şairlik aləminin feyzkar ruhu), insanlıq aləminin “nəvazəndeyi-aləmi-bəşəriyyət”i (bəşər aləminin nəvazişkar musiqiçisi, yəni bəşərin dərdlərini musiqi sədaları və nəğmə ilə aləmə yayan nəğməkar) adlandırır. Yetişən ölüm xəbərindən üzüldüyünü ifadə edir.

Maraqlıdır ki, Rəsulzadə nekroloqda T.Fikrətin başqa əsərinin adını çəkmir. Lakin sözüünə başlayan kimi “Tarixi-qədim” mənzuməsinin adını çəkir və bu əsərin müəllifinin vəfat etdiyini söyləyir. Niyə müəllif türk şairini məhz bu mənzumə ilə təqdim edir və bu mənzuməni yada salır? Çünki T.Fikrət yaradıcılığının şah əsərlərindən olan “Tarixi-qədim” bütün bəşəriyyətin, insanlığın əzəli və əbədi dərini təcəssüm etdirən bir nəğmə, insanlıq suçunun bütün tarixini ittiham, tənə hədəfinə çevirən poetik abidə, insanlıq mərsiyəsidir. Mənzumədə şair təsvir edir ki, ilk bəşər övladı Adəmin övladları Habil və Qabil arasındakı münəqişədə cinayət baş verdi, ilk dəfə yer üzünə insan qanı töküldü. Həmin qan, qırğın o zamandan başlayaraq, min illərdir davam etməkdədir. Yəni bütün insanlığın tarixi faciələr, fəlakətlər, dəhşət və vəhşətlər, qan və qırğınlar tarixidir. Təəssüf ki, bu kədərli gedişətdə öləndə, öldürəndə, qan tökəndə, qanı töküləndə insan oğludur. Bəşər övladı özü-özünə qənim, yağ kəsilməmişdir. Türk şairinin bəşəri ideallarının və dərdlərinin ümumi ahəngini, ruhunu sərrast şəkildə ifadə etdiyindən, Rəsulzadə “Tarixi-qədim”dən aşağıdakı beyti də nekroloq-mərsiyəyə daxil edir:

***Din şahid istər, asiman qurban,
Hər zaman hər məkanda qan, qan, qan.***

Türk dahisinin ölümünü emosional bir duyğu və narahatlıqla oxuculara xəbər verən Azərbaycan mütəfəkkiri onun həyatını əcəl qapısına aparən yolu, səbəbləri məhdud fərdi - cismani ölüm müstəvisindən çıxarır. Milli və bəşəri ağrı-acılarla, ictimai şərin tüğyanı və şair qəlbinin buna qarşı etirazının onun cismani varlığına vurduğu zərbələrlə əlaqələndirir. Sənətkarın çıldırması (ağlıni itirməsi), yaxud da vərəmləməsi hadisəsini sosial mühitin, insanlığın müsibətlərinin qlobal dərdlərlə yaşayan dühalara “bəxş etdiyi” qismət payı kimi dəyərləndirir: “Tofiq Fikrət öldü! Qəribədir ki, aldığımız xəbərlərdən bir qismi Tofiqin çıldırdığını, digər qismi isə vərəmlədiyini bildiriyorlar. Fikrət çıldırmış!.. Çıldıra

bilər, çünki insani duyğularla həssas olan bu qəlbi-rəqiq bəşəriyyətin min dürlü vəhşətlərlə cilvələnən çılğın simasını görəncə çıldırmaya bilməzdi! Tofiq vərəmləmiş!..Bütün bəşəriyyətin dərdi ilə dərddənd, bütün dünyanın fərəhi ilə fərəhmənd olan bu qəlbi-müşfiq afaqı çulğayan səfaləti görəncə, əlbəttə ki, vərəmlər!”.

Göründüyü kimi, M.Ə.Rəsulzadə T.Fikrətin ölümünü adi bir insanın ölümündən fərqləndirir. Bu itkiyə bütün insanlığın və dünyanın itkisi kimi baxır. Çünki Tofiq Fikrət özü dünyanın və bəşəriyyətin dərdləri ilə yaşayan bir şəxsiyyət olmuşdur.

1917-ci ildə, yəni I dünya müharibəsinin şiddətli bir çağında qələmə alınmış nekroloqda M.Ə.Rəsulzadə bu qlobal miqyaslı savaşın törətdiyi rəzalətləri nəzərdə tutaraq xatırladır ki, müharibə çoxlu sayda insanlara, məmləkətlərə, xalqlara yalnız maddi cəhətdən ziyan vurmadı. Mənəvi itkilərə, zillətə, rəzalətlərə də səbəb oldu. Bir sıra xalqların böyük şəxsiyyətləri, dahi insanları da müharibənin qurbanına çevrildilər. Həmin şəxsiyyətlərdən bir neçəsinin adını çəkən nekroloq müəllifi T.Fikrəti də onların sırasına daxil edir. Bildirir ki, bu türk şairi bilavasitə müharibə meydanında iştirak etməsə də, onu müharibənin dərdləri, faciələri, zəlalətləri xəstələndirib bəşəriyyətin və türk xalqının əlindən aldı. Beləliklə, Rəsulzadə böyük şəxsiyyətlərin itkisini insanlığın itkisi kimi dəyərləndirir.

Nekroloqda həm T. Fikrət özü şəxsi amal və əməlinə görə oxuculara mübariz bir şair kimi təqdim edilir, həm də onun insanları daim mübarizəyə, yeniliyə, qurub -yaratmağa, nikbinliyə, səadətə çağırdığı vurğulanır. Şairin yaradıcılığının əsas leytmotivlərindən olan aşağıdakı çağırışı xatırladılır: “Uğraş, ... çalış, ara, bul, qoş, atıl, bağır, durmaq zamanı keçdi, çalışmaq zamanıdır!”.

Məhəmməd Əmin bəyin nekroloqu nə qədər mərsiyə xarakteri daşısa da, sonu nikbinliklə yekunlaşır. Müəllif türk şairinin öz xalqının qəlbində, ruhunda daim yaşayacağını, türk gəncliyinin onun yaradıcılığından və əməlindən aldığı “imani-fərda ilə” gözəl bir gələcək, işıqlı sabah yaradacağına əminliyini ifadə edir. Nekroloqunu şairin türk gəncliyinə xitabən dediyi bu misra ilə bitirir: “Fərda sənin, sənin bu təcəddüd, bu inqilab”.

Nəticə olaraq deyə bilərik ki, Azərbaycan dövlətçiliyi və milli istiqlal tarixində misilsiz xidmətləri olmuş M.Ə.Rəsulzadə həm də gözəl filoloq alim idi. Onun ədəbiyyatşünaslığın müxtəlif məsələləri ilə bağlı dəyərli əsərləri vardır. Həmin əsərlərin bir qismi türk dili və ədəbiyyatı problemlərinə həsr olunmuşdur. Bir Azərbaycan türkü kimi, osmanlı Türkiyəsinin dilinə, ədəbiyyatına həssas münasibət bəsləmiş, sevgi və sayğı ilə yanaşmışdır. O, Türk ədəbiyyatı və sənəti, onun ayrı-ayrı ədəbi simaları, onların əsərləri və s. ilə əlaqədar bir sıra dəyərli, məzmunlu məqalələr yazmış, öz fikir və mülahizələrini ortaya qoymuşdur. Bu yazıların əksəriyyəti mətbuatda dərc edilmişdir. Azərbaycan oxucularını türk ədəbiyyatı, onun ayrı-ayrı yaradıcı şəxsiyyətləri ilə tanış etməkdə həmin məqalələrin əhəmiyyətli rolu vardır.

Yaqub BABAYEV

◆ Poeziya

Famil RƏSUL

YAĞIŞ

Bax, yenə baharda yağışlar yağır.
Gör necə qəlbləri duyacaq yağış.
Nə qədər sevdaya açacaq cığır,
Nə qədər sevdanı yuyacaq yağış.

Sular dərələrə yığılacaqdır.
Nə qədər xatirə doğulacaqdır.
Elə o sular da boğulacaqdır,
Nə qədər ümidə qıyacaq yağış.

İslanar hər tərəf, meşə, dağ, dərə.
Məni də aparar xatirələrə.
Buluddan ayrılıb cumacaq yerə,
Yeni sevdalara uyacaq yağış.

Damlalar titrədir qəlbimdə simi.
Boğulmuş gördüm öz ümidlərimi.
Torpağın yağışa doyduğu kimi,
Bir gün bu torpaqdan doyacaq yağış.

Hər şey ötürüdür, güvənmə əsla.
Əzəldən bəllidir, yalandı dünya.

Necə ki, sən məni buraxdın tənha,
Səni yarı yolda qoyacaq yağış.

SIXAR SƏNİ

Mən sənə ürəyim deyə bilərdim.
Qorxdum ki, sinəmdə qəm sıxar səni.
Sənə göz bəbəyim deyə bilərdim.
Qorxdum gözlərimdə nəm sıxar səni.

Nə gözəl mənzərə, sənə yar desəm.
Qəlbimdə tükənməz intizar desəm,
Sənə sonsuz ümid, arzular desəm,
Alınmaz, həm üzər, həm sıxar səni.

Mən sənə eşqinlə susmuş o səsəm.
Dərdindən ağlını itirmiş kəsəm.
Sənə ömrüm desəm, həyatım desəm,
Bütün dərd-qəmimlə cəm sıxar səni.

MƏNZƏRƏYƏ BAX

Səmadan ay baxır, qəlbimdən də sən.
Necə möhtəşəmdir, mənzərəyə bax.
Sənin pəncərənin önündəyəm mən,
Yaxınlaş gözəlim, pəncərəyə bax.

Görüm qaranlıqda səni doyunca,
Uzaqdan olsa da izləyim səni.
Mən səni sevirəm, ömrüm boyunca
Razıyam illərlə gözləyim səni.

Mənə bir ümid ver, tutuna bilim.
Bilim ki, sənə də qəlbimdə mənəm.
Əzbərləyib sənəni adını dilim.
Sən elə mənə desən, mən elə sənəm.

Bu gün bu sevgini yaşayıramsa,
Bunun səbəbkarı sənənsən, biləsən.
Səni ürəyimdə daşıyıramsa,
Mən hara getsəm də sən mənəmləsən.

SƏNDƏDİR

Dünyanın ən gözəl baxışı səndə,
Dünyanın ən gözəl gözü səndədir.
İncə gözəlliyin naxışı səndə,
Hər bir gözəlliyin özü səndədir.

Danışım gözündən, deyim qaşından.
İncə təbəssümün, davranışından.
Hamının aqlını aldın başından,
Mənim də ürəyim düzü səndədir.

Belə bir gözəllik dünyada təkdir.
Eşqin ürəyimdə açmış çiçəkdir.
Səni kim görürsə deyir mələkdir,
Ən gözəl mələyin üzü səndədir.

Sənə vurulmuşam, nə deyim yalan.
Etdin ilk baxışdan qəlbimi talan.
Məni bu məhəbbət oduna salan
Alovun atəşi, közü səndədir.

XƏYALINI GÖNDƏRİB DİR

Xəyalını göndəribdir, yar özü gəlmək istəmir.
Onsuz nələr çəkdiyimi, bəlli ki, bilmək istəmir.
Yaxşı bilir sevdiyimi, yaxşı bilir məskənini,
Qəlbini çox sıxma deyir, çünki əzilmək istəmir.

Xəyalını göndəribdir, yuxularım şirin olsun.
Ona olan məhəbbətim daha möhkəm, dərin olsun.
Daha dözmək çətin gəlir yoxluğuna, həsrətinə,
Nə qədər bu ürəyimdə yara olsun, irin olsun?

Xəyalını göndəribdir, mənə bir az ümid verə.
Aşiqini yaxşı bilir, istəyini salmaz yerə.
Mən ki çox şey istəmədim, hüsnünü görmək istədim,
Nə olardı heç olmasa özü gələ bircə kərə.

Xəyalını göndəribdir, vermək üçün bir təsəlli.
O da gəlir, çox tez gedir, görmürəm ki düz-əməlli.

Bu sevdanın sonu yoxdur, o ki mənə sevməyib heç,
Hər dəfə boş ümid verib, eləyibdir bunu bəlli.

VURULMUŞAM

Sənə vurulmağı mən istəmədim.
İlahi istəyib, mən vurulmuşam.
Mənə bir möcüzə göstərin dedim,
Çıxmısan qarşıma sən, vurulmuşam.

Eşqinə alışdım, sönməyəcəyəm.
Həsrətə səbr edib dinməyəcəyəm.
Eşqimin yolundan dönməyəcəyəm,
Olsa da qar, duman, çən, vurulmuşam.

Səbr edib çəkərəm həsrət, intizar,
Səni sevdiribsə, demək, ümid var.
Eybi yox, başıma yağsa belə, qar,
Saçıma salsa da dən, vurulmuşam.

Etdin baxışınla yalan ömrümü.
Həqiqət elədin yalan ömrümü.
Qalan həyatımı, qalan ömrümü
Bölərəm sənənlə tən, vurulmuşam.

OXUCULARIN NƏZƏRİNƏ!

“AZƏRBAYCAN”

jurnalına abunə yazılışı davam edir.

Əlaqə nömrələri:

+ 99412 498-78-10

+ 99455 668-78-79

**Jurnalın bir nüsxəsinin qiyməti 2 manat,
illik abunə qiyməti 24 manatdır.**

İNDEKS: 76300

Günel RƏCƏB

ÇANTA

Təkliyimi gözdirirəm
 Çanta kimi özümlə.
 İçində bir az sükut
 Bir az da küskünlük var.
 Sonuncu sevgidən miras
 Xatirələr, sətirlər,
 Bir də bu kədərli şeirlər...
 Məsafələr uzandıqca
 Yoxluğun ağır gəlir,
 Daşımağa gücüm çatmır.
 Təkliyim məni əzir.
 Qanadımı qıranlar
 Öz qanımdan idilər.
 Qanadlarım əvəzi
 Mənə çanta verdilər...

BÜRÜN PAYIZ RƏNGLƏRİMƏ

Aç evinin pəncərəsin
 Payızı qonaq çağır.
 Əsən səhər nəsimi
 Yuxuna haram qatır.
 Payızın isti rənglərinə
 Boyayıb saçlarımı
 Sənə qonaq gəlim yenə

Dönüb Şimal küləyinə.
 Payız qədər ola bilsə,
 Bu görüşün qədəri...
 Payız kimi sevə bilsə
 Küləklər bu şəhəri...
 Yarpaq-yarpaq tökülərəm
 Otağının canına.
 Xəzan ollam, döşənərəm
 Sənin ayaqlarına.
 Nə olsun ki, payızam.
 Yarpağım yox, gülüm yox.
 Yoxsulam, yorğunam,
 Çılpağam, solğunam,
 Bir xətirəyəm
 Həsrətindən saralmış.
 Bir bəxtsiz sevgidən
 Yadigar qalmış.
 Nə olsun ki, payızam.
 Təbiətin ən səmimi həliyam.
 Ən küskün şeirlər,
 Ən həzin mahnıların
 Beşiyiyəm,
 Yırğalaram dünyanı.
 Bu sonsuz ahəngin xətrinə gəl, sevgilim,
 Bürün bütün rənglərimə, sevgilim.

GÖZ YAŞIMIN LAYLASI

Yığıb son ümidləri
 Yollara çıxdım, adam.
 Bütün yolları gəzdim.
 Səni tapmadım, adam.

Sənsiz çilik-çiliyəm,
 Mən yerimdən sınıram.
 Ağrıların içində
 Səni sayıqlayıram.

Ümidlər səssiz-səssiz
 Pəncərədən baxarmış.
 Göz yaşı da adama
 Gecə layla çalarmış.

Gecənin sahilindən
Ulduzları yığmışam.
Buludlar arasından
Sənə cığır açmışam.

Ümidimi pərdətək
Pəncərəmə tikmişəm.
Bəlkə gələrsən deyə
Gözlərimi dikmişəm.

Pəncərəmdə işıgım,
Ulduzlarım sönməmiş
Geri dön, yaraşığım,
Ümidlərim ölməmiş.

QONAĞIN VAR...

Bilsən necə bəzədim
Şam ağacın bu axşam.
Arzuları yumaq edib
Asdım yaşıl ağacdən.
Pəncərəmdə küləklər şəhəri
Sıxıram soyuq qədəhi
Əlini sıxar kimi.
Baxıram şəhərin işıqlarına
Gözünə baxar kimi.
Gözümdə peşmançılıqlar
Növbəyə durublar.
Nə qədər cazibədar olsa da
Şəhərin işıqları,
Pəncərənin buz ruhu,
Qədəhin soyuqluğu...
İlin sonuncu günü
Hər işıqda bir arzu var.
Hər arzu bir pəncərəyə qonar.
Aç pəncərəni...
Qonağın var...

Xumar ƏLƏKBƏRLİ

LAL XOŞBƏXTLİK

◆ Hekayələr

Çoxdandır taksi sürürdü, ilk işi olmuşdu, bu yaşdan sonra əli tutan son iş də elə bu olacaqdı, deyəsən. Səhərlər bu vaxt aeroporta sənişin aparırdı. Dünən sənişindəşimə şirkətindən zəng edib bu gün səhər saat 5 üçün sifariş vermişdilər; aeroporta müştəri aparmaq lazım idi. Artıq bir neçə dəqiqə idi ki, ünvana çatıb, yeni tikilmiş çoxmərtəbəli binanın qarşısında gözləyirdi. Sükutu təkərli çamadanın səsi pozdu, boylanınca oynaq çəhrayı rəngli çamadanın səhərin özünəməxsus qaranlığını yararaq yaxınlaşdığını gördü. Gözəl xanım idi, ekzotik meyvə qoxulu ətri havanın şaxtasına qarışıb qızmar yayı xatırlatdı. Xüsusi zövqlə geyinmiş, saçının düzümü, bər-bəzəyi, ənlük-kirşanı təbii gözəlliyinə xüsusi bir ton qatmışdı. "Səhərin bu çağında belə bəzək-düzəkli olmaq üçün yəqin gecəni yatmayıb", – düşündü. Və təbii ki, aeroporta sənişin apararı bütün taksi sürücüləri kimi, onun da ağılından ənənəvi sual keçdi: "Görəsən hara uçur?.."

– Sabahınız xeyir.

Xanım sənişin yalnız başı ilə salamı alıb əlini çamadandan çəkdi.

– Mən yerləşdirərəm baqaja, – deyib sürücü çemodanı çox çətinliklə qaldırdı. Lap nəfəsi kəsildi. "Nə yığıb bunun içinə ki, belə ağırırdı?" – düşündü.

Yol boyu neçə gündür ara-sıra yağmış əriyən qar çirkli-çirkli ağırırdı. Faraların yola düşən işığında təptəzə qar dənəcikləri uçur, yerə düşür, amma hələ oturmurdu.

– Deyəsən, yenə qar başlayır...

Xanım sənişin nəinki dodağını tərptəmək, heç gözünü belə qırpmadı. Sürücü davam etdi:

– Əgər şaxta olmasa, qorxulu deyil, yerdə qalmaz qar. Qış bu şəhərə heç yaraşmır, eləmi? – mütləq cavab almaq üçün sualını hətta xüsusi tonla verdi. Amma xanım yenə danışmadı, bu dəfə, sadəcə, başı ilə təsdiqlədi. "Buna da şükür, deməli, eşidir, kar deyil... Laldırmı bəs?!"

Bir az da yol getdilər. Ön aynadan sezdirmədən xanımı süzürdü, üzü ifadəsiz pəncərədən dəyişən görüntüləri izləyir, amma sanki heç nə görmür, fərqi nə varmırdı.

– Mən ömrümdə uçmamışam, ümumiyyətlə, bu şəhərdən kənara çıxmamışam. Bu hisslər heç mənə tanış deyil... – sürücü daha bir əbəs cəhd etdi.

Bir qədər də getdilər. Qar dənələri böyüyür, yağıntı çoxalırdı.

– Gücləndi... qar qasırgası gözlənilir, – deyib heç bir cavab almayınca dodaqaltı yenə nəşə mızıldandı və başını buladı. Amma əsas sualını verəcəkdə, xanım cavab versə də, verməsə də...

– Ümid edirəm, siz isti bir ölkəyə uçursuz, bu qardan qurtula biləcəksiz, – deyib başı ilə güclənən qara işarə etdi. Yenə cavab almayınca konkret sual verməli olduğunu düşündü və bir az da yüksək səslə soruşdu. – “Hara səfər edirsiniz, xanım?”. Yalnız bundan sonra qadının gözlərini pəncərədən çəkib, boşluğa baxan kimi ön aynaya baxmasından sualı eşitdiyinə əmin oldu, amma yenə cavab olmadı. “Laldır yəni?!” – düşündü və az sükutdan sonra davam etdi:

– Bu gecə aeroportda müştəri qarşılımışam, sonrakı müştərim sizsiz. Yeni yuxusuzam, etiraz etmirsizsə, mən danışıq, yuxu qəfil tutar... siz söhbətə qoşulmasaz da olar, – ön aynada xanımın üzündə zərif təbəssüm görüb ürəkləndi, – əslində vərdişliyəm, yuxu tutmaz, amma yenə də... Heç bu yaşa qədər doyunca yuxu yatmışam ki? Əvvəl hamı kimi məktəbə getmişəm, səhər tezdən dərs, sonra hərbi xidmət... Maşın sürməyi də elə hərbi xidmətdə öyrəndim, qayıdandan sonra babam (anamın atası yəni) sükani mənə buraxdı. Allah ölənlərinizə rəhmət etsin, rəhmətlik ömürlük çörəyimi verdi. Atam erkən ölüb, heç xatırlamıram ki... o vaxt Çernobil qəzasının (*Ukraynada Çernobil Atom Elektrik Stansiyasının 4 sayılı nüvə reaktorunda 1986-cı il 26 aprel tarixində baş vermiş fəlakətli nüvə qəzası*) fəsadlarını aradan qaldırmaq üçün bütün sovet respublikalarından adam yığıblar, mənim atam da gedəndə anamla nişanlı olub, qayıdıb evləniyə... – qısa fasilələrlə danışıq, arada ön aynadan xanıma baxırdı. Qadının gözlərini pəncərədən çəkməsə də, onu dinlədiyini sezirdi. – Mən ekiz qardaşımla dünyaya gələndən bir neçə ay sonra atam ağır xəstəlikdən dünyasını dəyişib. Mən sağlam, ekiz qardaşım qüsurlu doğulub, lal-kardı. Mən məktəbə gedən il anam yenidən ailə qurdu, başqa bir dul kişinin yetimlərinə analıq etmək üçün rayona köçdü. Bizi nənəm, babam (anamın valideynləri) yanlarına apardı. Anam əvvəllər bizimlə ara-sıra maraqlansa da, sonra ancaq bir dəfə – nənəm rəhmətə gedəndə gəldi, vəssalam. Babam bizi tək böyüdü. Qardaşım bir neçə sinfi evdə bitirdi, məktəbə getmirdi. Mən isə orta məktəbi bitirdim, hərbi xidmətə getdim, qayıdandan sonra babam qazancı ilə məni, qardaşımı böyütdüyü köhnə avtomobilini mənə bağışladı. Çox keçmədi, lal-kar qardaşımı da mənə əmanət edib bu dünyadan köçdü. Anam heç babamın dəfninə də gələ bilmədi, kənd həyatında özünü “dəfn etmişdi” o da... Qonşuların köməkliyi ilə babamı dəfn etdik, mən kiçik ailəmizin

qayğısını öz çiyinlərimə, bir də babamdan miras qalan “çörək ağacına” – taksiyə yüklədim. Az qazandım, az, çox qazandım, yenə az yedik... Bir az pul qənaət edib, babamdan qalan köhnə evi təmir etdirmək, evlənmək istəyirəm... istəyirəm, səs-küylü böyük ailəm olsun... Bu yaşa qədər evdə bunu görmədim, mənim ailəm tək-cəlal-kar qardaşım olub... babam çox vaxt çöldə, yollarda olurdu, mən də lal-kar qardaşım ilə evdə tək. Uşaqlarla oynamaq üçün həyəət çıxsaq belə, qardaşıma görə mən də səs-küylü oyunlardan, uşaqlardan kənar qalardım, çünki qardaşımın dili, qulağı mən olurdu... doyunca danışmaq, doyunca eşitmək istəyirəm... istəyirəm mətbəxdə, qab-qaşıqda qadın əlinin izini, pərdələrdə, xalıda qadın səliqəsini görüm...

Elə bu dəm arxa oturacaqdan xanım sərnəşinin narazı səsi sözünü ağzında qoydu:

– O qədər danışdınız, az qala unudacaqdım... aeroport yoluna girməmiş, yan yola sürün, dəniz qırağına, orada kiçik kafelər olan sahili bilirsiniz yəqin...

– Hə, əlbəttə, bilirəm, – çaşqın-çaşqın dedi. Xanım isə havası boşalan şar kimi artıq susmaq bilmirdi. – Mən dünən aeroporta taksifə sifariş vermişdim, amma sonra tanışım xəbər etdi ki, məni aeroporta o aparacaq. Mən də sifarişi dəyişməyi unutmuşam... Məni sahilə gözləyəcəklər, özümüz gedəcəyik. Siz isə narahat olmayın, ödənişinizi tam ödəyəcəm, – deyib əl çantasından pulu çıxarıb uzatdı və:

– Qalıq lazım deyil, – dedi.

– Amma çoxdu bu...

– Qoy qalsın. Elə də çox deyil... sizin arzuladığınız, xəyal etdiyiniz o ev, ailə həyatının bünövrəsində qoy mənim də payım olsun, – deyib gülümsündü.

– Çox sağ olun...

– Mənim atam da var, anam da, ailəm, iki övladım, hələ qohum-əqraba... böyük ailə. Yəni sizin qibtə edəcəyiniz biri yəm, – səsində istehza hiss olundu.

– Allah eləməsin! Sizə, ailənizə, doğmalarınıza can sağlığı, ən yaxşı günlər arzu edirəm, xanım, – sərnəşinin söhbətçil çıxması onu sevindirmişdi, xüsusi bir şəstlə maşının sağa işığı yandıraraq tras yoldan ehmalca çıxdı.

– Amma bəzən bu qədər insanın əhatəsində insan özünü elə yalqız, bədbəxt hiss edir ki... bir boşluq var sanki içində, doldura bilmirsən və o boşluq dərinləşib səni dibə çəkir, çəkir... böyük ailənlə süfrə başına otursan, hamının dili var, amma heç kəs danışmaq istəmir, danışanlar isə yalan danışır, boş danışır, sükutunu doldururlar. Hamı biri-birindən nəyisə gizlədir, deyiləcək o qədər söz var, amma o sözlər susulur, bilərəkdən susulur yəni, ona görə yox ki, laldırlar... ya da danışır, amma yalan danışır... bu xoşbəxtlikdirmi? Elə bilirsiniz qarşıdakı insan kar deyilsə, bu xoşbəxtlikdir? Hər eşidən adamı başa düşmür, danışan isə yalan danışır... İnanın mənə, yalan eşitməkdənsə kar olmaq, yalan danışandan

isə lal biri yaxşıdır. Sizin xoşbəxtliyiniz bəlkə də elə lal-kar dediyiniz kiçik ailənizdir? İnsan yaxınında, hər gün onunla yatıb oyanan xoşbəxtliyinin bəzən fərqi varmır...

Dil-dil ötən sürücü özünü tanıya bilmirdi, lal olub, sadəcə, başını bulayırdı. Ani sükut çökdü, yalnız asfalt yoldan sonra nahamar yolda təkərlərin, bir də qarı ön pəncərədən silən şüşəsilənlərin səsi gəlirdi. Artıq sürücü ürəyində danışdı: "Bu da özünü xoşbəxt hiss etmir... yəqin, ona görə qıraqda sevgili tapıb özünə. İndi də hamını, ailəsini, doğmalarını, övladlarını belə tərkdib qaçır... Anladım, tanış dedi adam bunu "başə düşən, xoşbəxt edəcək" məşuqudur, qoşalaşib qaçacaqlar. O qədər belə şeylər olur ki..."

Asfaltı dağılmış yol dəniz qumlarının arası ilə irəliyə uzanan cığıra qovuşdu. Sahilin qar yağışında islanmış qumuna batan təkərlər ağır hərəkət edirdi.

- Elə burada saxlayın maşını.
- Amma kafelər hələ uzaqda, bura kimsəsiz sahildir.
- İndi arxamca gələcəklər...

Qapıları açınca, şaxtalı hava üzlərinə vurdu, hər ikisi isti maşından dənizin səhər küləyinə düşdü. Sürücü çemodanı yenə çox çətinliklə baqajdan endirdi:

- Çemodanı aparmaq çətin olacaq...
- Narahat olmayın, tanışım indilərdə yaxınlaşacaq. Siz gedin, çox sağ olun, – dalğaların dəli-dolu gurultusunda səsi güclə eşidildi. Şaxtalı küləkdənmi, ya nədənsə dənizin qara sularına baxan gözləri dolmuşdu elə bil. Küləyin dağıtdığı saçlarını əli ilə üz-gözündən geri yığıb, – Sizə yalan danışmayan, dinləyib başə düşən, qınamayan ailə arzu edirəm, – dedi.
- Çox sağ olun, xanım. İcazə versəniz, sizinlə gözləyərdim. Təkbaşına qalmayın kimsəsiz sahildə.

– Yox, narahat olmayın. Həm də baxın, səhər açılır... – deyib başı ilə üfəqdə yorğun-yorğun oyanan günəşin qar yağmurunda işıltılarına işarə etdi.

- Yaxşı yol, xanım, – deyib sürücü oranı tərkdə etdi.

Geri qayıdarkən qar səngiməyə başladı, amma onun həmin xanımla bağlı "itthamları" evə çatana qədər səngimədi, elə hey düşündü. Anasız qalan o iki həmtale uşağı daha çox düşündü... ilk dəfə iynə saplayıb düymə tikdiyi, yumurta qaynatdığı, paltar yuyub ütə çəkdiyi günlərdə içindən keçən "anam bizimlə olsaydı" ehtimalı altında heç yaşamadığı uşaqlığını xatırladı... Yatıb, yuxusunu alıb oyanınca isə həmin xanımı artıq unutmuşdu...

Şirkətdən zəng edib gecə saatlarında aeroporta müştəri aparacağını dedilər. Yenə qar başlayırdı. "Çayı hazırladım, istidi. Sən yat, mənə gözləmə" deyib qarlı-buzlu gecə yollarında maşın sürəcək deyə onun üçün narahat olan tək doğması, ailəsi – ekiz qardaşının lal kəlmələrini eşitməsə də, gözlərindən oxudu, əli ilə cavab verdi: "Narahat olma, ehtiyatla sürəcəm..."

Budəfəki sərnəşini iş səfərinə gedən yaşlı bir kişi idi, danışmağa həvəsli idi, yolboyu söhbət etdilər. Onu aeroportda düşürüb, sifariş olmasa da, sərnəşin gözləməyə qərar verdi. Yeni reysin enməsinə yarım saat qalırdı. İsti maşında oturub yağan qara baxa-baxa, Bethovenin (*Alman bəstəkarı, iyirmi yaşlarından etibarən eşitmə qabiliyyətini tədricən, sonralar isə tamamilə itirməsinə baxmayaraq, klassik musiqinin ən möhtəşəm nümunələrini yaratmışdır.*) radioda səsləndirilən həzin musiqisinin altında mürgülədi. Saat 12 olunca radioda günün son xəbərləri başladı. Bir az siyasət, bir az iqtisadiyyatdan danışdılar, sonra son xəbəri oxudular – ötən gün dənizdən qadın meyiti çıxarılıb. Təhtəşüuri şəkildə nəfəsini saxlayıb radionun səsinə artırdı və ani ağılından bir fikir keçdi. – “Həmin qadındır! Tanışı öldürüb atıb dənizə”. Diktör eyni ahəstə tonla davam edirdi – qadının üstündə şəxsiyyətini təsdiq edən sənəd olmayıb. Meyitin kimliyinin müəyyən edilməsi üçün hüquq-mühafizə orqanları tədqiqata başlayıblar. Həmin şəxsin intihar etdiyi ehtimal edilir. Təhqiqatçılar qadının əlinə açarla bağlanmış, içinə daş yığılmış çəhrayı rəngli çəmodandan bu qənaətə gəliblər. Qadın dənizin dərinliyinə düşməsi üçün öncədən içinə daş yığılmış çəmodanla sahilə gəlib. Hadisənin qətl olması isə ehtimal edilmir. Belə ki, həmin an dənizdə qayıqda olan balıqçılar hadisənin şahidi olublar. Onlar hadisə yerinə yaxınlaşana qədər qadın dalğaların qoynunda bir neçə saniyə çırpınıb və sulara qərq olub. Balıqçılar dərhal yaxınlıqdakı xilasetmə xidmətinə xəbər veriblər, qadının meyiti biləyinə bağlanmış ağır çəmodandan azad edilib. Diktör ilkin tədqiqatla bağlı açıqlamanı da oxudu. – Həmin yerə səhər saatlarında heç bir taksi sifarişi olmadığı üçün, mərhumənin sahilə hansı nəqliyyat vasitəsilə gəlməsi araşdırılır. Sürücü düşündü: “Deməli, səhərin o saatında kimsəsiz sahilə taksi sifarişinin mümkün olmadığını bilib, aeroporta sifariş verib, sonra yolu dəyişəcəyini planlayıb...” Bu, səsləndirilən son xəbər oldu, sonra gecə yatmamışdan öncə kitab oxumağı sevənlər üçün “Gecə qıraəti” adlı radioveriliş başladı. İvan Turgenevin “Mumu” əsərini oxuyurdular... dilsiz-ağızsız Gerasim Mumunun boynuna daş bağlayıb çaya atdı...

MÜHARİBƏ VƏ KƏPƏNƏKLƏR

Bu gün yenə karxanada istidən qovrulmuşdu, rəngi qapqara, köynəyi duz bağlamış halda evə gəldi. Nə yanına qaçıb kiçik qolları ilə ayaqlarını qucaqlayan 4 yaşlı Firuzəyə, nə də adını övladına verdiyi anası Firuzənin “Anan ölsün, nə gündəsən?!” əzizləməsinə fikir verdi. Özünü tələsik mətbəxə salıb doyunca su içdi, sonra hamama keçdi.

– Ay qız, az oyna içəridə, ərin gəlib, heç xəbər var? – anasının, ardınca gəlinin səsi gəldi:

– Hə, bildim, ay ana. Gəlirəm, başına dönüm...

– Uşaq qan-tər içində gəlib, təmiz paltar, dəsmal ver! – anası gəlinə çəmkirdi.

Yuyunub, rahatlanıb otağa keçdi. Elə həmin an eyvandan əsən axşamın ilıq mehində qürub edən Günəşin zəif şüaları altında gözlərini vuran narıncı işıq içini dincəltdi, sərinlətdi sanki. Baxdı ki, təzə pərdə asıblar. Divanda oturdu, pərdənin üzərində təsvir olunmuş ağlı-sarılı kəpənəkləri diqqətlə süzə-süzə “Bu nədir?” soruşunca, əlində sərin dovğa, otağa girən anası cavab verdi:

– Pərdəni deyirsən? Nahidə alıb bu gün.

– Nahidə hansı pulla alıb? – gözlərini pərdədən çəkib, sualı eşidincə otağa daxil olan Nahidənin sevinc yağan çöhrəsinə baxdı. Pərdənin otağa dolan narıncı işığındanmı, ya sevincdənmi Nahidənin yanaqları allanmışdı.

– Nisyə aldım. Şahnazgilin dükanından.

– Bu qarmaqarışıqlıqda çox vacib idi?

– Ürəyim istədi. Bir bax, evimiz nə qəşəng oldu.

– Əlbəttə, nisyə aldığı pərdənin pulunu mən ödəyəcəmsə, sənə qəşəng görünə bilər.

– Deyinmə də, pulunu bir həftə gözləyir.

– Eybi yox, hirsənmə... İlan çalması bunu, – anası söhbətə qarışdı, – evimiz üçün alıb da... Elə baha da deyil. 120 manat. Rəngi də gözəldi, gözlərimi oxşayır, içimi fərəhləndirir, ay oğul.

Qəfil yumşala bilməzdi ki. Elə bu dəm otağa girən balaca Firuzəni qucağına səslədi. Hamı bilirdi ki, qızını qucaqlayıb, şirin pəltək kəlmələrini eşidincə öpəndən sonra onun heç bir qəmi-fikri, əsəbi qalmır. Amma bu dəfə qucağına qaçan Firuzənin dolaşmaq saçıları, yemək dağılmış ağızburnu, çirkli ətləri onu özündən çıxartdı:

– Bu necə uşaq saxlamaqdır, adam iyərəndiyindən qucağına ala bilmir, – deyib ona uzanan körpə əlləri geri itələdi.

– Hirsənmə, ay bala. Gəlinin işi çox olub bu gün, evin yır-yığışı, xörəyi, hələ üstəgəl qısa mürəbbə də bişirib, – deyə anası təzə pərdənin mehində yellənən kəpənəklərin arxasında döşəməyə düzülmiş mürəbbə balonlarına işarə etdi.

– Hə, işi çox olub, amma vaxt tapıb Şahnazgilin dükanına gedib, nisyə pərdə alıb, gətirib asıb. Ondansa bu tifilə vaxt ayırardın da, üstü, başı nə halda...

Maaşa hələ çox vardı, əlindəki pulla ayın axırına qədər ailəni dolandırmalı idi. Hansı xərci azaltsın, necə qənaət etsin sualı ilə vurnuxa-vurnuxa dovğanı içdi. Qəfil yadına düşdü ki, bir neçə gün əvvəl tanışlarından biri avtomobil təmiri emalatxanasında ona gecə gözətçisi işi təklif etmişdi. Razi olmamışdı, gündüzlər onsuz da hamının növbəli işlədiyi karxanada növbəsiz çalışırdı ki, iki növbənin də əmək haqqını alsın. Gecələr oyaq qalmağa da dözərdi, amma istəmirdi, çünki bütün günü səhər açılandan qaş qaralana kimi görmədiyi, darıxdığı ailəsi ilə ancaq axşamdan-axşama bərabər olurdu. İndi anladı ki, heç olmasa bir müddət

iki işdə çalışmalıdır, əlavə gəlirə ehtiyacı var. Cəld ayağa durdu. Düşündü ki, işverəni də razı salsın, aylıq əmək haqqını əvvəlcədən alar ki, pərdənin borcunu versin.

– Atası, hara gedirsən? Firuzə bala bu dəqiqə hamamdan çıxıb, sənin qucağına gələcək, – deyər qızçıqazı çimizzirən Nahidə hamamın açığı qapısından boylandı.

– İşim var.

Nahidə duruxdu, amma ərinin xasiyyətinə bələd idi, işim var dedisə, deməli, həqiqətən vacib işi var. Yoxsa ancaq axşamdan-axşama gördüyü doğmalarını boş incikliyə, ya narazılığa görə qoyub getməzdi...

Anası da, əlində Firuzənin çiçək qoxuyan paltarları, dəhlizə çıxıb:

– A bala, yorğunsan, nə vacib işdi ki? – soruşdu.

– Qayıdanda deyərəm.

Bu dəm gözlərinə sabunlu su düşdüyündən ağlayıb ərköynülük edən Firuzənin hamamdan cırcırına səsi gəldi:

– Ata hara gedir? Getməsin ata...

– Atası, sən qayıdana Firuzə bu qırmızı toplu paltarını geyinsin, yoxsa narıncı? – deyər nənə də nəvəsini sakitləşdirmək üçün hamama keçdi.

– Qızım ağlamasın, saçlarını darayıb uclarına lenti kəpənək bağlasın, narıncı donu da geyinsin. Ata tez qayıdacaq, qızım, – o da hamama tərəf səsləndi.

Bəxti gətirdi, emalatxana sahibi onu işə qəbul etdi, elə həmin gecədən işə başlayarsa, aylıq maaşını da əvvəlcədən verməyə razı oldu. O da, təbii ki, razılaşdı. Heç olmasa bir ay canını dişinə sıxıb dözməli idi.

Artıq hava qaralmış, hərbi vəziyyət olduğu üçün hər kəs erkəndən evinə çəkilməmişdi. Gözətçi köşkünə keçib, evə zəng etdi, vəziyyəti anasına başa saldı:

– Müvəqqəti işləyirəm, ay ana.

– Nahidə biləndə qanı qaralacaq.

– Nahaq, ay ana. Nahidəyə halaldır əziyyətim. Amma qoy bu gecə üzölsün. Üzölsün ki, bir də mənə məsləhətləşməmiş iş tutmasın. Ərinin cibinin haqq-hesabını bilməli, ona görə hərəkət etməlidir... Firuzə qızım neynir?

– Kəsüb səndən, – anası xısın-xısın gülüb davam etdi: – Bayaq qucaqlayıb öpmədin axı, ona görə... Dediyn donu da geyinib, saçları lentli uzanıb yatağa. Gecə köynəyini geyindirə bilmədik ki... Gözləyir gələsən, onu həmin paltarda görəsən, öpəsən, barışa.

– Ay şirinim... başını qatın, ağlamasın, yatsın.

– Sən narahat olma, ay bala.

– Gecəniz xeyrə.

– Xeyrə qarşı, oğul. Allah səni qorusun...

Səhərin alatoranında o da bütün şəhər əhlinə qoşulub, ermənilərin raket zərbələri altında torpağa qarışmış binanın ətrafına gəldi.

Yerlə yeksan olmuş bina sakinlərinin hadisə yerinə gələn qohumları dağıntılar altından yaralı çıxarılan doğmalarını görüncə rahat nəfəs

alırdılar. Bu faciənin müqabilində onların gözlərində sevinc var idi; doğmaları yaralı olsalar da, həyatdaydılar...

O da havalı-havalı ora-bura qaçır, tanımadığı ağ xalatl, hərbi geyimli şəxslərə ağlaya ağlaya nəsə yalvarırdı. Nə dediyini, nə soruşduğunu bilsə də, özü səsini eşitmirdi. Qulağında səhər sübhədən atılan raketlərin vahiməli uğultusu var idi ancaq. Yaralıların ilk siyahısında və dağıntılar altından sağ çıxarılanlar arasında ailəsindən heç kəsin adı çıxmadı. Hadisə yerində axtarışlar hələ davam edirdi. Bütün günü özünü bilmədən torpağın üstündə oturub, yaralılarını xəstəxanaya apararlara həsədlə baxa-baxa ailəsindən xəbər gözlədi. Gün günortanı keçmişdi, dağıntılar altından daha bir neçə nəfərin çıxarılması xəbəri bayquş səsi kimi uladı. "Kaş onlar olmayaydı" duaları çat-çat olub qan qaysaqlamış dodaqlarında, o da camaata qoşulub, cəsədlər uzadılmış xərəklərə yaxınlaşdı.

Xəyənin birində ağ örtüyün altından çıxan körpə əli narıncı paltarından tanıdı. İrəli yerimək istədi, ayaqları tutmadı, yerə yığıldı. Ayağa qaldırmaq üçün ətrafdakılar əlini uzatdı, amma əbəs idi, ayaqları sözlünə baxmırdı, sümüksüz ət parçası kimi yerə dağılırdı. Dünən onu evdən çıxaran ayaqları bu gün yenə ona xəyanət edirdi. Toz-torpağın içi ilə iməkləyə-iməkləyə xəyəyə yaxınlaşdı. Örtüyü qaldırdı. Balasının qan-parça olmuş üzünə dağılmış ipək saçlarını torpaqlı ovucları ilə geri sığalladı. Sonra dodaqları qana bulaşa-bulaşa doyunca balasının kələğayı kimi yumşaq bədənini qucaqlayıb öpdü...

Anası ilə Nahidənin də cəsədləri dağıntılar altından çıxarıldı, digərləri ilə birlikdə maşına qoyub məscidə apardılar... O isə hələ də dağıntılar altından xəbər gözləyən ümidli insanlardan başsağlıqlarını lal dinləyir, gözlərini ətrafı lənlə hasarlanmış binanın xarabalıqlarından çəkə bilmirdi. Düşən axşamın qürub edən qırmızı günəşi dağıntıların üstündə küləyin yellədiyi narıncı pərdəni al atəşə bürümüş, üstündəki kəpənəklər, sanki ətrafa dağılıb xarabalığın üzəri ilə qanad açıb uçurdular. Ətrafdakıları yarıb xarabalıqlara tərəf yürüdü. Hasarlanmış əraziyə çatınca hərbiçilər onu saxlamağa çalışsalar da, yaralı vəhşi heyvan kimi çırpınıb əllərindən çıxdı. Arxadan eşidilən "Buraxın! Ailəsini itirib, yazıq..." sözlərinin ardınca ona mane olmadılar. Bayaq yer tutmayan ayaqları vəhşi bir güc və sürətlə onu xarabalıqların üstü ilə yuxarı qaldırdı...

Pərdəni götürüb aşağı düşəndə hava qaralmışdı. Onu səliqə ilə qatlayıb, köksünə, dünən avans aldığı aylıq maaşı gizlədiyi döş cibinin üstünə sıxıb oradan uzaqlaşdı. Tələsirdi... İndi evindən qalan bircə bu kəpənəkli narıncı pərdə idi.

◆ Tənqid və ədəbiyyatşünaslıq

CƏMO BƏY CƏBRAYILBƏYLİNİN POEZİYASI

*Ey sevgili yavərim, Cəmo bəy!
İstəkli bəradərim, Cəmo bəy!*

Abbas Səhhət

Görkəmli maarif xadimi, əməkdar müəllim, peşəkar publisist, yazıçı, pədaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Cəmo bəy Cəbrayılbəylinin (1887-1965) nə vaxt bədii yaradıcılığa başlaması və ilk mətbu əsərinin harada dərc edilməsi ilə bağlı hər hansı bir məlumatın yuvalandığı mövcud mənbəyə təsadüf edilmir. Hətta onun ömrünün son illərində qələmə aldığı və vəfatından sonra nəşr etdirilən “Xatirələrim” (1966) kitabında da bu barədə qeydlərə rast gəlinmir. Ehtimal etmək olar ki, Cəmo bəyin böyük bacısı Soltanxanım Cəbrayılbəyli tanınmış şair Ağə Əli Nəseh Əfəndizadə ilə ailə qurduqdan sonra gənc şairin həyatında yeni bir dövr başlayır. Cəmo bəyin atası Adil Cəbrayılbəyli əsassız təqiblərdən yaxa qurtarmaq üçün qonşu ölkəyə mühacirət etdikdən sonra Cəbrayılbəyلیلər ailəsinə faktiki olaraq Ağə Əli Nəseh himayədarlıq, qəyyumluq edirdi. Nəseh Cəmo bəyi yaradıcılığa həvəsləndirir, ona məsləhət verir və doğru yol göstərirdi. XX əsrin əvvəllərində Cəmo bəyi Şamaxıda yaşayan görkəmli şairlərdən Mirzə Ələkbər Sabir, Abbas Səhhət, Məhəmməd Tərrah ilə ilk dəfə Ağə Əli Nəseh tanış etmişdir.

Cəmo bəy xatirələrində qeyd edir ki, Mirzə Ələkbər Sabirlə ilk dəfə 1905-ci ildə Ağə Əli Nəsehin vasitəsilə tanış olmuşdu. Bir dəfə Nəseh, Sabir və Səhhətlə onlara çay içməyə gəlmişdilər. Onlar möhkəm dostlar idi. Söhbət poeziyadan, Sabir yaradıcılığından düşmüşdü. Amma Sabir qəmgin görünürdü, Səhhətin zarafatları da onun eynini açmadı. Nəseh dedi ki, Mirzə (Hamı Sabirə “Mirzə” deyə müraciət edirdi), indi xəyalat vaxtı deyil, təbiətin musiqisinə Cəmonun musuqisi əlavə olunsa, pis olmaz. Cəmo bəy

işarəni həssaslıqla qarşılayaraq tarı əlinə alır və Sabirin ən çox sevdiyi “Rast”ı yüksək zövqlə ifa edir.

Ədəbi söhbətlər və musiqili məclislər evdə, məktəbdə, təbiətin qoy-nunda dostlar üçün uyğun sayılan vaxtlarda keçirilirdi. Ehtimal ki, Cəmo bəyin Nəseh tərəfindən bəyənilmiş ilk şeirləri Sabirin, Səhhətin iştirak etdiyi məclislərdə səsləndirilmiş və münasibət bildirilmişdir.

C.Cəbrayılbəylinin bir şeiri istisna olmaqla poetik yaradıcılığı demək olar ki, araşdırılmamış, diqqətdən kənar qalmışdır. Onun haqqında yazılan məqalələrdə Cəmo bəyin elmi-pedaqoji fəaliyyəti ön plana çəkilmiş, dərslük və dərslər vəsaitləri müxtəlif illərdə təkrar-təkrar nəşr edilmişdir. C.Cəbrayılbəylinin bu yazıda təhlil olunan şeirləri XX yüzilliyin əvvəllərində mətbuatda ərəb qrafikası ilə çaplanması nəzərə alınmasa, demək olar ki, oxuculara ilk dəfə təqdim olunur.

Cəmo bəyin bizə məlum olan ilk mətbu şeiri olan “Tavus və Qarğa” adlı mənzum təmsili məktəb yoldaşı və yaxın dostu Qafur Rəşad Mirzəzadənin mühərrirliyi və nəşirliyi ilə yayınlanan “Məktəb” jurnalının 1912-ci il 6 may tarixli 12-ci sayında (səh.182) “Aciz” təxəllüsü ilə dərc etdirdiyi yeganə əsərdir. Sonralar o, “Cəmo bəy “Aciz” Şirvani” imzası ilə şeir və hekayələrini çap etdirmişdir. Görünür, Azərbaycanda “Aciz” imzasından Cabbar Əsgərzadə, Osman Cüməzadə, Mirzə Yusif Mərəndi, Xəlifə Məmməd, Axund Molla Ələkbər Hacı Əlibaba oğlu və b. ədiblərin istifadə etdiyi ona xatırladılaraq daha fərqli imzadan faydalanması məsləhət görülmüşdür.

“Tavus və Qarğa” təmsili məsnəvi şəklində mənzum hekayədir. Öncə Qarğa Tavusu tərifləyir, onun gözəlliyini öyür, “Pəri-balında xameyi-qüdrət”ini vəsf edərək hamıya sevinc, fərəh bəxş etdiyinin sirrləri, səbəbləri ilə maraqlanır.

*Tavus ilə görüşdü bir Qarğa,
Söylədi ey rəfiq, xoşsima!
Bu gözəllik ki, səndə var gözəlim!
Bənə vəchın bəyan qıl görəlim:
Haradan tapdınız yeylə Zəbur?
Səni hər kimsə xoşlayıb da sevər.
Belə ki, taxılır, açarsın sən,
Cümləyə bir fərəh saçarsın sən.
Pəri-balında xameyi-qüdrət,
Nəqş edibdir qəribə bir ziynət.*

Qarğa Tavusun gözəlliyinə heyrandır. Bu sahədə onun kompleksi var, Tavusa paxıllıq edir, özünün çirkin görünməsindən narahatdır. Bununla belə, düşünür ki, yaranışı dəyişmək, gözəlliyin sirrini öyrənmək, gözəl görünmək (olmaq) mümkündür. Qarğanın suallarına Tavusun cavabı məntiqli və fəlsəfidir:

*Belə verdi cavab ona Tavus:
– Olma ey Qarğa, çox belə məyus!*

*Səni Allah gözəl yaratsa idi,
Bəzəyib ortaya çıxartsa idi,
Ərşi Rəhmani də bəgənməz idin!
Yerə bir dəfə belə enməz idin.
...Görüürəm eybini və lakin bən,
Ölürəm az qalır xəcalətdən.
Zişt (çirkin) gördükdə öz ayağımı bən,
Yığaram tezəcə qol-qanadımı bən.
Bəndə olsa idi özgə eyib daha,
Qüssə və qəm bəni edərdi fəna!
Bənə verdi Xüda müradımca,
Sənə də verdi qol-qanadımca!*

(Aciz. "Tavus və Qarğa". Bakı, "Məktəb" jurnalı, 1912, 6 may, №12, səh.182).

Tavus Qarğaya həm təsəlli verir, həm də onu tənqid edir, həm yüksəkliyə, səməyə yüksəlmək qüdrətindən, həm də təkəbbürlülüyündən, eqoistliyindən, özündən razılığından bəhs edir. "Özünə diqqət eylə, bax, sonra, Gör ləyaqət varınsa çıx ucaya." – deyir. Ucalıq yalnız ləyaqətlə fəth edilir.

Şair bu əsərində mənəvi gözəllik və çirkinlik mövzusunda toxunaraq məktəbli şagirdlər üçün ibrətamiz düşüncə müstəvisinə mübahisəli məsələlər çıxararaq yetirmələrinə, gənclərə yaxşı ilə pisi fərqləndirmək bacarığı, oxu və təhlil vərdişləri aşılayırdı.

Cəmo bəy ilk mətbu şeiri ilə ehkamlara dayalı ənənənin tilsimini qırmağı bacardı, "utancaqlıq" kölgəsindən sıyrılıb çıxaraq Şamaxıda şeir xiridarı, söz əhli kimi tanınmağa başladı.

Ədibin "Qənbər və Heydər" adlı ikinci şeiri "Məktəb" jurnalının 1913-cü il 14 dekabr tarixli sayında "Cəmo bəy "Aciz" Şirvani" imzası ilə dərc edilmiş, tərbiyəvi mövzuda qələmə alınan və uşaqlar üçün nəzərdə tutulan əsərdə özbaşınalıq, yersiz və düşünülməmiş hərəkətlər tənqid edilir. Şair iki gənc dostun valideyn öyüdünə qulaq asmadıqları üçün başlarına gələn əhvalatı belə nəql edir:

*Qənbər ilə Heydər edib məsləhət,
Qaçdılar evdən edərək bir qələt.
Fikirləri çöldə dolanmaq idi,
Səfa çəkib, orda dayanmaq idi.
Əqilləri kəsmiyordi onların,
Ki, çöl və səhradakı heyvanların
Hər biri bir növ ilə zəhmətdədir,
Ruzi dalınca çox əziyyətdədir.
Gəzdi-dolandı hərəsi bir tərəf,
Çəkmələri boş yerə oldu tələf.
Günorta yetdikdə bunlar acdılar,
Darıxdılar, çünki biəladılar.
Tənə vurub bir-birinə bir qədər,*

*Çəkdilər axırda nədamət, zərər.
Bərk yorulub qol-qıçı uzatdılar,
Bu günahı bir-birinə atdılar.*

İki dost, iki qonşu Qənbər və Heydər gəzib yorulduqdan sonra onların narahatlığı, qorxusu, həyəcanı başlayır. Aclıq və yorğunluq onları gücdən salıb naəlac duruma gətirib çıxarır. Özbaşına yaşayış məkanından çox uzaqlaşdıqları üçün bir-birilərini günahlandırır. Ümitsiz vəziyyətdə onların imdadına qoca, fəqir, “paltarı yırtıq” bir dilənçi çatır:

*Gördülər ol dəmdə yol ilə gedir,
Bir qoca, həm paltarı yırtıq fəqir.
Çignində torbanı görüb bildilər
Dilənçi olmasına qol çəkdilər.
Güc eyelədi onlara aclıq həman,
Dilənçi sarı yügürüb biaman.
Yalvardılar, sailə çün yetdilər,
Dilənçiyə dilənçilik etdilər.
Dilənçinin rəhmi gəlib bunlara,
Verdi çörək bir qədər, üç-dörd para.
Hər ikisi almaq ələ ətməgi,
Eylədilər yad, yenə getməgi.
Xeyli gedib, eyelədilər axşamı,
Mənzilinə qaçdı, çəkildi hamı.
Dörd tərəfi xali gördü tifillər,
Qorxu etdi bunlara artıq əsər.
Qaçmaq fikrin hər ikisi atdılar,
Kor və peşiman evə qayıtdılar.
Fikirsiz iş etsə bir adam bəli,
Boş qalar axırda hərifin əli.*

(Cəmo bəy “Aciz” Şirvani. “Qənbər və Heydər”, Bakı, “Məktəb” jurnalı, 1913, 14 dekabr, №20, səh.310-311).

“Tifillər” – Qənbər və Heydər aclığın əzablı caynaqları altında çırpınarkən bir sailə rast gəlirlər və ona yalvarırlar, “Dilənçiyə dilənçilik” edərək, 3-4 para çörək ala bilirlər. Bütün bunlardan sonra əsərin qəhrəmanları korpeşman evə qayıdırlar. Şair əsərini atalar sözləri ilə bitirərək azyaşlı oxucularının diqqətinə çatdırır ki, fikirləşmədən, yüz ölçüb, bir biçmədən işə girişən hərifin əli havada qalar. Cəmo bəy bu ibrətamiz düşüncələrini şagirdlərinə ünvanlayaraq onları təkəbbürlülük, özbaşınalıq etməməyə, böyük, ağsaqqal, valideyn tövsiyəsini dinləməyə çağırırdı.

1913-cü ilin Novruz bayramı Cəmo bəyin direktor olduğu Şamaxı Birinci rus-müsəlman məktəbinin kollektivi üçün uğurlu və unudulmaz oldu. Gənc direktor ilk növbədə hər zaman mədəni-kütləvi tədbirlərə həvəs göstərən, dəstək verən Şamaxı bələdiyyə idarəsinin sədri Teymur ağa Xudaverdiyevlə məktəbdə bayram şənliyi keçirmək haqqında məsləhətləşir və razılıq aldıqdan sonra “Xonça” tədbiri keçirmək üçün müəllimlərə və

şagirdlərə tapşırıq verir. Məktəb müdiri Xonça haqqında nəğmə yazıb ifa üçün şagirdlərin ixtiyarına verir. Xonçalar şamlarla bəzədilir, içərisinə şirniyyat, xuşgəbər, meyvə quruları, qoz-fındıq ləpələri doldurularaq tavandan asılır. Müəllimlər və şagirdlər bayrama ciddi hazırlaşır. Şəhərin mötəbər şəxsləri, valideynlər, o cümlədən tarzən Məşədi Səlim və xanəndə Mirzə Baba, milli şairimiz Abbas Səhhət tədbirə qonaq dəvət edilir. Köhnə təqvimlə mart ayının 9-da (yeni təqvimlə 22-də) Birinci rus-müsəlman məktəbində Novruz bayramına, yeni ilə həsr edilmiş Xonça şənliyi başlayır. Məclisi Cəmo bəy Novruz bayramı haqqında çıxışı ilə məlumatlandırır. Onun yeni yazdığı "Xonça nəğməsi"ni musiqinin müşayiəti ilə şagirdlər xorla ifa edirlər.

Gənc müəllim Qasım ağa Hüseynbəyli uşaqlara qoşulub rəqs edir... Hamı sevinir, qürur hissi yaşayır, ifaçıları, tədbirin təşkilatçılarını alqışlayır. Sevincdən bəzi tədbir iştirakçılarının gözləri yaşarır... Şamaxı məktəblərində Novruz bayramının təntənəli, ədəbi-bədii, musiqili təşkili, milli-mənəvi dəyərlərin atributlarından bəhrələnərək xalq şənliyinə çevrilməsi ilk hadisə idi. Şəhərdə uzun müddət bu bayramdan danışılırdı. Abbas Səhhət "İqbal" qəzetində çap etdirdiyi "Milli ideallarımız" adlı məqaləsində Cəmo bəyin təşkil etdiyi Xonça şənliyindən də yazmış, Cəbrayılbəylinin tədbirdə səsləndirilən "Xonça" nəğməsi "C.(əmo bəy) Aciz Şirvani" imzası ilə "Məktəb" jurnalının 1914-cü il 6 mart tarixli 5-ci sayında bayram şənliyinin şəkli ilə birlikdə yer almışdır:

*Xonça, xonça, sən nə gözəl bina sən,
Uşaqların qəmlərinə dəva sən!
Yığılmış bu gün sənənin başına,
Bürclərini eylə bu gün əda sən!*

*Hər uşağın könlünü gör birbəbir,
Kimsəyə "top", kimsəyə "qənnatı" ver.
Kimsəyə "at", kimsəyə "meymun", "bəbir",
Cümləmizin ruhuna ver səfa sən!*

*Ay uşaqlar, dövrə vurun hər tərəf,
Sağda Nigar, solda Səlimlə Nəcəf!
Əli, Əziz, Fatma... o başda Xələf,
Qarşımızda oynadın, dolan, Ağsa sən!*

*Ay qonaqlar, mübarək bayramınız!
Şadi-xürrəman ola əncamınız.
Eyşi-işrətdən alətiniz kamınız,
Sən də sağ ol xonça, artıq yaşa sən!*

(C.Aciz Şirvani. "Xonça nəğməsi". "Məktəb" jur., 1914, 6 mart, №5, səh.28-29)

Sözlük: Bina – tikmə; əda – işvəkar, nazlı; əncam – aqibət.

“Xonça nəğməsi”nin sözləri, musiqisi və ümumilikdə kompozisiya, şübhəsiz ki, Cəmo bəy Cəbrayılbəyliyə məxsusdur. Misralarda adları vurğulanan şəxslərin Cəmo bəyin müdir olduğu Şamaxı Birinci rus-tatar məktəbinin şagirdləri olduğu da birmənalıdır. Novruz bayramının Xonça bayramı adı ilə Şamaxının ictimai-mədəni mühitinə gətirilməsi dövrün böyük hadisəsi olmaqla yanaşı, həm də milli ənənələrin tanınması və təbliği sahəsindəki mücadilədə cəsərət nümunəsi idi.

* * *

Cəmo bəy Cəbrayılbəylinin lirik və epik poeziyası ilə yanaşı satirik şeirləri də mövcuddur. Onun İkinci dünya müharibəsi illərində faşizmi tənqid edən “Aldadıb xalqını saldın bu fırlıdağa Adolf”, “Xalqını saz görmürəm Fon-der-Şvax” və b. satiraları 1942-1943-cü illərdə ölkənin bir sayılı mətbuat orqanı olan “Kommunist” qəzetinin əlavəsində (“Döyüş vərəqəsi” – “Boyevoy listok” – A.R.) dərc edilmişdir.

Cəmo bəy Cəbrayılbəylinin poeziyasında vətənpərvərlik duyğusu, millətsevərlik hissi və klassik ruh çox güclüdür. Lirik və epik nəzmində həzin, təmkinli ifadə tərzini, maarifçilik nuru ilə süslənmiş poetik düşüncə canlı və cazibədardır. O, 1918-ci ilin təxminən sentyabr-oktyabr aylarında qələmə aldığı, əlyazmada “Vətənim” adlandırdığı, “Vətən marşı” (1919) sərlövhəsi ilə Bakıda çap olunan, İstanbul, Ankara, Berlin şəhərlərində fərqli adlarla, dəfələrlə imzasız nəşr edilən, bu gün də oxuyanda ürəkləri titrədən, qürur və məğrurluq duyğusu yaşadan tək bir şeiri ilə ədəbiyyat tarixində yaşamaq haqqı qazanmışdır. Cəmo bəyin müəlliflik haqqını tanıyacağımız gün uzaqda deyil... “İstiqlal Marşı”nın müəllifi Mehmet Akif Ersoyun dediyi kimi: “Kim bilir, bəlkə, yarın, bəlkə, yarından da yaxın!”

Asif RÜSTƏMLİ
Bakı, 14.03.2024

Şafəq NASİR

Cabbar Əsgərzadə Bağçaban və onun mənzum hekayələri

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı və mətbuatının görkəmli nümayəndəsi, ictimai xadim, pedaqoq, nəşir Cabbar Əsgərzadə Bağçabanın ədəbi-ictimai fəaliyyəti Qərbi Azərbaycan (İrəvan) və Cənubi Azərbaycanla bağlı olmuşdur. Ədəbi irsi az tədqiq olunmuş, əsərləri bu gün də küll halında bizə çatmayan müqtədir sənətkar zamanında dövrü mətbuatda satirik şeirlər, məqalələr, publisistik yazılar, felyeton və tərcümə əsərləri ilə çıxış etmişdir.

İrəvanda ilk anadilli mətbuat olan "Ləklək" (1914) satirik jurnalının nəşir-redaktoru olmuş Cabbar Əsgərzadənin həyatı, xüsusən də uşaqlıq və gənclik illəri əzab, əziyyət içində keçsə də ədəbi-ictimai fəaliyyətilə məhsuldar bir ömür yaşamışdır. İlk olaraq qeyd edim ki, Qərbi Azərbaycana siyasi-ictimai baxışların yeni aspektdən xarakterizə olunduğu indiki məqamda Cabbar Əsgərzadə Bağçaban mövzusunə müraciət etməyimiz yurd yerlərimizə qayıdış amalımızdan yarandı.

1885-ci ildə İrəvanda anadan olmuş Cabbar Əsgərzadənin babası Rza əslən təbrizli idi. Atası Əsgər İrəvanda memarlıq və qənnadilik sənətlərilə məşğul olmaqla ailəsini dolandırır. Əsgər kişi oğlunu təhsil almaqdan ötrü "əti sənin, sümüyü mənim" prinsipilə mollaxanaya qoymuşdu. Sonralar Cabbar Əsgərzadə bununla bağlı öz xatirələrində yazırdı: "Təhsilimi qədim üsul üzrə məscidlərdə (mollaxanalarda) almışam. İrəvanda Şeyx Əli Əkbər adlı bir molla atamı inandırmışdı ki, yeni açılan dövlət məktəblərinə gedərsəm, dindən dönəcəyəm. Buna görə onun mollaxanasına getməli oldum... 15 yaşında ikən yoxsulluq üzündən təhsili buraxmalı olub və atamın peşəsində çalışmağa başladım".

C.Əsgərzadə ilk gəncliyindən İrəvanda ictimai-siyasi hadisələrdə yaxından iştirak edir, şəhərdə baş vermiş nizamsızlıqlara qarşı özünün ziyalı mövqeyini bildirməkdən çəkinmirdi. 1905-ci ildə isə münaqişələr zəminində ermənilərin İrəvanda törətdikləri dağıntılara, azərbaycanlıların soyqırımını faciələrinə qarşı mübarizədə fəallığına görə həbsə alınır. Bəzi mənbələrdə qeyd olunur ki, Cabbar dustaqlıq müddətində "Molla nəhib", "Mollabaşı" adlı həftəlik qəzetlər çıxarır. Təkcə bu fakt onu deməyə əsas verir ki, Cabbar Əsgərzadə jurnalistik fəaliyyətinə gənclik illərindən başlamışdır. Qeyd etdiyimiz kimi, İrəvanda ilk anadilli mətbuatımız olan "Ləklək" in yaranması, fəaliyyəti və yayılması da onun adı ilə bağlıdır.

1918-ci ildə İrəvanda ermənilərin azərbaycanlılara qarşı törətdikləri qırğınlar zamanı valideynlərini itirən şair bu qarışıqlıqda özünü tənha hiss etdiyindən, üstəlik, şəhəri bürüyən xəstəlikdən qaçaraq, 1919-cu ildə Mərəndə köçür. Az keçmir, Əhmədiyyə məktəbində müəllim kimi fəaliyyətə başlayır. C.Əsgərzadənin həyatı burda da qovğalar içində keçdiyindən tez-tez iş yerlərini dəyişmək məcburiyyətində qalır.

Xatırladaq ki, Mərənddə olarkən Təbrizin maarif şöbəsinin rəisi, Fiyuzat məktəbinin yaradıcısı Əbülqasım Fiyuzatın dəvətilə Təbrizə gəlir. 1924-cü ildə görkəmli maarifçinin dəstəyilə ilk dəfə uşaq evi acır və özü də Uşaq bağçası adlandırdığı bu tərbiyə ocağında çalışır. Bağçaban ləqəbini də burada götürür. Uşaq bağçasında çalışdığı müddətdə Təbrizdə kar və lallar üçün məktəb açır. İbtidai sinif müəllimi kimi fəaliyyət göstərir. Bir müddət Təbriz, Tehran, Şirazda məskunlaşır, sonradan Tehrana qayıdaraq ömrünün sonuna qədər (1966) burada yaşayır. O, 1933-cü ildə Tehranda da kar və lallar üçün məktəbin təməlini qoyur. Bundan iki il sonra (1935) kar və lalların eşitməsindən ötrü bir cihaz düzəldir...

Cabbar Bağçabanın pedaqoji fəaliyyətində özünəməxsus iş metodu vardı. Uşaqlar üçün pyeslər yazaraq şagirdlərinin iştirakı ilə tamaşaya qoyur, imkan yarandıqca onları gəzintiyə aparır, vaxtlarını səmərəli keçirməkdən ötrü öz xərcinə boya və kağız alaraq uşaqları rəssamlığa həvəsləndirir, eləcə də digər faydalı məşğuliyyətlərə cəlb edirdi. Məşğələ saatlarında balacalar üçün yazdığı nağılları, mənzum hekayələri oxumaqla onlarda kitaba maraq oyatmağa çalışırdı. Bütün bunlar ictimaiyyətdə rəğbətlə qarşılanırdı. Həmin vaxtda maarif sahəsində xidmətləri yüksək qiymətləndirilən Cabbar Bağçabana Tehran Universiteti tərəfindən professor elmi adı verilmişdir.

Böyük maarifçi, pedaqoq həyatı boyu çətinliklər, təqiblər içində yaşasa da davamlı olaraq bədii yaradıcılıq və ictimai fəaliyyətlə məşğul olmuş, görkəmli mütəfəkkirləri, alim və şairləri mütaliə etmiş, onlardan bəhrələnmiş, əsərlərindən tərcümələr etmişdir. Onun Cənubi Azərbaycandakı həyat yolunu əks etdirən ədəbi, pedaqoji fəaliyyətini izlədikcə aydın olur ki, Cabbar Bağçabanın İranın maarif və mədəniyyətinin inkişafında misilsiz xidmətləri olmuşdur.

* * *

Bütün zamanlarda uşaqların böyüyüb boya-başa çatması, vətənpərvər ruhda böyüməsində heç şübhəsiz, tərbiyənin, əxlaqın və təhsilin təsiri böyük olmuşdur. Elə XIX-XX əsrlərdə yaranan uşaq ədəbiyyatının ana xəttini də məhz qeyd etdiyimiz amillər təşkil etmişdir. Bu mənada zaman-zaman yaranan bədii əsərlərdə forma dəyişsə də məzmun öz mahiyyətini saxlamışdır. Cabbar Əsgərzadənin yaşadığı dini fanatizmin, cəhalətin hökm sürdüyü bir mühitdə yazdığı mənzum hekayələrin mövzusu, bütövlükdə əsərlərinin ideyası da uşaqların düzgün tərbiyə olunması, yeni üsullu məktəblərdə oxuması, gözlərinin açılması olmuşdur. Şairin 110 il əvvəl yazdığı “Qızıl yarpaq, yaxud zəkali Ənvər” (İrəvan. “Kultura” mətbəəsi, 1913) mənzum əsəri bu gün də məzmun və ideya etibarlı ilə öz aktuallığını saxlamışdır.

Mirzə Ələkbər Sabirdən sonra uşaqlar üçün yazan şairlərin yaradıcılığında məhz Sabir şeirlərinin üslubu və ədəbi məktəbinin təsiri duyulur. C.Əsgərzadənin də mənzum hekayələrində, satirasında Sabir şeirlərinin ruhu duyulsa da şairin müşahidəsi, dövrə məxsus təzadlı həyat hadisələrinə fərqli prizmalardan yanaşması, təsvirlərində bədii özəlliklər açıq-aydın hiss olunur.

Uşaqların tərbiyəsi, təhsilə cəlb olunması, savadlanması, vətənə layiqli övlad kimi yetişməsi şairin ümdə arzusu idi. Başqa sözlə, dövrün ən ağırlı problemlərini əsərlərində qaldırması C.Əsgərzadənin vətəndaşlıq mövqeyinin yansıması idi. Haqqında söhbət açdığımız mənzum hekayədə qaldırılan problem sonda özünün həllini tapır. Ənvər imtahandan üzüağ çıxır. Onu lağa qoyan uşaqlarsa naqis hərəkətlərindən xəcalət çəkirlər. Ənvər özünün əxlaqlı davranışı, tərbiyəsi, çalışqanlığı ilə yoldaşlarına təsir edə bilir. Əsərin sonunda uşaqlar Ənvəri öyür, alqışlayırlar:

***Biz əvvəldən bilmirdik,
Sana baxıb gülürdük,
Nahaq töhmət edirdik,
İndi anladıq, bildik.
Sağ ol, zəkali Ənvər,
Var ol, zəkali Ənvər...***

Cəhalətin, avamlıq və savadsızlığın hökm sürdüyü bir mühitdə, əslində bütün zamanlarda zəkali, tərbiyəli, ağıllı, təhsilli uşaqlar millətin gələcəyi, məmləkətin maddi, mənəvi varidatıdır. Bu həqiqəti böyük mənada dərk edən Cabbar Əsgərzadə öz əsərlərində, ictimai fəaliyyətində xalqı kor qoyan mollanümaları, dini fanatizmi cəsarətlə ifşa edirdi...

* * *

Cabbar Əsgərzadənin “Cocuqlara “Bayramçalıq” əsəri nağıl süjeti əsasında yazılıb. Nağılın qəhrəmanları bir kəndli və onun səfalət içində yaşayan kiçik yaşlı uşaqlarıdır. Əsərin məzmunundan bəlli olur ki, cibində pul-parası olmayan kasıb, yarıq bir kəndli, balalarına qarın dolusu çörək, əyin-baş ala bilmədiyinin dərdini çəkir. Bir yandan da bayram özünü yetirib. Sabah açılan kimi uşaqlar atalarını yanlayıb səs-səsə verirlər:

***Paltarımız cırılıb,
Başmağımız yırtılıb,
Hər şeyimiz qurtulub.
Dur get biza köynək al,
Üç danə də düdək al...***

Kişini fikir götürür, pulsuz, parasızdu, bəs uşaqlarına çörəyi, paltarı, bayram sovqatını necə alsın... Ümidi onadır ki, qapıdakı tək xoruzu bazara çıxarıb baha qiymətə satsın, istədiklərini alıb, uşaqların yanına əlidolu qayıtsın. Müəllif belə bir acınacaqlı vəziyyətdə, ehtiyac içində yaşayan savadsız, avam kəndlinin həyatını gerçəklik prizmasında təsvir edir. Onun simasında ehtiyac içində yaşayan yoxsulların halına acıyır, dövrün naqisliyini kəskin surətdə tənqid edir. Burda oxucunun bütün diqqəti məişət qayğılarından höyüllənən, xoruzunu qoltuğuna alıb

fikir-xəyal içində üzü bazara yol gedən kişinin yanındadır. Binəva, xoruzu neçəyə satacaq ki, balalarına istədiklərini ala bilsin. Bu yerdə əsərin qayəsinə aydınlıq gətirməkdən ötrü hekayənin məzmununda yer alan mühüm məqamlara diqqət yetirməyi lazım bilirik...

Fikir-xəyal içində yol gedən kişi çay kənarına yetişəndə oturub dincini almaq, əl-üzünü yumaq istəyir. Ayaqları bağlı xoruz da kəndiri qırıb-açmaq, azad olmaq istəyilə çırpınır. Kişi əl-üzünü yumaqda olsun, görək, xoruz necə oldu... Tükləri par-par parıldayan, pipiyi yaraşlıq xoruz da sanki doğmaca həyətidən, mehriban uşaqlardan ayrılmasının xiffətilə yanıb-yaxılır. Axı o da canlı varlıqdır! Xoruz ha çalışıb-əlləşir, amma kəndirini qıra bilmir. Yerində çabalayır, tulana-tullana hərəkət edərkən, qəfildən yumbalanıb iti axan çaya düşür. Bir göz qırpmında baş verən bu hadisədən özünü itirən yazıq kəndli yerindəcə donub qalır. Su xoruzun cəsədini alıb aparanda kişi başına-dizinə döyüb ağlayır. Əlindəki ağacı yerə vuraraq ah-vay edir. Bu vaxt başına gələn hal-qəziyyədən çıxılmaz vəziyyətə düşən kişinin gözü qarşısında heç gözləmədiyi hadisə baş verir. Hirsle yeri döyəclədiyi zaman ağacın açdığı dəlikdən balaca bir kisəcik tullanıb kəndlinin qarşısına düşür. Kişi cəld kisəni götürüb açır, on manatı görəndə sanki cana gəlir, şadlanır. Cəld pulu götürüb yoluna davam edir. Bazara yetişib, uşaqlarına bayram sovgatı, yer-yemiş alaraq üzüağ evinə dönür...

***Uşaqlar sevincək durdu ayağa:
Xoş gəlibsən, xoş gəlibsən, ay baba!
Çərəzdən tökdülər, bir az yedilər,
Papaqları, başmaqları geydilər.
Züleyxa da tez bağladı yaylığı,
Həddən aşdı yazıq qızın şadlığı...***

– deyən müəllif hekayədə uşaqların köksünə sığmayan sevincini təsvir etməklə bu xoşbəxtliyi gerçək həyatlarında yaşamaq arzusunu ifadə edir. Şair Vətən övladlarını daim üzügülər, xoşbəxt görmək istəyir. Danışdığı hekayətin uşaqların tərbiyəsinə, əxlaqına əhəmiyyətli təsir göstərəcəyinə ümidlidir. Əsəri belə bir nikbinliklə bitirən müəllif elə burdaca ədəbi keçid edərək “Cocuqlara “Bayramçalıq” mənzum hekayəsinə “Bayramçalıq” epiloqunu da əlavə edir. Bu əhvalatı da nağıl-hekayət formasında qələmə alan müəllif uşaqları təhsilə, mütaliyəyə cəlb etmək qayğısını bir ziyalı, pedaqoq məsuliyyəti ilə ədəbi müstəviyə gətirir.

Epiloq, əsərin məzmun-ideyası ilə eyni olan, lakin formaca bir qədər fərqli, həm də yeni qəhrəmanların timsalında qüvvətli bədii düşüncə-təsvirlə yadda qalır. Əsərdə sözə baxmayan ağılsız uşaqlar bayram günü bazara gedib pullarını partlayan maddələrə verir, onları alışıdırırlar. Qıyılcımlar ətrafa səpələnib işıq saçdıqca sevincdən atılıb-düşürlər. Bu zaman bədbəxt hadisə nəticəsində uşaqlardan birinin paltarları od tutub yanır... Onlardan fərqli olaraq ağıllı qardaşlar – Səmədlə Əsəd bazarı gəzib-dolanarkən hərəsi bir şahiya uşaq kitabı alıb evə dönürlər. Beləliklə, qardaşların bayramı “Bayramçalıq” kitabı ilə mübarək olur. Şair kitabında yer almış hekayəsinin məzmununu uşaqlara danışır. Əsərdən görünür ki, uşaqlarda kitaba maraqlı, sevgi oyatmaq müəllifin ümdə istəyidir.

“Cocuqlara “Bayramçalıq” hekayəsinin dili sadə, nəqli xarakter daşıyır. Göründüyü kimi, müəllifin məqsədi bir kəndli ailəsinin təmsalında savadsız, gözübağlı insanların yaşadığı həyatı cılpaqlığı ilə göstərmək olduğundan hekayəyə özgə rənglər verməyə lüzüm görməmişdir. Millət balalarının təhsildən, tərbiyədən geri qalmaları həyatı gerçəkliyin təsvirilə təsirlidir.

* * *

Cabbar Əsgərzadənin “Lək-lək can verir” (Cocuqlara məxsus hədiyyə) şeiri şairin əvvəlki və ondan sonra yazdığı əsərlərindən forma və ideya-məzmun baxımından fərqlənir. Qeyd edək ki, “Lək-lək can verir” şeiri (əslində poema statusundadır – Ş.N) “Ləklək” satirik jurnalının 10-cu nömrəsinə əlavə kimi ayrıca nəşr olunmuşdur. Əsərin yazılmasında məqsəd müəllifin naşiri olduğu “Ləklək” satirik jurnalının bağlanmaq təhlükəsilə üz-üzə qalması olmuşdur. Avamlıq və cəhalətin hökm sürdüyü bir mühitdə mətbuatın xalqın ictimai şüuruna təsir edəcəyinə ümidini üzməyən şair “Ləklək”in yaşamasına yollar axtarır. Bu dəfə düşdüyü çətin vəziyyətdən çıxmaq üçün uşaqlara müraciət edir. Balacaların dərginin yaşamasına kömək edəcəyinə inamı yaranır. Şair yaşadıkları çətin durumu açıb göstərir, “Ləklək”in can verdiyini sadə, səmimi dillə uşaqlara anladır. Əsər zamanı üçün əhəmiyyət kəsb edən böyük mətləbləri ehtiva edir. İrəvanın ictimai-ədəbi mühiti, mədəni gerilik, soydaşlarımızın gözlərini kor edən qaranlıq bir mühitdə yaşadıkları acı taleyi, uşaqların təhsildən, məktəbdən kənar qalması kimi naqisliklər gözə alınır. Başlanğıcda Leylək (“Ləklək”) özünü uşaqlara təqdim edir; kimdir, hardan gəlib, məqsədi nədir...

***Ay cocuqlar, gəlin bir az danışaq,
Tanış olaq. Gəzək, gülək, qonuşaq.***

***... Necə ki qış idi, çıxıb getmişdim,
Uzaq şəhərlərdə mənzil etmişdim.***

***Yaz açılıb, indi yenə gəlmişəm.
Uca ağaqlarda yuva tikmişəm.***

Və bundan sonra müəllif mətləb üstünə gələrək məramını sadə, yanıqlı bir dillə açıqlayır.

***...Dedim öz yoldaşım hacıleyləyə,
Gəl kömək eylə bu bacı Ləkləkə!***

***İrəvanda bir məcmuə çıxardaq,
Hamı xalqı doğru yola çağıraq.***

Şair İrəvanda yaranan ilk anadilli mətbuatın üzləşdiyi çətinliklərdən danışır, jurnalın da sanki insan kimi çəkdiyi ağırlardan bəhs edir, onun aynasında özünü əyri görən qoçuların, tiryəkçilərin, taziabazların, mollanümaların... üstünə gəldiyini acı-acı nəql edir. Qanadlarını qırıb, məni yarıcan etdilər deyib, haray çəkir. Gəlin adam öldürənləri, şərab içənləri, qumarbazları məzəmmət edək, pisləyək, deyir.

Burda şair uşaqlarla böyükklər kimi dərdləşir. Həyat həqiqətlərini dilə gətirməklə onların gözünü açmağa çalışır. İrəvanın qaranlıq mühitində aydınlıq yaratmaq niyyətilə hər cür əzab-əziyyətlərə qatlaşaraq ərsəyə gətirdiyi mətbuatın faydasından bəhs edir. Uşaqları yaxşı işlərə, əməllərə sövq edir, təhsilə, mütaliyəyə həvəsləndirir. Yaşadıqları şəhərdə ilk anadilli mətbuat olan “Ləklək”in acınacaqlı halından xəbər verir:

***Ləklək oldu ay cocuqlar, lap xəstə,
Bu gün-sabah ölər, qalıb can üstə...***

Şair bu mənzum hekayədə millətin ağrılarını sadəcə nəzərə çatdırmır, dil-dil “ağlayır”. Haray çəkir, imdad edir, sizə xoş xəbərlər, yeniliklər gətirən “Ləklək”in (Leyləyin) qol-qanadının sındırılmasına imkan verməyin, can üstə olan “xeyir xəbərçiyə” kömək edin, deyib, SOS qaldırır. Bəs, uşaqlar “Ləklək”ə necə kömək etsin? Atalarına təsir etməklə! Müəllif fikrini dağda-bağda gəzdirmədən üzləşdiyi bu çətin vəziyyətə birbaşa aydınlıq gətirir:

***Elə ki müştəri oldu atanız,
“Ləklək”i sağaldar sizin davanız.
... Ondan sonra sizin üçün ayda bir
“Ləklək” sizə bir hədiyyə göndərər.***

Cabbarın səsi ərsə qalxsa da, onu eşidən olmur. Çünki dövran millətində düşmən olanların, İslam dəyərlərini öz çirkin, əxlaqsız əməlləri ilə ort-basdır edən, xalqı dini fanatizmin zəhərli dumanında boğan, azdıran molla-nümələrin, qoçuların, adamöldürənlərin, tazıbazların, beçəbazların... hökmü, fərmanı ilə idarə olunur.

* * *

Cabbar Əsgərzadə Tehrandə yaşadığı dövrdə pedaqoji fəaliyyətlə yanaşı, davamlı olaraq ədəbi yaradıcılıqla da məşğul olmuşdur. Onun uşaqlar üçün yazdığı “Pərvanənin kitabı” (Nağıldan pay. Tehran, 1947) yazımızın əvvəlində adını çəkdiyimiz Zahid Əkbərovun tərtib etdiyi “Seçilmiş əsərləri”ndə yer almışdır. Qeyd edək ki, C.Əsgərzadənin bu əsəri janr etibarı ilə nağıl-poemadır. “Seçilmiş əsərlər”də “Nağıldan pay” ixtisarla verilsə də əsərin zamanı üçün yeni olan süjeti, məzmunu onun məram və məqsədini dolğun ifadə edir. Poemada nağılçı əvvəldən sonadək balacaların əhatəsindədir. Tehrandan Təbrizə qonaq gedən, balaca qəhrəmanları ilə görüşüb ünsiyyətdə olan, onlarla maraqlı, məzmunlu günlər keçirən nağılçı, elə müəllifin özüdür.

“Pərvanənin kitabı” yazıcının bir qədər əvvəldə bəhs etdiyimiz mənzum hekayələrindən həcmi, üslubu, süjetin yeniliyi, əlvanlığı, hadisələrin çoxşaxəli olması ilə fərqlənir. Burda sanki əl-ələ verən hadisələr maraqlı dialoq-söhbətlərin fonunda bir-birini tamamlayır. Əsər bədii ştrix-detalların, təsvirlərin əlvanlığı, zənginliyi ilə oxucuya xoş təsir bağışlayır. Əslində bunlar C.Əsgərzadənin şeir dilinin poetik gözəlliyi, yaradıcılıq imkanlarının genişliyi, pedaqoji təcrübəsi, peşəkarlığı ilə bağlıdır. Hadisələri nağıl diliylə nəql edən, uşaqlarla yaxından tanış olan, şirin-şirin danışan müəllif onların həyata marağından, məşğuliyyətindən ilhamlanaraq balaca dostlarının xarakterik obrazını yaradır. Beləliklə, şair “Başlama”ya bir nağılçı həvəsilə ayaq qoyur:

***Günlərin bir günüydü,
Bilmirəm nə günüydü?
Qayıtmışdım Təbrizdən,
Tehrana səhər tezdən...***

Müəllif “biri vardı, biri yoxdu...” girişilə balaca oxucularını “ətrafına yığıb” onların diqqətini nağıla cəmləyir. Təcrübəli pedaqoq-yazıçı uşaqlarla şirin söhbəti, ünsiyyətilə onların maraq dünyasına qarşı açır. Bu marağın mahiyyəti uşaqların ictimai şüurunu fomalaşdırmaq, zehni inkişaf etdirmək, onları zəhmətə alışdırmaq, yaxşı əməllərə sövq etməkdir. Əsərin bir oxunuşla dilə, ürəyə yatması, balaca qəhrəmanların özəlliklərilə yadda qalması, onlara bəslənən rəğbət hissi, xoş münasibət, güllərin, çiçəklərin təsviri, ümumən bədii ştrix-detalların şifahi xalq ədəbiyyatından gələn ahəngi, dilin şəddi-şirəsi, təbiət gözəlliklərini, hətta, bir gülü söz oynatması ilə öyməsi əsərə dəyər qazandırır. Poemada xəlqilik ruhu şairin el bulağından su içdiyini, xalq yaradıcılığından bəhrələndiyini deməyə əsas verir. Cabbar Bağçabanın uşaqlara olan sevgisi bu gül balaların təbiətini, təmiz dünyasını, maraqlarını öyrənməyə sövq edir. Şair uşaqlarla söhbətində gözəl Təbrizdən böyük sevgi, məhəbbətlə danışır. Ətrindən, dadından doymadığı növbənöv meyvələri, güllü-çiçəkli çəmənliyi, bütün gözəllikləri ağız dolusu öyür. Bu öygdə müəllifin niyyəti uşaqlara Vətəni sevdirməkdir. Şair deyir:

***Dağlara çıx həvəslən,
Kəlik kimi gül, səslən!
Gör ceyranın, ahusun,
Oxu vətən mahnısını.***

Cabbar Əsgərzadənin balacalara həsr etdiyi əsərləri mövzuya bir neçə aspektdən yanaşması ilə də diqqəti çəkir. Şair uşaqların Vətəninə, xalqına layiq övladlar kimi yetişməsindən ötrü maraqlı ədəbi formalar yaratmağa cəhd edir. Onları ibrətəməz lövhələrlə zəngin olan hekayələr, nağıllarla tərbiyə edir, uşaqları mərhəmətli, xeyirxah, vətənpərvər olmağa səsləyir. Şair mənzum hekayələrində həyat həqiqətlərini bədii həqiqətdə təcəssüm etdirməsi ilə bu əsərlərin bədii siqlətini yaratmağa nail olmuşdur. Cabbar Bağçaban uşaqlar üçün yazdığı mənzum hekayə, nağıl və şeirlərində düzgü formasından da istifadə etmişdir. Bu isə şeirin asan qavranılmasına, balacaların dilinə yatmasına, yaddaşda qalmasına kömək edir. Cabbarın düzgülərində formayla yanaşı, məzmunu da görmək olur. Lakin burada sadə təsvirlər yer alsada əsərdə məna, məzmun, ideya aydın görünür. Belə ki nağıl, əhvalat içində düzgünün yer alması, ifadələrin təkrarı, yaxınmənalı sözlərin işlənməsi bir oxunuşdan uşaqların yaddaşına köçür. Sözü bu məqamında onu da qeyd edim ki, C.Əsgərzadənin uşaqlar üçün yazdığı əsərləri kimi, publisistik məqalələri, satirik şeirləri, felyetonları da reallığı, həyat həqiqətlərini əks etdirməsilə cəlbedici və qüvvətli dir.

Cabbar Bağçabanın uşaqlar üçün yazdığı əsərləri dövrün gerçəkliklərini əks etdirir. Zənnimizcə, həmin əsərlərə zamanın baxış bucağından yanaşmaq, ədəbi mətnlərin səciyyəvi cəhətlərinə diqqət yönəltmək doğru olar. Biz də bu mühüm amili nəzərə alaraq, Cabbar Əsgərzadə Bağçabanın mənzum hekayələrinin ideya və qayəsinə münasibət bildirməyi vacib sandıq.

◆ Kitablər, rəylər

Vüsal NURU

PAYIZ VƏTƏNDAŞI

Bu da Hüseyn Kürdoğlu muzeyi. Qapının üstündə “Silinməz sözdən izim” yazısını oxudunuz. Şübhəm yoxdur ki, bir çox muzeylərdə olmuşuz. Hətta rəqəmsal zamanədə ayağımızın gedə bilmədiyi muzeyləri gözümüz virtual gəzir. Budəfəki muzey fərqlidir: bənzəmir başqalarına. Bu dəfə bələdçiniz mənəm. Siz, adətən, muzeylərə gedəndə ön qapıdan girirsiniz, mən sizi arxa qapıdan içəri dəvət edirəm. Xatırlatsanız, səbəbini axırda deyərəm. Buyurun içəri!

Burada Südabə Ağabalayeva “Gördüyün mən deyiləm” şöbəsində Hüseyn Kürdoğlunu öz səmtindən görüb, göstərir. Hələ Şirindil Alışanlı da sözünə qəhmər çağırır, qənaətinə şahid. Dilişirinlər xatirə eksponatlarını düzublər ortaya. Baxırsan, Laçının ucqar Molla Əhmədli kəndində bir ağac budağından asılmış beşiyi də görürsən, dörd divarın dustağı olub, panel içində ölən şairin tabutunu da. Burda biz şairin ölümünü necə gözlədiyini görürük. Görürük ki, Hüseyn Kürdoğlu Əzrayıla son qərarını qüruruyla verib; nə acizlik göstərib, nə asilik. Bilib öləcəyi günü, dostları başına yığıb, ortada qalmasını deyə meyidini tapşırır, səhər də xatirəyə dönüb. Qonub çiyinlərə. Sizə ölməyi bacaran adamın həyatı maraqlıdır mı?

Soruşacaqsız ki, kimdi axı bu Hüseyn Kürdoğlu? Zamanı, yeri hardadı? Gedək İsa Həbibbəyliyə: “Ədəbiyyatşünaslıqda faydalı örnək” olan Hüseyn Kürdoğlu “altmışıncıların əvvəli idi” deyir akademik. Qəzənfər Paşayevin “Hüseyn Kürdoğlunun poetik dünyası” nı arxeoloji qazıntılarda tapılmış xəzinə sandığı kimi önümüzə açır. Şairin ədəbi vətəndaşlıq pasportunu göstərir. Bu otaqda anlayırıq ki, Hüseyn Kürdoğlu heç də sıradan biri deyilmiş.

Soruşsanız: “Necə danışırdı Hüseyn Kürdoğlu? Yaşar Qarayev: “Döndüklər”lə deyə cavab verər. “Təbiyyət əlifbasını” bilən şair sözə o

qədər hakim olub ki, dördlülklərlə fikirlərini ifadə etmək məharətindəymiş. Amma Tofiq Hacıyev deyir ki, zamanında qiymətini alanlar var, almayanlar var. Hüseyn öz layiqli qiymətini almayanlardandı. "Hüseynin dərdi, yaxud qəm şeiri"ni bir tutan akademik burada Hüseynlə ustadlarının məqam mərhələlərini müqayisələrlə sərgiləyib. Şairin dərdi ayrıca bir sərgidi: Həmidulla Baltabayev "Dərdli elin dərdimən şairi"ni özbək dilindən alıb gətirir, Flora Xəlilzadə şairi "Dərd içində ada"ya göndərir. Orda da Aygün Bağırılı Kürdoğlunu "Dərdin yeddi rəngi"yə bürüyür.

Niyə dərd əlindən dağa çıxırdı Hüseyn Kürdoğlu?

Bəkir Nəbiyev "H.Kürdoğlunun "Min bir bayatı" kitabı"ını götürüb "Meydan kiçik olsa da" gəzişir. İnanır ki, bu bayatılar toplusu, bir növ, müxtəsər Azərbaycan ensiklopediyasıdır. Burada bizə şairin nəşriyyatda doğulmuş mənəvi varislərini, dillər əzbəri sərvətini tanıdır.

"Gözləri yol çəkərdi" Teymur Bünyadovun. Görüb, göstərir. Deyir: "Rəhmətlik elə bil gəldi durdu qarşımda. Yaraşlıq görkəmi, sərvə boyu, mənəli, mehriban, qəmli baxışı ilə. Dalğalı saçları, pərişan çöhrəsi, çatma qaşları, sakit, şirin danışıqlı ilə. Bəzən də qeyri-adi gülüşü, qəhqəhəsi ilə." Xatirə-xatirə dirildib Hüseyn Kürdoğlunu. Gördünüz mü şairi?

Qasım Qasımzadə "Mətanət və zəriflik" tapıb şairdə. "Qaya çiçəkləri"nin ətrini yayır. Təcnisli dördlülklər adamı bihüş eləyir. Bu tərəvət içində Elçin müəllim "Mənim bu dünyaya qaynamaz qanım" deyən şairin yerini tapıb, məkanını nişan verir, boylanıb görürük Hüseyn Kürdoğlunun "fikrə daldığı" yer də, məskəni də "dağ döşü"dü. Dağa da, arana da, çölə də, meşələrə də Budaq Budaqov qədər kim bələddir? Coğrafiyaçı, təbiətşünas alim kimi "Dağ qürurlu, şlalə hökmlü şair Hüseyn Kürdoğlu"nun "Çinar meşəsi"ni, "Yurd yeri"ni, "Qayaqovuşan"ı, "Ağ bənövşə"ni, "Ağ göl"ü, "Dağlar"ı sevə-sevə gəzir, "Dağ gölündə" seyrə dalır, "Tütəkçi"nin nəğməsinə "Oxu, qaratoyuq" deyir. Hüseyn Kürdoğlunu təbiətdə tapdığı təbii sərvət kimi göstərir. Özünə məxsus heyranlığı, təkiniylə Nəriman Həsənzadə bu adamı nümunə gətirir, örnək tutur. Əminliklə "Ruhlar yaşayır" deyir. Deyir: "Hüseyn kresloya keçsəydi, səmimiyyət gətirər, inzibati-amiranəlik yoxa çıxar, insanın şəxsiyyətinə, ləyaqətinə xüsusi hörmət qoyulardı. Məsuliyyət hissənin böyük mədəniyyət olduğunu öz timsalında göstərərdi".

Hə, deyəsən yavaş-yavaş buludlar çəkilir axı gözümüzün önündən, səma aydınlanır, Hüseyn Kürdoğlu hissə-hissə görünür. Hələ lap çoxdan görünməliydi. Buna görə də Məmməd Aslan şairi düşünərək, dövrün mənəvi dəyərləri itirdiyindən, qədərbilənliyi "yuxaltmaq"dan yana-yana gileylənir. Təəssüf edir ki, "Qaya çiçəklərindən biri" olan Kürdoğlunu görə bilmirlər. "Yolların ən doğrusu və ya nəhəg görünməz" şairi Sadıq Elcanlı da adamların arasında yox, Qəzənfər

Paşayevin "Hüseyn Kürdoğlunun poetik dünyası"nda tapır. Sadıq Elcanlı məhz bu dünyada Hüseyn Kürdoğlunu "Azərbaycan ruhunun və dilinin nəğməkarı" kimi aşkarlayır. Bu səbəbdəndir ki, Musa Ələkbərli "Ruh qohumum Hüseyn Kürdoğlu ilə beş saatlıq söhbət"dən yorulmadığını deyir. Şeirimizin, sözümüzün bulaq təmizliyinə, Kür axarına tay tutur. "Dağlar oğlu, dağlar şairi"ni Rafiq Yusifoğlu Hüseyn Kürdoğlunun kimliyini Hüseynin özü qədər yaxından bilən ikinci adamın olmadığına əmindir. İnanır ki, şairin "kimliyi onun duyğu və düşüncələri, həzz və iztirabları, poetik yaşantıları şeirlərinə, nəğmələrinə, poemalarına, tədqiqat əsərlərinə hopub". Burda "Sözün siqləti, qaynağın əsilliyi" Adil Cəmilin axtarışlarında tapılıb, Mürşüd Məmmədlinin qənaətində "Sözün namusunu çəkən şair"ə çevrilib. "Xeyir şairiydi, xeyir yazırdı" deyən Sərvaz Hüseynoğlu əmindir ki, Kürdoğlu ədəbiyyatın dünyanı xilas edə biləcəyinə inana-inana yazıb-yaradıb. Buna görədir ki, "Zamanların şairi"ni Zülfiyyə Eldarqızı şəxsən tanımasa da şairin ədəbiyyatımızda özünəməxsusluğunu, orijinallığını, təzəliyini axtarıb, tapıb. "Sözüm itməyəcək sözlər içində" sözünü şairin təsadüfən demədiyini İsmixan Didərgin də belə sübut eləyir: "Hüseyn Kürdoğlu sözün özündən doğulub mayalanmış şair idi". "Əsil insan olmaq dərdi"ni gənclik dostu İlyas Tapdıqla çəkirmiş; "...həzin durna qatarına baxanda da dünyanın dərdləri onun ürəyindən süzülür"müş. Dağlar qədər sərt, çiçək kimi zərif şair həm də bu qədər həssas, kövrək ola bilib. Ona görə də Allahverdi Eminovun tövsiyəsilə belə bir "Şairi oxuyun və xatırlayın ki" unudulmasın. "Hüseyn Kürdoğlunun həmişəyaşar poeziyası"nda Dilarə Adilgil şairin şeirlərini xalqa sevdirən məqamları tapıb, sərgiləyib: "Bir çinar körpüsü, bir bulaq suyu" olub. Əli Rza Xələfli bizi bu körpüdən keçirir, bulaqda su içirir. Bu körpüdən keçən, bulaqdan içən adam, ya Nazim Əhmədli kimi, şairə "Sənə könül bağladım" deyir, ya da Dəmir Gədəbəyli kimi, dostları Hüseynin "Bir damla xatirə"sini tütyə bilir, matah sayır, pak tutur.

Təəssüflər olsun ki, gün gəlir şairin Laçına gedən yolunu düşmən kəsir. "Vətən qaygılı vətəndaş şairimiz Hüseyn Kürdoğlu"nın nisgili Tünzalə Seyfullanın ürəyindən keçir, "Vətəndə vətən gəzən şair" Günay Qarayevanın dilində gileylənir, "Yaralı torpaq ağrısıyla" Nadir Çabbarlıya dərđini danışır, Esmira Fuada "Divanədən betər divanə mənəm" deyib fəryad eləyir, nalə çəkir:

*İşıqlısız, Dəlidağsız, Kəlbəcərsiz nə vətən?
Qırxqız hanı, Turşsu hanı, Ağbulaqsız nə vətən?
Qaradağsız ah çəkərdik, Qarabağsız nə vətən?
O gözəllik səltənəti tapdanırsa,
Neynirik bu canı biz?!*

Vaqif Yusifli xatırladır ki, bir gün gəldi, “O dağlar azaddı” – dedi Hüseyn Kürdoğlu”. O, azad Laçını poeziyasında yaratmışdı.

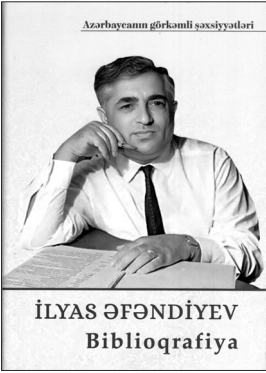
*Apar məni də Laçına,
Çiçək düzərəm saçına...*

Güllü Yoloğlunun qürur duyduğu “Türk oğlu türk Kürdoğlu” düşmənə meydan oxuyurdu: “Dağ başında qüdrətdən bir qalayam!” Bu qalanın əzəmətini Ələmdar Cabbarlı da görüb heyran qalır, kölgəsinə əyləşir, Razim Məmmədov “Aşiq Şəmşir Hüseyn Kürdoğlu haqqında” nə deyibsə, onu danışır.

Bir az da gözə bilərik, amma burdan oyana gəzinti sərbəstdir. Mən məhz burda – aynalı foyedə dayanmaq istəyirəm, hər tərəfdə əks olunan dipdiri heykəlin qarşısında. Bu da “Sonuncu yolçu” – Sərvər Məsumun Hüseyn əfəndisi. Əminəm ki, siz gur saçlı, qalın qara qaşlı, qara bıçlı Hüseyn Kürdoğlunu bütün cizgiləriylə görürsüz. 69 yaşı təqvimdə qalan, öz ömrünü baş daşına yazılan doğum-ölüm tarixlərinin arasındakı qırıq xəttə bəzədən şairin 90 illiyinə qoyulmuş abidəyə kitab deyirik.

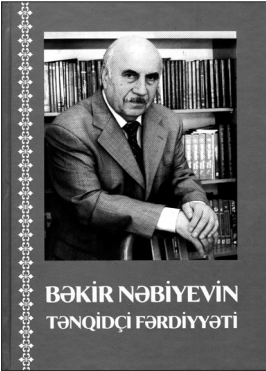
Mən bu yazımın, Firuz Kazımoğlu kimi, “Vaxtında çıxan kitab haqqında gecikmiş yazı” olmağını istəməzdim. Əminəm ki, ziyarətçiləri çox olacaq. Kitab dedim, yazı dedim, əvvəldə “xatırlatsanız” dediyim söz yadıma düşdü: Hə, müqəddəs kitablar arxadan oxunar.

**GÜLBƏNİZ SƏFƏRƏLİYEVA,
GÜNEL ƏFƏNDİYEVA
"İLYAS ƏFƏNDİYEV"
BAKI, "ZƏRDABI-NƏŞR" MMC NƏŞRİYYATI,
2024**

Milli Kitabxananın "Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri" seriyasından hazırladığı bu biblioqrafiya Xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevin 110 illik yubileyinə həsr edilmişdir. Kitabda İlyas Əfəndiyevin kitabları, dövrü mətbuatda, dərslik və məcmuələrdə dərc edilmiş əsərləri, eləcə də həyat və yaradıcılığı haqqında zəngin material toplanmışdır.

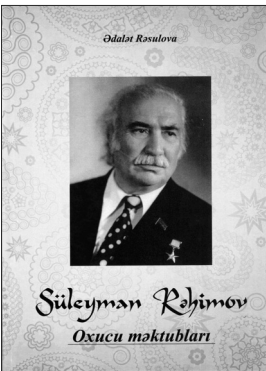

**ƏSMƏR HÜSEYNOVA
"BƏKİR NƏBİYEVİN TƏNQİDÇİ FƏRDİYYƏTİ"
BAKI, "AFPOLİQRAF", 2024**

Monoqrafiya akademik Bəkir Nəbiyev elmi irsinin əsas mövzu və problemlərini əhatə edir. Alimin çoxşaxəli yaradıcılıq imkanlarına məxsus tənqidçi-ədəbiyyatşünas mövqeyi tədqiqat müstəvisinə gətirilir.

Monoqrafiya akademik Bəkir Nəbiyev haqqında yazılmış "Bəkir Nəbiyev elmi-ədəbi irsi" adlı dissertasiya işinin elmi materialları əsasında yenidən işlənmişdir.

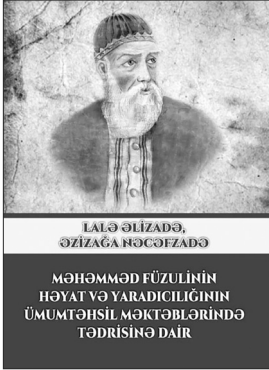
Kitabın redaktoru filologiya elmləri doktoru, dossent Vaqif Yusiflidir.

**ƏDALƏT RƏSULOVA
"SÜLEYMAN RƏHİMOV"
BAKI, "İMZA" NƏŞRİYYATI, 2024**

Arxiv materialları əsasında hazırlanan kitab yazıçı, ədəbiyyatşünas və publisist Süleyman Rəhimovun xatirəsinə həsr olunmuşdur. Kitabda Süleyman Rəhimova ünvanlanmış oxucu məktublarının surətləri, yazıçıya aid fotolar, mükafat və teleqramların əksi toplanmışdır.

Nəşrin ideya müəllifi professor Şirindil Alışanlıdır.

“MƏHƏMMƏD FÜZULİNİN HƏYAT VƏ YARADICILIĞININ ÜMUMTƏHSİL MƏKTƏBLƏRİNDƏ TƏDRİSİNƏ DAİR” BAKI, “ELM VƏ TƏHSİL” NƏŞRİYYATI, 2024

Dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin həyat və yaradıcılığının ümumtəhsil məktəblərində tədrisinin üsul və vasitələrinin araşdırıldığı bu kitab ali məktəblərin filologiya fakültəsində Ədəbiyyatın tədrisi metodikası fənni üzrə dərslər vəsaiti və ümumtəhsil məktəblərinin VIII və X siniflərində Ədəbiyyat fənninin tədrisi zamanı müəllimlərin işini asanlaşdırmaq üçün nəzərdə tutulan metodiki vəsait kimi hazırlanmışdır.

Kitabın həmmüəllifləri professor Lalə Əlizadə və dosent Əzizağa Nəcəfzadədir. Kitabın elmi redaktoru və ön söz müəllifi akademik Mahirə Hüseynovadır.

**ASİF RÜSTƏMLİ
“CƏMO BƏY CƏBRAYILBƏYLİ:
HƏYATI VƏ BƏDİİ YARADICILIĞI”
BAKI, “ELM VƏ TƏHSİL” NƏŞRİYYATI, 2024**

Professor Asif Rüstəmlinin “Cəmo Bəy Cəbrayılbəyli: həyatı və bədii yaradıcılığı” monoqrafiyası bu mövzuya həsr edilmiş ilk elmi-tədqiqat işidir. Cəmo bəyin şeirləri, dram əsərləri və nəsr əsərləri o dövrün ilk mənbələri əsasında tədqiqata cəlb olunmuşdur.

REDAKSİYA HEYƏTİ:

Ağasəfa, Afaq Məsud, Azad Yaşar, Asim Yadigar, Elçin, Emin Piri, Elşad Barat, Əli Əmirli, Firuzə Məmmədli, Firuz Mustafa, Firudin Qurbansoy, Məmməd Oruc, Mustafa Çəmənli, Nərgiz Cabbarlı, Novruz Nəcəfoğlu, Paşa Qəlbinur, Rafael Hüseynov, Rəfail Tağızadə, Rəhilə Qeybullayeva, Rüstəm Kamal, Seyran Səxavət, Südabə Ağabalayeva, Vahid Əziz, Vaqif Yusifli, Vaqif Bəhmənli, Vilayət Quliyev, Vüsal Nuru